

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์
พระอภิธรรมปิฎก
เล่ม ๑
ธรรมสังคณีปกรณ์
ขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น
มาติกา
ติกมาติกา ๒๒ ทิกะ

[๑]

๑. กุสลติกะ

กุสลา ฐมมา	ธรรมเป็นกุศล
อกุสลา ฐมมา	ธรรมเป็นอกุศล
อพยาคตา ฐมมา	ธรรมเป็นอภัยากฤต

๒. เวทนาติกะ

สุขาย เวทนา ย สมฺปยุตฺตา ฐมมา	ธรรมสัมปยุตด้วยสุขเวทนา
ทุกขาย เวทนา ย สมฺปยุตฺตา ฐมมา	ธรรมสัมปยุตด้วยทุกขเวทนา
อทุกขมสุขาย เวทนา ย สมฺปยุตฺตา ฐมมา	ธรรมสัมปยุตด้วยอทุกขมสุขเวทนา

๓. วิปากติกะ

วิปากา ฐมมา	ธรรมเป็นวิปาก
วิปากมมฐมมา	ธรรมเป็นเหตุแห่งวิปาก
เนววิปากนวิปากมมฐมมา	ธรรมไม่เป็นวิปาก และ ไม่เป็นเหตุแห่งวิปาก

๔. อุปาทินนุปาทานยติกะ

อุปาทินนุปาทานียา ฐมมา	ธรรมอันเจตนากรรมที่สัมปยุตด้วย ตัณหาทิฏฐิ เข้ายึดครองและเป็นอารมณ์ของอุปาทาน
อนุปาทินนุปาทานียา ฐมมา	ธรรมอันเจตนากรรมที่สัมปยุตด้วย ตัณหาทิฏฐิ ไม่เข้ายึดครองแต่เป็นอารมณ์ของอุปาทาน
อนุปาทินนนานุปาทานียา ฐมมา	ธรรมอันเจตนากรรมที่สัมปยุตด้วย ตัณหาทิฏฐิ ไม่เข้ายึดครองและ ไม่เป็นอารมณ์ของอุปาทาน

๕. สังกิสิฏฐิสังกิเลสิกติกะ

สังกิสิฏฐิสังกิเลสิกา ฐมมา	ธรรมเศร้าหมองและเป็นอารมณ์ของสังกิเลส
อสังกิสิฏฐิสังกิเลสิกา ฐมมา	ธรรมไม่เศร้าหมองแต่เป็นอารมณ์ของสังกิเลส
อสังกิสิฏฐิอสังกิเลสิกา ฐมมา	ธรรม ไม่เศร้าหมองและ ไม่เป็นอารมณ์ของสังกิเลส

๖. วิตักกติกะ

สวิตกกถสวิจาร ฐมมา	ธรรมมีวิตกมีวิจารณ์
อวิตกกถวิจารณ์มตฺตา ฐมมา	ธรรมไม่มีวิตกแต่มีวิจารณ์
อวิตกกถวิจารณ์ ฐมมา	ธรรมไม่มีวิตกไม่มีวิจารณ์

๗. ปิตติติกะ

ปิตติสหคตา ฐมมา	ธรรมสหคตด้วยปิตติ
สุขสหคตา ฐมมา	ธรรมสหคตด้วยสุขเวทนา
อุpekขาสหคตา ฐมมา	ธรรมสหคตด้วยอุpekขาเวทนา

๘. ทัสสนติกะ

ทสฺสเนน ปหาตพฺพา ฐมมา	ธรรมอันโสดาปัตติมรรคประหาณ
ภาวนาย ปหาตพฺพา ฐมมา	ธรรมอันมรรคเบื้องสูง ๓ ประหาณ
เนว ทสฺสเนน น ภาวนาย ปหาตพฺพา ฐมมา	ธรรมอันโสดาปัตติมรรคและมรรคเบื้องสูง ๓ ไม่ประหาณ

๙. ทัสสนเหตุกติกะ

ทสฺสเนน ปหาตพฺพเหตุกา ฐมมา	ธรรมมีสัมปยุตเหตุอันโสดาปัตติมรรคประหาณ
ภาวนาย ปหาตพฺพเหตุกา ฐมมา	ธรรมมีสัมปยุตเหตุอันมรรคเบื้องสูง ๓ ประหาณ
เนว ทสฺสเนน น ภาวนาย ปหาตพฺพเหตุกา ฐมมา	ธรรมไม่มีสัมปยุตเหตุอันโสดาปัตติมรรคและ มรรคเบื้องสูง ๓ ประหาณ

๑๐. อาจยคามิติกะ

อาจยคามิโน ฐมมา	ธรรมเป็นเหตุให้จัดปฏิสนธิ
อปจยคามิโน ฐมมา	ธรรมเป็นเหตุให้ถึงนิพพาน
เนวอาจยคามิโน นาปจยคามิโน ฐมมา	ธรรมไม่เป็นเหตุให้จัดปฏิสนธิและ ไม่เป็นเหตุ ให้ถึงนิพพาน

๑๑. เสกขติกะ

เสกขา ฐมมา	ธรรมเป็นของเสกขบุคคล
อเสกขา ฐมมา	ธรรมเป็นของอเสกขบุคคล
เนวเสกขา นาเสกขา ฐมมา	ธรรมไม่เป็นของเสกขบุคคลและ ไม่เป็นของ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์

อเสกขบุคคล

๑๒. ปรีตตติกะ

ปรีตตา ฐมฺมา	ธรรมเป็นปรีตตะ
มหัคคตา ฐมฺมา	ธรรมเป็นมหัคคตะ
อุปปมาณา ฐมฺมา	ธรรมเป็นอุปปมาณะ

๑๓. ปรีตตารัมมณตติกะ

ปรีตตารัมมณา ฐมฺมา	ธรรมมีอารมณ์เป็นปรีตตะ
มหัคคตารัมมณา ฐมฺมา	ธรรมมีอารมณ์เป็นมหัคคตะ
อุปปมาณารัมมณา ฐมฺมา	ธรรมมีอารมณ์เป็นอุปปมาณะ

๑๔. หีนตติกะ

หีนา ฐมฺมา	ธรรมทราม
มขุณฺณิมา ฐมฺมา	ธรรมปานกลาง
ปณฺเฑตา ฐมฺมา	ธรรมประณีต

๑๕. มิจฺฉัตตติกะ

มิจฺฉัตตนิยตา ฐมฺมา	ธรรมเป็นมิจฉาสภาวะและให้ผลแน่นอน
สมฺมัตตนิยตา ฐมฺมา	ธรรมเป็นสัมมาสภาวะและให้ผลแน่นอน
อนิยตา ฐมฺมา	ธรรมให้ผลไม่แน่นอน

๑๖. มัคคารัมมณตติกะ

มคฺคการัมมณา ฐมฺมา	ธรรมมีมรรคเป็นอารมณ์
มคฺคเหตุกา ฐมฺมา	ธรรมมีเหตุคือมรรค
มคฺคาริปีติโน ฐมฺมา	ธรรมมีมรรคเป็นอธิปัตติ

๑๗. อุปปันนตติกะ

อุปปันนา ฐมฺมา	ธรรมเกิดขึ้นแล้ว
อนุปปันนา ฐมฺมา	ธรรมยังไม่เกิดขึ้น
อุปปาทีโน ฐมฺมา	ธรรมจักเกิดขึ้น

๑๘. อดีตติกะ

อดีตตา ฐมฺมา	ธรรมเป็นอดีต
อนาคตา ฐมฺมา	ธรรมเป็นอนาคต
ปัจจุปปันนา ฐมฺมา	ธรรมเป็นปัจจุบัน

๑๙. อดีตารัมมณตติกะ

อดีตารัมมณา ฐมฺมา	ธรรมมีอารมณ์เป็นอดีต
อนาคตารัมมณา ฐมฺมา	ธรรมมีอารมณ์เป็นอนาคต
ปัจจุปปันนารัมมณา ฐมฺมา	ธรรมมีอารมณ์เป็นปัจจุบัน

๒๐. อัชฉัตตติกะ

อชฺฉตฺตา ฐมฺมา	ธรรมเป็นภายใน
พหิทฺธา ฐมฺมา	ธรรมเป็นภายนอก
อชฺฉตฺตพหิทฺธา ฐมฺมา	ธรรมเป็นทั้งภายในและภายนอก

๒๑. อัชฉัตตารัมมณตติกะ

อชฺฉตฺตารัมมณา ฐมฺมา	ธรรมมีอารมณ์เป็นภายใน
พหิทฺธารัมมณา ฐมฺมา	ธรรมมีอารมณ์เป็นภายนอก
อชฺฉตฺตพหิทฺธารัมมณา ฐมฺมา	ธรรมมีอารมณ์เป็นภายในและเป็นภายนอก

๒๒. สนิทฺสสนตติกะ

สนิทฺสสนสปปญฺเญมา ฐมฺมา	ธรรมที่เห็นได้และกระทบได้
อนิทฺสสนสปปญฺเญมา ฐมฺมา	ธรรมที่เห็นไม่ได้แต่กระทบได้
อนิทฺสสนาปปญฺเญมา ฐมฺมา	ธรรมที่เห็นไม่ได้และกระทบไม่ได้

ติกมตติกา ๒๒ ตติกะ จบ

ทุกมตติกา ๑๔๒ ทุกะ

อภิธรรมมตติกา ๑๐๐ ทุกะ

เหตุโคจรกะ

หมวดที่ ๑ มี ๖ ทุกะ คือ

[๒]

๑. เหตุทุกะ

เหตุ ฐมฺมา	ธรรมเป็นเหตุ
นเหตุ ฐมฺมา	ธรรมไม่เป็นเหตุ

๒. สเหตุทุกะ

สเหตุกา ฐมฺมา	ธรรมมีเหตุ
---------------	------------

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์
ธรรม ไม่มีเหตุ

อเหตุกา ฐมฺมา

๓. เหตุสัมปยุตตทุกะ

เหตุสมฺปยุตฺตา ฐมฺมา

ธรรมสัมปยุตด้วยเหตุ

เหตุวิปยุตฺตา ฐมฺมา

ธรรมวิปยุตจากเหตุ

๔. เหตุสเหตุทุกะ

เหตุ เจว ฐมฺมา สเหตุกา จ

ธรรมเป็นเหตุและมีเหตุ

สเหตุกา เจว ฐมฺมา น จ เหตุ

ธรรมมีเหตุแต่ไม่เป็นเหตุ

๕. เหตุเหตุสัมปยุตตทุกะ

เหตุ เจว ฐมฺมา เหตุสมฺปยุตฺตา จ

ธรรมเป็นเหตุและสัมปยุตด้วยเหตุ

เหตุสมฺปยุตฺตา เจว ฐมฺมา น จ เหตุ

ธรรมสัมปยุตด้วยเหตุแต่ไม่เป็นเหตุ

๖. นเหตุสเหตุทุกะ

น เหตุ โข ปน ฐมฺมา สเหตุกาปิ

ธรรมไม่เป็นเหตุแต่มีเหตุ

(น เหตุ โข ปน ฐมฺมา) อเหตุกาปิ

ธรรมไม่เป็นเหตุและไม่มีเหตุ

จุพฺพันฺตรทุกะ

หมวดที่ ๒ มี ๗ ทุกะ คือ

[๓]

๗-๑. สปปิจจทุกะ

สปปิจฺจา ฐมฺมา

ธรรมมีปิจจ

อปฺปิจฺจา ฐมฺมา

ธรรมไม่มีปิจจ

๘-๒. สังขตทุกะ

สังขตา ฐมฺมา

ธรรมเป็นสังขตะ

อสังขตา ฐมฺมา

ธรรมเป็นอสังขตะ

๙-๓. สนิทฺสสนทุกะ

สนิทฺสสนา ฐมฺมา

ธรรมที่เห็นได้

อนิทฺสสนา ฐมฺมา

ธรรมที่เห็นไม่ได้

๑๐-๔. สปปฎิฆทุกะ

สปปฎิฆา ฐมฺมา

ธรรมที่กระทบได้

อปฺปฎิฆา ฐมฺมา

ธรรมที่กระทบไม่ได้

๑๑-๕. รูปีทุกะ

รूपิโน ฐมฺมา

ธรรมเป็นรูป

อรूपิโน ฐมฺมา

ธรรมไม่เป็นรูป

๑๒-๖. โลกียทุกะ

โลกียา ฐมฺมา

ธรรมเป็นโลกียะ

โลกุตฺตรา ฐมฺมา

ธรรมเป็นโลกุตตระ

๑๓-๗. เกณจิวิญญูญายทุกะ

เกณฺจิ วิญฺญายา ฐมฺมา

ธรรมที่จิตบางอย่างรู้ได้

เกณฺจิ น วิญฺญายา ฐมฺมา

ธรรมที่จิตบางอย่างรู้ไม่ได้

อาสวโัจจกะ

หมวดที่ ๓ มี ๖ ทุกะ คือ

[๔]

๑๔-๑. อาสวทุกะ

อาสวา ฐมฺมา

ธรรมเป็นอาสวะ

โน อาสวา ฐมฺมา

ธรรมไม่เป็นอาสวะ

๑๕-๒. สาสวทุกะ

สาสวา ฐมฺมา

ธรรมเป็นอารมณ์ของอาสวะ

อนาสวา ฐมฺมา

ธรรมไม่เป็นอารมณ์ของอาสวะ

๑๖-๓. อาสวสัมปยุตตทุกะ

อาสวสมฺปยุตฺตา ฐมฺมา

ธรรมสัมปยุตด้วยอาสวะ

อาสววิปยุตฺตา ฐมฺมา

ธรรมวิปยุตจากอาสวะ

๑๗-๔. อาสวสาสวทุกะ

อาสวา เจว ฐมฺมา สาสวา จ

ธรรมเป็นอาสวะ และเป็นอารมณ์ของอาสวะ

สาสวา เจว ฐมฺมา โน จ อาสวา

ธรรมเป็นอารมณ์ของอาสวะ แต่ไม่เป็นอาสวะ

๑๘-๕. อาสวอาสวสัมปยุตตทุกะ

อาสวา เจว ฐมฺมา อาสว สมฺปยุตฺตา จ

ธรรมเป็นอาสวะ และสัมปยุตด้วยอาสวะ

อาสวสมฺปยุตฺตา เจว ฐมฺมา โน จ อาสวา

ธรรมสัมปยุตด้วยอาสวะ แต่ไม่เป็นอาสวะ

๑๙-๖. อาสววิปยุตตสาสวทุกะ

อาสววิปยุตฺตา โข ปน ฐมฺมา สาสวาปิ

ธรรมวิปยุตจากอาสวะ แต่เป็นอารมณ์

ของอาสวะ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์
(อาสววิปปยตฺตา โข ปน ฐมฺมา) ธรรมวิปปยตฺตาจากอาสวะ และไม่เป็นอารมณฺ
อนาสวปิ ของอาสวะ

สัญญาโยชนโคจจกะ
หมวดที่ ๔ มี ๖ ทกะ คือ

[๕]

๒๐-๑. สัญญาโยชนทกะ
สฺปิโยชนา ฐมฺมา ธรรมเป็นสัญญาโยชน

โน สฺปิโยชนา ฐมฺมา ธรรมไม่เป็นสัญญาโยชน

๒๑-๒. สัญญาโยชนนียทกะ

สฺปิโยชนินฺยา ฐมฺมา ธรรมเป็นอารมณฺของสัญญาโยชน

อสฺปิโยชนินฺยา ฐมฺมา ธรรมไม่เป็นอารมณฺของสัญญาโยชน

๒๒-๓. สัญญาโยชนสัมปยุตตทกะ

สฺปิโยชนสมฺปยุตฺตา ฐมฺมา ธรรมสัมปยุตด้วยสัญญาโยชน

สฺปิโยชนวิปปยตฺตา ฐมฺมา ธรรมวิปปยตจากสัญญาโยชน

๒๓-๔. สัญญาโยชนสัญญาโยชนนียทกะ

สฺปิโยชนา เจว ฐมฺมา สฺปิโยชนินฺยา จ ธรรมเป็นสัญญาโยชน และเป็นอารมณฺของสัญญาโยชน

สฺปิโยชนินฺยา เจว ฐมฺมา โน จ สฺปิโยชนา ธรรมเป็นอารมณฺของสัญญาโยชน แต่ไม่เป็นสัญญาโยชน

๒๔-๕. สัญญาโยชนสัญญาโยชนสัมปยุตตทกะ

สฺปิโยชนา เจว ฐมฺมา ธรรมเป็นสัญญาโยชนและสัมปยุตด้วยสัญญาโยชน

สฺปิโยชนสมฺปยุตฺตา จ

สฺปิโยชนสมฺปยุตฺตา เจว ฐมฺมา โน ธรรมสัมปยุตด้วยสัญญาโยชน แต่ไม่เป็นสัญญาโยชน

จ สฺปิโยชนา

๒๕-๖. สัญญาโยชนวิปปยตตสัญญาโยชนนียทกะ

สฺปิโยชนวิปปยตฺตา โข ปน ฐมฺมา ธรรมวิปปยตจากสัญญาโยชน แต่เป็นอารมณฺ

สฺปิโยชนินฺยาปิ ของสัญญาโยชน

(สฺปิโยชนวิปปยตฺตา โข ปน ฐมฺมา)

ธรรมวิปปยตจากสัญญาโยชน และไม่เป็นอารมณฺ

อสฺปิโยชนินฺยาปิ ของสัญญาโยชน

คันถโคจจกะ

หมวดที่ ๕ มี ๖ ทกะ คือ

[๖]

๒๖-๑. คันถทกะ

คณฺธา ฐมฺมา ธรรมเป็นคันถะ

โน คณฺธา ฐมฺมา ธรรมไม่เป็นคันถะ

๒๗-๒. คันถนียทกะ

คณฺถนินฺยา ฐมฺมา ธรรมเป็นอารมณฺของคันถะ

อคณฺถนินฺยา ฐมฺมา ธรรมไม่เป็นอารมณฺของคันถะ

๒๘-๓. คันถสัมปยุตตทกะ

คณฺถสมฺปยุตฺตา ฐมฺมา ธรรมสัมปยุตด้วยคันถะ

คณฺถวิปปยตฺตา ฐมฺมา ธรรมวิปปยตจากคันถะ

๒๙-๔. คันถคันถนียทกะ

คณฺธา เจว ฐมฺมา คณฺถนินฺยา จ ธรรมเป็นคันถะและเป็นอารมณฺของคันถะ

คณฺถนินฺยา เจว ฐมฺมา โน จ คณฺธา ธรรมเป็นอารมณฺของคันถะ แต่ไม่เป็นคันถะ

๓๐-๕. คันถคันถสัมปยุตตทกะ

คณฺธา เจว ฐมฺมา คณฺถสมฺปยุตฺตา จ ธรรมเป็นคันถะ และสัมปยุตด้วยคันถะ

คณฺถสมฺปยุตฺตา เจว ฐมฺมา โน ธรรมสัมปยุตด้วยคันถะ แต่ไม่เป็นคันถะ

จ คณฺธา

๓๑-๖. คันถวิปปยตตคันถนียทกะ

คณฺถวิปปยตฺตา โข ปน ฐมฺมา ธรรมวิปปยตจากคันถะ แต่เป็นอารมณฺของคันถะ

คณฺถนินฺยาปิ

(คณฺถวิปปยตฺตา โข ปน ฐมฺมา)

ธรรมวิปปยตจากคันถะ และไม่เป็นอารมณฺ

อคณฺถนินฺยาปิ ของคันถะ

โอฆโคจจกะ

หมวดที่ ๖ มี ๖ ทกะ คือ

[๗]

๓๒-๑. โอฆทกะ

โอฆา ฐมฺมา ธรรมเป็นโอฆะ

โน โอฆา ฐมฺมา ธรรมไม่เป็นโอฆะ

๓๓-๒. โอฆนียทกะ

โอฆนินฺยา ฐมฺมา ธรรมเป็นอารมณฺของโอฆะ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์	
อโนมนียา ธมฺมา	ธรรมไม่เป็นอารมณ์ของโอชะ
๓๔-๓. โอชสัมปยุตตทุกะ	
โอชสมปยุตตา ธมฺมา	ธรรมสัมปยุตด้วยโอชะ
โอชวิปยุตตา ธมฺมา	ธรรมวิปยุตจากโอชะ
๓๕-๔. โอชโอชนียทุกะ	
โอชา เจว ธมฺมา โอชนียา จ	ธรรมเป็นโอชะและเป็นอารมณ์ของโอชะ
โอชนียา เจว ธมฺมา โน จ โอชา	ธรรมเป็นอารมณ์ของโอชะแต่ไม่เป็นโอชะ
๓๖-๕. โอชโอชสัมปยุตตทุกะ	
โอชา เจว ธมฺมา โอชสมปยุตตา จ	ธรรมเป็นโอชะ และสัมปยุตด้วยโอชะ
โอชสมปยุตตา เจว ธมฺมา โน จ โอชา	ธรรมสัมปยุตด้วยโอชะ แต่ไม่เป็นโอชะ
๓๗-๖. โอชวิปยุตตโอชนียทุกะ	
โอชวิปยุตตา โข ปน ธมฺมา	ธรรมวิปยุตจากโอชะ แต่เป็นอารมณ์ของโอชะ
โอชนียาปี	
(โอชวิปยุตตา โข ปน ธมฺมา)	ธรรมวิปยุตจากโอชะ และไม่เป็นอารมณ์
อโนมนียาปี	ของโอชะ
โยคโคจจกะ	
หมวดที่ ๗ มี ๖ ทุกะ คือ	
[๘]	
๓๘-๑. โยคทุกะ	
โยคา ธมฺมา	ธรรมเป็นโยคะ
โน โยคา ธมฺมา	ธรรมไม่เป็นโยคะ
๓๙-๒. โยคณียทุกะ	
โยคณียา ธมฺมา	ธรรมเป็นอารมณ์ของโยคะ
อโยคณียา ธมฺมา	ธรรมไม่เป็นอารมณ์ของโยคะ
๔๐-๓. โยคสัมปยุตตทุกะ	
โยคสมปยุตตา ธมฺมา	ธรรมสัมปยุตด้วยโยคะ
โยควิปยุตตา ธมฺมา	ธรรมวิปยุตจากโยคะ
๔๑-๔. โยคโยคณียทุกะ	
โยคา เจว ธมฺมา โยคณียา จ	ธรรมเป็นโยคะ และเป็นอารมณ์ของโยคะ
โยคณียา เจว ธมฺมา โน จ โยคา	ธรรมเป็นอารมณ์ของโยคะ แต่ไม่เป็นโยคะ
๔๒-๕. โยคโยคสัมปยุตตทุกะ	
โยคา เจว ธมฺมา โยคสมปยุตตา จ	ธรรมเป็นโยคะ และสัมปยุตด้วยโยคะ
โยคสมปยุตตา เจว ธมฺมา โน จ โยคา	ธรรมสัมปยุตด้วยโยคะ แต่ไม่เป็นโยคะ
๔๓-๖. โยควิปยุตตโยคณียทุกะ	
โยควิปยุตตา โข ปน ธมฺมา	ธรรมวิปยุตจากโยคะ แต่เป็นอารมณ์ของโยคะ
โยคณียาปี	
(โยควิปยุตตา โข ปน ธมฺมา)	ธรรมวิปยุตจากโยคะ และไม่เป็นอารมณ์
อโยคณียาปี	ของโยคะ
นิวารณโคจจกะ	
หมวดที่ ๘ มี ๖ ทุกะ คือ	
[๙]	
๔๔-๑. นิวารณทุกะ	
นิวารณา ธมฺมา	ธรรมนิวารณ
โน นิวารณา ธมฺมา	ธรรมไม่เป็นนิวารณ
๔๕-๒. นิวารณียทุกะ	
นิวารณียา ธมฺมา	ธรรมเป็นอารมณ์ของนิวารณ
อนิวารณียา ธมฺมา	ธรรมไม่เป็นอารมณ์ของนิวารณ
๔๖-๓. นิวารณสัมปยุตตทุกะ	
นิวารณสมปยุตตา ธมฺมา	ธรรมสัมปยุตด้วยนิวารณ
นิวารณวิปยุตตา ธมฺมา	ธรรมวิปยุตจากนิวารณ
๔๗-๔. นิวารณนิวารณียทุกะ	
นิวารณา เจว ธมฺมา นิวารณียา จ	ธรรมเป็นนิวารณ และเป็นอารมณ์ของนิวารณ
นิวารณียา เจว ธมฺมา โน จ นิวารณา	ธรรมเป็นอารมณ์ของนิวารณ แต่ไม่เป็นนิวารณ
๔๘-๕. นิวารณนิวารณสัมปยุตตทุกะ	
นิวารณา เจว ธมฺมา นิวารณสมปยุตตา จ	ธรรมเป็นนิวารณและสัมปยุตด้วยนิวารณ
นิวารณสมปยุตตา เจว ธมฺมา โน จ นิวารณา	ธรรมสัมปยุตด้วยนิวารณ แต่ไม่เป็นนิวารณ
๔๙-๖. นิวารณวิปยุตตนิวารณียทุกะ	

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์	
นิวรณ์วิปยุตตะ โข ปน ธมฺมา	ธรรมวิปยุตตะจากนิวรณ์ แต่เป็นอารมณ์ของนิวรณ์
นิวรณ์ยาปี	
(นิวรณ์วิปยุตตะ โข ปน ธมฺมา)	ธรรมวิปยุตตะจากนิวรณ์ และไม่เป็นอารมณ์ของ
อนิวรณ์ยาปี	นิวรณ์
ปรามาสโคจจกะ	
หมวดที่ ๙ มี ๕ ทกะ คือ	
[๑๐]	๕๐-๑. ปรามาสทกะ
ปรามาสา ธมฺมา	ธรรมเป็นปรามาสะ (ทิฏฐิ)
โน ปรามาสา ธมฺมา	ธรรมไม่เป็นปรามาสะ
๕๑-๒. ปรามัญญทกะ	
ปรามัญญา ธมฺมา	ธรรมเป็นอารมณ์ของปรามาสะ
อปรามัญญา ธมฺมา	ธรรมไม่เป็นอารมณ์ของปรามาสะ
๕๒-๓. ปรามาสสัมปยุตตะทกะ	
ปรามาสสัมปยุตตะ ธมฺมา	ธรรมสัมปยุตด้วยปรามาสะ
ปรามาสวิปยุตตะ ธมฺมา	ธรรมวิปยุตตะจากปรามาสะ
๕๓-๔. ปรามาสปรามัญญทกะ	
ปรามาสา เจว ธมฺมา ปรามัญญา จ	ธรรมเป็นปรามาสะ และเป็นอารมณ์ของปรามาสะ
ปรามัญญา เจว ธมฺมา โน จ ปรามาสา	ธรรมเป็นอารมณ์ของปรามาสะ แต่ไม่เป็นของ
ปรามาสะ	
๕๔-๕. ปรามาสวิปยุตตะปรามัญญทกะ	
ปรามาสวิปยุตตะ โข ปน ธมฺมา	ธรรมวิปยุตตะจากปรามาสะ แต่เป็นอารมณ์
ปรามัญญาปี	ปรามาสะ
(ปรามาสวิปยุตตะ โข ปน ธมฺมา)	ธรรมวิปยุตตะจากปรามาสะ และไม่เป็นอารมณ์
อปรามัญญาปี	ของปรามาสะ
มหันตฺรทกะ	
หมวดที่ ๑๐ มี ๑๔ ทกะ คือ	
[๑๑]	๕๕-๑. สारัมมณทกะ
सारम्मณา ธมฺมา	ธรรมมีอารมณ์
อนารम्मณา ธมฺมา	ธรรมไม่มีอารมณ์
๕๖-๒. จิตตทกะ	
จิตตะ ธมฺมา	ธรรมเป็นจิต
โน จิตตะ ธมฺมา	ธรรมไม่เป็นจิต
๕๗-๓. เจตสิกทกะ	
เจตสิก ธมฺมา	ธรรมเป็นเจตสิก
อเจตสิก ธมฺมา	ธรรมไม่เป็นเจตสิก
๕๘-๔. จิตตสัมปยุตตะทกะ	
จิตตสัมปยุตตะ ธมฺมา	ธรรมสัมปยุตด้วยจิต
จิตตวิปยุตตะ ธมฺมา	ธรรมวิปยุตตะจากจิต
๕๙-๕. จิตตสังสัณฺฐานทกะ	
จิตตสังสัณฺฐาน ธมฺมา	ธรรมเจือกับจิต
จตฺตวิสสัณฺฐาน ธมฺมา	ธรรมไม่เจือกับจิต
๖๐-๖. จิตตสมุทฺธานทกะ	
จิตตสมุทฺธานา ธมฺมา	ธรรมมีจิตเป็นสมุทฺธาน
โน จิตตสมุทฺธานา ธมฺมา	ธรรมไม่มีจิตเป็นสมุทฺธาน
๖๑-๗. จิตตสหทกะ	
จิตตสหโน ธมฺมา	ธรรมเกิดร่วมกับจิต
โน จิตตสหโน ธมฺมา	ธรรมไม่เกิดร่วมกับจิต
๖๒-๘. จิตตานปริวตฺติทกะ	
จิตตานปริวตฺติโน ธมฺมา	ธรรมเกิดคล้อยตามจิต
โน จิตตานปริวตฺติโน ธมฺมา	ธรรมไม่เกิดคล้อยตามจิต
๖๓-๙. จิตตสังสัณฺฐานสมุทฺธานทกะ	
จิตตสังสัณฺฐานสมุทฺธานา ธมฺมา	ธรรมเจือกับจิตและมีจิตเป็นสมุทฺธาน
โน จิตตสังสัณฺฐานสมุทฺธานา ธมฺมา	ธรรมไม่เจือกับจิตและไม่มิจิตเป็นสมุทฺธาน
๖๔-๑๐. จิตตสังสัณฺฐานสมุทฺธานสหทกะ	
จิตตสังสัณฺฐานสมุทฺธานสหโน ธมฺมา	ธรรมเจือกับจิต มีจิตเป็นสมุทฺธาน และเกิดร่วม
กับจิต	

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์
โน จิตตัสสัฏฐสมภูฐานนสทกโน ธรรมไม่เจือกับจิต ไม่มีจิตเป็นสมภูฐาน และ
ธมมา ไม่เกิดร่วมกับจิต

๖๕-๑๑. จิตตัสสัฏฐสมภูฐานนปริวัตติทุกะ
จิตตัสสัฏฐสมภูฐานนปริวัตติโน ธมมา ธรรมเจือกับจิตเป็นสมภูฐานและเกิดคล้อยตามจิต
โน จิตตัสสัฏฐสมภูฐานนปริวัตติโน ธรรมไม่เจือกับจิต ไม่มีจิตเป็นสมภูฐาน และ
ธมมา ไม่เกิดคล้อยตามจิต

๖๖-๑๒. อัชฌัตติกทุกะ
อชฌัตติกธมมา ธรรมเป็นภายใน
พาหิรา ธมมา ธรรมเป็นภายนอก

๖๗-๑๓. อุปาทาทุกะ
อุปาทา ธมมา ธรรมอาศัยมหาภูตรูปเกิด
โน อุปาทา ธมมา ธรรมไม่อาศัยมหาภูตรูปเกิด

๖๘-๑๔. อุปาทินนทุกะ
อุปาทินนา ธมมา ธรรมอันเจตนากรรมที่สัมปยุตด้วยตัณหา ทิฏฐิ
เข้ายึดครอง
อนุปาทินนา ธมมา ธรรมอันเจตนากรรมที่สัมปยุตด้วยตัณหา ทิฏฐิ
ไม่เข้ายึดครอง

อุปาทานโคจรกะ
หมวดที่ ๑๑ มี ๖ ทุกะ คือ
[๑๒] ๖๙-๑. อุปาทานทุกะ
อุปาทานา ธมมา ธรรมเป็นอุปาทาน
โน อุปาทานา ธมมา ธรรมไม่เป็นอุปาทาน

๓๐-๒. อุปาทานียทุกะ
อุปาทานียา ธมมา ธรรมเป็นอารมณ์ของอุปาทาน
อนุปาทานียา ธมมา ธรรมไม่เป็นอารมณ์ของอุปาทาน

๓๑-๓. อุปาทานสัมปยุตตทุกะ
อุปาทานสัมปยุตตา ธมมา ธรรมสัมปยุตด้วยอุปาทาน
อุปาทานวิปยุตตา ธมมา ธรรมวิปยุตจากอุปาทาน

๓๒-๔. อุปาทานอุปาทานียทุกะ
อุปาทานา เจว ธมมา อุปาทานียา จ ธรรมเป็นอุปาทานและเป็นอารมณ์ของอุปาทาน
อุปาทานียา เจว ธมมา โน จ ธรรมเป็นอารมณ์ของอุปาทาน แต่ไม่เป็นอุปาทาน
อุปาทานา

๓๓-๕. อุปาทานอุปาทานสัมปยุตตทุกะ
อุปาทานา เจว ธมมา อุปาทาน- ธรรมเป็นอุปาทาน และสัมปยุตด้วยอุปาทาน
สัมปยุตตา จ
อุปาทานสัมปยุตตา เจว ธมมา ธรรมสัมปยุตด้วยอุปาทาน แต่ไม่เป็นอุปาทาน
โน จ อุปาทานา

๓๔-๖. อุปาทานวิปยุตตอุปาทานียทุก
อุปาทานวิปยุตตา โข ปน ธรรมวิปยุตจากอุปาทาน แต่เป็นอารมณ์
ธมมา อุปาทานียาปี ของอุปาทาน
(อุปาทานวิปยุตตา โข ปน ธมมา) ธรรมวิปยุตจากอุปาทาน และไม่เป็น
อนุปาทานียาปี อารมณ์ของอุปาทาน

กิเลสโคจรกะ
หมวดที่ ๑๒ มี ๘ ทุกะ คือ
[๑๓] ๓๕-๑. กิเลสทุกะ
กิเลสา ธมมา ธรรมเป็นกิเลส
โน กิเลสา ธมมา ธรรมไม่เป็นกิเลส

๓๖-๒. สังกิเลสิกทุกะ
สงกิเลสิกา ธมมา ธรรมเป็นอารมณ์ของสังกิเลส
อสงกิเลสิกา ธมมา ธรรมไม่เป็นอารมณ์ของสังกิเลส

๓๗-๓. สังกิเลฐทุกะ
สงกิเลฐา ธมมา ธรรมเศร้าหมอง
อสงกิเลฐา ธมมา ธรรมไม่เศร้าหมอง

๓๘-๔. กิเลสสัมปยุตตทุกะ
กิเลสสัมปยุตตา ธมมา ธรรมสัมปยุตด้วยกิเลส
กิเลสวิปยุตตา ธมมา ธรรมวิปยุตจากกิเลส

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์	
น อรูปาวจร ธรรมา	ธรรมไม่เป็นอรูปาวจร
๙๖-๑๔. ปริยาป็นนทุกะ	
ปริยาปณนา ธรรมา	ธรรมเป็นปริยาป็นนะ
อปริยาปณนา ธรรมา	ธรรมเป็นอปริยาป็นนะ
๙๗-๑๕. นิยานิกทุกะ	
นิยานิกา ธรรมา	ธรรมเป็นเหตุนำออกจากสังสารวัฏ
อนิยานิกา ธรรมา	ธรรมไม่เป็นเหตุนำออกจากสังสารวัฏ
๙๘-๑๖. นียตทุกะ	
นียตา ธรรมา	ธรรมให้ผลแน่นอน
อนียตา ธรรมา	ธรรมให้ผลไม่แน่นอน
๙๙-๑๗. สุตตตรทุกะ	
สุตตตรา ธรรมา	ธรรมมีธรรมอื่นยิ่งกว่า
อนุตตรา ธรรมา	ธรรมไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่า
๑๐๐-๑๘. สรณทุกะ	
สรณา ธรรมา	ธรรมเกิดกับกิเลส
อรณา ธรรมา	ธรรมไม่เกิดกับกิเลส
อภิธรรมมัตติกา ๑๐๐ ทุกะ จบ	

สุดตันตมัตติกา ๔๒ ทุกะ	
[๑๕]	
วิชาภาคิโน ธรรมา	๑. วิชาภาคิตทุกะ
อวิชาภาคิโน ธรรมา	ธรรมเป็นไปในส่วนวิชา
	ธรรมเป็นไปในส่วนอวิชา
๒. วิชชูปมทุกะ	
วิชชูปมา ธรรมา	ธรรมเหมือนฟ้าแลบ
วชิรูปมา ธรรมา	ธรรมเหมือนฟ้าผ่า
๓. พาลทุกะ	
พาลา ธรรมา	ธรรมทำให้เป็นพาล
ปณฺฑิตา ธรรมา	ธรรมทำให้เป็นบัณฑิต
๔. กัณฺหทุกะ	
กณฺหา ธรรมา	ธรรมด่า
สูกกา ธรรมา	ธรรมขาว
๕. ตปนียทุกะ	
ตปนียา ธรรมา	ธรรมทำให้เราร้อน
อตปนียา ธรรมา	ธรรมไม่ทำให้เราร้อน
๖. อธิวจนทุกะ	
อธิวจนา ธรรมา	ธรรมเป็นชื่อ
อธิวจนปถา ธรรมา	ธรรมเป็นเหตุของธรรมเป็นชื่อ
๗. นิรุตติทุกะ	
นิรุตติ ธรรมา	ธรรมเป็นนิรุตติ
นิรุตติปถา ธรรมา	ธรรมเป็นเหตุของธรรมเป็นนิรุตติ
๘. ปัญฺญุตติทุกะ	
ปัญฺญุตติ ธรรมา	ธรรมเป็นปัญญุตติ
ปัญฺญุตติปถา ธรรมา	ธรรมเป็นเหตุของธรรมเป็นปัญญุตติ
๙. นามรูปทุกะ	
นามปจ	นามธรรม
รูปปจ	รูปธรรม
๑๐. อวิชาทุกะ	
อวิชา จ	ความไม่รู้แจ้ง
ภาวตณฺหา จ	ความปรารถนาภพ
๑๑. ภาทิฏฐิตทุกะ	
ภาทิฏฐิต จ	ความเห็นที่เกิด
วิภาทิฏฐิต จ	ความเห็นที่ไม่เกิด
๑๒. สัสสตทิฏฐิตทุกะ	
สัสสตทิฏฐิต จ	ความเห็นที่เที่ยง
อจฺเจตทิฏฐิต จ	ความเห็นที่สูญ
๑๓. อันตวาทิฏฐิตทุกะ	

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์

อนตวาทีฏฐิ จ	ความเห็นว่ามีที่สุด
อนนตวาทีฏฐิ จ	ความเห็นว่ามีไม่ที่สุด
๑๔. ปุพพัตถาทีฏฐิทุกะ	
ปุพพัตถาทีฏฐิ จ	ความเห็นปรารภส่วนอดีต
อปนัตถาทีฏฐิ จ	ความเห็นปรารภส่วนอนาคต
๑๕. อหิริกทูกะ	
อหิริกเฏ	ความไม่ละอาย
อโนตตปุปปุจ	ความไม่เกรงกลัว
๑๖. หิริทูกะ	
หิริ จ	ความละอาย
โอตตปุปปุจ	ความเกรงกลัว
๑๗. โทวจัสสตาทูกะ	
โทวจัสสตา จ	ความเป็นผู้ว่ายาก
ปาปมัตตตา จ	ความเป็นผู้มีมิตรชั่ว
๑๘. โสวจัสสตาทูกะ	
โสวจัสสตา จ	ความเป็นผู้ว่าง่าย
กल्याณมัตตตา จ	ความเป็นผู้มีมิตรดี
๑๙. อาปัตติกุสลาทูกะ	
อาปัตติกุสลา จ	ความเป็นผู้ฉลาดในอาบัติ
อาปัตติกุสลาณกุสลา จ	ความเป็นผู้ฉลาดในการออกจากอาบัติ
๒๐. สમાปัตติกุสลาทูกะ	
สมาปัตติกุสลา จ	ความเป็นผู้ฉลาดในสมาบัติ
สมาปัตติกุสลาณกุสลา จ	ความเป็นผู้ฉลาดในการออกจากสมาบัติ
๒๑. ชาติกุสลาทูกะ	
ชาติกุสลา จ	ความเป็นผู้ฉลาดในชาติ
มนสิการกุสลา จ	ความเป็นผู้ฉลาดในการพิจารณา
๒๒. อายตนะกุสลาทูกะ	
อายตนะกุสลา จ	ความเป็นผู้ฉลาดในอายตนะ
ปฏิจจสมุปปาตกุสลา จ	ความเป็นผู้ฉลาดในปฏิจจสมุปบาท
๒๓. ฐานกุสลาทูกะ	
ฐานกุสลา จ	ความเป็นผู้ฉลาดในฐานะ
อฐานกุสลา จ	ความเป็นผู้ฉลาดในอฐานะ
๒๔. อาชชวทูกะ	
อาชชโว จ	ความซื่อตรง
มททโว จ	ความอ่อนโยน
๒๕. ชันตีทูกะ	
ชนตี จ	ความอดทน
โสรัจ्จะ จ	ความสงบเสงี่ยม
๒๖. สาขัลลทู	
สาขัลลเฏ	ความเป็นผู้มีวาจาอ่อนหวาน
ปฏิสนฺธาโร จ	การปฏิสันถาร
๒๗. อินทริยอคุตตทวารตาทูกะ	
อินทริเยสุ อคุตตทวารตา จ	ความเป็นผู้ไม่สำรวมในอินทรีย์ ๖
โกชนเณ อมตตเฏตา จ	ความเป็นผู้ไม่รู้ประมาณในโภชนาหาร
๒๘. อินทริยอคุตตทวารตาทูกะ	
อินทริเยสุ อคุตตทวารตา จ	ความเป็นผู้สำรวมในอินทรีย์ ๖
โกชนเณ มตตเฏตา จ	ความเป็นผู้รู้ประมาณในโภชนาหาร
๒๙. มกุฏสัจจทูกะ	
มกุฏสัจจเฏ	ความเป็นผู้ไม่มีสติ
อสมปชเฏ	ความเป็นผู้ไม่มีสัมปชัญญะ
๓๐. สติทูกะ	
สติ จ	สติ
สมปชเฏ	สัมปชัญญะ
๓๑. ปฏิสังขานพลทูกะ	
ปฏิสังขานพลเฏ	กำลังคือการพิจารณา
ภาวนาพลเฏ	กำลังคือภาวนา

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์

๓๒. สมถทุกะ

สมโถ จ
วิปัสสนา จ

สมถะ
วิปัสสนา

๓๓. นิมิตตทุกะ

สมถนิมิตตปัจ
ปคคาหนิมิตตปัจ

นิมิตตคือสมถะ
นิมิตตคือความเพียร

๓๔. ปคคาหทุกะ

ปคคาโห จ
อริกฺขโป จ

ความเพียร
ความไม่พึงชาน

๓๕. วิปัตติทุกะ

สิลวิปัตติ จ
ทิกฺขวิปัตติ จ

ความวิบัติแห่งศีล
ความวิบัติแห่งทิกฺข

๓๖. สัมปทาทุกะ

สิลสัมปทา จ
ทิกฺขสัมปทา จ

ความสมบูรณ์แห่งศีล
ความสมบูรณ์แห่งทิกฺข

๓๗. วิสุทฺธิทุกะ

สิลวิสุทฺธิ จ
ทิกฺขวิสุทฺธิ จ

ความหมดจดแห่งศีล
ความหมดจดแห่งทิกฺข

๓๘. ทิกฺขวิสุทฺธิทุกะ

ทิกฺขวิสุทฺธิ โข ปณ
ยถาทิกฺขวิสุทฺธิ จ ปธานํ

ความหมดจดแห่งทิกฺข
ความเพียรแห่งบุคคลผู้มีทิกฺขอันหมดจด

๓๙. สังเวคทุกะ

สังเวโค จ สังเวชนิยสฺส ฐาเนสฺส
สํวิคฺคสฺส จ โยนิสส ปธานํ

ความสลัดใจในฐานะเป็นที่ตั้งแห่งความสลัดใจ
ความพยายามโดยแยบคายของบุคคลผู้มีความ

สลัดใจ

๔๐. อสันตญฐตาทุกะ

อสนตญฐตา จ กุสเลสฺส ธมฺเมสฺส
อปปฏิวานิตา จ ปธานสมํ

ความไม่รู้จักอัมในกุศลธรรม
ความไม่ทอดทิ้งในความพยายาม

๔๑. วิชชาทุกะ

วิชา จ
วิมุตติ จ

ความรู้แจ้ง
ความหลุดพ้น

๔๒. ขยญาณทุกะ

ขย ปาณํ
อนุปปาเท ปาณํ

ญาณในอริยมรรค
ญาณในอริยผล

สูตรต้นตมตีกา ๔๒ ทุกะ จบ
มตีกา จบ

จิตตูปปาทกัณฑ์
กุศลธรรม

กามาวจรมหากุศลจิต ๘
จิตดวงที่ ๑
บทาขณีย์

[๑๖] ธรรมเป็นกุศล เป็นไฉน

กามาวจรกุศลจิต สหระคตด้วยโสมนัส ๑- สัมปยุตด้วยญาณ ๒- มีรูปเป็นอารมณ์ หรือ มีเสียงเป็นอารมณ์ มีกลิ่นเป็นอารมณ์ มีรสเป็นอารมณ์ มีโผฏฐัพพะเป็นอารมณ์ มีธรรมเป็นอารมณ์ หรือปารรภาอารมณ์ใดๆ เกิดขึ้นในสมัยใด ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต วิตก วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา สัทธินทรีย์ วิริยนทรีย์ สตินทรีย์ สมานินทรีย์ ปิณฺณินทรีย์ มนินทรีย์ โสมนัส สินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ สัมมาทิกฺข สัมมาสังกัปปะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ สัทธาพละ วิริยพละ สติพละ สมาริพละ ปิณฺญาพละ หิริพละ โอตตปฺปพละ อโลภ อโทสะ อโมหะ อนภิชฌา อัปยาปาทะ (สัมมาทิกฺข หิริ โอตตปฺปะ) กายปัสสัทธิ จิตตปัสสัทธิ กายลหุตา จิตตลหุตา กายมฺหุตา จิตตมฺหุตา กายกัมมัณฺญตา จิตตกัมมัณฺญตา กายปาคุณฺญตา จิตตปาคุณฺญตา กายชุกตา จิตตชุกตา สติ สัมปชฺฌัญญะ สมถะ วิปัสสนา ปคคาหะ อริกฺขะปะ มีในสมัยนั้น หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้อันใด มีอยู่ในสมัยนั้น .

สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นกุศล

[๑๗] ผัสสะ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

การกระทบ กิริยาที่กระทบ กิริยาที่ถูกต้อง ความถูกต้อง ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า

ผัสสะมีในสมัยนั้น .

[๑๘] เวทนา มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความสบายทางใจ ความสุขทางใจ อันเกิดแต่สัมผัสแห่งมโนวิญญาณธาตุที่สมกัน
ความเสวยอารมณ์ที่สบาย เป็นสุข อันเกิดแต่เจโตสัมผัส กิริยาเสวยอารมณ์ที่สบาย เป็นสุข
อันเกิดแต่เจโตสัมผัส ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า เวทนา มีในสมัยนั้น .

๑๑. เกิดร่วมกับโสมนัสเวทนา ๒. ประกอบด้วยปัญญา

[๑๙] สัญญา มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

การจำ กิริยาที่จำ ความจำ อันเกิดแต่สัมผัสแห่งมโนวิญญาณธาตุที่สมกัน ในสมัยนั้น
อันใด นี้ชื่อว่า สัญญา มีในสมัยนั้น .

[๒๐] เจตนา มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

การคิด กิริยาที่คิด ความคิด อันเกิดแต่สัมผัสแห่งมโนวิญญาณธาตุที่สมกัน ในสมัยนั้น
อันใด นี้ชื่อว่า เจตนา มีในสมัยนั้น .

[๒๑] จิต มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

จิต มโน มานัส หทัย ปิณฑ ๑- มโน มนายตนะ มนินทรีย์ วิญญาณ วิญญาณขันธ
มโนวิญญาณธาตุที่สมกัน ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า จิต มีในสมัยนั้น .

[๒๒] วิตก มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความตรึก ความตรึกอย่างแรง ความดำริ ความที่จิตแนบอยู่ในอารมณ์ ความที่จิตแนบสนิท
อยู่ในอารมณ์ ความยกจิตขึ้นสู่อารมณ์ สัมมาสังกัปปะ ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า วิตก มีในสมัยนั้น .

[๒๓] วิจารณ์ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความตรอง ความพิจารณา ความตามพิจารณา ความเข้าไปพิจารณา ความที่จิตสืบต่อ
อารมณ์ ความที่จิตเพ่งอารมณ์ ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า วิจารณ์ มีในสมัยนั้น .

[๒๔] ปิติ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความอิ่มใจ ความปราโมทย์ ความยินดียิ่ง ความบันเทิง ความร่าเริง ความรื่นเริง
ความปลื้มใจ ความตื่นเต้น ความที่จิตชื่นชมยินดี ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า ปิติ มีในสมัยนั้น .

[๒๕] สุข มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความสบายทางใจ ความสุขทางใจ ความเสวยอารมณ์ที่สบายเป็นสุข อันเกิดแต่เจโต-
สัมผัส กิริยาเสวยอารมณ์ที่สบายเป็นสุขอันเกิดแต่เจโตสัมผัส ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า
สุข มีในสมัยนั้น .

[๒๖] เอกกคตา มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความตั้งอยู่แห่งจิต ความดำรงอยู่แห่งจิต ความมั่นอยู่แห่งจิต ความไม่ส่ายไปแห่งจิต
ความไม่ฟุ้งซ่านแห่งจิต ภาวะที่จิตไม่ส่ายไป ความสงบ สมาธิทรีย์ สมาธิพละ สัมมาสมาธิ
ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า เอกกคตา มีในสมัยนั้น .

๑๑. ธรรมชาติที่ผ่องใส

[๒๗] สัทธินทรีย์ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ศรัทธา กิริยาที่เชื่อ ความปลงใจเชื่อ ความเลื่อมใสยิ่ง ศรัทธา อินทรีย์คือศรัทธา
สัทธาพละ ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า สัทธินทรีย์ มีในสมัยนั้น .

[๒๘] วิริยินทรีย์ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

การปรารภความเพียรทางใจ ความขะมักเขม้น ความบากบั่น ความตั้งหน้า ความพยายาม
ความอดทน ความทนทาน ความเข้มแข็ง ความหมั่น ความก้าวไปอย่างไม่ท้อถอย ความ
ไม่ทอดทิ้งกัน ความไม่ทอดทิ้งระ ความประคับประคองระ วิริยะ อินทรีย์คือวิริยะ
วิริยะพละ สัมมาวายามะ ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า วิริยินทรีย์ มีในสมัยนั้น .

[๒๙] สตินทรีย์ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

สติ ความตามระลึก ความหวนระลึก สติ กิริยาที่ระลึก ความทรงจำ ความไม่เลือนลหาย
ความไม่ลืม สติ อินทรีย์คือสติ สติพละ สัมมาสติ ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า สตินทรีย์
มีในสมัยนั้น .

[๓๐] สมาธิทรีย์ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความตั้งอยู่แห่งจิต ความดำรงอยู่แห่งจิต ความมั่นอยู่แห่งจิต ความไม่ส่ายไปแห่งจิต
ความไม่ฟุ้งซ่านแห่งจิต ภาวะที่จิตไม่ส่ายไป ความสงบ อินทรีย์คือสมาธิ สมาธิพละ สัมมาสมาธิ
ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า สมาธิทรีย์ มีในสมัยนั้น .

[๓๑] ปัญญินทรีย์ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ปัญญา กิริยาที่รู้ชัด ความวิจัย ความเลือกสรร ความวิจัยธรรม ความกำหนดหมาย
ความเข้าไปกำหนด ความเข้าไปกำหนดเฉพาะ ภาวะที่รู้ ภาวะที่ฉลาด ภาวะที่รู้ละเอียด
ความรู้แจ่มแจ้ง ความค้นคิด ความใคร่ครวญ ปัญญาเหมือนแผ่นดิน ปัญญาเครื่องทำลายกิเลส
ปัญญาเครื่องนำทาง ความเห็นแจ้ง ความรู้ชัด ปัญญาเหมือนปฏิภาณ ปัญญา อินทรีย์คือปัญญา
ปัญญาพละ ปัญญาเหมือนศาคตรา ปัญญาเหมือนปราสาท ความสว่าง คือ ปัญญา แสงสว่าง
คือ ปัญญา ปัญญาเหมือนประทีป ปัญญาเหมือนดวงแก้ว ความไม่หลง ความวิจัยธรรม

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์
สัมมาทิฐิ ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า ปัญฺญินทรีย์มีในสมัยนั้น .

[๓๒] มนินทรีย์ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

จิต มโน มานัส หทัย ปณฺหาร มโน มนายนฺตะ อินทรีย์ คือ มโน วิญญาน
วิญญานชั้นร มโนวิญญานธาตุที่สมกัน ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า มนินทรีย์มีในสมัยนั้น .

[๓๓] โสมนัสสินทรีย์ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความสบายทางใจ ความสุขทางใจ ความส่วยอารมณ์ที่สบาย เป็นสุข อันเกิดแต่เจโต-
* สัมผัส กิริยาส่วยอารมณ์ที่สบาย เป็นสุขอัน เกิดแต่เจโตสัมผัส ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า
โสมนัสสินทรีย์ มีในสมัยนั้น .

[๓๔] ชีวิตินทรีย์ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

อายุ ความดำรงอยู่ ความเป็นไปอยู่ กิริยาที่เป็นไปอยู่ อากาโรที่สืบเนื่องกันอยู่ ความ
ประพฤติเป็นไปอยู่ ความหล่อเลี้ยงอยู่ ความเป็นอยู่ ชีวิตินทรีย์ของนามธรรมนั้นๆ ในสมัยนั้น
อันใด นี้ชื่อว่า ชีวิตินทรีย์มีในสมัยนั้น .

[๓๕] สัมมาทิฐิ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ปัญญา กิริยาที่รู้ชัด ความวิจย ความเลือกสรร ความวิจยธรรม ความกำหนดหมาย
ความเข้าไปกำหนด ความเข้าไปกำหนดเฉพาะ ภาวะที่รู้ ภาวะที่ฉลาด ภาวะที่รู้ละเอียด ความ
รู้แจ่มแจ้ง ความค้นคิด ความใคร่ครวญ ปัญญาเหมือนแผ่นดิน ปัญญาเครื่องทำลายกิเลส
ปัญญาเครื่องนำทาง ความเห็นแจ้ง ความรู้ชัด ปัญญาเหมือนปฏิภาณ ปัญญา ปัญฺญินทรีย์
ปัญญาพละ ปัญญาเหมือนศาคตรา ปัญญาเหมือนปราสาท ความสว่างคือปัญญา แสงสว่าง
คือปัญญา ปัญญาเหมือนประทีป ปัญญาเหมือนดวงแก้ว ความไม่หลง ความวิจยธรรม
ความเห็นชอบ ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า สัมมาทิฐิ มีในสมัยนั้น .

[๓๖] สัมมาสังกัปปะ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความตรึก ความตรึกอย่างแรง ความดำริ ความที่จิตแนบอยู่ในอารมณ์ ความที่จิต
แนบสนิทอยู่ในอารมณ์ ความยกจิตขึ้นสู่อารมณ์ ความดำริชอบ ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า
สัมมาสังกัปปะ มีในสมัยนั้น .

[๓๗] สัมมาวายามะ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

การปรารภความเพียรทางใจ ความขะมักเขม้น ความบากบั่น ความตั้งหน้า ความพยายาม
ความอดุทธาหะ ความทนทาน ความเข้มแข็ง ความหมั่น ความก้าวไปอย่างไม่ทอดย ความ
ไม่ทอดทิ้งฉันทะ ความไม่ทอดทิ้งธุระ ความประคับประคองธุระ วิริยะ วิริยินทรีย์ วิริยพละ
ความพยายามชอบ ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า สัมมาวายามะ มีในสมัยนั้น .

[๓๘] สัมมาสติ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

สติ ความตามระลึก ความหวนระลึก สติ กิริยาที่ระลึก ความทรงจำ ความไม่เลื่อนลอย
ความไม่ลืม สติ สตินทรีย์ สติพละ ความระลึกชอบ ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า สัมมา
สติ มีในสมัยนั้น .

[๓๙] สัมมาสมาธิ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความตั้งอยู่แห่งจิต ความดำรงอยู่แห่งจิต ความมั่นคงอยู่แห่งจิต ความไม่ส่ายไปแห่งจิต
ความไม่ฟุ้งซ่านแห่งจิต ภาวะที่จิตไม่ส่ายไป ความสงบสมาธิในทรีย์ สมาธิพละ ความตั้งใจชอบ
ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า สัมมาสมาธิ มีในสมัยนั้น .

[๔๐] สัทธาพละ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ศรัทธา กิริยาที่เชื่อ กิริยาที่ปลงใจเชื่อ ความเลื่อมใสยิ่ง ศรัทธา สัทธินทรีย์ กำลังคือ
ศรัทธา ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า สัทธาพละ มีในสมัยนั้น .

[๔๑] วิริยพละ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

การปรารภความเพียรทางใจ ความขะมักเขม้น ความบากบั่น ความตั้งหน้า ความพยายาม
ความอดุทธาหะ ความทนทาน ความเข้มแข็ง ความหมั่น ความก้าวไปอย่างไม่ทอดย ความ
ไม่ทอดทิ้งฉันทะ ความไม่ทอดทิ้งธุระ ความประคับประคองธุระ วิริยะ วิริยินทรีย์ กำลังคือ
วิริยะ สัมมาวายามะ ในสมัยนั้น อันใด นี้มีชื่อว่า วิริยพละ มีในสมัยนั้น .

[๔๒] สติพละ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

สติ ความตามระลึก ความหวนระลึก สติ กิริยาที่ระลึก ความทรงจำ ความไม่
เลื่อนลอย ความไม่ลืม สติ สตินทรีย์ กำลังคือสติ สัมมาสติ ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า
สติพละ มีในสมัยนั้น .

[๔๓] สมาธิพละ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความตั้งอยู่แห่งจิต ความดำรงอยู่แห่งจิต ความมั่นคงอยู่แห่งจิต ความไม่ส่ายไปแห่งจิต
ความไม่ฟุ้งซ่านแห่งจิต ภาวะที่จิตไม่ส่ายไป ความสงบ สมาธิในทรีย์ กำลังคือสมาธิ สัมมาสมาธิ
ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า สมาธิพละ มีในสมัยนั้น .

[๔๔] ปัญญาพละ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ปัญญา กิริยาที่รู้ชัด ความวิจย ความเลือกสรร ความวิจยธรรม ความกำหนดหมาย
ความเข้าไปกำหนด ความเข้าไปกำหนดเฉพาะ ภาวะที่รู้ ภาวะที่ฉลาด ภาวะที่รู้ละเอียด

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์
ความรู้แจ่มแจ้ง ความคิดค้น ความใคร่ครวญ ปัญญาเหมือนแผ่นดิน ปัญญาเครื่องทำลายกิเลส
ปัญญาเครื่องนำทาง ความเห็นแจ้ง ความรู้ชัด ปัญญาเหมือนปฏิภาณ ปัญญา ปัญญินทรีย์
กำลังคือปัญญา ปัญญาเหมือนศาคตรา ปัญญาเหมือนปราสาท ความสว่างคือปัญญา แสงสว่าง
คือปัญญา ปัญญาเหมือนประทีป ปัญญาเหมือนดวงแก้ว ความไม่หลง ความวิจยธรรม สัมมาทิฐิ
ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า ปัญญาพละ มีในสมัยนั้น .

[๔๕] หิริพละ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

กิริยาที่ละอายต่อการประพฤติดุจจริตอันเป็นสิ่งที่น่าละอาย กิริยาที่ละอายต่อการประกอบ
อกุศลบาปธรรมทั้งหลาย ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า หิริพละ มีในสมัยนั้น .

[๔๖] โอตตัปปพละ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

กิริยาที่เกรงกลัวต่อการประพฤติดุจจริตอันเป็นสิ่งที่น่าเกรงกลัว กิริยาที่เกรงกลัวต่อการ
ประกอบอกุศลบาปธรรมทั้งหลาย ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า โอตตัปปพละ มีในสมัยนั้น .

[๔๗] อโลกะ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

การไม่โลภ กิริยาที่ไม่โลภ ความไม่โลภ การไม่กำหนด กิริยาที่ไม่กำหนด ความไม่
กำหนด ความไม่เพ่งเล็ง กุศลมูลคืออโลกะ ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า อโลกะ มีในสมัยนั้น .

[๔๘] อโทสะ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

การไม่คิดประทุษร้าย กิริยาที่ไม่คิดประทุษร้าย ความไม่คิดประทุษร้าย ความไม่พยายาม
ความไม่คิดเบียดเบียน กุศลมูลคืออโทสะ ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า อโทสะ มีในสมัยนั้น .

[๔๙] อโมหะ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ปัญญา กิริยาที่รู้ชัด ความวิจย ความเลือกสรร ความวิจยธรรม ความกำหนดหมาย
ความเข้าไปกำหนด ความเข้าไปกำหนดเฉพาะ ภาวะที่รู้ ภาวะที่ฉลาด ภาวะที่รู้ละเอียด ความ
รู้แจ่มแจ้ง ความคิดค้น ความใคร่ครวญ ปัญญาเหมือนแผ่นดิน ปัญญาเครื่องทำลายกิเลส
ปัญญาเครื่องนำทาง ความเห็นแจ้ง ความรู้ชัด ปัญญาเหมือนปฏิภาณ ปัญญา ปัญญินทรีย์
ปัญญาพละ ปัญญาเหมือนศาคตรา ปัญญาเหมือนปราสาท ความสว่างคือปัญญา แสงสว่างคือ
ปัญญา ปัญญาเหมือนประทีป ปัญญาเหมือนดวงแก้ว ความไม่หลง ความวิจยธรรม สัมมาทิฐิ
กุศลมูลคือ อโมหะ ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า อโมหะ มีในสมัยนั้น .

[๕๐] อนภิชฌา มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

การไม่โลภ กิริยาที่ไม่โลภ ความไม่โลภ การไม่กำหนด กิริยาที่ไม่กำหนด ความไม่
กำหนด ความไม่เพ่งเล็ง กุศลมูลคืออโลกะ ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า อนภิชฌา มีในสมัยนั้น .

[๕๑] อัปยาปาทะ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

การไม่คิดประทุษร้าย กิริยาที่ไม่คิดประทุษร้าย ความไม่คิดประทุษร้าย ความไม่พยายาม
ความไม่คิดเบียดเบียน กุศลมูลคืออโทสะ ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า อัปยาปาทะ มีในสมัย
นั้น .

[๕๒] สัมมาทิฐิ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ปัญญา กิริยาที่รู้ชัด ความวิจย ความเลือกสรร ความวิจยธรรม ความกำหนดหมาย
ความเข้าไปกำหนด ความเข้าไปกำหนดเฉพาะ ภาวะที่รู้ ภาวะที่ฉลาด ภาวะที่รู้ละเอียด
ความรู้แจ่มแจ้ง ความคิดค้น ความใคร่ครวญ ปัญญาเหมือนแผ่นดิน ปัญญาเครื่องทำลายกิเลส
ปัญญาเครื่องนำทาง ความเห็นแจ้ง ความรู้ชัด ปัญญาเหมือนปฏิภาณ ปัญญา ปัญญินทรีย์
ปัญญาพละ ปัญญาเหมือนศาคตรา ปัญญาเหมือนปราสาท ความสว่างคือปัญญา แสงสว่างคือ
ปัญญา ปัญญาเหมือนประทีป ปัญญาเหมือนดวงแก้ว ความไม่หลง ความวิจยธรรม ความ
เห็นชอบ ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า สัมมาทิฐิ มีในสมัยนั้น .

[๕๓] หิริ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

กิริยาที่ละอายต่อการประพฤติดุจจริตอันเป็นสิ่งที่น่าละอาย กิริยาที่ละอายต่อการประกอบ
อกุศลบาปธรรมทั้งหลาย ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า หิริ มีในสมัยนั้น .

[๕๔] โอตตัปปะ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

กิริยาที่เกรงกลัวต่อการประพฤติดุจจริตอันเป็นสิ่งที่น่าเกรงกลัว กิริยาที่เกรงกลัวต่อการ
ประกอบอกุศลบาปธรรมทั้งหลาย ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า โอตตัปปะ มีในสมัยนั้น .

[๕๕] กายปัสสัทธิ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

การสงบ การสงบระงับ กิริยาที่สงบระงับ ความสงบระงับแห่งเวทนาขันธ สัญญาขันธ
สังขารขันธ ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า กายปัสสัทธิ มีในสมัยนั้น .

[๕๖] จิตตปัสสัทธิ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

การสงบ การสงบระงับ กิริยาที่สงบ กิริยาที่สงบระงับ ความสงบระงับแห่ง
วิญญาณขันธ ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า จิตตปัสสัทธิ มีในสมัยนั้น .

[๕๗] กายลหุตา มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความเบา ความรวดเร็ว ความไม่เชื่องช้า ความไม่กระด้าง แห่งเวทนาขันธ สัญญา
ขันธ สังขารขันธ ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า กายลหุตา มีในสมัยนั้น .

[๕๘] จิตตลหุตา มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์
ความเบา ความรวดเร็ว ความไม่เชื่องช้า ความไม่กระด้าง แห่งวิญญาณขันธ์ ใน
สมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า จิตตลหุตา มีในสมัยนั้น .

[๕๙] กายมฤตา มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความอ่อน ภาวะที่อ่อน ความไม่กึกกฆะ ความไม่แข็ง แห่งเวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์
สังขารขันธ์ ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า กายมฤตา มีในสมัยนั้น .

[๖๐] จิตตมฤตา มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความอ่อน ภาวะที่อ่อน ความไม่กึกกฆะ ความไม่แข็ง แห่งวิญญาณขันธ์ ในสมัย
นั้น อันใด นี้ชื่อว่า จิตตมฤตา มีในสมัยนั้น .

[๖๑] กายกัมมัญญตา มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

กิริยาที่ควรแก่การงาน ความควรแก่การงาน ภาวะที่ควรแก่การงาน แห่งเวทนาขันธ์
สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า กายกัมมัญญตา มีในสมัยนั้น .

[๖๒] จิตตกัมมัญญตา มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

กิริยาที่ควรแก่การงาน ความควรแก่การงาน ภาวะที่ควรแก่การงาน แห่งวิญญาณขันธ์
ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า จิตตกัมมัญญตา มีในสมัยนั้น .

[๖๓] กายปาคุญญตา มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

กิริยาที่คล่องแคล่ว ความคล่องแคล่ว ภาวะที่คล่องแคล่ว แห่งเวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์
สังขารขันธ์ ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า กายปาคุญญตา มีในสมัยนั้น .

[๖๔] จิตตปาคุญญตา มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

กิริยาที่คล่องแคล่ว ความคล่องแคล่ว ภาวะที่คล่องแคล่ว แห่งวิญญาณขันธ์ ใน
สมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า จิตตปาคุญญตา มีในสมัยนั้น .

[๖๕] กายชุกตา มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความตรง กิริยาที่ตรง ความไม่คด ความไม่โค้ง ความไม่งอ แห่งเวทนาขันธ์
สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า กายชุกตา มีในสมัยนั้น .

[๖๖] จิตตชุกตา มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความตรง กิริยาที่ตรง ความไม่คด ความไม่โค้ง ความไม่งอ แห่งวิญญาณขันธ์ ใน
สมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า จิตตชุกตา มีในสมัยนั้น .

[๖๗] สติ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

สติ ความตามระลึก ความหวนระลึก สติ กิริยาที่ระลึก ความทรงจำ ความไม่
เลื่อนลอย ความไม่ลืม สติ สตินทรีย์ สติพละ สัมมาสติ ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า
สติ มีในสมัยนั้น .

[๖๘] สัมปชัญญะ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ปัญญา กิริยาที่รู้ชัด ความวิจย ความเลือกสรร ความวิจยธรรม ความกำหนดหมาย
ความเข้าไปกำหนด ความเข้าไปกำหนดเฉพาะ ภาวะที่รู้ ภาวะที่ฉลาด ภาวะที่รู้ละเอียด
ความรู้แจ่มแจ้ง ความค้นคิด ความใคร่ครวญ ปัญญาเหมือนแผ่นดิน ปัญญาเครื่องทำลายกิเลส
ปัญญาเครื่องนำทาง ความเห็นแจ้ง ความรู้ชัด ปัญญาเหมือนปลูก ปัญญา ปัญญินทรีย์
ปัญญาพละ ปัญญาเหมือนศาคตรา ปัญญาเหมือนปราสาท ความสว่างคือปัญญา แสงสว่างคือ
ปัญญา ปัญญาเหมือนประทับ ปัญญาเหมือนดวงแก้ว ความไม่หลง ความวิจยธรรม สัมมาทิฐิ
ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า สัมปชัญญะ มีในสมัยนั้น .

[๖๙] สมถะ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความตั้งอยู่แห่งจิต ความดำรงอยู่แห่งจิต ความมั่นอยู่แห่งจิต ความไม่ส่ายไปแห่งจิต
ความไม่ฟุ้งซ่านแห่งจิต ภาวะที่จิตไม่ส่ายไป ความสงบ สมาธินทรีย์ สมาธิพละ สัมมาสมาธิ
ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า สมถะ มีในสมัยนั้น .

[๗๐] วิปัสสนา มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ปัญญา กิริยาที่รู้ชัด ความวิจย ความเลือกสรร ความวิจยธรรม ความกำหนดหมาย
ความเข้าไปกำหนด ความเข้าไปกำหนดเฉพาะ ภาวะที่รู้ ภาวะที่ฉลาด ภาวะที่รู้ละเอียด
ความรู้แจ่มแจ้ง ความค้นคิด ความใคร่ครวญ ปัญญาเหมือนแผ่นดิน ปัญญาเครื่องทำลายกิเลส
ปัญญาเครื่องนำทาง ความเห็นแจ้ง ความรู้ชัด ปัญญาเหมือนปลูก ปัญญา ปัญญินทรีย์
ปัญญาพละ ปัญญาเหมือนศาคตรา ปัญญาเหมือนปราสาท ความสว่างคือปัญญา แสงสว่างคือ
ปัญญา ปัญญาเหมือนประทับ ปัญญาเหมือนดวงแก้ว ความไม่หลง ความวิจยธรรม สัมมาทิฐิ
ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า วิปัสสนา มีในสมัยนั้น .

[๗๑] ปิณฑะ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

การปรารภความเพียรทางใจ ความขะมักเขม้น ความบากบั่น ความตั้งหน้า ความพยายาม
ความอดุทธะ ความทนทาน ความเข้มแข็ง ความหมั่น ความก้าวไปอย่างไม่ทอดยอย ความ
ไม่ทอดทิ้งฉันทะ ความไม่ทอดทิ้งธุระ ความประคับประคองธุระ วิริยะ วิริยินทรีย์ วิริยพละ
สัมมาวายามะ ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า ปิณฑะ มีในสมัยนั้น .

[๗๒] อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์
ความตั้งอยู่แห่งจิต ความดำรงอยู่แห่งจิต ความมั่นคงอยู่แห่งจิต ความไม่ส่ายไปแห่งจิต
ความไม่ฟุ้งซ่านแห่งจิต ภาวะที่จิตไม่ส่ายไป ความสงบ สมานินทรีย์ สมาริพละ สัมมาสมาธิ
ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า อริกขะปะ มีในสมัยนั้น .

[๗๓] หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้อันใด มีอยู่ในสมัยนั้น สภาวะธรรมเหล่านี้
ชื่อว่า ธรรมเป็นกตล

ปทภาษณีย์ จบ

ปฐมภาณวาร จบ

โกฏฐาสวาร์

[๗๔] กิขันธ์ ๔ อายุตนะ ๒ ชาติ ๒ อาหาร ๓ อินทรีย์ ๘ ฌานเมืองค์ ๕
มรรคเมืองค์ ๕ พละ ๗ เหตุ ๓ ผัสสะ ๑ เวทนา ๑ สัญญา ๑ เจตนา ๑ จิต ๑ เวทนาขันธ์ ๑
สัญญาขันธ์ ๑ สังขารขันธ์ ๑ วิญญาณขันธ์ ๑ มนายตนะ ๑ มนินทรีย์ ๑ มโนวิญญาณธาตุ ๑
ธัมมายตนะ ๑ ธรรมธาตุ ๑ มีในสมัยนั้น หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้อันใด มีอยู่ใน
สมัยนั้น .

สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นกตล

[๗๕] ขันธ์ ๕ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ ญาณขันธ์ .

เวทนาขันธ์ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความสบายทางใจ ความสุขทางใจ ความเสวยอารมณ์ที่สบายเป็นสุขอันเกิดแต่เจโต-

* สัมผัส กิริยาเสวยอารมณ์ที่สบายเป็นสุขอันเกิดแต่เจโตสัมผัส ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า
เวทนาขันธ์ มีในสมัยนั้น .

สัญญาขันธ์ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

การจำ กิริยาที่จำ ความจำ ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า สัญญาขันธ์ มีในสมัยนั้น .

สังขารขันธ์ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ผัสสะ เจตนา วิทก วิจาร ปีติ เอกกตตา สันรินทรีย์ วิริยนทรีย์ สตินทรีย์

สมานินทรีย์ ปญฺญินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ
สัมมาสมาธิ สัทธาพละ วิริยพละ สติพละ สมาริพละ ปญฺญาพละ หิริพละ โอตตปฺปพละ
อโลกะ อโหสะ อโมหะ อนภิชฌา อพฺยาปาพะ สัมมาทิฏฐิ หิริ โอตตปฺปะ กายปัสสัทธิ
จิตตปัสสัทธิ กายลหฺตา จิตตลหฺตา กายมฺฤตา จิตตมฺฤตา กายกัมมัญญตา จิตตกัมมัญญตา
กายปาคุญญตา จิตตปาคุญญตา กายชุกตา จิตตชุกตา สติ สัมปชัญญะ สมณะ วิปัสสนา
ปิกคาหะ อริกขะปะ หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้อันใด มีอยู่ในสมัยนั้น เวทนาขันธ์
สัญญาขันธ์ ญาณขันธ์ นี่ชื่อว่า สังขารขันธ์ มีในสมัยนั้น .

วิญญาณขันธ์ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

จิต มโน มานัส หทัย ปิณฑาร มโน มนายตนะ มนินทรีย์ ญาณ ญาณขันธ์
มโนวิญญาณธาตุที่สมกัน ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า วิญญาณขันธ์ มีในสมัยนั้น .

สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ขันธ์ ๕ มีในสมัยนั้น .

[๗๖] อายุตนะ ๒ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

มนายตนะ ธัมมายตนะ

มนายตนะ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

จิต มโน มานัส หทัย ปิณฑาร มโน มนายตนะ มนินทรีย์ ญาณ ญาณขันธ์
มโนวิญญาณธาตุที่สมกัน ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า มนายตนะ มีในสมัยนั้น .

ธัมมายตนะ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ นี่ชื่อว่า ธัมมายตนะ มีในสมัยนั้น

สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า อายุตนะ ๒ มีในสมัยนั้น .

[๗๗] ชาติ ๒ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

มโนวิญญาณธาตุ ธรรมธาตุ

มโนวิญญาณธาตุ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

จิต มโน มานัส หทัย ปิณฑาร มโน มนายตนะ มนินทรีย์ ญาณ ญาณขันธ์
มโนวิญญาณธาตุที่สมกัน ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า มโนวิญญาณธาตุ มีในสมัยนั้น .

ธรรมธาตุ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ นี่ชื่อว่า ธรรมธาตุ มีในสมัยนั้น .

สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ชาติ ๒ มีในสมัยนั้น .

[๗๘] อาหาร ๓ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ผัสสาหาร มโนสัญญาเจตนาหาร ญาณอาหาร

ผัสสาหาร มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความถูกต้อง อาการที่ถูกต้อง กิริยาที่ถูกต้อง ภาวะที่ถูกต้อง ในสมัยนั้น อันใด
นี่ชื่อว่า ผัสสาหาร มีในสมัยนั้น .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์

มโนสัญญาเจตนาหาร มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

การคิด กิริยาที่คิด ความคิด สมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า มโนสัญญาเจตนาหาร มีในสมัยนั้น .

วิญญาณาหาร มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

จิต มโน มานัส หทัย ปิณฑร มโน มนายตนะ มนินทรีย์ วิญญาณ วิญญาณขันธ์ มโนวิญญาณธาตุที่สมกัน ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า วิญญาณาหาร มีในสมัยนั้น .

สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า อาหาร ๓ มีในสมัยนั้น .

[๓๙] อินทรีย์ ๘ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

สัทธินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมารินทรีย์ ปัญญินทรีย์ มนินทรีย์ โสมนัสสิน-

* ทรีย์ ชีวิตินทรีย์ .

สัทธินทรีย์ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ศรัทธา กิริยาที่เชื่อ ความปลงใจเชื่อ ความเลื่อมใสยิ่ง ศรัทธา อินทรีย์ คือศรัทธา สัทธาพละ ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า สัทธินทรีย์ มีในสมัยนั้น .

วิริยินทรีย์ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

การปรารภความเพียรทางใจ ความขะมักเขม้น ความบากบั่น ความตั้งหน้า ความพยายาม ความอดทน ความทนทาน ความเข้มแข็ง ความหมั่น ความก้าวไปอย่างไม่ทอดย ความไม่ทอดทิ้งกัน ความไม่ทอดทิ้งธุระ ความประคับประคองธุระ วิริยะ อินทรีย์คือวิริยะ วิริยพละ สัมมาวายามะ ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า วิริยินทรีย์ มีในสมัยนั้น .

สตินทรีย์ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

สติ ความตามระลึก ความหวนระลึก สติ กิริยาที่ระลึก ความทรงจำ ความไม่เลื่อนลอย ความไม่ลืม สติ อินทรีย์คือสติ สติพละ สัมมาสติ ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า สตินทรีย์ มีในสมัยนั้น .

สมารินทรีย์ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความตั้งอยู่แห่งจิต ความดำรงอยู่แห่งจิต ความมั่นอยู่แห่งจิต ความไม่ส่ายไปแห่งจิต ความไม่ฟุ้งซ่านแห่งจิต ภาวะที่จิตไม่ส่ายไป ความสงบ อินทรีย์คือสมาธิ สมาธิพละ สัมมาสมาธิ ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า สมารินทรีย์ มีในสมัยนั้น .

ปัญญินทรีย์ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ปัญญา กิริยาที่รู้ชัด ความวิจัย ความเลือกสรร ความวิจัยธรรม ความกำหนดหมาย ความเข้าไปกำหนด ความเข้าไปกำหนดเฉพาะ ภาวะที่รู้ ภาวะที่ฉลาด ภาวะที่รู้ละเอียด ความรู้แจ่มแจ้ง ความค้นคิด ความใคร่ครวญ ปัญญาเหมือนแผ่นดิน ปัญญาเครื่องทำลายกิเลส ปัญญาเครื่องนำทาง ความเห็นแจ้ง ความรู้ชัด ปัญญาเหมือนปฏิภาณ ปัญญา อินทรีย์คือปัญญา ปัญญาพละ ปัญญาเหมือนศาคตรา ปัญญาเหมือนปราสาท ความสว่างคือปัญญา แสงสว่างคือปัญญา ปัญญาเหมือนประทีป ปัญญาเหมือนดวงแก้ว ความไม่หลง ความวิจัยธรรม สัมมาทิฐิ ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า ปัญญินทรีย์ มีในสมัยนั้น .

มนินทรีย์ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

จิต มโน มานัส หทัย ปิณฑร มโน มนายตนะ อินทรีย์คือมโน วิญญาณ วิญญาณขันธ์ มโนวิญญาณธาตุที่สมกัน ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า มนินทรีย์ มีในสมัยนั้น .

โสมนัสสินทรีย์ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความสบายทางใจ ความสุขทางใจ ความเสวยอารมณ์ที่สบายเป็นสุขอันเกิดแต่เจโต-

* สัมผัส กิริยาเสวยอารมณ์ที่สบายเป็นสุขอันเกิดแต่เจโตสัมผัส ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า โสมนัสสินทรีย์ มีในสมัยนั้น .

ชีวิตินทรีย์ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

อายุ ความดำรงอยู่ ความเป็นไปอยู่ กิริยาที่เป็นไปอยู่ อากาโรที่สืบเนื่องกันอยู่ ความประพฤติดังไปอยู่ ความหล่อเลี้ยงอยู่ ชีวิต อินทรีย์คือชีวิต ของนามธรรมนั้นๆ ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า ชีวิตินทรีย์ มีในสมัยนั้น .

สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า อินทรีย์ ๘ มีในสมัยนั้น .

[๔๐] ฌานมีองค์ ๕ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

วิตก วิจาร์ ปิติ สุข เอกัคคตา

วิตก มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความตรึก ความตรึกอย่างแรง ความดำริ ความที่จิตแนบอยู่ในอารมณ์ ความที่จิตแนบสนิทอยู่ในอารมณ์ ความยกจิตขึ้นสู่อารมณ์ สัมมาสังกัปปะ ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า วิตก มีในสมัยนั้น .

วิจาร์ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความตรอง ความพิจารณา ความตามพิจารณา ความเข้าไปพิจารณา ความที่จิตสืบต่ออารมณ์ ความที่จิตเพ่งอารมณ์ ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า วิจาร์ มีในสมัยนั้น .

ปิติ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์
ความอ้อมใจ ความปราโมทย์ ความยินดียิ่ง ความบันเทิง ความร่าเริง ความรื่นเริง
ความปลื้มใจ ความตื่นเต้น ความที่จิตชื่นชมยินดี ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า ปิติ มีในสมัยนั้น .
สุข มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความสบายทางใจ ความสุขทางใจ ความเสวยอารมณ์ที่สบาย เป็นสุข อันเกิดแต่เจโต-
*สัมพัส กิริยาเสวยอารมณ์ที่สบาย เป็นสุข อันเกิดแต่เจโตสัมพัส ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า
สุข มีในสมัยนั้น .

เอกัคคตา มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความตั้งอยู่แห่งจิต ความดำรงอยู่แห่งจิต ความมั่นอยู่แห่งจิต ความไม่ส่ายไปแห่งจิต
ความไม่ฟุ้งซ่านแห่งจิต ภาวะที่จิตไม่ส่ายไป ความสงบ สมาธิในทรีย์ สมาธิพละ สัมมาสมาธิ
ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า เอกัคคตา มีในสมัยนั้น .

สภาวะธรรมนี้ชื่อว่า ฌานมีองค์ ๕ มีในสมัยนั้น .

[๘๑] มรรคมีองค์ ๕ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ .

สัมมาทิฐิ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ปัญญา กิริยาที่รู้ชัด ความวิจัย ความเลือกสรร ความวิจัยธรรม ความกำหนดหมาย
ความเข้าไปกำหนด ความเข้าไปกำหนดเฉพาะ ภาวะที่รู้ ภาวะที่ฉลาด ภาวะที่รู้ละเอียด ความรู้
แจ่มแจ้ง ความค้นคิด ความใคร่ครวญ ปัญญาเหมือนแผ่นดิน ปัญญาเครื่องทำลายกิเลส
ปัญญาเครื่องนำทาง ความเห็นแจ้ง ความรู้ชัด ปัญญาเหมือนปฏิภาณ ปัญญา ปัญญินทรีย์ ปัญญาพละ
ปัญญาเหมือนศาคตรา ปัญญาเหมือนปราสาท ความสว่างคือปัญญา แสงสว่างคือปัญญา ปัญญา
เหมือนประทีป ปัญญาเหมือนดวงแก้ว ความไม่หลง ความวิจัยธรรม ความเห็นชอบ ในสมัยนั้น
อันใด นี้ชื่อว่า สัมมาทิฐิ มีในสมัยนั้น .

สัมมาสังกัปปะ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความตริ ความตรึกอย่างแรง ความดำริ ความที่จิตแนบอยู่ในอารมณ์ ความที่จิต
แนบสนิทอยู่ในอารมณ์ ความยกจิตขึ้นสู่อารมณ์ ความดำริชอบ ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า
สัมมาสังกัปปะ มีในสมัยนั้น .

สัมมาวายามะ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

การปรารภความเพียรทางใจ ความขะมักเขม้น ความบากบัน ความตั้งหน้า ความพยายาม
ความอดทน ความทนทาน ความเข้มแข็ง ความหมั่น ความก้าวไปอย่างไม่ท้อถอย ความ
ไม่ทอดทิ้งกัน ความไม่ทอดทิ้งธุระ ความประคับประคองธุระ วิริยะ วิริยินทรีย์ วิริยพละ
ความพยายามชอบ ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า สัมมาวายามะ มีในสมัยนั้น .

สัมมาสติ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

สติ ความตามระลึก ความหวนระลึก สติ กิริยาที่ระลึก ความทรงจำ ความไม่เลือนลหาย
ความไม่ลืม สติ สตินทรีย์ สติพละ ความระลึกชอบ ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า สัมมาสติ
มีในสมัยนั้น .

สัมมาสมาธิ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความตั้งอยู่แห่งจิต ความดำรงอยู่แห่งจิต ความมั่นอยู่แห่งจิต ความไม่ส่ายไปแห่งจิต
ความไม่ฟุ้งซ่านแห่งจิต ภาวะที่จิตไม่ส่ายไป ความสงบแห่งจิต สมาธิในทรีย์ สมาธิพละ ความ
ตั้งจิตไว้ชอบ ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า สัมมาสมาธิ มีในสมัยนั้น .

สภาวะธรรมนี้ชื่อว่า มรรคมีองค์ ๕ มีในสมัยนั้น .

[๘๒] พละ ๗ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

สัทธาพละ วิริยพละ สติพละ สมาธิพละ ปัญญาพละ หิริพละ โอตตัปปพละ .

สัทธาพละ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ศรัทธา กิริยาที่เชื่อ ความปลงใจเชื่อ ความเลื่อมใสยิ่ง ศรัทธา สัทธินทรีย์ กำลัง
คือศรัทธา ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า สัทธาพละ มีในสมัยนั้น .

วิริยพละ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

การปรารภความเพียรทางใจ ความขะมักเขม้น ความบากบัน ความตั้งหน้า ความพยายาม
ความอดทน ความทนทาน ความเข้มแข็ง ความหมั่น ความก้าวไปอย่างไม่ท้อถอย ความ
ไม่ทอดทิ้งกัน ความไม่ทอดทิ้งธุระ ความประคับประคองธุระ วิริยะ วิริยินทรีย์ กำลังคือวิริยะ
สัมมาวายามะ ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า วิริยพละ มีในสมัยนั้น .

สติพละ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

สติ ความตามระลึก ความหวนระลึก สติ กิริยาที่ระลึก ความทรงจำ ความไม่เลือนลหาย
ความไม่ลืม สติ สตินทรีย์ กำลังคือสติ สัมมาสติ มีในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า สติพละ
มีในสมัยนั้น .

สมาธิพละ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความตั้งอยู่แห่งจิต ความดำรงอยู่แห่งจิต ความมั่นอยู่แห่งจิต ความไม่ส่ายไปแห่งจิต
ความไม่ฟุ้งซ่านแห่งจิต ภาวะที่จิตไม่ส่ายไป ความสงบ สมาธิในทรีย์ กำลังคือสมาธิ สัมมาสมาธิ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์
ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า สมาริพละ มีในสมัยนั้น .

ปัญญาพละ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ปัญญา กิริยาที่รู้ชัด ความวิจิตร ความเลือกสรร ความวิจิตรธรรม ความกำหนดหมาย
ความเข้าไปกำหนด ความเข้าไปกำหนดเฉพาะ ภาวะที่รู้ ภาวะที่ฉลาด ภาวะที่รู้ละเอียด ความ
รู้แจ่มแจ้ง ความค้นคิด ความใคร่ครวญ ปัญญาเหมือนแผ่นดิน ปัญญาเครื่องทำลายกิเลส
ปัญญาเครื่องนำทาง ความเห็นแจ้ง ความรู้ชัด ปัญญาเหมือนปลูก ปัญญา ปัญญาในทรีย์ กำลัง
คือปัญญา ปัญญาเหมือนศาคตรา ปัญญาเหมือนปราสาท ความสว่างคือปัญญา แสงสว่างคือปัญญา
ปัญญาเหมือนประทีป ปัญญาเหมือนดวงแก้ว ความไม่หลง ความวิจิตรธรรม สัมมาทิฐิ ในสมัยนั้น
อันใด นี่ชื่อว่า ปัญญาพละ มีในสมัยนั้น .

หิริพละ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

กิริยาที่ละอายต่อการประพฤติดุจจริตอันเป็นสิ่งที่น่าละอาย กิริยาที่ละอายต่อการประกอบ
อกุศลบาปธรรมทั้งหลาย ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า หิริพละ มีในสมัยนั้น .

โอตตปปพละ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

กิริยาที่เกรงกลัวต่อการประพฤติดุจจริตอันเป็นสิ่งที่น่าเกรงกลัว กิริยาที่เกรงกลัวต่อการ
ประกอบอกุศลบาปธรรมทั้งหลาย ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า โอตตปปพละ มีในสมัยนั้น .

สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า พละ ๗ มีในสมัยนั้น .

[๘๓] เหตุ ๓ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

อโลภะ อโทสะ อโมหะ .

อโลภะ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

การไม่โลภ กิริยาที่ไม่โลภ ความไม่โลภ การไม่กำหนด กิริยาที่ไม่กำหนด ความ
ไม่กำหนด ความไม่เพ่งเล็ง กุศลมูลคือความไม่โลภ ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า อโลภะ
มีในสมัยนั้น .

อโทสะ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

การไม่คิดประทุษร้าย กิริยาที่ไม่คิดประทุษร้าย ความไม่คิดประทุษร้าย ความไม่พยายาม
ความไม่คิดเบียดเบียน กุศลมูลคือความไม่คิดประทุษร้าย ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า อโทสะ
มีในสมัยนั้น .

อโมหะ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ปัญญา กิริยาที่รู้ชัด ความวิจิตร ความเลือกสรร ความวิจิตรธรรม ความกำหนดหมาย
ความเข้าไปกำหนด ความเข้าไปกำหนดเฉพาะ ภาวะที่รู้ ภาวะที่ฉลาด ภาวะที่รู้ละเอียด ความ
รู้แจ่มแจ้ง ความค้นคิด ความใคร่ครวญ ปัญญาเหมือนแผ่นดิน ปัญญาเครื่องทำลายกิเลส
ปัญญาเครื่องนำทาง ความเห็นแจ้ง ความรู้ชัด ปัญญาเหมือนปลูก ปัญญา ปัญญาในทรีย์ ปัญญาพละ
ปัญญาเหมือนศาคตรา ปัญญาเหมือนปราสาท ความสว่างคือปัญญา แสงสว่างคือปัญญา ปัญญา
เหมือนประทีป ปัญญาเหมือนดวงแก้ว ความไม่หลง ความวิจิตรธรรม สัมมาทิฐิ กุศลมูลคือ
อโมหะ ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า อโมหะ มีในสมัยนั้น .

สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า เหตุ ๓ มีในสมัยนั้น .

[๘๔] ผัสสะ ๑ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

การกระทบ กิริยาที่กระทบ อาการที่ถูกต้อง ความถูกต้อง ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า
ผัสสะ ๑ มีในสมัยนั้น .

[๘๕] เวทนา ๑ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความสบายทางใจ ความสุขทางใจ ความเสวยอารมณ์ที่สบาย เป็นสุข อันเกิดแต่เจโต-
* สัมผัส กิริยาเสวยอารมณ์ที่สบาย เป็นสุข อันเกิดแต่เจโตสัมผัส ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า
เวทนา ๑ มีในสมัยนั้น .

[๘๖] สัญญา ๑ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

การจำ กิริยาที่จำ ความจำ ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า สัญญา ๑ มีในสมัยนั้น .

[๘๗] เจตนา ๑ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

การคิด กิริยาที่คิด ความคิด ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า เจตนา ๑ มีในสมัยนั้น .

[๘๘] จิต ๑ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

จิต มโน มานัส หทัย ปิณฑะ มโน มนายนณะ มนินทรีย์ วิญญาณธ วิญญาณขันธ์
มโนวิญญาณธาตุที่สมกัน ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า จิต ๑ มีในสมัยนั้น .

[๘๙] เวทนาขันธ์ ๑ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความสบายทางใจ ความสุขทางใจ ความเสวยอารมณ์ที่สบาย เป็นสุข อันเกิดแต่เจโต-
* สัมผัส กิริยาเสวยอารมณ์ที่สบาย เป็นสุข อันเกิดแต่เจโตสัมผัส ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า
เวทนาขันธ์ ๑ มีในสมัยนั้น .

[๙๐] สัญญาขันธ์ ๑ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

การจำ กิริยาที่จำ ความจำ ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า สัญญาขันธ์ ๑ มีในสมัยนั้น .

[๙๑] สังขารขันธ์ ๑ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์

ผัสสะ เจตนา วิตก วิจารณ์ ปิติ เอกัคคตา สัทธินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์

สมาธินทรีย์ ปัญญินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ
สัมมาสมาธิ สัทธาพละ วิริยพละ สติพละ สมาธิพละ ปัญญาพละ หิริพละ โอตตปปพละ
อโลกะ อโหสะ อโมหะ อนภิขณา อภัยาปาหะ สัมมาทิฏฐิ หิริ โอตตปปะ กายปัสสัทธิ
จิตตปัสสัทธิ กายลหุตา จิตตลหุตา กายมุตตา จิตตมุตตา กายกัมมัฏญตา จิตตกัมมัฏญตา
กายปาคุญญตา จิตตปาคุญญตา กายชุกตา จิตตชุกตา สติ สัมปชัญญะ สมณะ วิปัสสนา
ปัดคาหะ อวิกเขปะ หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแต่ใจใด เว้นเวทนาขันธ สัณญาขันธ
วิญญานขันธ มีอยู่ในสมัยนั้น นี่ชื่อว่า สังขารขันธ ๑ มีในสมัยนั้น .

[๙๒] วิญญานขันธ ๑ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

จิต มโน มานัส หทัย ปิณฑะ มโน มนายตนะ มนินทรีย์ วิญญาน วิญญานขันธ
มโนวิญญานธาตุที่สมกัน ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า วิญญานขันธ ๑ มีในสมัยนั้น .

[๙๓] มนายตนะ ๑ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

จิต มโน มานัส หทัย ปิณฑะ มโน มนายตนะ มนินทรีย์ วิญญาน วิญญานขันธ
มโนวิญญานธาตุที่สมกัน ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า มนายตนะ ๑ มีในสมัยนั้น .

[๙๔] มนินทรีย์ ๑ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

จิต มโน มานัส หทัย ปิณฑะ มโน มนายตนะ มนินทรีย์ วิญญาน วิญญานขันธ
มโนวิญญานธาตุที่สมกัน ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า มนินทรีย์ ๑ มีในสมัยนั้น .

[๙๕] มโนวิญญานธาตุ ๑ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

จิต มโน มานัส ฯลฯ มโนวิญญานธาตุที่สมกัน ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า
มโนวิญญานธาตุ ๑ มีในสมัยนั้น .

[๙๖] ัมมายตนะ ๑ มีในสมัยนั้นเป็นไฉน?

เวทนาขันธ สัณญาขันธ สังขารขันธ นี่ชื่อว่า ัมมายตนะ ๑ มีในสมัยนั้น .

[๙๗] ธรรมธาตุ ๑ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

เวทนาขันธ สัณญาขันธ สังขารขันธ นี่ชื่อว่า ธรรมธาตุ ๑ มีในสมัยนั้น .

[๙๘] หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแต่ใจใด มีอยู่ในสมัยนั้น

สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นกถล .

โกฏฐุลลวาร์ จบ

สุญญตวาร์

[๙๙] ก็ ธรรม ขันธ อายตนะ ธาตุ อาหาร อินทรีย์ ฌาน มรรค พละ เหตุ
ผัสสะ เวทนา สัณญา เจตนา จิต เวทนาขันธ สัณญาขันธ สังขารขันธ วิญญานขันธ
มนายตนะ มนินทรีย์ มโนวิญญานธาตุ ัมมายตนะ ธรรมธาตุ มีในสมัยนั้น หรือนามธรรม
ที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแต่ใจใด มีอยู่ในสมัยนั้น

สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นกถล .

[๑๐๐] ธรรม มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

เวทนาขันธ สัณญาขันธ สังขารขันธ วิญญานขันธ เหล่านี้ชื่อว่า ธรรม มีในสมัยนั้น .

[๑๐๑] ขันธ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

เวทนาขันธ สัณญาขันธ สังขารขันธ วิญญานขันธ เหล่านี้ชื่อว่า ขันธมีในสมัยนั้น .

[๑๐๒] อายตนะ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

มนายตนะ ัมมายตนะ เหล่านี้ชื่อว่า อายตนะ มีในสมัยนั้น .

[๑๐๓] ธาตุ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

มโนวิญญานธาตุ ธรรมธาตุ เหล่านี้ชื่อว่า ธาตุ มีในสมัยนั้น .

[๑๐๔] อาหาร มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ผัสสาหาร มโนสัณญาเจตนาหาร วิญญานาหาร เหล่านี้ชื่อว่า อาหาร มีในสมัยนั้น .

[๑๐๕] อินทรีย์ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

สัทธินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธินทรีย์ ปัญญินทรีย์ มนินทรีย์ โสมมณัสสินทรีย์
ชีวิตินทรีย์ เหล่านี้ชื่อว่า อินทรีย์ มีในสมัยนั้น .

[๑๐๖] ฌาน มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

วิตก วิจารณ์ ปิติ สุข เอกัคคตา นี่ชื่อว่า ฌาน มีในสมัยนั้น .

[๑๐๗] มรรค มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ นี่ชื่อว่า มรรค
มีในสมัยนั้น .

[๑๐๘] พละ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

สัทธาพละ วิริยพละ สติพละ สมาธิพละ ปัญญาพละ หิริพละ โอตตปปพละ
เหล่านี้ชื่อว่า พละ มีในสมัยนั้น .

[๑๐๙] เหตุ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณปิฎก
อโลกะ อโทสะ อโมหะ เหล่านี้ชื่อว่า เหตุ มีในสมัยนั้น .

- [๑๑๐] ผัสสะ มีในสมัยนั้น เป็นโจน ฯลฯ นี้ชื่อว่า ผัสสะ มีในสมัยนั้น .
- [๑๑๑] เวทนา มีในสมัยนั้น เป็นโจน ฯลฯ นี้ชื่อว่า เวทนา มีในสมัยนั้น .
- [๑๑๒] สัญญา มีในสมัยนั้น เป็นโจน ฯลฯ นี้ชื่อว่า สัญญา มีในสมัยนั้น .
- [๑๑๓] เจตนา มีในสมัยนั้น เป็นโจน ฯลฯ นี้ชื่อว่า เจตนา มีในสมัยนั้น .
- [๑๑๔] จิต มีในสมัยนั้น เป็นโจน ฯลฯ นี้ชื่อว่า จิต มีในสมัยนั้น .
- [๑๑๕] เวทนาขันธ์ มีในสมัยนั้น เป็นโจน ฯลฯ นี้ชื่อว่า เวทนาขันธ์ มีในสมัยนั้น .
- [๑๑๖] สัญญาขันธ์ มีในสมัยนั้น เป็นโจน ฯลฯ นี้ชื่อว่า สัญญาขันธ์ มีในสมัยนั้น .
- [๑๑๗] สังขารขันธ์ มีในสมัยนั้น เป็นโจน ฯลฯ นี้ชื่อว่า สังขารขันธ์ มีในสมัยนั้น .
- [๑๑๘] วิญญาณขันธ์ มีในสมัยนั้น เป็นโจน ฯลฯ นี้ชื่อว่า วิญญาณขันธ์ มีในสมัยนั้น .
- [๑๑๙] มนายตนะ มีในสมัยนั้น เป็นโจน ฯลฯ นี้ชื่อว่า มนายตนะ มีในสมัยนั้น .
- [๑๒๐] มนินทรีย์ มีในสมัยนั้น เป็นโจน ฯลฯ นี้ชื่อว่า มนินทรีย์ มีในสมัยนั้น .
- [๑๒๑] มโนวิญญาณธาตุ มีในสมัยนั้น เป็นโจน ฯลฯ นี้ชื่อว่า มโนวิญญาณธาตุ

มีในสมัยนั้น .

[๑๒๒] รัมมายตนะ มีในสมัยนั้น เป็นโจน?

เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ นี้ชื่อว่า รัมมายตนะ มีในสมัยนั้น .

[๑๒๓] ธรรมธาตุ มีในสมัยนั้น เป็นโจน?

เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ นี้ชื่อว่า ธรรมธาตุ มีในสมัยนั้น .

[๑๒๔] หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้อื่นใด มีอยู่ในสมัยนั้น

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นกุตล .

สญญตวาท จบ

จิตดวงที่ ๑ จบ

จิตดวงที่ ๒

[๑๒๕] ธรรมเป็นกุตล เป็นโจน?

กามาจรกุตลจิต สหครกตด้วยโสมนัส สัมปยุตด้วยญาณ มีรูปเป็นอารมณ์ ฯลฯ
มีธรรมเป็นอารมณ์ หรือปรารภอารมณ์ใดๆ เกิดขึ้นโดยมีการชักจูง ในสมัยใด ผัสสะ ฯลฯ
อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ฯลฯ

สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นกุตล ฯลฯ

จิตดวงที่ ๒ จบ

จิตดวงที่ ๓

[๑๒๖] ธรรมเป็นกุตล เป็นโจน?

กามาจรกุตลจิต สหครกตด้วยโสมนัส ธิปยุตจากญาณ มีรูปเป็นอารมณ์ ฯลฯ
มีธรรมเป็นอารมณ์ หรือปรารภอารมณ์ใดๆ เกิดขึ้น ในสมัยใด ผัสสะ เวทนา สัญญา
เจตนา จิต วิทก วิจาร ปิติ สุข เอกัคคตา สัทธินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมานินทรีย์
มนินทรีย์ โสมนัสสินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ
สัทธาพละ วิริยพละ สติพละ สมာธิพละ หิริพละ โอตตปปพละ อโลกะ อโทสะ อนภิชชา
อัปยาปาหะ หิริ โอตตปปะ กายปัสสัทธิ จิตตปัสสัทธิ กายลหุตา จิตตลหุตา กายมุตตา
จิตตมุตตา กายกัมมัณญุตตา จิตตกัมมัณญุตตา กายปาคุญญุตตา จิตตปาคุญญุตตา กายชุกตา จิตตชุกตา
สติ สมถะ ปิณฑะ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้อื่นใด
มีอยู่ในสมัยนั้น

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นกุตล .

[๑๒๗] กิขันธ ๔ อายุตนะ ๒ ธาตุ ๒ อาหาร ๓ อินทรีย์ ๗ ฌานมืองค์ ๕ มรรค

มืองค์ ๔ พละ ๖ เหตุ ๒ ผัสสะ ๑ ฯลฯ รัมมายตนะ ๑ ธรรมธาตุ ๑ มีในสมัยนั้น หรือ
นามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้อื่นใด มีอยู่ในสมัยนั้น

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นกุตล ฯลฯ

[๑๒๘] สังขารขันธ์ มีในสมัยนั้น เป็นโจน?

ผัสสะ เจตนา วิทก วิจาร ปิติ เอกัคคตา สัทธินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์
สมานินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ สัทธาพละ
วิริยพละ สติพละ สมာธิพละ หิริพละ โอตตปปพละ อโลกะ อโทสะ อนภิชชา อัปยาปาหะ
หิริ โอตตปปะ กายปัสสัทธิ จิตตปัสสัทธิ กายลหุตา จิตตลหุตา กายมุตตา จิตตมุตตา
กายกัมมัณญุตตา จิตตกัมมัณญุตตา กายปาคุญญุตตา จิตตปาคุญญุตตา กายชุกตา จิตตชุกตา สติ
สมถะ ปิณฑะ อวิกเขปะ หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้อื่นใด มีอยู่ในสมัยนั้น เว้น
เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ วิญญาณขันธ์ นี้ชื่อว่า สังขารขันธ์ มีในสมัยนั้น ฯลฯ

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นกุตล ฯลฯ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์
จิตตวงศ์ ๓ จบ

จิตตวงศ์ ๔

[๑๒๙] ธรรมเป็นกุศล เป็นไฉน?

กามาวจรกุศลจิต สหระคด้วยโสมนัส วิปยุตจากญาณ มีรูปเป็นอารมณ์ ฯลฯ
มีธรรมเป็นอารมณ์ หรือปรารภอารมณ์ใดๆ เกิดขึ้นโดยมีการชักจูง ในสมัยใด ผัสสะ ฯลฯ
อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ฯลฯ
สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นกุศล ฯลฯ

จิตตวงศ์ ๔ จบ

จิตตวงศ์ ๕

[๑๓๐] ธรรมเป็นกุศล เป็นไฉน?

กามาวจรกุศลจิต สหระคด้วยอุเบกขา สัมปยุตด้วยญาณ มีรูปเป็นอารมณ์ หรือมีเสียง
เป็นอารมณ์ มีกลิ่นเป็นอารมณ์ มีรสเป็นอารมณ์ มีโผฏฐัพพะเป็นอารมณ์ มีธรรมเป็นอารมณ์
หรือปรารภอารมณ์ใดๆ เกิดขึ้น ในสมัยใด ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต วิตก วิจารณ์
อุเบกขา เอกัคคตา สัทธินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมานินทรีย์ ปัญญินทรีย์ มนินทรีย์
อุเบกขินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวายามะ สัมมาสดี สัมมาสมาธิ
สัทธาพละ วิริยพละ สติพละ สมาริพละ ปัญญาพละ หิริพละ โอตตปปพละ อโลกะ อโทสะ
อโมหะ อนภิชฌา อพยาปาหะ สัมมาทิฏฐิ หิริ โอตตปปะ กายปัสสัทธิ จิตตปัสสัทธิ
กายลหุตตา จิตตลหุตตา กายมุตตา จิตตมุตตา กายกัมมัณญุตตา จิตตกัมมัณญุตตา กายปาคุณญุตตา
จิตตปาคุณญุตตา กายชุกตา จิตตชุกตา สติ สัมปชัญญะ สมณะ วิปัสสนา ปิณฑาหาระ อวิกเขปะ
มีในสมัยนั้น หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้อื่นใด มีอยู่ในสมัยนั้น
สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นกุศล .

[๑๓๑] ผัสสะ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

การกระทบ กิริยาที่กระทบ กิริยาที่ถูกต้อง ความถูกต้องในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า
ผัสสะ มีในสมัยนั้น

เวทนา มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความสบายทางใจที่ไม่ใช่ ความไม่สบายทางใจที่ไม่ใช่ อันเกิดแต่สัมผัสแห่งมโนวิญญาณ
ธาตุที่สมกัน ความเสวยอารมณ์ที่ไม่ทุกข์ไม่สุข อันเกิดแต่เจโตสัมผัส กิริยาเสวยอารมณ์ที่ไม่
ทุกข์ไม่สุข อันเกิดแต่เจโตสัมผัส ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า เวทนา มีในสมัยนั้น ฯลฯ

อุเบกขา มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความสบายทางใจที่ไม่ใช่ ความไม่สบายทางใจที่ไม่ใช่ ความเสวยอารมณ์ ที่ไม่ทุกข์ไม่
สุข อันเกิดแต่เจโตสัมผัส กิริยาเสวยอารมณ์ที่ไม่ทุกข์ไม่สุข อันเกิดแต่เจโตสัมผัส ในสมัยนั้น
อันใด นี้ชื่อว่า อุเบกขา มีในสมัยนั้น ฯลฯ

อุเบกขินทรีย์ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความสบายทางใจที่ไม่ใช่ ความไม่สบายทางใจที่ไม่ใช่ ความเสวยอารมณ์ ที่ไม่ทุกข์ไม่
สุข อันเกิดแต่เจโตสัมผัส กิริยาเสวยอารมณ์ที่ไม่ทุกข์ไม่สุข อันเกิดแต่เจโตสัมผัส ในสมัยนั้น
อันใด นี้ชื่อว่า อุเบกขินทรีย์ มีในสมัยนั้น หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้อื่นใด
มีอยู่ในสมัยนั้น

สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นกุศล .

[๑๓๒] กิซันธ ๔ อายุตนะ ๒ ชาติ ๒ อาหาร ๓ อินทรีย์ ๘ ฌานมีองค์ ๔
มรรคมีองค์ ๔ พละ ๗ เหตุ ๓ ผัสสะ ๑ ฯลฯ

ธัมมายุตนะ ๑ ธรรมธาตุ ๑ มีในสมัยนั้น หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้อื่นใด
มีอยู่ในสมัยนั้น

สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นกุศล ฯลฯ

[๑๓๓] สังขารขันธ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ผัสสะ เจตนา วิตก วิจารณ์ เอกัคคตา สัทธินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมานินทรีย์
ปัญญินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวายามะ สัมมาสดี สัมมาสมาธิ
สัทธาพละ วิริยพละ สติพละ สมาริพละ ปัญญาพละ หิริพละ โอตตปปพละ อโลกะ
อโทสะ อโมหะ อนภิชฌา อพยาปาหะ สัมมาทิฏฐิ หิริ โอตตปปะ กายปัสสัทธิ จิตตปัสสัทธิ
กายลหุตตา จิตตลหุตตา กายมุตตา จิตตมุตตา กายกัมมัณญุตตา จิตตกัมมัณญุตตา กายปาคุณญุตตา
จิตตปาคุณญุตตา กายชุกตา จิตตชุกตา สติ สัมปชัญญะ สมณะ วิปัสสนา ปิณฑาหาระ
อวิกเขปะ หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้อื่นใด มีอยู่ในสมัยนั้น เว้นเวทนาขันธ สัญญาขันธ
วิญญาณขันธ นี้ชื่อว่า สังขารขันธ มีในสมัยนั้น ฯลฯ

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นกุศล ฯลฯ

จิตตวงศ์ ๕ จบ

จิตดวงที่ ๖

[๑๓๔] ธรรมเป็นกุศล เป็นไฉน?

กามาวจรกุศลจิต สหระคด้วยอุเบกขา สัมปยุตด้วยญาณ มีรูปเป็นอารมณ์ ฯลฯ มีธรรมเป็นอารมณ์ หรือปรารภอารมณ์ใดๆ เกิดขึ้นโดยมีการชักจูง ในสมัยใด ผัสสะ ฯลฯ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ฯลฯ

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นกุศล ฯลฯ

จิตดวงที่ ๖ จบ

จิตดวงที่ ๗

[๑๓๕] ธรรมเป็นกุศล เป็นไฉน?

กามาวจรกุศลจิต สหระคด้วยอุเบกขา วิปยุตจากญาณ มีรูปเป็นอารมณ์ ฯลฯ มีธรรมเป็นอารมณ์ หรือปรารภอารมณ์ใดๆ เกิดขึ้นในสมัยใด ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต วิตก วิจาร อุเบกขา เอกัคคตา สัทธินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมารินทรีย์ มนินทรีย์ อุเบกขินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ สัทธาพละ วิริยพละ สติพละ สมာธิพละ หิริพละ โอตตัปปพละ อโลกะ อโทสะ อนภิชฌา อัปยาปาหะ หิริ โอตตัปปะ กายปัสสัทธิ จิตตปัสสัทธิ กายลหุตา จิตตลหุตา กายมุตตา จิตตมุตตา กายกัมมัณฺญตา จิตตกัมมัณฺญตา กายปาคุณฺญตา จิตตปาคุณฺญตา กายชุกตา จิตตชุกตา สติ สมถะ ปิเคคาหะ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้อื่นใด มีอยู่ในสมัยนั้น .

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นกุศล ฯลฯ

[๑๓๖] ก็ขึ้น ๔ อย่างดังนี้ ๒ ชาติ ๒ อาหาร ๓ อินทรีย์ ๗ ฌานมีองค์ ๔ มรรคมมีองค์ ๔ พละ ๖ เหตุ ๒ ผัสสะ ๑ ฯลฯ ฐัมมายนะ ๑ ธรรมชาติ ๑ มีในสมัยนั้น หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้อื่นใด มีอยู่ในสมัยนั้น

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นกุศล ฯลฯ

[๑๓๗] สังขารชั้นนี้ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ผัสสะ เจตนา วิตก วิจาร เอกัคคตา สัทธินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมารินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ สัทธาพละ วิริยพละ สติพละ สมာธิพละ หิริพละ โอตตัปปพละ อโลกะ อโทสะ อนภิชฌา อัปยาปาหะ หิริ โอตตัปปะ กายปัสสัทธิ จิตตปัสสัทธิ กายลหุตา จิตตลหุตา กายมุตตา จิตตมุตตา กายกัมมัณฺญตา จิตตกัมมัณฺญตา กายปาคุณฺญตา จิตตปาคุณฺญตา กายชุกตา จิตตชุกตา สติ สมถะ ปิเคคาหะ อวิกเขปะ หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้อื่นใด มีอยู่ในสมัยนั้น เว้นเวทนาชั้นนี้ สัญญาชั้นนี้ วิญญาณชั้นนี้ นี้ชื่อว่า สังขารชั้นนี้ มีในสมัยนั้น ฯลฯ

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นกุศล ฯลฯ

จิตดวงที่ ๗ จบ

จิตดวงที่ ๘

[๑๓๘] ธรรมเป็นกุศล เป็นไฉน?

กามาวจรกุศลจิต สหระคด้วยอุเบกขา วิปยุตจากญาณ มีรูปเป็นอารมณ์ ฯลฯ มีธรรมเป็นอารมณ์ หรือปรารภอารมณ์ใดๆ เกิดขึ้นโดยมีการชักจูง ในสมัยใด ผัสสะ ฯลฯ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ฯลฯ

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นกุศล ฯลฯ

จิตดวงที่ ๘ จบ

กามาวจรมหากุศลจิต ๘ จบ

ทุติยภาณวาร จบ

รูปาวจรกุศล กสิณ ฌาน

จตุกกนัย

[๑๓๙] ธรรมเป็นกุศล เป็นไฉน?

โยคาวจรบุคค จเรณุมรรคปฏิบัติเพื่อเข้าถึงรูปภูมิ สัจจจากาม สัจจจากอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌานที่มีปฐมวิกสิณเป็นอารมณ์ ประกอบด้วย วิตก วิจาร มีปิตีและสุขอันเกิดแต่เวกอยู่ ในสมัยใด ผัสสะ ฯลฯ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ฯลฯ

สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นกุศล .

[๑๔๐] ธรรมเป็นกุศล เป็นไฉน?

โยคาวจรบุคค จเรณุมรรคปฏิบัติเพื่อเข้าถึงรูปภูมิ บรรลุตติยฌานที่มีปฐมวิกสิณเป็นอารมณ์ ภายในผ่องใส เพราะวิตกวิจารสงบ จิตถึงความป็นธรรมชาติ ผุดขึ้นดวงเดียว

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์
ไม่มีวิตกจิรา มีแต่ปิติและสุขอันเกิดจากสมาธิ อยู่ในสมัยใด ผัสสะ เวทนา สัญญา
เจตนา จิต ปิติ สุข เอกัคคตา สัทธินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมารินทรีย์ ปัญฺณินทรีย์
มณินทรีย์ โสมนัสสินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ สัมมาทิฏฐิ สัมมาวายามะ ฯลฯ ปิศาหะ อวิกเขปะ
มีในสมัยนั้น หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้ในใด มีอยู่ในสมัยนั้น

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นกุศล ฯลฯ

[๑๔๑] กิชนธ์ ๔ อายุตนะ ๒ ชาติ ๒ อาหาร ๓ อินทรีย์ ๘ ฌานมี องค์ ๓
มรรคมองค์ ๔ พละ ๓ เหตุ ๓ ผัสสะ ๑ ฯลฯ อัมมายตนะ ๑ ธรรมชาติ ๑ มีในสมัยนั้น
หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้ในใด มีอยู่ในสมัยนั้น

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นกุศล ฯลฯ

[๑๔๒] สังขารชั้นนี้ มีอยู่ในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ผัสสะ เจตนา ปิติ เอกัคคตา สัทธินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมารินทรีย์
ปัญฺณินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ สัมมาทิฏฐิ สัมมาวายามะ ฯลฯ ปิศาหะ อวิกเขปะ หรือนามธรรม
ที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้ในใด มีอยู่ในสมัยนั้น เว้นเวทนาชั้นนี้ สัญญาชั้นนี้ วิญญาณชั้นนี้
นี้ชื่อว่า สังขารชั้นนี้ มีในสมัยนั้น ฯลฯ

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นกุศล ฯลฯ

[๑๔๓] ธรรมเป็นกุศล เป็นไฉน?

โยคาวจรบุคคล เจริญมรรคปฏิบัติเพื่อเข้าถึงรูปภูมิ เพราะคลายปิติได้อีกด้วย จึงเป็น
ผู้เพ่งโดยอุปปัตติ มีสติสัมปชัญญะอยู่ และเสวยสุขด้วยนามกาย พระอริยะทั้งหลาย ย่อมกล่าว
สรรเสริญบุคคลนั้นว่า เป็นผู้เพ่งโดยอุปปัตติ มีสติอยู่เป็นสุข ดังนี้ เพราะฌานใด บรรลุดัตถิยาน
นั้น ที่มีปฏิริกสิณเป็นอารมณ์ อยู่ในสมัยใด ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต สุข
เอกัคคตา สัทธินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมารินทรีย์ ปัญฺณินทรีย์ มณินทรีย์
โสมนัสสินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ สัมมาทิฏฐิ สัมมาวายามะ ฯลฯ ปิศาหะ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น
หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้ในใด มีอยู่ในสมัยนั้น

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นกุศล ฯลฯ

[๑๔๔] กิชนธ์ ๔ อายุตนะ ๒ ชาติ ๒ อาหาร ๓ อินทรีย์ ๘ ฌานมี องค์ ๒
มรรคมองค์ ๔ พละ ๗ เหตุ ๓ ผัสสะ ๑ ฯลฯ อัมมายตนะ ๑ ธรรมชาติ ๑ มีในสมัยนั้น
หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้ในใด มีอยู่ในสมัยนั้น

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นกุศล ฯลฯ

[๑๔๕] สังขารชั้นนี้ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ผัสสะ เจตนา เอกัคคตา สัทธินทรีย์ วิริยินทรีย์ สมารินทรีย์ ปัญฺณินทรีย์
ชีวิตินทรีย์ สัมมาทิฏฐิ สัมมาวายามะ ฯลฯ ปิศาหะ อวิกเขปะ หรือนามธรรมที่อิงอาศัย
เกิดขึ้นแม้ในใด มีอยู่ในสมัยนั้น เว้นเวทนาชั้นนี้ สัญญาชั้นนี้ วิญญาณชั้นนี้ นี้ชื่อว่า
สังขารชั้นนี้ มีในสมัยนั้น ฯลฯ

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นกุศล .

[๑๔๖] ธรรมเป็นกุศล เป็นไฉน?

โยคาวจรบุคคล เจริญมรรคปฏิบัติเพื่อเข้าถึงรูปภูมิ บรรลุดัตถิยานที่มีปฏิริกสิณเป็น
อารมณ์ ไม่มีทุกข์ไม่มีสุข เพราะละสุขและทุกข์ได้ เพราะโสมนัสและโหมนัสดับสนิทใน
ก่อน มีสติบริสุทธิเพราะอุเบกขาอยู่ ในสมัยใด ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต อุเบกขา
เอกัคคตา สัทธินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมารินทรีย์ ปัญฺณินทรีย์ มณินทรีย์
อุเบกขินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ สัมมาทิฏฐิ สัมมาวายามะ ฯลฯ ปิศาหะ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น
หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้ในใด มีอยู่ในสมัยนั้น

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นกุศล ฯลฯ

[๑๔๗] กิชนธ์ ๔ อายุตนะ ๒ ชาติ ๒ อาหาร ๓ อินทรีย์ ๘ ฌานมี องค์ ๒
มรรคมองค์ ๔ พละ ๗ เหตุ ๓ ผัสสะ ๑ ฯลฯ อัมมายตนะ ๑ ธรรมชาติ ๑ มีในสมัยนั้น
หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้ในใด มีอยู่ในสมัยนั้น

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นกุศล ฯลฯ

[๑๔๘] สังขารชั้นนี้ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ผัสสะ เจตนา เอกัคคตา สัทธินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมารินทรีย์
ปัญฺณินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ สัมมาทิฏฐิ สัมมาวายามะ ฯลฯ ปิศาหะ อวิกเขปะ หรือนามธรรม
ที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้ในใด มีอยู่ในสมัยนั้น เว้นเวทนาชั้นนี้ สัญญาชั้นนี้ วิญญาณชั้นนี้
นี้ชื่อว่า สังขารชั้นนี้ มีในสมัยนั้น ฯลฯ

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นกุศล .

จตุกกนัย จบ

ปัญจกนัย

[๑๔๙] ธรรมเป็นกุศล เป็นไฉน?

โยคาวจรบุคคล เจริญมรรคปฏิบัติเพื่อเข้าถึงรูปภูมิ สัตว์จากกาม สัตว์จากอกุศลธรรม
ทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌานที่มีปฏิวิกิจเป็นอารมณ์ ฯลฯ อยู่ในสมย์ใด ผัสสะ ฯลฯ
อวิกเขปะ มีในสมย์นั้น ฯลฯ

โยคาวจรบุคคล เจริญมรรคปฏิบัติเพื่อเข้าถึงรูปภูมิ บรรลุตัตถิยญาณที่มีปฐวิภูติเป็น
อารมณ์ ไม่มีวิตก มีแต่พิจารณา มีปิติและสุขอันเกิดจากสมาธิ อยู่ในสมัยใด ผัสสะ เวทนา
สัญญา เจตนา จิต วิจารณ์ ปิติ สุข เอกกตตา สัทธินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์
สมาธิในทรีย์ ปัญญาในทรีย์ มนสิการในทรีย์ โสมนัสสนิหาริย์ ชีวิตินทรีย์ สัมมาทิฏฐิ สัมมาวายามะ ฯลฯ
ปิดคาหะ อวิกขะปะ มีในสมัยนั้น หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้ในใด มีอยู่ในสมัยนั้น
สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นกศล ฯลฯ

[๑๕๙] ธรรมเป็นกศล เป็นไฉน?

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์

โยคาวจรบุคคล เจริญมรรคปฏิบัติเพื่อเข้าถึงรูปภูมิ บรรลุปฐมฌานที่มีปฐมวิกาสเป็น
อารมณ์ ไม่มีทุกข์ไม่มีสุข เพราะละสุขและทุกข์ได้ ฯลฯ อยู่ในสมัยใด ผัสสะ เวทนา
สัญญา เจตนา จิต อเบกขา เอกัคคตา สัทธินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมารินทรีย์
ปัญญินทรีย์ มนินทรีย์ อุปเพกขินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ สัมมาทิฐิ สัมมาวายามะ ฯลฯ ปีกาหะ
อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นเมื่อใด มีอยู่ในสมัยนั้น
สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นกุตล ฯลฯ

[๑๖๐] กิซันธ ๔ อายุตนะ ๒ ชาติ ๒ อาหาร ๓ อินทรีย์ ๘ ฌานมีองค์ ๒
มรรคมงคล ๔ พลละ ๓ เหตุ ๓ ผัสสะ ๑ ฯลฯ อัมมายตนะ ๑ ธรรมธาตุ ๑ มีในสมัยนั้น
หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นเมื่อใด มีอยู่ในสมัยนั้น

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นกุตล ฯลฯ

[๑๖๑] สังขารขันธ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ผัสสะ เจตนา เอกัคคตา สัทธินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมารินทรีย์
ปัญญินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ สัมมาทิฐิ สัมมาวายามะ ฯลฯ ปีกาหะ อวิกเขปะ หรือนามธรรม
ที่อิงอาศัยเกิดขึ้นเมื่อใด มีอยู่ในสมัยนั้น เว้นเวทนาขันธ สัญญาขันธ วิญญานขันธ
นี้ชื่อว่า สังขารขันธ มีในสมัยนั้น ฯลฯ

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นกุตล .

ปัญจกนีย จบ

ปฏิบัติ ๔

[๑๖๒] ธรรมเป็นกุตล เป็นไฉน?

โยคาวจรบุคคล เจริญมรรคปฏิบัติเพื่อเข้าถึงรูปภูมิ สัจจจากาม สัจจจากอกุตลธรรม
ทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌานที่มีปฐมวิกาสเป็นอารมณ์ เป็น ทุกขาปฏิบัติทันทธาภิญญา ฯลฯ
อยู่ในสมัยใด ผัสสะ ฯลฯ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ฯลฯ

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นกุตล .

[๑๖๓] ธรรมเป็นกุตล เป็นไฉน?

โยคาวจรบุคคล เจริญมรรคปฏิบัติเพื่อเข้าถึงรูปภูมิ สัจจจากาม สัจจจากอกุตลธรรม
ทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌานที่มีปฐมวิกาสเป็นอารมณ์ เป็น ทุกขาปฏิบัติทันทธาภิญญา ฯลฯ
อยู่ในสมัยใด ผัสสะ ฯลฯ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ฯลฯ

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นกุตล .

[๑๖๔] ธรรมเป็นกุตล เป็นไฉน?

โยคาวจรบุคคล เจริญมรรคปฏิบัติเพื่อเข้าถึงรูปภูมิ สัจจจากาม สัจจจากอกุตลธรรม
ทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌานที่มีปฐมวิกาสเป็นอารมณ์ เป็น สุขาปฏิบัติทันทธาภิญญา ฯลฯ
อยู่ในสมัยใด ผัสสะ ฯลฯ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ฯลฯ

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นกุตล .

[๑๖๕] ธรรมเป็นกุตล เป็นไฉน?

โยคาวจรบุคคล เจริญมรรคปฏิบัติเพื่อเข้าถึงรูปภูมิ สัจจจากาม สัจจจากอกุตลธรรม
ทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌานที่มีปฐมวิกาสเป็นอารมณ์ เป็น สุขาปฏิบัติทันทธาภิญญา ฯลฯ
อยู่ในสมัยใด ผัสสะ ฯลฯ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ฯลฯ

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นกุตล .

[๑๖๖] ธรรมเป็นกุตล เป็นไฉน?

โยคาวจรบุคคล เจริญมรรคปฏิบัติเพื่อเข้าถึงรูปภูมิ บรรลุตติยฌาน ฯลฯ บรรลุ-
* ตติยฌาน ฯลฯ บรรลุตตตฌาน ฯลฯ บรรลุปฐมฌาน ฯลฯ บรรลุปฐมฌาน ที่มีปฐมวิกาส
เป็นอารมณ์ เป็นทุกขาปฏิบัติทันทธาภิญญา ฯลฯ ที่มีปฐมวิกาสเป็นอารมณ์ เป็นทุกขา-
* ปฏิบัติทันทธาภิญญา ฯลฯ ที่มีปฐมวิกาสเป็นอารมณ์ เป็นสุขาปฏิบัติทันทธาภิญญา ฯลฯ ที่มี
ปฐมวิกาสเป็นอารมณ์ เป็นสุขาปฏิบัติทันทธาภิญญา ฯลฯ อยู่ในสมัยใด ผัสสะ ฯลฯ อวิกเขปะ
มีในสมัยนั้น ฯลฯ

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นกุตล .

ปฏิบัติ ๔ จบ

อารมณ์ ๔

[๑๖๗] ธรรมเป็นกุตล เป็นไฉน?

โยคาวจรบุคคล เจริญมรรคปฏิบัติเพื่อเข้าถึงรูปภูมิ สัจจจากาม สัจจจากอกุตลธรรม
ทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌานที่มีปฐมวิกาสเป็นอารมณ์ มีกำลังน้อย มีอารมณ์เล็กน้อย ฯลฯ
อยู่ในสมัยใด ผัสสะ ฯลฯ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ฯลฯ

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นกุตล .

[๑๖๘] ธรรมเป็นกุตล เป็นไฉน?

โยคาวจรบุคคล เจริญมรรคปฏิบัติเพื่อเข้าถึงรูปภูมิ สัตว์จากกาม สัตว์จากอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌานที่มีปฐวิกสิณเป็นอารมณ์ มีกำลังน้อย มีอารมณ์ไม่บ่อย ฯลฯ อยู่ในสมัยใด ผัสสะ ฯลฯ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ฯลฯ

โยคาวจรบุคคล เจริญมรรคปฏิบัติเพื่อเข้าถึงรูปภูมิ สัตว์จากกาม สัตว์จากอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌานที่มีปฐวิกสิณเป็นอารมณ์ มีกำลังมาก มีอารมณ์เล็กน้อย ฯลฯ อยู่ในสมัยใด ผัสสะ ฯลฯ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ฯลฯ

โยคาวจรบุคคล เจริญมรรคปฏิบัติเพื่อเข้าถึงรูปภูมิ สัตว์จากกาม สัตว์จากอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌานที่มีปฐวิกสิตเป็นอารมณ์ มีกำลังมาก มีอารมณ์ไพเราะ ชลๆ อยู่ในสมยัตโต ผัสสะ ฯลฯ อวิกเขปะ มีในสมยัตนั้น ฯลฯ

โยคาวจรบุคคล เจริญมารคปฏิบัติเพื่อเข้าถึงรูปภูมิ บรรลุตติยฌาน ฯลฯ บรรลุตติยฌาน ฯลฯ บรรลุตตตฌาน ฯลฯ บรรลุปฐมฌาน ฯลฯ บรรลุปัญจมฌาน ที่มีปฏิริกสถินเป็นอารมณ์ มีกำลังน้อย มีอารมณ์เล็กน้อย ฯลฯ มีกำลังน้อย มีอารมณ์ไพบูลย์ ฯลฯ มีกำลังมาก มีอารมณ์เล็กน้อย ฯลฯ มีกำลังมาก มีอารมณ์ไพบูลย์ ฯลฯ อยู่ในสมมัยใด ผัสสะ ฯลฯ อวิกเขปะ มีในสมมัยนั้น ฯลฯ

โดยเคารพคุณครู เจริญมรรคปฏิบัติเพื่อเข้าถึงรูปภูมิ สังตจากกาม สังตจากอกุศลธรรม
ทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌานที่มีปฐวิกสิณเป็นอารมณ์ เป็นทุกขาปฏิบัติทันทธาภิณฑา
มีกำลังน้อย มีอารมณ์เล็กน้อย ฯลฯ อยู่ในสมัยใด ผัสสะ ฯลฯ อภิขะปะ มีในสมัยนั้น ฯลฯ

โดยเคารพบูชา เจริญมรรคปฏิบัติเพื่อเข้าถึงรูปภูมิ สัตว์จากกาม สัตว์จากอกุศลธรรม
ทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌานที่มีปฐมวิสาขะเป็นอารมณ์ เป็นทักขณปฏิบัติทันทวิสาขะ
มีกำลังน้อย มีอารมณ์ไม่มั่นคง ฯลฯ อยู่ในสมุทัยใด ผัสสะ ฯลฯ อวิกเขปะ มีในสมุทัยนั้น ฯลฯ

โดยดาวจรบุคคล เจริญมรรคปฏิบัติเพื่อเข้าถึงรูปภูมิ สังตจากกาม สังตจากอกุศลธรรม
ทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌานที่มีปฐวิกสิตนเป็นอารมณ์ เป็นทุกขาปฏิบัติทันทธาภิณฺญา
มีกำลังมาก มีความละเอียดน้อย ฯลฯ อยู่ในสมัยใด ผัสสะ ฯลฯ อภิกเขปะ มีในสมัยนั้น ฯลฯ

โดยเคารพบุคคล เจริญมรรคปฏิบัติเพื่อเข้าถึงรูปภูมิ สัจจจากาม สัจจจากอกุศลธรรม
ทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌานที่มีปฐวิกสิณเป็นอารมณ์ เป็นทกขาปฏิบัติทันทวิภิญญา
มีกำลังมาก มีความรู้โพยแผ่ ฯลฯ อยู่ในสมัยใด ผู้สละ ฯลฯ อภิวิเทปะ มีในสมัยนั้น ฯลฯ

โยคาวจรบุคคล เจริญมรรคปฏิบัติหาเพื่อเข้าถึงรูปภูมิ สัตตจากาม สัตตจากอกุศลธรรม
ทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌานที่มีปฐวิกสิณเป็นอารมณ์ เป็นทุกขาปฏิบัติหาขีปภาณญา
มีกำลังน้อย มีอารมณ์เล็กน้อย ฯลฯ อยู่ในสมัยใด ผู้สละ ฯลฯ อภิเวทิตะ มีในสมัยนั้น ฯลฯ

โดยดาวจรบุคคล เจริญมรรคปฏิบัติเพื่อเข้าถึงรูปภูมิ สัจจจากาม สัจจจากอกุศลธรรม
ทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌานที่มีปฐมวิกสิณเป็นอารมณ์ เป็นทุกขาปฏิบัติหาชิปปาภิกขุญา
มิกำลังน้อย มีอารมณ์ไพเราะ ฯลฯ อยู่ในสมัยใด ผู้สละ ฯลฯ อภิเวทนาะ มีในสมัยนั้น ฯลฯ

โดยดาวจรบุคคล เจริญมรรคปฏิบัติเพื่อเข้าถึงรปภูมิ สัจจจากาม สัจจจากอกศลธรรม

ธรรมเป็นกตล เป็นไฉน?

สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นกตล .

ธรรมเป็นกศล เป็นไฉน?

สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นกตล .

ปฎิปทา ๔ จบ

อาร์มอนด์ ๒

[๑๘๐] ธรรมเป็นกศล เป็นไฉน?

สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นกตล .

ธรรมเป็นกศล เป็นไฉน?

สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นกศล

ธรรมเป็นกศล เป็นไฉน?

สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นกตล .

อาร์ม่อน ๒ จบ

แจกฉนวนอย่างละ ๘

[๑๘๑] ธรรมเป็นกศล เป็นไฉน?

สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นกุศล .

ธรรมเป็นกศล เป็นไฉน?

สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นกตล .

ธรรมเป็นกตล เป็นไฉน?

สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นกศล

โยคาวจรบุคคล เจริญมรรคปฏิบัติเพื่อเข้าถึงรูปภูมิ เป็นผู้ได้มโนมยิทธิภายในเป็น
อารมณ์ เห็นรูปทั้งหลาย สัจจจากกาม สัจจจากอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌาน ฯลฯ
อยู่ในสมัยใด ผัสสะ ฯลฯ อวิกเขปะ มโนสมัยนั้น ฯลฯ

ธรรมเป็นกศล เป็นไฉน?

โยคาวจรบุคคล เจริญมรรคปฏิบัติเพื่อเข้าถึงรูปภูมิ ไม่มีกรรมสัญญาในรูปภายใน เห็นรูปภายนอก สังเกตจากกาม สังเกตจากอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌาน ฯลฯ อยู่ในสมย์ใด ผัสสะ ฯลฯ อวิกเขปะ มีในสมย์นั้น ฯลฯ

ธรรมเป็นกศล เป็นไฉน?

โยคาวจรบุคคล เจริญมรรคปฏิบัติเพื่อเข้าถึงรูปภูมิ ผูกใจอยู่ในวรรณกสิณว่า งาม
สังต์จากงาม สังต์จากอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌาน ฯลฯ อยู่ในสมัยใด ผัสสะ ฯลฯ
อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ฯลฯ

แม้วิโมกข์ ๓ นี้ ก็แจกอย่างละ ๑๖

[๑๙๐] ธรรมเป็นกศล เป็นไฉน?

โดยเคารพคฤหัสถ์ เจริญมรรคปฏิบัติเพื่อเข้าถึงรูปภูมิ สัตว์จากกาม สัตว์จากอกุศลธรรม
ทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌาน ที่สหระตด้วยเมตตา ฯลฯ อยู่ในสมัยใด ผัสสะ ฯลฯ
อภิกเขปะ มีในสมัยนั้น ฯลฯ

ธรรมเป็นกตล เป็นไหน?

โยคาวจรบุคคล เจริญมรรคปฏิบัติเพื่อเข้าถึงรูปภูมิ บรรลุนิพพาน ที่หรรตด้วยเมตตา ฯลฯ อยู่ในสมัยใด ผัสสะ ฯลฯ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ฯลฯ

ธรรมเป็นกตล เป็นไหน?

โดยท้าวจรบกดล เจริญมรรคปฏิบัติเพื่อเข้าถึงรูปภูมิ เพราะคลายปัดได้อีกด้วย ฯลฯ บรรลุตตติยภวนั้น ทิศหรรคด้วยเมตตา อยู่ในสมัยใด ผัสสะ ฯลฯ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ฯลฯ

กรรมเป็นกตล เป็นไฉน?

โดยดาวจรบุคคล เจริญมรรคปฏิบัติเพื่อเข้าถึงรูปภูมิ สัจจจากกาม สัจจจากอกุศลธรรม
ทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌาน ที่สหระตด้วยเมตตา ฯลฯ อยู่ในสมัยใด ผัสสะ ฯลฯ
อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ฯลฯ

กรรมเป็นปกติ เป็นไหน?

โยคาวจรบุคคล เจริญมรรคปฏิบัติเพื่อเข้าถึงรูปภูมิ บรรลุตติยฌาน ที่สหรตด้วยเมตตา ไม่มีวิตก มีแต่วิจาร มีปิติและสุขอันเกิดจากสมาธิ อยู่ในสมัยใด ผัสสะ ฯลฯ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ฯลฯ

กรรมเป็นกตล เป็นโจน?

โยคาวจรบุคคล เจริญมรรคปฏิบัติเพื่อเข้าถึงรูปภูมิ บรรลุตติยฌาน ที่สหระตด้วยเมตตา ฯลฯ อยู่ในสมัยใด ผัสสะ ฯลฯ อภิกเขปะ มีในสมัยนั้น ฯลฯ

ธรรมเป็นกตล เป็นไหน?

โยดาวจรบดกล เจริญมรรคปฏิบัติเพื่อเข้าถึงรูปภูมิ เพราะคลายปิติได้อีกด้วย ฯลฯ
บรรลุตตถภูมานั้น ที่สรวทด้วยเมตตา อยู่ในสมัยใด ผละ ฯลฯ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ฯลฯ

ธรรมเป็นกตล เป็นไหน?

โดยคาวจระบุดล เจริญมรรคปฏิบัติเพื่อเข้าถึงรูปภูมิ สัตว์จากกาม สัตว์จากอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌาน ที่สหระตด้วยกรณา ฯลฯ อยู่ในสมัยใด ผัสสะ ฯลฯ อวิกเขเปะ มีในสมัยนั้น ฯลฯ

กรรมเป็นกตล เป็นไหน?

นโยบายจรรยาบรรณ เจริญมารคปฏิบัติเพื่อเข้าถึงรปภมิ บรรลหติยฉน รลข บรรลตติยฉน

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์
 ฯลฯ บรรลุปฐมญาณ ฯลฯ บรรลุตตตถญาณเนน ที่สหระต ด้วยกรุณา อยู่ในสมัยใด ผัสสะ
 ฯลฯ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ฯลฯ
 สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นกุตล .
 ธรรมเป็นกุตล เป็นไฉน?
 โยคาวจรบุคคล เจริญมรรคปฏิบัติเพื่อเข้าถึงรูปภูมิ สัจจจากาม สัจจจากกุตลธรรม
 ทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมญาณ ที่สหระตด้วยมูทิตา ฯลฯ อยู่ในสมัยใด ผัสสะ ฯลฯ อวิกเขปะ
 มีในสมัยนั้น ฯลฯ
 สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นกุตล .
 ธรรมเป็นกุตล เป็นไฉน?
 โยคาวจรบุคคล เจริญมรรคปฏิบัติเพื่อเข้าถึงรูปภูมิ บรรลุตติยฌาน ฯลฯ บรรลุตติยฌาน
 ฯลฯ บรรลุปฐมญาณ ฯลฯ บรรลุตตตถญาณเนน ที่สหระตด้วยมูทิตา อยู่ในสมัยใด ผัสสะ ฯลฯ
 อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ฯลฯ
 สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นกุตล .
 ธรรมเป็นกุตล เป็นไฉน?
 โยคาวจรบุคคล เจริญมรรคปฏิบัติเพื่อเข้าถึงรูปภูมิ บรรลุตตถญาณ ที่สหระตด้วย
 อุเบกขา ฯลฯ อยู่ในสมัยใด ผัสสะ ฯลฯ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ฯลฯ
 สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นกุตล .
 พรหมวิหารฌาน ๔ แจกอย่างละ ๑๖

อสุกขฌาน ๑๐
 [๑๙๑] ธรรมเป็นกุตล เป็นไฉน?
 โยคาวจรบุคคล เจริญมรรคปฏิบัติเพื่อเข้าถึงรูปภูมิ สัจจจากาม สัจจจากกุตลธรรม
 ทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌาน ที่สหระตด้วยอุทฺธมาตกสัญญา ฯลฯ อยู่ในสมัยใด ผัสสะ ฯลฯ
 อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ฯลฯ
 สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นกุตล .
 ธรรมเป็นกุตล เป็นไฉน?
 โยคาวจรบุคคล เจริญมรรคปฏิบัติเพื่อเข้าถึงรูปภูมิ สัจจจากาม สัจจจากกุตลธรรม
 ทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌาน ที่สหระตด้วยวิเนลลสัญญา ฯลฯ ที่สหระตด้วยวิปปกสัญญา
 ฯลฯ ที่สหระตด้วยวิจจิตกสัญญา ฯลฯ ที่สหระตด้วยวิขาปัตตสัญญา ฯลฯ ที่สหระตด้วย
 วิกขิตตสัญญา ฯลฯ ที่สหระตด้วยหตวิกขิตตสัญญา ฯลฯ ที่สหระตด้วยโลหิตกสัญญา ฯลฯ
 ที่สหระตด้วยปฬุกสัญญา ฯลฯ ที่สหระตด้วยอฏฐิกสัญญา ฯลฯ อยู่ในสมัยใด ผัสสะ ฯลฯ
 อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ฯลฯ
 สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นกุตล .
 อสุกขฌานแจกอย่างละ ๑๖
 รูปาวจรกุตล จบ

อรุปาวจรกุตล
 อรูปฌาน ๔
 [๑๙๒] ธรรมเป็นกุตล เป็นไฉน?
 โยคาวจรบุคคล เจริญมรรคปฏิบัติเพื่อเข้าถึงอรุปภูมิ เพราะก้าวล่วงรูปสัญญาโดย
 ประการทั้งปวง เพราะความดับไปแห่งปฏิขสัญญา เพราะไม่มนสิการซึ่งนันทตสัญญา จึงบรรล
 จตตถญาณ อันสหระตต้องอาภาสานัญญาจนตตสัญญาสหระตด้วยอุเบกขา ไม่มีทุกข์ไม่มีสุข
 เพราะละสุขและทุกข์ได้ เพราะโสมนัสและโทมนัสดับสิ้นในก่อน มีสติบริสุทธิเพราะอุเบกขา
 อยู่ในสมัยใด ผัสสะ ฯลฯ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น
 สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นกุตล .
 ธรรมเป็นกุตล เป็นไฉน?
 โยคาวจรบุคคล เจริญมรรคปฏิบัติเพื่อเข้าถึงอรุปภูมิ เพราะก้าวล่วงอาภาสานัญญาจนต
 โดยประการทั้งปวง จึงบรรลจตตถญาณ อันสหระตด้วยวิญญาณัญญาจนตตสัญญา สหระตด้วย
 อุเบกขา ไม่มีทุกข์ไม่มีสุข ฯลฯ อยู่ในสมัยใด ผัสสะ ฯลฯ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ฯลฯ
 สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นกุตล .
 ธรรมเป็นกุตล เป็นไฉน?
 โยคาวจรบุคคล เจริญมรรคปฏิบัติเพื่อเข้าถึงอรุปภูมิ เพราะก้าวล่วงวิญญาณัญญาจนต
 โดยประการทั้งปวง จึงบรรลจตตถญาณ อันสหระตด้วยอาภิกญัญญาจนตตสัญญา สหระตด้วย
 อุเบกขา ไม่มีทุกข์ไม่มีสุข ฯลฯ อยู่ในสมัยใด ผัสสะ ฯลฯ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ฯลฯ
 สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นกุตล .
 ธรรมเป็นกุตล เป็นไฉน?

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์

* สามีตินทรีย์ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ
สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ สัทธาพละ วิริยพละ สติพละ สมาธิพละ ปัญญาพละ
หิริพละ โอตตปปพละ อโลกะ อโทสะ อโมหะ อนภิขณา อภัยปาทะ สัมมาทิฐิ หิริ
โอตตปปะ กายปัสสัทธิ จิตตปัสสัทธิ กายลหุตตา จิตตลหุตตา กายมุตตา จิตตมุตตา
กายกัมมัณฺญตา จิตตกัมมัณฺญตา กายปาคุณฺญตา จิตตปาคุณฺญตา กายชุกตา จิตตชุกตา สติ
สัมปชัญญะ สมณะ วิปัสสนา ปิฎคาหะ อวิกเขปะ มโนสมัณฺณ หรือนามธรรมที่อิงอาศัย
เกิดขึ้นแต่อินโด มอยู่ในสมัณฺณ

สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นกตล

[๑๙๓] ผัสสะ มโนสมัณฺณ เป็นไฉน?

การกระทบ กิริยาที่กระทบ กิริยาที่ถูกต้อง ความถูกต้อง มโนสมัณฺณ อันใด นี้ชื่อว่า
ผัสสะ มโนสมัณฺณ .

[๑๙๔] เวทนา มโนสมัณฺณ เป็นไฉน?

ความสบายทางใจ ความสุขทางใจ อันเกิดแต่สัมผัสแห่งมโนวิญญาณธาตุที่สมกัน ความ
เสวยอารมณ์ที่สบายเป็นสุขอันเกิดแต่เจโตสัมผัส กิริยาเสวยอารมณ์ที่สบายเป็นสุขอันเกิดแต่
เจโตสัมผัส ในสมัณฺณ อันใด นี้ชื่อว่า เวทนา มโนสมัณฺณ .

[๑๙๕] สัญญา มโนสมัณฺณ เป็นไฉน?

การจำ กิริยาที่จำ ความจำ อันเกิดแต่สัมผัสแห่งมโนวิญญาณธาตุที่สมกัน ในสมัณฺณ
อันใด นี้ชื่อว่า สัญญา มโนสมัณฺณ .

[๒๐๐] เจตนา มโนสมัณฺณ เป็นไฉน?

การคิด กิริยาที่คิด ความคิด อันเกิดแต่สัมผัสแห่งมโนวิญญาณธาตุที่สมกัน ในสมัณฺณ
อันใด นี้ชื่อว่า เจตนา มโนสมัณฺณ .

[๒๐๑] จิต มโนสมัณฺณ เป็นไฉน?

จิต มโน มาณัส หทัย ปิณฑะ มโน มนายตนะ มนินทรีย์ วิญญาน วิญญานชั้น
มโนวิญญาณธาตุที่สมกัน ในสมัณฺณ อันใด นี้ชื่อว่า จิต มโนสมัณฺณ .

[๒๐๒] วิตก มโนสมัณฺณ เป็นไฉน?

ความตรึก ความตรึกอย่างแรง ความดำริ ความที่จิตแนบอยู่ในอารมณ์ ความที่จิต
แนบสนิทอยู่ในอารมณ์ ความยกจิตขึ้นสู่อารมณ์ สัมมาสังกัปปะ อันเป็นองค์แห่งมรรค
นับเนื่องในมรรค ในสมัณฺณ อันใด นี้ชื่อว่า วิตก มโนสมัณฺณ .

[๒๐๓] วิจารณ์ มโนสมัณฺณ เป็นไฉน?

ความตรอง ความพิจารณา ความตามพิจารณา ความเข้าไปพิจารณา ความที่จิตสืบต่อ
อารมณ์ ความที่จิตฟังอารมณ์ ในสมัณฺณ อันใด นี้ชื่อว่า วิจารณ์ มโนสมัณฺณ .

[๒๐๔] ปิตติ มโนสมัณฺณ เป็นไฉน?

ความอึดใจ ความปราโมทย์ ความยินดียิ่ง ความบันเทิง ความร่าเริง ความรื่นเริง
ความปลื้มใจ ความตื่นเต้น ความที่จิตชื่นชมยินดี ปิตติสัมโพชฌงค์ ในสมัณฺณ อันใด
นี้ชื่อว่า ปิตติ มโนสมัณฺณ .

[๒๐๕] สุข มโนสมัณฺณ เป็นไฉน?

ความสบายทางใจ ความสุขทางใจ ความเสวยอารมณ์ที่สบายเป็นสุขอันเกิดแต่เจโต
สัมผัส กิริยาเสวยอารมณ์ที่สบายที่เป็นสุข อันเกิดแต่เจโตสัมผัส ในสมัณฺณ อันใด นี้ชื่อว่า
สุข มโนสมัณฺณ .

[๒๐๖] เอกัคคตา มโนสมัณฺณ เป็นไฉน?

ความตั้งอยู่แห่งจิต ความดำรงอยู่แห่งจิต ความมั่นอยู่แห่งจิต ความไม่ส่ายไปแห่งจิต
ความไม่ฟุ้งซ่านแห่งจิต ภาวะที่จิตไม่ส่ายไป ความสงบ สมาธิทรีย์ สมาธิพละ สัมมาสมาธิ
สมาธิสัมโพชฌงค์ เป็นองค์แห่งมรรค นับเนื่องในมรรค ในสมัณฺณ อันใด นี้ชื่อว่า เอกัคคตา
มโนสมัณฺณ .

[๒๐๗] สัทธินทรีย์ มโนสมัณฺณ เป็นไฉน?

ศรัทธา กิริยาที่เชื่อ ความปลงใจเชื่อ ความเลื่อมใสยิ่ง ศรัทธา อินทรีย์คือศรัทธา
สัทธาพละ ในสมัณฺณ อันใด นี้ชื่อว่า สัทธินทรีย์ มโนสมัณฺณ .

[๒๐๘] วิริยินทรีย์ มโนสมัณฺณ เป็นไฉน?

การปรารถนาความเพียรทางใจ ความขะมักเขม้น ความบากบั่น ความตั้งหน้า ความพยายาม
ความอดุสหาะ ความทนทาน ความเข้มแข็ง ความหมั่น ความก้าวไปอย่างไม่ถอย ความไม่
ทอดทิ้งฉันทะ ความไม่ทอดทิ้งธุระ ความประคับประคองธุระ วิริยะ อินทรีย์คือวิริยะ วิริยพละ
สัมมาวายามะ วิริยสัมโพชฌงค์อันเป็นองค์แห่งมรรค นับเนื่องในมรรค ในสมัณฺณ อันใด
นี้ชื่อว่า วิริยินทรีย์ มโนสมัณฺณ .

[๒๐๙] สตินทรีย์ มโนสมัณฺณ เป็นไฉน?

สติ ความตามระลึก ความหวนระลึก สติ กิริยาที่ระลึก ความทรงจำ ความไม่
เลื่อนลอย ความไม่ลืม สติ อินทรีย์คือสติ สติพละ สัมมาสติ สติสัมโพชฌงค์ อันเป็น

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์
องค์แห่งมรรค นับเนื่องในมรรค ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า สตินทริย มีในสมัยนั้น .

[๒๑๐] สมาธินทริย มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความตั้งอยู่แห่งจิต ความดำรงอยู่แห่งจิต ความมั่นแห่งจิต ความไม่ส่ายไปแห่งจิต
ความไม่ฟุ้งซ่านแห่งจิต ภาวะที่จิตไม่ส่ายไป ความสงบ อินทริยคือสมาธิ สมาธิพละ สัมมาสมาธิ
สมาธิสัมโพชฌงค์ อันเป็นองค์แห่งมรรค นับเนื่องในมรรค ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า
สมาธินทริย มีในสมัยนั้น .

[๒๑๑] ปัญญินทริย มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ปัญญา กิจที่รู้จัก ความวิจย ความเลือกสรร ความวิจยธรรม ความกำหนดหมาย
ความเข้าไปกำหนด ความเข้าไปกำหนดเฉพาะ ภาวะที่รู้ ภาวะที่ฉลาด ภาวะที่รู้ละเอียด
ความรู้แจ่มแจ้ง ความค้นคิด ความใคร่ครวญ ปัญญาเหมือนแผ่นดิน ปัญญาเครื่องทำลายกิเลส
ปัญญาเครื่องนำทาง ความเห็นแจ้ง ความรู้ชัด ปัญญาเหมือนปลูก ปัญญา อินทริยคือปัญญา
ปัญญาพละ ปัญญาเหมือนศตตรา ปัญญาเหมือนปราสาท ความสว่างคือปัญญา แสงสว่างคือปัญญา
ปัญญาเหมือนประทีป ปัญญาเหมือนดวงแก้ว ความไม่หลง ความวิจยธรรม สัมมาทิฐิ
ธรรมวิจยสัมโพชฌงค์ อันเป็นองค์แห่งมรรค นับเนื่องในมรรค ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า
ปัญญินทริย มีในสมัยนั้น .

[๒๑๒] มนินทริย มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

จิต มโน มานัส หทัย ปิณฑะ มโน มนายนตะ อินทริยคือมโน วิญญาณ
วิญญาณขันธ์ มโนวิญญาณธาตุที่สมกัน ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า มนินทริย
มีในสมัยนั้น .

[๒๑๓] โสมนัสสินทริย ในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความสบายทางใจ ความสุขทางใจ ความเสวยอารมณ์ที่สบายเป็นสุขอันเกิดแต่เจโตสัมผัส
กิจเสวยอารมณ์ที่สบายเป็นสุขอันเกิดแต่เจโตสัมผัส ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า โสมนัสสินทริย
มีในสมัยนั้น .

[๒๑๔] ชีวิตินทริย มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

อายุ ความดำรงอยู่ ความเป็นไปอยู่ กิจที่ที่เป็นไปอยู่ อากาโรที่สืบเนื่องกันอยู่ ความ
ประพฤตินั้นเป็นไปอยู่ ความหล่อเลี้ยงอยู่ ชีวิต อินทริยคือชีวิตของนามธรรมนั้นๆ ในสมัยนั้น
อันใด นี้ชื่อว่า ชีวิตินทริย มีในสมัยนั้น .

[๒๑๕] อนัญญัตถัญญัสสามิตินทริย มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ปัญญา กิจที่รู้ชัด ความวิจย ความเลือกสรร ความวิจยธรรม ความกำหนดหมาย
ความเข้าไปกำหนด ความเข้าไปกำหนดเฉพาะ ภาวะที่รู้ ภาวะที่ฉลาด ความรู้แจ่มแจ้ง
ความค้นคิด ความใคร่ครวญ ปัญญาเหมือนแผ่นดิน ปัญญาเครื่องทำลายกิเลส ปัญญาเครื่องนำทาง
ความเห็นแจ้ง ความรู้ชัด ปัญญาเหมือนปลูก ปัญญา ปัญญินทริย ปัญญาพละ ปัญญาเหมือน
ศตตรา ปัญญาเหมือนปราสาท ความสว่างคือปัญญา แสงสว่างคือปัญญา ปัญญาเหมือนประทีป
ปัญญาเหมือนดวงแก้ว ความไม่หลง ความวิจยธรรม สัมมาทิฐิ ธรรมวิจยสัมโพชฌงค์
อันเป็นองค์แห่งมรรค นับเนื่องในมรรค เพื่อรู้ธรรมที่ยังไม่เคยรู้ เพื่อเห็นธรรมที่ยังไม่เคยเห็น
เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่เคยบรรลุ เพื่อทราบธรรมที่ยังไม่เคยทราบ เพื่อทำให้แจ้งธรรมที่ยังไม่เคย
ทำให้แจ้งนั้นๆ ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า อนัญญัตถัญญัสสามิตินทริย มีในสมัยนั้น .

[๒๑๖] สัมมาทิฐิ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ปัญญา กิจที่รู้ชัด ความวิจย ความเลือกสรร ความวิจยธรรม ความกำหนดหมาย
ความเข้าไปกำหนด ความเข้าไปกำหนดเฉพาะ ภาวะที่รู้ ภาวะที่ฉลาด ภาวะที่รู้ละเอียด ความ
รู้แจ่มแจ้ง ความค้นคิด ความใคร่ครวญ ปัญญาเหมือนแผ่นดิน ปัญญาเครื่องทำลายกิเลส
ปัญญาเครื่องนำทาง ความเห็นแจ้ง ความรู้ชัด ปัญญาเหมือนปลูก ปัญญา ปัญญินทริย
ปัญญาพละ ปัญญาเหมือนศตตรา ปัญญาเหมือนปราสาท ความสว่างคือปัญญา แสงสว่างคือปัญญา
ปัญญาเหมือนประทีป ปัญญาเหมือนดวงแก้ว ความไม่หลง ความวิจย สัมมาทิฐิ ธรรมวิจย-
*สัมโพชฌงค์ อันเป็นองค์แห่งมรรค นับเนื่องในมรรค ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า สัมมาทิฐิ
มีในสมัยนั้น .

[๒๑๗] สัมมาสังกัปปะ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความตรึก ความตรึกอย่างแรง ความดำริ ความที่จิตแนบอยู่ในอารมณ์ ความที่จิต
แนบสนิทอยู่ในอารมณ์ ความยกจิตขึ้นสู่อารมณ์ ความดำริชอบ อันเป็นองค์แห่งมรรค นับเนื่อง
ในมรรค ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า สัมมาสังกัปปะ มีในสมัยนั้น .

[๒๑๘] สัมมาวาจา มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

การงด การเว้น การเลิกละ เจตนาเครื่องเว้น การไม่ทำ การไม่ประกอบ การไม่
ล่วงละเมิด การไม่ล่าช้า การกำจัดต้นเหตุจกจริต ๔ วาจาชอบ อันเป็นองค์แห่งมรรค
นับเนื่องในมรรค ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า สัมมาวาจา มีในสมัยนั้น .

[๒๑๙] สัมมากัมมันตะ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

การงด การเว้น การเลิกละ เจตนาเครื่องเว้น การไม่ทำ การไม่ประกอบ การไม่

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์
ลวงละเมิด การไม่ล่าเซต การกำจัดต้นเหตุกายทุจริต ๓ การงานชอบ อันเป็นองค์แห่งมรรค
นับเนื่องในมรรค ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า สัมมาทิฏฐิ มีในสมัยนั้น .

[๒๒๐] สัมมาอาชีวะ มีในสมัยนั้น เป็นไหน?

การงด การเว้น การเลิกละ เจตนาเครื่องเว้น การไม่ทำ การไม่ประกอบ การไม่
ลวงละเมิด การไม่ล่าเซต การกำจัดต้นเหตุวจีทุจริต การเลี้ยงชีพชอบ อันเป็นองค์แห่งมรรค
นับเนื่องในมรรค ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า สัมมาอาชีวะ มีในสมัยนั้น .

[๒๒๑] สัมมาวายามะ มีในสมัยนั้น เป็นไหน?

การปรารภความเพียรทางใจ ความขะมักเขม้น ความบากบั่น ความตั้งหน้า ความพยายาม
ความอดทน ความทนทาน ความเข้มแข็ง ความหมั่น ความก้าวไปอย่างไม่ท้อถอย ความ
ไม่ทอดทิ้งกัน ความไม่ทอดทิ้งธุระ ความประคับประคองธุระ วิริยะ วิริยอินทรีย์ วิริยผล
ความพยายามชอบ วิริยสัมโพชฌงค์ อันเป็นองค์แห่งมรรค นับเนื่องในมรรค ในสมัยนั้น อันใด
นี้ชื่อว่า สัมมาวายามะ มีในสมัยนั้น .

[๒๒๒] สัมมาสติ มีในสมัยนั้น เป็นไหน?

สติ ความตามระลึก ความหวนระลึก กิริยาที่ระลึก ความทรงจำ ความไม่เลื่อนลอย
ความไม่ลืม สติ สตินทรีย์ สติผล ความระลึกชอบ สติสัมโพชฌงค์ อันเป็นองค์แห่งมรรค
นับเนื่องในมรรค ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า สัมมาสติ มีในสมัยนั้น .

[๒๒๓] สัมมาสมาธิ มีในสมัยนั้น เป็นไหน?

ความตั้งอยู่แห่งจิต ความดำรงอยู่แห่งจิต ความมั่นคงแห่งจิต ความไม่ส่ายไปแห่งจิต
ความไม่ฟุ้งซ่านแห่งจิต ภาวะที่จิตไม่ส่ายไป ความสงบ สมาธิินทรีย์ สมาธิผล ความตั้งใจชอบ
สมาธิสัมโพชฌงค์ อันเป็นองค์แห่งมรรค นับเนื่องในมรรค ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า
สัมมาสมาธิ มีในสมัยนั้น .

[๒๒๔] สัทธาพละ มีในสมัยนั้น เป็นไหน?

ศรัทธา กิริยาที่เชื่อ กิริยาที่ปลงใจเชื่อ ความเลื่อมใสศรัทธา สัทธาอินทรีย์ กำลัง
คือศรัทธา ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า สัทธาพละ มีในสมัยนั้น .

[๒๒๕] วิริยพละ มีในสมัยนั้น เป็นไหน?

การปรารภความเพียรทางใจ ความขะมักเขม้น ความบากบั่น ความตั้งหน้า ความพยายาม
ความอดทน ความทนทาน ความเข้มแข็ง ความหมั่น ความก้าวไปอย่างไม่ท้อถอย ความ
ไม่ทอดทิ้งกัน ความไม่ทอดทิ้งธุระ ความประคับประคองธุระ วิริยะ วิริยอินทรีย์ กำลังคือ
ความเพียร สัมมาวายามะ วิริยสัมโพชฌงค์ อันเป็นองค์แห่งมรรค นับเนื่องในมรรค ในสมัยนั้น
อันใด นี้ชื่อว่า วิริยพละ มีในสมัยนั้น .

[๒๒๖] สติพละ มีในสมัยนั้น เป็นไหน?

สติ ความตามระลึก ความหวนระลึก สติ กิริยาที่ระลึก ความทรงจำ ความไม่เลื่อนลอย
ความไม่ลืม สติ สตินทรีย์ กำลังคือสติ ความระลึกชอบ สติสัมโพชฌงค์ อันเป็นองค์แห่งมรรค
นับเนื่องในมรรค ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า สติพละ มีในสมัยนั้น .

[๒๒๗] สมาธิพละ มีในสมัยนั้น เป็นไหน?

ความตั้งอยู่แห่งจิต ความดำรงอยู่แห่งจิต ความมั่นคงแห่งจิต ความไม่ส่ายไปแห่งจิต
ความไม่ฟุ้งซ่านแห่งจิต ภาวะที่จิตไม่ส่ายไป ความสงบ สมาธิินทรีย์ กำลังคือสมาธิ สัมมาสมาธิ
สมาธิสัมโพชฌงค์ อันเป็นองค์แห่งมรรค นับเนื่องในมรรค ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า
สมาธิพละ มีในสมัยนั้น .

[๒๒๘] ปัญญาพละ มีในสมัยนั้น เป็นไหน?

ปัญญา กิริยาที่รู้ชัด ความวิจัย ความเลือกสรร ความวิจัยธรรม ความกำหนดหมาย
ความเข้าไปกำหนด ความเข้าไปกำหนดเฉพาะ ภาวะที่รู้ ภาวะที่ฉลาด ภาวะที่รู้ละเอียด ความ
รู้แจ่มแจ้ง ความค้นคิด ความใคร่ครวญ ปัญญาเหมือนแผ่นดิน ปัญญาเป็นเครื่องทำลายกิเลส
ปัญญาเป็นเครื่องนำทาง ความเห็นแจ้ง ความรู้ชัด ปัญญาเหมือนปฏิภาณ ปัญญา ปัญญินทรีย์
กำลังคือปัญญา ปัญญาเหมือนศาคตรา ปัญญาเหมือนปราสาท ความสว่างคือปัญญา แสงสว่าง
คือปัญญา ปัญญาเหมือนประทีป ปัญญาเหมือนดวงแก้ว ความไม่หลง ความวิจัยธรรม
สัมมาทิฏฐิ ธรรมวิจัยสัมโพชฌงค์ อันเป็นองค์แห่งมรรค นับเนื่องในมรรค มีในสมัยนั้น
อันใด นี้ชื่อว่า ปัญญาพละ มีในสมัยนั้น .

[๒๒๙] หิริพละ มีในสมัยนั้น เป็นไหน?

กิริยาที่ละอายต่อการประพฤติกุศลอันเป็นสิ่งที่น่าละอาย กิริยาที่ละอายต่อการประกอบ
อกุศลบาปธรรมทั้งหลาย ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า หิริพละ มีในสมัยนั้น .

[๒๓๐] โอตตัปปพละ มีในสมัยนั้น เป็นไหน?

กิริยาที่เกรงกลัวต่อการประพฤติกุศลอันเป็นสิ่งที่น่าเกรงกลัว กิริยาที่ไม่ประกอบอกุศล
บาปธรรมทั้งหลาย ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า โอตตัปปพละ มีในสมัยนั้น .

[๒๓๑] อโลกะ มีในสมัยนั้น เป็นไหน?

การไม่โลภ กิริยาที่ไม่โลภ ความที่ไม่โลภ การไม่กำหนด กิริยาที่ไม่กำหนด ความ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์
ไม่กำหนด ความไม่เพ่งเล็ง กุศลมูลคืออโลกะ ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า อโลกะ
มีในสมัยนั้น .

[๒๓๒] อโหสะ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

การไม่คิดทุษร้าย กิริยาที่ไม่คิดประทุษร้าย ความไม่คิดประทุษร้าย ความไม่พยาบาท
ความไม่คิดเบียดเบียน กุศลมูลคืออโหสะ ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า อโหสะ มีในสมัยนั้น .

[๒๓๓] อโมหะ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ปัญญา กิริยาที่รู้ชัด ความวิจย ความเลือกสรร ความวิจยธรรม ความกำหนดหมาย
ความเข้าไปกำหนด ความเข้าไปกำหนดเฉพาะ ภาวะที่รู้ ภาวะที่ฉลาด ภาวะที่รู้ละเอียด ความ
รู้แจ่มแจ้ง ความค้นคิด ความใคร่ครวญ ปัญญาเหมือนแผ่นดิน ปัญญาเครื่องทำลายกิเลส
ปัญญาเครื่องนำทาง ความเห็นแจ้ง ความรู้ชัด ปัญญาเหมือนปลูก ปัญญา ปัญญินทรีย์
ปัญญาพละ ปัญญาเหมือนศาคตรา ปัญญาเหมือนปราสาท ความสว่างคือปัญญา แสงสว่างคือ
ปัญญา ปัญญาเหมือนประทีป ปัญญาเหมือนดวงแก้ว ความไม่หลง ความวิจยธรรม สัมมาทิฐิ
ธรรมวิจยสัมโพชฌงค์ อันเป็นองค์แห่งมรรค นับเนื่องในมรรค ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า
อโมหะ มีในสมัยนั้น .

[๒๓๔] อนภิขณา มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

การไม่โลภ กิริยาที่ไม่โลภ ความไม่โลภ ความไม่กำหนด กิริยาที่ไม่กำหนด กิริยาที่
ไม่กำหนด ความไม่กำหนด ความไม่เพ่งเล็ง กุศลมูลคืออนภิขณา ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า
อนภิขณา มีในสมัยนั้น .

[๒๓๕] อัพยาปาทะ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

การไม่คิดประทุษร้าย กิริยาที่ไม่คิดประทุษร้าย ความไม่คิดประทุษร้าย ความไม่พยาบาท
ความไม่คิดเบียดเบียน กุศลมูลคืออโหสะ ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า อัพยาปาทะ มีในสมัยนั้น .

[๒๓๖] สัมมาทิฐิ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ปัญญา กิริยาที่รู้ชัด ความวิจย ความเลือกสรร ความวิจยธรรม ความกำหนดหมาย
ความเข้าไปกำหนด ความเข้าไปกำหนดเฉพาะ ภาวะที่รู้ ภาวะที่ฉลาด ภาวะที่รู้ละเอียด ความ
รู้แจ่มแจ้ง ความค้นคิด ความใคร่ครวญ ปัญญาเหมือนแผ่นดิน ปัญญาเครื่องทำลายกิเลส
ปัญญาเครื่องนำทาง ความเห็นแจ้ง ความรู้ชัด ปัญญาเหมือนปลูก ปัญญา ปัญญินทรีย์ ปัญญาพละ
ปัญญาเหมือนศาคตรา ปัญญาเหมือนปราสาท ความสว่างคือปัญญา แสงสว่างคือปัญญา ปัญญา
เหมือนประทีป ปัญญาเหมือนดวงแก้ว ความไม่หลง ความวิจยธรรม ความเห็นชอบ
ธรรมวิจยสัมโพชฌงค์ อันเป็นองค์แห่งมรรค นับเนื่องในมรรค ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า
สัมมาทิฐิ มีในสมัยนั้น .

[๒๓๗] หิริ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

กิริยาที่ละอายต่อการประพฤติดุจจริตอันเป็นสิ่งที่น่าละอาย กิริยาที่ละอายต่อการประกอบ
อกุศลบาปธรรมทั้งหลาย ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า หิริ มีในสมัยนั้น .

[๒๓๘] โอตตปปะ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

กิริยาที่เกรงกลัวต่อการประพฤติดุจจริตอันเป็นสิ่งที่น่าเกรงกลัว กิริยาที่เกรงกลัวต่อการ
ประกอบอกุศลบาปธรรมทั้งหลาย ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า โอตตปปะ มีในสมัยนั้น .

[๒๓๙] กายปัสสัทธิ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

การสงบ การสงบระงับ กิริยาที่สงบ กิริยาที่สงบระงับ ความสงบระงับแห่งเวทนาขันธ
สัญญาขันธ สังขารขันธ ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า กายปัสสัทธิ
มีในสมัยนั้น .

[๒๔๐] จิตตปัสสัทธิ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

การสงบ การสงบระงับ กิริยาที่สงบ กิริยาที่สงบระงับ ความสงบระงับแห่งวิญญาณขันธ
ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า จิตตปัสสัทธิ มีในสมัยนั้น .

[๒๔๑] กายลหุตา มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความเบา ความรวดเร็ว ความไม่เชื่องช้า ความไม่หนัก แห่งเวทนาขันธ สัญญาขันธ
สังขารขันธ ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า กายลหุตา มีในสมัยนั้น .

[๒๔๒] จิตตลหุตา มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความเบา ความรวดเร็ว ความไม่เชื่องช้า ความไม่หนัก แห่งวิญญาณขันธ ในสมัยนั้น
อันใด นี่ชื่อว่า จิตตลหุตา มีในสมัยนั้น .

[๒๔๓] กายมุตตา มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความอ่อน ภาวะที่อ่อน ความไม่แข็ง ความไม่กระด้าง แห่งเวทนาขันธ สัญญาขันธ
สังขารขันธ ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า กายมุตตา มีในสมัยนั้น .

[๒๔๔] จิตตมุตตา มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความอ่อน ภาวะที่อ่อน ความไม่แข็ง ความไม่กระด้าง แห่งวิญญาณขันธ ในสมัยนั้น
อันใด นี่ชื่อว่า จิตตมุตตา มีในสมัยนั้น .

[๒๔๕] กายกัมมัณฺณุตตา มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์

กิริยาที่ควรแก่การงาน ความควรแก่การงาน ภาวะที่ควรแก่การงาน แห่งเวทนาขันธ
สัญญาขันธ สังขารขันธ ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า กายกัมมัญญาตา มีในสมัยนั้น .

[๒๔๖] จิตตกัมมัญญาตา มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

กิริยาที่ควรแก่การงาน ความควรแก่การงาน ภาวะที่ควรแก่การงาน แห่งวิญญาณขันธ
ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า จิตตกัมมัญญาตา มีในสมัยนั้น .

[๒๔๗] กายปาคุญญาตา มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

กิริยาที่คล่องแคล่ว ความคล่องแคล่ว ภาวะที่คล่องแคล่ว แห่งเวทนาขันธ สัญญาขันธ
สังขารขันธ ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า กายปาคุญญาตา มีในสมัยนั้น .

[๒๔๘] จิตตปาคุญญาตา มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

กิริยาที่คล่องแคล่ว ความคล่องแคล่ว ภาวะที่คล่องแคล่ว แห่งวิญญาณขันธ ในสมัยนั้น
อันใด นี้ชื่อว่า จิตตปาคุญญาตา มีในสมัยนั้น .

[๒๔๙] กายชุกตา มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความตรง กิริยาที่ตรง ความไม่คด ความไม่โค้ง ความไม่งอ แห่งเวทนาขันธ
สัญญาขันธ สังขารขันธ ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า กายชุกตา มีในสมัยนั้น .

[๒๕๐] จิตตชุกตา มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความตรง กิริยาที่ตรง ความไม่คด ความไม่โค้ง ความไม่งอ แห่งวิญญาณขันธ
ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า จิตตชุกตา มีในสมัยนั้น .

[๒๕๑] สติ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

สติ ความตามระลึก ความหวนระลึก สติ กิริยาที่ระลึก ความทรงจำ ความไม่เลือนลหาย
ความไม่หลงลืม สติ สตินทรีย์ สติพละ ความระลึกชอบ สติสัมโพชฌงค์ อันเป็นองค์แห่งมรรค
นับเนื่องในมรรค ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า สติ มีในสมัยนั้น .

[๒๕๒] สัมปชัญญะ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ปัญญา กิริยาที่รู้ชัด ความวิจัย ความเลือกสรร ความวิจัยธรรม ความกำหนดหมาย
ความเข้าไปกำหนด ความเข้าไปกำหนดเฉพาะ ภาวะที่รู้ ภาวะที่ฉลาด ภาวะที่รู้ละเอียด ความ
รู้แจ่มแจ้ง ความค้นคิด ความใคร่ครวญ ปัญญาเหมือนแผ่นดิน ปัญญาเครื่องทำลายกิเลส
ปัญญาเครื่องนำทาง ความเห็นแจ้ง ความรู้ชัด ปัญญาเหมือนปฏิภาณ ปัญญา ปัญญินทรีย์
ปัญญาพละ ปัญญาเหมือนศาตรา ปัญญาเหมือนปราสาท ความสว่างคือปัญญา แสงสว่าง
คือปัญญา ปัญญาเหมือนประทีป ปัญญาเหมือนดวงแก้ว ความไม่หลง ความวิจัยธรรม
สัมมาทิฐิ ธรรมวิจัยสัมโพชฌงค์ อันเป็นองค์แห่งมรรค นับเนื่องในมรรค ในสมัยนั้น
อันใด นี้ชื่อว่า สัมปชัญญะ มีในสมัยนั้น .

[๒๕๓] สมถะ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความตั้งอยู่แห่งจิต ความดำรงอยู่แห่งจิต ความมั่นคงแห่งจิต ความไม่ส่ายไปแห่งจิต
ความไม่ฟุ้งซ่านแห่งจิต ภาวะที่จิตไม่ส่ายไป ความสงบ สมาธินทรีย์ สมาธิพละ ความตั้งใจชอบ
สมาธิสัมโพชฌงค์ อันเป็นองค์แห่งมรรค นับเนื่องในมรรค ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า
สมถะ มีในสมัยนั้น .

[๒๕๔] วิปัสสนา มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ปัญญา กิริยาที่รู้ชัด ความวิจัย ความเลือกสรร ความวิจัยธรรม ความกำหนดหมาย
ความเข้าไปกำหนด ความเข้าไปกำหนดเฉพาะ ภาวะที่รู้ ภาวะที่ฉลาด ภาวะที่รู้ละเอียด ความ
รู้แจ่มแจ้ง ความค้นคิด ความใคร่ครวญ ปัญญาเหมือนแผ่นดิน ปัญญาเครื่องทำลายกิเลส
ปัญญาเครื่องนำทาง ความเห็นแจ้ง ความรู้ชัด ปัญญาเหมือนปฏิภาณ ปัญญา ปัญญินทรีย์ ปัญญาพละ
ปัญญาเหมือนศาตรา ปัญญาเหมือนปราสาท ความสว่างคือปัญญา แสงสว่างคือปัญญา ปัญญา
เหมือนประทีป ปัญญาเหมือนดวงแก้ว ความไม่หลง ความวิจัยธรรม สัมมาทิฐิ ธรรมวิจัย-
* สัมโพชฌงค์ อันเป็นองค์แห่งมรรค นับเนื่องในมรรค ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า วิปัสสนา
มีในสมัยนั้น .

[๒๕๕] ปิณฑะ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

การปรารภความเพียรทางใจ ความขะมักเขม้น ความบากบั่น ความตั้งหน้า ความพยายาม
ความอดสาหัส ความทนทาน ความเข้มแข็ง ความหมั่น ความก้าวไปอย่างไม่ท้อถอย ความ
ไม่ทอดทิ้งฉันทะ ความไม่ทอดทิ้งธุระ ความประคับประคองธุระ วิริยะ วิริยินทรีย์ วิริยพละ
สัมมาวายามะ วิริยสัมโพชฌงค์ อันเป็นองค์แห่งมรรค นับเนื่องในมรรค ในสมัยนั้น อันใด
นี้ชื่อว่า ปิณฑะ มีในสมัยนั้น .

[๒๕๖] อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความตั้งอยู่แห่งจิต ความดำรงอยู่แห่งจิต ความมั่นคงแห่งจิต ความไม่ส่ายไปแห่งจิต
ความไม่ฟุ้งซ่านแห่งจิต ภาวะที่จิตไม่ส่ายไป ความสงบ สมาธินทรีย์ สมาธิพละ สัมมาสมาธิ
สมาธิสัมโพชฌงค์ อันเป็นองค์แห่งมรรค นับเนื่องในมรรค ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า
อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น .

[๒๕๗] หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้อันใด มีอยู่ในสมัยนั้น

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์
สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นกุตล .

[๒๕๘] ก็ขึ้น ๔ อาตนะ ๒ ชาติ ๒ อาหาร ๓ อินทรีย์ ๔ ฌานมืองค์ ๕ มรรค
มืองค์ ๘ พละ ๗ เหตุ ๓ ผัสสะ ๑ เวทนา ๑ สัญญา ๑ เจตนา ๑ จิต ๑ เวทนาขึ้น ๑
สัญญาขึ้น ๑ สังขารขึ้น ๑ วิญญาณขึ้น ๑ มนายนะ ๑ มนินทรีย์ ๑ มโนวิญญาณธาตุ ๑
ธัมมายนะ ๑ ธรรมธาตุ ๑ มีในสมัยนั้น หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้อื่นใด มีในสมัยนั้น
สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นกุตล .

[๒๕๙] สังขารขึ้น มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ผัสสะ เจตนา วิทก วิจาร ปีติ เอกัคคตา สัทธินทรีย์ วิริยอินทรีย์ สตินทรีย์
สมาธิอินทรีย์ ปัญญาอินทรีย์ ขีวิตินทรีย์ อนัญญัตถัญญัสสามิตินทรีย์ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ
สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ สัทธาพละ
วิริยพละ สติพละ สมาธิพละ ปัญญาพละ หิริพละ โอตตัปปพละ อโลกะ อโทสะ อโมหะ
อนภิชฌา อัปปยาปาหะ สัมมาทิฏฐิ หิริโอตตัปปะ กายปัสสัทธิ จิตตปัสสัทธิ กายลหุตา
จิตตลหุตา กายมุตตา จิตตมุตตา กายกัมมัณญตา จิตตกัมมัณญตา กายปาคุณญตา จิตตปาคุณญตา
กายชุกตา จิตตชุกตา สติ สัมปชัญญะ สมณะ วิปัสสนา ปิณฑะ อวิกเขปะ หรือนามธรรม
ที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้อื่นใด เวทนาขึ้น สัญญาขึ้น วิญญาณขึ้น มีอยู่ในสมัยนั้น นี้
ชื่อว่า สังขารขึ้น มีในสมัยนั้น ฯลฯ

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นกุตล .

มหานัย ๒๐

สัทธีกปฏิบัติ

[๒๖๐] ธรรมเป็นกุตล เป็นไฉน?

โยคาวจรบคค เจริณฺณานเป็นโลกุตตระ อันเป็นเครื่องออกไปจากโลกนำไปสู่นิพพาน
เพื่อละทิฏฐิ เพื่อบรรลุมุมเบื้องต้น สัจจจากกาม สัจจจากอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐม-
*ฌาน เป็นทุกขาปฏิบัติทันทธาภิณฺญา ฯลฯ อยู่ในสมัยใด ผัสสะ ฯลฯ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ฯลฯ
สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นกุตล .

[๒๖๑] ธรรมเป็นกุตล เป็นไฉน?

โยคาวจรบคค เจริณฺณานเป็นโลกุตตระ อันเป็นเครื่องออกไปจากโลกนำไปสู่นิพพาน
เพื่อละทิฏฐิ เพื่อบรรลุมุมเบื้องต้น สัจจจากกาม สัจจจากอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐม-
*ฌาน เป็นทุกขาปฏิบัติทันทธาภิณฺญา ฯลฯ อยู่ในสมัยใด ผัสสะ ฯลฯ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ฯลฯ
สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นกุตล .

[๒๖๒] ธรรมเป็นกุตล เป็นไฉน?

โยคาวจรบคค เจริณฺณานเป็นโลกุตตระ อันเป็นเครื่องออกไปจากโลกนำไปสู่นิพพาน
เพื่อละทิฏฐิ เพื่อบรรลุมุมเบื้องต้น สัจจจากกาม สัจจจากอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐม-
*ฌาน เป็นสุขาปฏิบัติทันทธาภิณฺญา ฯลฯ อยู่ในสมัยใด ผัสสะ ฯลฯ อวิกเขปะ มีในสมัย
นั้น ฯลฯ

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นกุตล .

[๒๖๓] ธรรมเป็นกุตล เป็นไฉน?

โยคาวจรบคค เจริณฺณานเป็นโลกุตตระ อันเป็นเครื่องออกไปจากโลกนำไปสู่นิพพาน
เพื่อละทิฏฐิ เพื่อบรรลุมุมเบื้องต้น สัจจจากกาม สัจจจากอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรล
ปฐมฌาน เป็นสุขาปฏิบัติทันทธาภิณฺญา ฯลฯ อยู่ในสมัยใด ผัสสะ ฯลฯ อวิกเขปะ มีใน
สมัยนั้น ฯลฯ

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นกุตล .

[๒๖๔] ธรรมเป็นกุตล เป็นไฉน?

โยคาวจรบคค เจริณฺณานเป็นโลกุตตระ อันเป็นเครื่องออกไปจากโลกนำไปสู่นิพพาน
เพื่อละทิฏฐิ เพื่อบรรลุมุมเบื้องต้น บรรลุตติยฌาน ฯลฯ บรรลุตติยฌาน ฯลฯ บรรลจตุตถฌาน
บรรลุปฐมฌาน ฯลฯ บรรลปัญจฌาน เป็นทุกขาปฏิบัติทันทธาภิณฺญา ฯลฯ เป็นทุกขาปฏิบัติทา-
*ธิปภาภิณฺญา ฯลฯ เป็นสุขาปฏิบัติทันทธาภิณฺญา ฯลฯ เป็นสุขาปฏิบัติทันทธาภิณฺญา ฯลฯ อยู่ใน
สมัยใด ผัสสะ ฯลฯ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ฯลฯ

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นกุตล .

สัทธีกปฏิบัติ จบ .

สญฺญตตะ

[๒๖๕] ธรรมเป็นกุตล เป็นไฉน?

โยคาวจรบคค เจริณฺณานเป็นโลกุตตระ อันเป็นเครื่องออกไปจากโลกนำไปสู่นิพพาน
เพื่อละทิฏฐิ เพื่อบรรลุมุมเบื้องต้น สัจจจากกาม สัจจจากอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรล
ปฐมฌาน ชนิดสญฺญตตะ ฯลฯ อยู่ในสมัยใด ผัสสะ ฯลฯ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ฯลฯ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นกุศล ฯลฯ

ธรรมเป็นกุศล เป็นไฉน?

โยคาวจรบุคคล เจริญमानเป็นโลกุตตระ อันเป็นเครื่องออกไปจากโลกนำไปสู่นิพพาน เพื่อละทิฐิ เพื่อบรรลุมิเบื้องต้น บรรลุตติยमान ฯลฯ บรรลุตติยमान ฯลฯ บรรลุตตตถมาน ฯลฯ บรรลุปฐมมาน ฯลฯ บรรลุปัญจมาน เป็นฉันทาธิปไตย ฯลฯ เป็นวิริยาธิปไตย ฯลฯ เป็นจิตตา-
*ธิปไตย ฯลฯ เป็นวิมังสาธิปไตย เป็นทุกขาปฏิบัติทันทธาภิญญา ฯลฯ อยู่ในสมัยใด ผัสสะ ฯลฯ อวิกเขปะ ฯลฯ มีในสมัยนั้น ฯลฯ

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นกุศล ฯลฯ

ธรรมเป็นกุศล เป็นไฉน?

โยคาวจรบุคคล เจริญมรรคเป็นโลกุตตระ ฯลฯ เจริญสติปัญฐานเป็นโลกุตตระ ฯลฯ เจริญสัมมปปธานเป็นโลกุตตระ ฯลฯ เจริญอิทธิบาทเป็นโลกุตตระ ฯลฯ เจริญอินทรีย์เป็นโลกุตตระ ฯลฯ เจริญพละเป็นโลกุตตระ ฯลฯ เจริญโพชฌงค์เป็นโลกุตตระ ฯลฯ เจริญสังขะเป็นโลกุตตระ ฯลฯ เจริญสมณะเป็นโลกุตตระ ฯลฯ เจริญธรรมเป็นโลกุตตระ ฯลฯ เจริญชั้นร์เป็นโลกุตตระ ฯลฯ เจริญอายตนะเป็นโลกุตตระ ฯลฯ เจริญธาตุเป็นโลกุตตระ ฯลฯ เจริญอาหารเป็นโลกุตตระ ฯลฯ เจริญผัสสะเป็นโลกุตตระ ฯลฯ เจริญเวทนาเป็นโลกุตตระ ฯลฯ เจริญสัญญาเป็นโลกุตตระ ฯลฯ เจริญเจตนาเป็นโลกุตตระ ฯลฯ เจริญจิตเป็นโลกุตตระ ฯลฯ อันเป็นเครื่องออกไปจากโลกนำไปสู่นิพพาน เพื่อละทิฐิ เพื่อบรรลุมิเบื้องต้น สัจจจากกาม สัจจจากอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมมาน เป็นฉันทาธิปไตย ฯลฯ เป็นวิริยาธิปไตย ฯลฯ เป็นจิตตาธิปไตย ฯลฯ เป็นวิมังสาธิปไตย เป็นทุกขาปฏิบัติทันทธาภิญญา ฯลฯ อยู่ในสมัยใด ผัสสะ ฯลฯ อวิกเขปะ ฯลฯ มีในสมัยนั้น ฯลฯ

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นกุศล ฯลฯ

อริยตี จบ

มรรคจิตดวงที่ ๑ จบ

มรรคจิตดวงที่ ๒

[๒๓๑] ธรรมเป็นกุศล เป็นไฉน?

โยคาวจรบุคคล เจริญमानเป็นโลกุตตระ อันเป็นเครื่องออกไปจากโลก นำไปสู่นิพพาน เพื่อบรรลุมิที่ ๒ เพื่อบรรเทาภวราคะและพยาบาทให้เบาบางลง สัจจจากกาม สัจจจากอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมมาน เป็นทุกขาปฏิบัติทันทธาภิญญา ฯลฯ อยู่ในสมัยใด ผัสสะ ฯลฯ อัญญินทรีย์ ฯลฯ อวิกเขปะ ฯลฯ มีในสมัยนั้น ฯลฯ

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นกุศล ฯลฯ

มรรคจิตดวงที่ ๒ จบ

มรรคจิตดวงที่ ๓

[๒๓๒] ธรรมเป็นกุศล เป็นไฉน?

โยคาวจรบุคคล เจริญमानเป็นโลกุตตระ อันเป็นเครื่องออกไปจากโลก นำไปสู่นิพพาน เพื่อบรรลุมิที่ ๓ เพื่อละภวราคะและพยาบาทไม่ให้มีเหลือ สัจจจากกาม สัจจจากอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมมาน เป็นทุกขาปฏิบัติทันทธาภิญญา ฯลฯ มีอยู่ในสมัยใด ผัสสะ ฯลฯ อัญญินทรีย์ ฯลฯ มีในสมัยนั้น ฯลฯ

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นกุศล ฯลฯ

มรรคจิตดวงที่ ๓ จบ

มรรคจิตดวงที่ ๔

[๒๓๓] ธรรมเป็นกุศล เป็นไฉน?

โยคาวจรบุคคล เจริญमानเป็นโลกุตตระ อันเป็นเครื่องออกไปจากโลก นำไปสู่นิพพาน เพื่อบรรลุมิที่ ๔ เพื่อละรูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ และอริชชา ไม่ให้มีเหลือ สัจจจากกาม สัจจจากอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมมาน เป็นทุกขาปฏิบัติทันทธาภิญญา ฯลฯ อัญญินทรีย์ ฯลฯ อวิกเขปะ ฯลฯ มีในสมัยนั้น ฯลฯ

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นกุศล ฯลฯ

[๒๓๔] อัญญินทรีย์ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ปัญญา ภิรียาที่รู้ชัด ความวิจย ความเลือกสรร ความวิจยธรรม ความกำหนดหมาย ความเข้าไปกำหนด ความเข้าไปกำหนดเฉพาะ ภาวะที่รู้ ภาวะที่ฉลาด ภาวะที่รู้ละเอียด ความรู้แจ่มแจ้ง ความค้นคิด ความใคร่ครวญ ปัญญาเหมือนแผ่นดิน ปัญญาเครื่องทำลายกิเลส ปัญญาเครื่องนำทาง ความเห็นแจ้ง ความรู้ชัด ปัญญาเหมือนปลูก ปัญญา อัญญินทรีย์ ปัญญาพละ ปัญญาเหมือนศาคตรา ปัญญาเหมือนปราสาท ความสว่างเหมือนปัญญา ความสว่างคือปัญญา แสงสว่างคือปัญญา ปัญญาเหมือนประทีป ปัญญาเหมือนดวงแก้ว ความไม่หลง

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์
ความวิชัยธรรม สัมมาทิฏฐิ ธรรมวิชัยสัมโพชฌงค์ อันเป็นองค์แห่งมรรค นับเนื่องในมรรค
เพื่อรู้ธรรมที่รู้แล้ว เพื่อเห็นธรรมที่เห็นแล้ว เพื่อบรรลुธรรมที่บรรลุแล้ว เพื่อทราบธรรมที่ทราบ
แล้ว เพื่อทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ทำให้แจ้งแล้ว ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า อัญญุหนทรีย์ มีใน
สมัยนั้น ฯลฯ นี้ชื่อว่า อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้อันใด มี
อยู่ในสมัยนั้น

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นอกุศล

มรรคจิตดวงที่ ๔ จบ .

โลกุตตรกุศลจิต จบ .

อกุศลธรรม

อกุศลจิต ๑๒

จิตดวงที่ ๑

ปทภาษณีย

[๒๓๕] ธรรมเป็นอกุศล เป็นไฉน?

อกุศลจิต สหคตด้วยโสมนัส สัมปยุตด้วยทิฏฐิ มีรูปเป็นอารมณ์ หรือมีเสียงเป็น
อารมณ์ มีกลิ่นเป็นอารมณ์ มีรสเป็นอารมณ์ มีโผฏฐัพพะเป็นอารมณ์ มีธรรมเป็นอารมณ์ หรือ
ปรารภอารมณ์ใดๆ เกิดขึ้น ในสมัยใด ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต วิตก วิจารณ์ ปิติ
สุข เอกัคคตา วิริยอินทรีย์ สมาธิอินทรีย์ มนสิการินทรีย์ โสมนัสสินทรีย์ ชีวีตินทรีย์ มิจฉาทิฏฐิ
มิจฉาสังกัปปะ มิจฉาวายามะ มิจฉาสมาธิ วิริยพละ สมาธิพละ อหิริกพละ อนัตตูปพละ
โลภะ โมหะ อภิชฌา มิจฉาทิฏฐิ อหิริกะ อนัตตูปปะ สมถะ ปิณฑะ อวิกเขปะ มีใน
สมัยนั้น หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้อันใด มีอยู่ในสมัยนั้น

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นอกุศล .

[๒๓๖] ผัสสะ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

การกระทบ กิริยาที่กระทบ กิริยาที่ถูกต้อง ความถูกต้อง ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า
ผัสสะ มีในสมัยนั้น .

[๒๓๗] เวทนา มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความสบายทางใจ ความสุขทางใจ อันเกิดแต่สัมผัสแห่งมโนวิญญาณธาตุที่สมกัน
ความเสวยอารมณ์ที่สบายเป็นสุขอันเกิดแต่เจโตสัมผัส กิริยาเสวยอารมณ์ที่สบายเป็นสุขอันเกิด
แต่เจโตสัมผัส ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า เวทนา มีในสมัยนั้น .

[๒๓๘] สัญญา มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

การจำ กิริยาจำ ความจำ อันเกิดแต่สัมผัสแห่งมโนวิญญาณธาตุที่สมกัน ในสมัยนั้น
อันใด นี้ชื่อว่า สัญญา มีในสมัยนั้น .

[๒๓๙] เจตนา มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

การคิด กิริยาที่คิด ความคิด อันเกิดแต่สัมผัสแห่งมโนวิญญาณธาตุที่สมกัน ในสมัย
นั้น อันใด นี้ชื่อว่า เจตนา มีในสมัยนั้น .

[๒๔๐] จิต มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

จิต มโน มานัส หทัย ปิณฑะ มโน มนายนตะ มนินทรีย์ วิญญาน วิญญานขันธ
มโนวิญญาณธาตุที่สมกัน ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า จิต มีในสมัยนั้น .

[๒๔๑] วิตก มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความตรึก ความตรึกอย่างแรง ความดำริ ความที่จิตแนบอยู่ในอารมณ์ ความที่จิตแนบ
สนิทอยู่ในอารมณ์ ความยกจิตขึ้นสู่อารมณ์ มิจฉาสังกัปปะ ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า วิตก
มีในสมัยนั้น .

[๒๔๒] วิจารณ์ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความตรอง ความพิจารณา ความตามพิจารณา ความเข้าไปพิจารณา ความที่จิตสืบต่อ
อารมณ์ ความที่จิตเพ่งดูอารมณ์ ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า วิจารณ์ มีในสมัยนั้น .

[๒๔๓] ปิติ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความอิ่มใจ ความปราโมทย์ ความยินดียิ่ง ความบันเทิง ความร่าเริง ความรื่นเริง
ความปลื้มใจ ความตื่นเต้น ความที่จิตชื่นชมยินดี ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า ปิติ มีใน
สมัยนั้น .

[๒๔๔] สุข มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความสบายทางใจ ความสุขทางใจ ความเสวยอารมณ์ที่สบายเป็นสุข อันเกิดแต่เจโต
สัมผัส กิริยาที่เสวยอารมณ์ที่สบายเป็นสุขอันเกิดแต่เจโตสัมผัส ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า
สุข มีในสมัยนั้น .

[๒๔๕] เอกัคคตา มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

การตั้งอยู่แห่งจิต ความดำรงอยู่แห่งจิต ความมั่นอยู่แห่งจิต ความไม่ส่ายไปแห่งจิต

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์
ความไม่พึงชานแห่งจิต ภาวะที่จิตไม่ส่ายไป ความสงบ สมาธิทริย สมาธิพละ มิจจาสมาธิ
ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า เอกัคคตา มีในสมัยนั้น .

[๒๔๖] วิริยทริย มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

การปรารภความเพียรทางใจ ความขะมักเขม้น ความบากบั่น ความตั้งหน้า ความพยายาม
ความอดสาเห ความทนทาน ความเข้มแข็ง ความหมั่น ความก้าวไปอย่างไม่ท้อถอย ความไม่
ทอดทิ้งฉันทะ ความไม่ทอดทิ้งธุระ ความประคับประคองธุระ วิริยะ อินทริยคือวิริยะ วิริยพละ
มิจจาวายามะ ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า วิริยทริย มีในสมัยนั้น .

[๒๔๗] สมาธิทริย มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความตั้งอยู่แห่งจิต ความดำรงอยู่แห่งจิต ความมั่นอยู่แห่งจิต ความไม่ส่ายไปแห่งจิต
ความไม่พึงชานแห่งจิต ภาวะที่จิตไม่ส่ายไป ความสงบ อินทริยคือสมาธิ สมาธิพละ มิจจ
สมาธิ ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า สมาธิทริย มีในสมัยนั้น .

[๒๔๘] มนินทริย มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

จิต มโน มานัส หทัย ปิณฑะ มโน มนายนตะ อินทริยคือมโนวิญญาณ วิญญาณชั้นร
มโนวิญญาณธาตุที่สมกัน ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า มนินทริย มีในสมัยนั้น .

[๒๔๙] โสมนัสสินทริย มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความสบายทางใจ ความสุขทางใจ ความเสวยอารมณ์ที่สบายเป็นสุข อันเกิดแต่เจโต
สัมผัส กิริยาที่เสวยอารมณ์ที่สบายเป็นสุขอันเกิดแต่เจโตสัมผัส ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า
โสมนัสสินทริย มีในสมัยนั้น .

[๒๕๐] ชีวิตินทริย มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

อายุ ความดำรงอยู่ ความเป็นไปอยู่ กิริยาที่เป็นไปอยู่ อาการสืบเนื่องกันอยู่ ความ
ประพฤติดังไปอยู่ ความหล่อเลี้ยงอยู่ ชีวิต อินทริยคือชีวิต ของนามธรรมนั้นๆ ในสมัยนั้น
อันใด นี้ชื่อว่า ชีวิตินทริย มีในสมัยนั้น .

[๒๕๑] มิจจาทิฏฐิ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ทิฏฐิ ความเห็นไปข้างทิฏฐิ ปาชัญญคือทิฏฐิ กันดารคือทิฏฐิ ความเห็นเป็นข้าศึกต่อ
สัมมาทิฏฐิ ความผันแปรแห่งทิฏฐิ สัณฺโณชนคือทิฏฐิ ความยึดถือ ความยึดมั่น ความตั้งมั่น
ความถือผิด ทางชั่ว ทางผิด ภาวะที่ผิด ลัทธิเป็นบ่อเกิดแห่งความพินาศ การถือโดยวิปลาส
ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า มิจจาทิฏฐิ มีในสมัยนั้น .

[๒๕๒] มิจจาสังกัปปะ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความตรึก ความตรึกอย่างแรง ความดำริ ความที่จิตแนบอยู่ในอารมณ์ ความที่จิตแนบ
สนิทอยู่ในอารมณ์ ความยกจิตขึ้นสู่อารมณ์ ความดำริผิด ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า มิจจ
สังกัปปะ มีในสมัยนั้น .

[๒๕๓] มิจจาวายามะ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

การปรารภความเพียรทางใจ ความขะมักเขม้น ความบากบั่น ความตั้งหน้า ความพยายาม
ความอดสาเห ความทนทาน ความเข้มแข็ง ความหมั่น ความก้าวไปอย่างไม่ท้อถอย ความไม่
ทอดทิ้งฉันทะ ความไม่ทอดทิ้งธุระ ความประคับประคองธุระ วิริยะ วิริยทริย วิริยพละ
ความพยายามผิด ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า มิจจาวายามะ มีในสมัยนั้น .

[๒๕๔] มิจจาสมาธิ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความตั้งอยู่แห่งจิต ความดำรงอยู่แห่งจิต ความมั่นอยู่แห่งจิต ความไม่ส่ายไปแห่งจิต
ความไม่พึงชานแห่งจิต ภาวะที่จิตไม่ส่ายไป ความสงบ สมาธิทริย สมาธิพละ ความตั้งใจผิด
ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า มิจจาสมาธิ มีในสมัยนั้น .

[๒๕๕] วิริยพละ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

การปรารภความเพียรทางใจ ความขะมักเขม้น ความบากบั่น ความตั้งหน้า ความพยายาม
ความอดสาเห ความทนทาน ความเข้มแข็ง ความหมั่น ความก้าวหน้าไปอย่างไม่ท้อถอย ความ
ไม่ทอดทิ้งฉันทะ ความไม่ทอดทิ้งธุระ ความประคับประคองธุระ วิริยะ วิริยทริย กำลังคือ
วิริยะ มิจจาวายามะ ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า วิริยพละ มีในสมัยนั้น .

[๒๕๖] สมาธิพละ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความตั้งอยู่แห่งจิต ความดำรงอยู่แห่งจิต ความมั่นอยู่แห่งจิต ความไม่ส่ายไปแห่งจิต
ความไม่พึงชานแห่งจิต ภาวะที่จิตไม่ส่ายไป ความสงบ สมาธิทริย กำลังคือสมาธิ มิจจาสมาธิ
ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า สมาธิพละ มีในสมัยนั้น .

[๒๕๗] อหิริกพละ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

กิริยาที่ไม่ละอายต่อการประพฤติทุจริตอันเป็นสิ่งที่น่าละอาย กิริยาที่ไม่ละอายต่อการ
ประกอบอกุศลบาปธรรมทั้งหลาย ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า อหิริกพละ มีในสมัยนั้น .

[๒๕๘] อนัตตปปพละ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

กิริยาที่ไม่เกรงกลัวต่อการประพฤติทุจริตอันเป็นสิ่งที่น่าเกรงกลัว กิริยาที่ไม่เกรงกลัวต่อ
การประกอบอกุศลบาปธรรมทั้งหลาย ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า อนัตตปปพละ มีใน
สมัยนั้น .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์

[๒๙๙] โลกะ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

การโลก กิริยาที่โลก ความโลก การกำหนดนึก กิริยาที่กำหนดนึก ความกำหนด
ความเพ่งเล็ง อุกตลมูลคือโลกะ ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า โลกะ มีในสมัยนั้น .

[๓๐๐] โมหะ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความไม่รู้ ความไม่เห็น ความไม่ตรัสรู้ ความไม่รู้โดยสมควร ความไม่รู้ตามความเป็นจริง
ความไม่แทงตลอด ความไม่ถือเอาให้ถูกต้อง ความไม่หยั่งลงโดยรอบคอบ ความไม่
พินิจ ความไม่พิจารณา ความไม่กระทำให้ประจักษ์ ความทรมปัญญา ความโง่เขลา ความไม่
รู้ชัด ความหลง ความลุ่มหลง ความหลงไหล อวิชชา โอฆะคืออวิชชา โยคะคืออวิชชา
อนสัยคืออวิชชา ปริยภูฐานคืออวิชชา ลิมคืออวิชชา อุกตลมูลคือโมหะ ในสมัยนั้น อันใด
นี่ชื่อว่า โมหะ มีในสมัยนั้น .

[๓๐๑] อภิชฌา มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

การโลก กิริยาที่โลก ความโลก ความกำหนด กิริยาที่กำหนด ความกำหนดนึก
ความเพ่งเล็ง อุกตลมูลคือโลกะ ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า อภิชฌา มีในสมัยนั้น .

[๓๐๒] มิจฉาทิฎฐิ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ทิฎฐิ ความเห็นไปข้างทิฎฐิ ปาซังคคือทิฎฐิ กันดารคือทิฎฐิ ความเห็นเป็นข้าศึกต่อ
สัมมาทิฎฐิ ความผันแปรแห่งทิฎฐิ สัณฺเญชนคือทิฎฐิ ความยึดถือ ความยึดมั่น ความตั้งมั่น
ความถือผิด ทางชั่ว ทางผิด ภาวะที่ผิด ลัทธิเป็นบ่อเกิดแห่งความพินาศ การถือโดยวิปลาส
ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า มิจฉาทิฎฐิ มีในสมัยนั้น .

[๓๐๓] อหิริกะ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

กิริยาที่ไม่ละอายต่อการประพฤติดุจจริตอันเป็นสิ่งที่น่าละอาย กิริยาที่ไม่ละอายต่อการ
ประกอบอกุศลบาปธรรมทั้งหลาย ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า อหิริกะ มีในสมัยนั้น .

[๓๐๔] อนัตตตัปปะ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

กิริยาที่ไม่เกรงกลัวต่อการประพฤติดุจจริตอันเป็นสิ่งที่น่าเกรงกลัว กิริยาที่ไม่เกรงกลัวต่อ
การประกอบอกุศลบาปธรรมทั้งหลาย ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า อนัตตตัปปะ มีในสมัยนั้น .

[๓๐๕] สมถะ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความตั้งอยู่แห่งจิต ความดำรงอยู่แห่งจิต ความมั่นอยู่แห่งจิต ความไม่ส่ายไปแห่งจิต
ความสงบ สมานินทรีย์ สมานิพละ มิจฉาสมาธิ ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า สมถะ มีใน
สมัยนั้น .

[๓๐๖] ปิตคาคะ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

การปรารภความเพียรทางใจ ความขะมักเขม้น ความบากบั่น ความตั้งหน้า ความ
พยายาม ความอดสาเห ความทนทาน ความเข้มแข็ง ความหมั่น ความก้าวไปอย่างไม่ถอย
ความไม่ทอดทิ้งฉันทะ ความไม่ทอดทิ้งธุระ ความประคับประคองธุระ วิริยะ วิริยินทรีย์ วิริย-
*พละ มิจฉาวายามะ ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า ปิตคาคะ มีในสมัยนั้น .

[๓๐๗] อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความตั้งอยู่แห่งจิต ความดำรงอยู่แห่งจิต ความมั่นอยู่แห่งจิต ความไม่ส่ายไปแห่งจิต
ความไม่ฟุ้งซ่านแห่งจิต ภาวะที่จิตไม่ส่ายไป ความสงบ สมานินทรีย์ สมานิพละ มิจฉาสมาธิ
ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น .

[๓๐๘] หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้อันใด มีอยู่ในสมัยนั้น

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นอกุศล .

[๓๐๙] กิซันธ ๔ อายุตนะ ๒ ชาติ ๒ อาหาร ๓ อินทรีย์ ๕ ฌานมืองค์ ๕ มรรค
มืองค์ ๔ พละ ๔ เหตุ ๒ ผัสสะ ๑ ฯลฯ ฐัมมาตนะ ๑ ธรรมธาตุ ๑ มีในสมัยนั้น หรือ
นามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้อันใด มีอยู่ในสมัยนั้น .

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นอกุศล .

[๓๑๐] สังขารขันธ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ผัสสะ เจตนา วิตก วิจาร ปีติ เอกัคคตา วิริยินทรีย์ สมานินทรีย์ ชีวิตินทรีย์
มิจฉาทิฎฐิ มิจฉาสังกัปปะ มิจฉาวายามะ มิจฉาสมาธิ วิริยพละ สมานิพละ อหิริกพละ
อนัตตตัปปะ โลกะ โมหะ อภิชฌา มิจฉาทิฎฐิ อหิริกะ อนัตตตัปปะ สมถะ ปิตคาคะ
อวิกเขปะ หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้อันใด เว้นเวทนาขันธ สัญญาขันธ วิญญาณ-
*ขันธ มีอยู่ในสมัยนั้น นี่ชื่อว่า สังขารขันธ มีในสมัยนั้น ฯลฯ

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นอกุศล .

จิตดวงที่ ๒

[๓๑๑] ธรรมเป็นอกุศล เป็นไฉน?

อกุศลจิต สหระตด้วยโสมนัส สัมปยุตด้วยทิฎฐิ มีรูปเป็นอารมณ์ ฯลฯ มีธรรมเป็น
อารมณ์ หรือปรารภอารมณ์ใดๆ เกิดขึ้นโดยมีการชักจูง ในสมัยใด ผัสสะ ฯลฯ อวิกเขปะ มี
ในสมัยนั้น ฯลฯ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์
สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นอกุศล ฯลฯ

จิตดวงที่ ๓

[๓๑๒] ธรรมเป็นอกุศล เป็นไหน?

อกุศลจิต สหระตด้วยโสมนัส วิปปยตจากทัญญู มีรูปเป็นอารมณ์ หรือมีเสียงเป็น
อารมณ์ มีกลิ่นเป็นอารมณ์ มีรสเป็นอารมณ์ มีโผฏฐัพพะเป็นอารมณ์ มีธรรมเป็นอารมณ์ หรือ
ปรารภอารมณ์ใดๆ เกิดขึ้น ในสมัยใด ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต วิตก วิจารณ์ ปิติ
สุข เอกัคคตา วิริยอินทรีย์ สมานินทรีย์ มนินทรีย์ โสมนัสสินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ มิจาสังกัปปะ
มิจาฉายามะ มิจาสมาริ วิริยพละ สมาริพละ อหิริกพละ โอตตปปพละ โลกะ โมหะ
อภิชฌา อหิริกะ อนัตตปปะ สมณะ ปัคคาหะ อวิกเขปะ มียอยู่ในสมัยนั้น หรือนามธรรม
ที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้อื่นใด มียอยู่ในสมัยนั้น

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นอกุศล ฯลฯ

[๓๑๓] กิชนร์ ๔ อายุตนะ ๒ ชาติ ๒ อาหาร ๓ อินทรีย์ ๕ ฌานมืองค์ ๕ มรรค
มืองค์ ๓ พละ ๔ เหตุ ๒ ผัสสะ ๑ ฯลฯ ชัมมายตนะ ๑ ธรรมชาติ ๑ มีในสมัยนั้น หรือ
นามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้อื่นใด มียอยู่ในสมัยนั้น

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นอกุศล ฯลฯ

[๓๑๔] สังขารชินน์ มีในสมัยนั้น เป็นไหน?

ผัสสะ เจตนา วิตก วิจารณ์ ปิติ เอกัคคตา วิริยอินทรีย์ สมานินทรีย์ ชีวิตินทรีย์
มิจาสังกัปปะ มิจาฉายามะ มิจาสมาริ วิริยพละ สมาริพละ อหิริกพละ โลกะ โมหะ
อภิชฌา อหิริกะ อนัตตปปะ สมณะ ปัคคาหะ อวิกเขปะ หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้น
แม้อื่นใด เว้นเวทนาชินน์ สัญญาชินน์ วิญญาณชินน์ มียอยู่ในสมัยนั้น นี่ชื่อว่า สังขารชินน์
มีในสมัยนั้น ฯลฯ

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นอกุศล ฯลฯ

จิตดวงที่ ๔

[๓๑๕] ธรรมเป็นอกุศล เป็นไหน?

อกุศลจิต สหระตด้วยโสมนัส วิปปยตจากทัญญู มีรูปเป็นอารมณ์ ฯลฯ มีธรรมเป็น
อารมณ์ หรือปรารภอารมณ์ใด เกิดขึ้นโดยมีการชักจูง ในสมัยใด ผัสสะ ฯลฯ อวิกเขปะ
มีในสมัยนั้น ฯลฯ

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นอกุศล ฯลฯ

จิตดวงที่ ๕

[๓๑๖] ธรรมเป็นอกุศล เป็นไหน?

อกุศลจิต สหระตด้วยอุเบกขา สัมปยตด้วยทัญญู มีรูปเป็นอารมณ์ หรือมีเสียงเป็น
อารมณ์ มีกลิ่นเป็นอารมณ์ มีรสเป็นอารมณ์ มีโผฏฐัพพะเป็นอารมณ์ มีธรรมเป็นอารมณ์
หรือปรารภอารมณ์ใดๆ เกิดขึ้น ในสมัยใด ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต วิตก วิจารณ์
อุเบกขา เอกัคคตา วิริยอินทรีย์ สมานินทรีย์ มนินทรีย์ อุเปกชินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ มิจาสังกัปปะ
มิจาฉายามะ มิจาสมาริ วิริยพละ สมาริพละ อหิริกพละ อนัตตปปพละ โลกะ โมหะ
อภิชฌา มิจาทัญญู อหิริกะ อนัตตปปะ สมณะ ปัคคาหะ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น หรือ
นามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้อื่นใด มียอยู่ในสมัยนั้น

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นอกุศล .

[๓๑๗] ผัสสะ มีในสมัยนั้น เป็นไหน?

การกระทบ กิริยาที่กระทบ กิริยาที่ถูกต้อง ความถูกต้อง ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า
ผัสสะ มีในสมัยนั้น .

เวทนา มีในสมัยนั้น เป็นไหน?

ความสบายทางใจก็ไม่ใช่ ความไม่สบายทางใจก็ไม่ใช่ อันเกิดแต่สัมผัสแห่งมนวิญญาน-

* ชาติที่สมกัน ความเสวยอารมณ์ที่ไม่ทุกข์ไม่สุข อันเกิดแต่เจโตสัมผัส กิริยาเสวยอารมณ์ที่ไม่ทุกข์
ไม่สุข อันเกิดแต่เจโตสัมผัส ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า เวทนา มีในสมัยนั้น ฯลฯ

อุเบกขา มีในสมัยนั้น เป็นไหน?

ความสบายทางใจก็ไม่ใช่ ความไม่สบายทางใจก็ไม่ใช่ ความเสวยอารมณ์ที่ไม่ทุกข์ไม่สุข
อันเกิดแต่เจโตสัมผัส กิริยาเสวยอารมณ์ที่ไม่ทุกข์ไม่สุขอันเกิดแต่เจโตสัมผัส ในสมัยนั้น อันใด
นี่ชื่อว่า อุเบกขา มีในสมัยนั้น ฯลฯ

อุเปกชินทรีย์ มีในสมัยนั้น เป็นไหน?

ความสบายทางใจก็ไม่ใช่ ความไม่สบายทางใจก็ไม่ใช่ ความเสวยอารมณ์ที่ไม่ทุกข์ไม่สุข
อันเกิดแต่เจโตสัมผัส กิริยาเสวยอารมณ์ที่ไม่ทุกข์ไม่สุข อันเกิดแต่เจโตสัมผัส กิริยาเสวยอารมณ์
ที่ไม่ทุกข์ไม่สุข อันเกิดแต่เจโตสัมผัส ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า อุเปกชินทรีย์ มีในสมัยนั้น ฯลฯ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์
หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้อื่นใด มีอยู่ในสมัยนั้น
สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นอกุศล .

[๓๑๘] ก็ขึ้น ๔ อายุตนะ ๒ ชาติ ๒ อาหาร ๓ อินทรีย์ ๕ ฌานมืองค์ ๔ มรรค
มืองค์ ๔ พละ ๔ เหตุ ๒ ผัสสะ ๑ ฯลฯ ฐัมมายตนะ ๑ ธรรมธาตุ ๑ มีในสมัยนั้น หรือ
นามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้อื่นใด มีอยู่ในสมัยนั้น
สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นอกุศล ฯลฯ

[๓๑๙] สังขารชั้น มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ผัสสะ เจตนา วิตก วิจารณ์ เอกัคคตา วิริยอินทรีย์ สมารินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ มิจจาสังกัปปะ
มิจจาวายามะ มิจจาสมาธิ วิริยพละ สมาริพละ อหิริกพละ อนัตตัปปะ
โลกะ โมหะ อภิชฌา มิจจาทิฏฐิ อหิริกะ อนัตตัปปะ สมถะ ปิณฑะ อวิกเขปะ หรือ
นามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้อื่นใด เว้นเวทนาชั้น สัญญาชั้น วิญญานชั้น มีอยู่ในสมัยนั้น
นี้ชื่อว่า สังขารชั้น มีในสมัยนั้น ฯลฯ
สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นอกุศล ฯลฯ

จิตดวงที่ ๖

[๓๒๐] ธรรมเป็นอกุศล เป็นไฉน?

อกุศลจิต สหระตด้วยอุเบกขา สัมปยุตด้วยทิฏฐิ มีรูปเป็นอารมณ์ ฯลฯ มีธรรมเป็น
เป็นอารมณ์ หรือปรารภอารมณ์ใดๆ เกิดขึ้นโดยมีการชักจูง ในสมัยใด ผัสสะ ฯลฯ อวิกเขปะ
มีในสมัยนั้น ฯลฯ
สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นอกุศล ฯลฯ

จิตดวงที่ ๗

[๓๒๑] ธรรมเป็นอกุศล เป็นไฉน?

อกุศลจิต สหระตด้วยอุเบกขา วัปปยุตจากทิฏฐิ มีรูปเป็นอารมณ์ หรือมีเสียงเป็น
อารมณ์ มีกลิ่นเป็นอารมณ์ มีรสเป็นอารมณ์ มีโผฏฐัพพะเป็นอารมณ์ มีธรรมเป็นอารมณ์
หรือปรารภอารมณ์ใดๆ เกิดขึ้น ในสมัยใด ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต วิตก วิจารณ์
อุเบกขา เอกัคคตา วิริยอินทรีย์ สมารินทรีย์ มนินทรีย์ อุปเพกขินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ มิจจาสังกัปปะ
มิจจาวายามะ มิจจาสมาธิ วิริยพละ สมาริพละ อหิริกพละ อนัตตัปปะ พละ โลกะ โมหะ
อภิชฌา อหิริกะ อนัตตัปปะ สมถะ ปิณฑะ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น หรือนามธรรม
ที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้อื่นใด มีอยู่ในสมัยนั้น
สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นอกุศล ฯลฯ

[๓๒๒] ก็ขึ้น ๔ อายุตนะ ๒ ชาติ ๒ อาหาร ๓ อินทรีย์ ๕ ฌานมืองค์ ๔ มรรค
มืองค์ ๓ พละ ๔ เหตุ ๒ ผัสสะ ๑ ฯลฯ ฐัมมายตนะ ๑ ธรรมธาตุ ๑ มีในสมัยนั้น หรือ
นามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้อื่นใด มีอยู่ในสมัยนั้น
สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นอกุศล ฯลฯ

[๓๒๓] สังขารชั้น มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ผัสสะ เจตนา วิตก วิจารณ์ เอกัคคตา วิริยอินทรีย์ สมารินทรีย์ ชีวิตินทรีย์
มิจจาสังกัปปะ มิจจาวายามะ มิจจาสมาธิ วิริยพละ สมาริพละ อหิริกพละ อนัตตัปปะ
โลกะ โมหะ อภิชฌา อหิริกะ อนัตตัปปะ สมถะ ปิณฑะ อวิกเขปะ หรือนามธรรมที่
อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้อื่นใด เว้นเวทนาชั้น สัญญาชั้น วิญญานชั้น มีอยู่ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่า
สังขารชั้น มีในสมัยนั้น ฯลฯ
สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นอกุศล .

จิตดวงที่ ๘

[๓๒๔] ธรรมเป็นอกุศล เป็นไฉน?

อกุศลจิต สหระตด้วยอุเบกขา วัปปยุตจากทิฏฐิ มีรูปเป็นอารมณ์ ฯลฯ มีธรรมเป็น
อารมณ์ หรือปรารภอารมณ์ใดๆ เกิดขึ้นโดยมีการชักจูง ในสมัยใด ผัสสะ ฯลฯ อวิกเขปะ
มีในสมัยนั้น ฯลฯ
สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นอกุศล ฯลฯ

จิตดวงที่ ๙

[๓๒๕] ธรรมเป็นอกุศล เป็นไฉน?

อกุศลจิต สหระตด้วยโหมณัส สัมปยุตด้วยปฏิฆะ มีรูปเป็นอารมณ์ หรือมีเสียงเป็น
อารมณ์ มีกลิ่นเป็นอารมณ์ มีรสเป็นอารมณ์ มีโผฏฐัพพะเป็นอารมณ์ มีธรรมเป็นอารมณ์ หรือ
ปรารภอารมณ์ใดๆ เกิดขึ้น ในสมัยใด ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต วิตก วิจารณ์
ทุกข เอกัคคตา วิริยอินทรีย์ สมารินทรีย์ มนินทรีย์ โทมณัสสินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ มิจจาสังกัปปะ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์
มิจจาวายามะ มิจจาสมาธิ วิริยพละ สมาธิพละ อหิริกพละ อนัตตตัปปพละ โทสะ โมหะ
พยาปาทะ อหิริกะ อนัตตตัปปะ สมถะ ปิณฑาหะ อวิกเขปะ มีในสมมัยนั้น หรือนามธรรม
ที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้อันใด มียอยู่ในสมมัยนั้น

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นอกุศล .

[๓๒๖] ผัสสะ มีในสมมัยนั้น เป็นไฉน?

การกระทบ กิริยาที่กระทบ กิริยาที่ถูกต้อง ความถูกต้อง ในสมมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า
ผัสสะ มีในสมมัยนั้น .

เวทนา มีในสมมัยนั้น เป็นไฉน?

ความไม่สบายทางใจ ความทุกข์ทางใจ อันเกิดแต่สัมผัสแห่งมโนวิญญาณธาตุที่สมกัน
ความเสวยอารมณ์ที่ไม่สบายเป็นทุกข์อันเกิดแต่เจโตสัมผัส ผัสสะ กิริยาเสวยอารมณ์ที่ไม่สบายเป็นทุกข์
อันเกิดแต่เจโตสัมผัส ในสมมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า เวทนา มีในสมมัยนั้น ฯลฯ

ทุกข มีในสมมัยนั้น เป็นไฉน?

ความไม่สบายทางใจ ความทุกข์ทางใจ ความเสวยอารมณ์ที่ไม่สบายเป็นทุกข์อันเกิดแต่
เจโตสัมผัส ในสมมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า ทุกข มีในสมมัยนั้น ฯลฯ

โทมนัสสินทริย มีในสมมัยนั้น เป็นไฉน?

ความไม่สบายทางใจ ความทุกข์ทางใจ ความเสวยอารมณ์ที่ไม่สบายเป็นทุกข์อันเกิดแต่
เจโตสัมผัส กิริยาเสวยอารมณ์ที่ไม่สบายเป็นทุกข์อันเกิดแต่เจโตสัมผัส ในสมมัยนั้น อันใด
นี่ชื่อว่า โทมนัสสินทริย มีในสมมัยนั้น ฯลฯ

โทสะ มีในสมมัยนั้น เป็นไฉน?

การคิดประทุษร้าย กิริยาที่คิดประทุษร้าย ความคิดประทุษร้าย การคิดปองร้าย กิริยาที่
คิดปองร้าย ความคิดปองร้าย ความโกรธ ความแค้น ความดร้าย ความปากร้าย ความไม่
แช่มชื่นแห่งจิต ในสมมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า โทสะ มีในสมมัยนั้น ฯลฯ

พยาปาทะ มีในสมมัยนั้น เป็นไฉน?

การคิดประทุษร้าย กิริยาที่คิดประทุษร้าย ความคิดประทุษร้าย การคิดปองร้าย กิริยาที่
คิดปองร้าย ความคิดปองร้าย ความโกรธ ความแค้น ความดร้าย ความปากร้าย ความไม่
แช่มชื่นแห่งจิต ในสมมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า พยาปาทะ มีในสมมัยนั้น ฯลฯ

หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้อันใด มียอยู่ในสมมัยนั้น

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นอกุศล .

[๓๒๗] กิษณ ๔ อายุตนะ ๒ ธาตุ ๒ อาหาร ๓ อินทริย ๕ ฌานมีองค์ ๔ มรรค
มีองค์ ๓ พละ ๔ เหตุ ๒ ผัสสะ ๑ ฯลฯ ฐัมมายตนะ ๑ ธรรมธาตุ ๑ มีในสมมัยนั้น หรือ
นามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้อันใด มียอยู่ในสมมัยนั้น

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นอกุศล ฯลฯ

[๓๒๘] สังขารชั้นร มีในสมมัยนั้น เป็นไฉน?

ผัสสะ เจตนา วิตก วิจาร เอกัคคตา วิริยนทริย สมารินทริย ชีวิตินทริย มิจจาสังกัปปะ
มิจจาวายามะ มิจจาสมาธิ วิริยพละ สมาธิพละ อหิริกพละ อนัตตตัปปพละ โทสะ โมหะ
พยาปาทะ อหิริกะ อนัตตตัปปะ สมถะ ปิณฑาหะ อวิกเขปะ หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้น
แม้อันใด เว้นเวทนาชั้นร สัญญาชั้นร วิญญาณชั้นร มียอยู่ในสมมัยนั้น นี่ชื่อว่า สังขารชั้นร
มีในสมมัยนั้น ฯลฯ

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นอกุศล .

จัตตวงที่ ๑๐

[๓๒๙] ธรรมเป็นอกุศล เป็นไฉน?

อกุศลจิต สหระตด้วยโทมนัส สัมปยุตด้วยปฏิฆะ มีรูปเป็นอารมณ์ ฯลฯ มีธรรมเป็น
อารมณ์ หรือปรารภอารมณ์ใดๆ เกิดขึ้นโดยมีการชักจูง ในสมมัยใด ผัสสะ ฯลฯ อวิกเขปะ
มีในสมมัยนั้น ฯลฯ

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นอกุศล ฯลฯ

จัตตวงที่ ๑๑

[๓๓๐] ธรรมเป็นอกุศล เป็นไฉน?

อกุศลจิต สหระตด้วยอุเบกขา สัมปยุตด้วยวิกิจจนา มีรูปเป็นอารมณ์ หรือมีเสียง
เป็นอารมณ์ มีกลิ่นเป็นอารมณ์ มีรสเป็นอารมณ์ มีโผฏฐัพพะเป็นอารมณ์ มีธรรมเป็นอารมณ์
หรือปรารภอารมณ์ใดๆ เกิดขึ้น ในสมมัยใด ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต วิตก วิจาร
อุเบกขา เอกัคคตา วิริยนทริย มนินทริย อุปเพกขินทริย ชีวิตินทริย มิจจาสังกัปปะ
มิจจาวายามะ วิริยพละ อหิริกพละ อนัตตตัปปพละ วิกิจจนา โมหะ อหิริกะ อนัตตตัปปะ
ปิณฑาหะ อวิกเขปะ มีในสมมัยนั้น หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้อันใด มียอยู่ในสมมัยนั้น

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นอกุศล .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์

[๓๓๑] ผัสสะ มีในสมย์นั้น เป็นไฉน?

การกระทบ กิริยาที่กระทบ กิริยาที่ถูกต้อง ความถูกต้อง ในสมย์นั้น อันใด นี่ชื่อว่า ผัสสะ มีในสมย์นั้น ฯลฯ

เอกัคคตา มีในสมย์นั้น เป็นไฉน?

ความตั้งอยู่แห่งจิต ในสมย์นั้น อันใด นี่ชื่อว่า เอกัคคตา มีในสมย์นั้น ฯลฯ

วิจิกจนา มีในสมย์นั้น เป็นไฉน

การเลือบเลอแง กิริยาที่เลือบเลอแง ความเลือบเลอแง ความคิดเห็นไปต่างๆ นานา ความตัดสินใจไม่ได้ ความเห็นเป็นสองแง่ ความเห็นเหมือนทางสองแพร่ง ความสงสัย ความไม่สามารถจะถือเอาโดยส่วนเดียวได้ ความคิดส่ายไป ความคิดพัวไป ความไม่สามารถจะหยั่งลงถือเอาเป็นยุติได้ ความกระด้างแห่งจิต ความลึบเลใจ ในสมย์นั้น อันใด นี่ชื่อว่า วิจิกจนา มีในสมย์นั้น ฯลฯ

หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้อื่นใด มีอยู่ในสมย์นั้น

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นอกุศล .

[๓๓๒] กิษณฺ์ ๔ อายุตนะ ๒ ธาตุ ๒ อาหาร ๓ อินทริย ๔ ฌานมืองค์ ๔ มรรค

มืองค์ ๒ พละ ๓ เหตุ ๑ ผัสสะ ๑ ฯลฯ ฐัมมายตนะ ๑ ธรรมธาตุ ๑ หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้อื่นใด มีอยู่ในสมย์นั้น

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นอกุศล ฯลฯ

[๓๓๓] สังขารขันธฺ์ มีในสมย์นั้น เป็นไฉน?

ผัสสะ เจตนา วิตก วิจาร เอกัคคตา วิริยอินทริย ชีวิตินทริย มิจจาสังกัปปะ มิจจาวายามะ วิริยพละ อหิริกพละ อนัตตัตถิปพละ วิจิกจนา โมหะ อหิริกะ อนัตตัตถิปปะ ปัคคาหะ หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้อื่นใด เว้นเวทนาขันธฺ์ สัญญาขันธฺ์ วิญญูญาณขันธฺ์ มีอยู่ในสมย์นั้น นี่ชื่อว่า สังขารขันธฺ์ มีในสมย์นั้น ฯลฯ

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นอกุศล .

จิตดวงที่ ๑๒

[๓๓๔] ธรรมเป็นอกุศล เป็นไฉน?

อกุศลจิต สหจรตด้วยอุเบกขา สัมปยุตด้วยอุทฺธจจะ มีรูปเป็นอารมณ์ หรือมีเสียงเป็นอารมณ์ มีกลิ่นเป็นอารมณ์ มีรสเป็นอารมณ์ มีโผฏฐัพพะเป็นอารมณ์ มีธรรมเป็นอารมณ์ หรือปรารภอารมณ์ใดๆ เกิดขึ้น ในสมย์ใด ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต วิตก วิจาร อุเบกขา เอกัคคตา วิริยอินทริย สมารินทริย มนินทริย อุเปกชินทริย ชีวิตินทริย มิจจาสังกัปปะ มิจจาวายามะ มิจจาสมาธิ วิริยพละ สมาริพละ อหิริกพละ อนัตตัตถิปพละ อุทฺธจจะ โมหะ อหิริกะ อนัตตัตถิปปะ สมถะ ปัคคาหะ อวิกเขปะ มีในสมย์นั้น หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้อื่นใด มีอยู่ในสมย์นั้น

สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นอกุศล .

[๓๓๕] ผัสสะ มีในสมย์นั้น เป็นไฉน?

การกระทบ กิริยาที่กระทบ กิริยาที่ถูกต้อง ความถูกต้อง ในสมย์นั้น อันใด นี่ชื่อว่า ผัสสะ มีในสมย์นั้น ฯลฯ

อุทฺธจจะ มีในสมย์นั้น เป็นไฉน?

ความฟุ้งซ่านแห่งจิต ความไม่สงบแห่งจิต ความวุ่นวายใจ ความพล่านแห่งจิต ในสมย์นั้น อันใด นี่ชื่อว่า อุทฺธจจะ มีในสมย์นั้น ฯลฯ

หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้อื่นใด มีอยู่ในสมย์นั้น

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นอกุศล ฯลฯ

[๓๓๖] กิษณฺ์ ๔ อายุตนะ ๒ ธาตุ ๒ อาหาร ๓ อินทริย ๔ ฌานมืองค์ ๔ มรรค

มืองค์ ๓ พละ ๔ เหตุ ๑ ผัสสะ ๑ ฯลฯ ฐัมมายตนะ ๑ ธรรมธาตุ ๑ มีในสมย์นั้น หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้อื่นใด มีอยู่ในสมย์นั้น

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นอกุศล ฯลฯ

[๓๓๗] สังขารขันธฺ์ มีในสมย์นั้น เป็นไฉน?

ผัสสะ เจตนา วิตก วิจาร เอกัคคตา วิริยอินทริย สมารินทริย ชีวิตินทริย มิจจาสังกัปปะ มิจจาวายามะ มิจจาสมาธิ วิริยพละ สมาริพละ อหิริกพละ อนัตตัตถิปพละ อุทฺธจจะ โมหะ อหิริกะ อนัตตัตถิปปะ สมถะ ปัคคาหะ อวิกเขปะ หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้อื่นใด เว้นเวทนาขันธฺ์ สัญญาขันธฺ์ วิญญูญาณขันธฺ์ มีอยู่ในสมย์นั้น นี่ชื่อว่า สังขารขันธฺ์ มีในสมย์นั้น ฯลฯ

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นอกุศล .

อกุศลจิต ๑๒ จบ

อัปยาคตธรรม

กามาวจรวิบาก

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์

วิญญาน ๕ ที่เป็นกุศลวิบาก

[๓๓๘] ธรรมเป็นอภัยกถา เป็นไฉน?

จักขุวิญญานเป็นวิบาก สหระตด้วยอุเบกขา มีรูปเป็นอารมณ์ เกิดขึ้นเพราะกามาวจร
กุศลกรรมอันได้กระทำไว้แล้ว ได้สั่งสมไว้แล้ว ในสมัยใด ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา
จิต อุเบกขา เอกัคคตา มนินทรีย์ อุปেকขินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ มีในสมัยนั้น หรือนามธรรม
ที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้อื่นใด มีอยู่ในสมัยนั้น

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นอภัยกถา .

[๓๓๙] ผัสสะ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

การกระทบ กิริยาที่กระทบ กิริยาที่ถูกต้อง ความถูกต้อง ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า
ผัสสะ มีในสมัยนั้น .

[๓๔๐] เวทนา มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความสบายทางใจที่ไม่ใช่ ความไม่สบายทางใจที่ไม่ใช่ อันเกิดแต่สัมผัสแห่งจักขุ-

*วิญญานธาตุที่สมกัน ความสลายอารมณ์ที่ไม่ทุกข์ไม่สุข อันเกิดแต่เจตีสัมผัส กิริยาเสวยอารมณ์
ที่ไม่ทุกข์ไม่สุข อันเกิดแต่เจตีสัมผัส ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า เวทนา มีในสมัยนั้น .

[๓๔๑] สัญญา มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

การจำ กิริยาที่จำ ความจำ อันเกิดแต่สัมผัสแห่งจักขุวิญญานธาตุที่สมกัน ในสมัยนั้น .
อันใด นี่ชื่อว่า สัญญา มีในสมัยนั้น .

[๓๔๒] เจตนา มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

การคิด กิริยาที่คิด ความคิด อันเกิดแต่สัมผัสแห่งจักขุวิญญานธาตุที่สมกัน ในสมัยนั้น
อันใด นี่ชื่อว่า เจตนา มีในสมัยนั้น .

[๓๔๓] จิต มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

จิต มโน มานัส หทัย ปิณฑะ มโน มนาคตนะ มนินทรีย์ วิญญาน วิญญานขันธ
จักขุวิญญานธาตุที่สมกัน ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า จิต มีในสมัยนั้น .

[๓๔๔] อุเบกขา มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความสบายทางใจที่ไม่ใช่ ความไม่สบายทางใจที่ไม่ใช่ ความสลายอารมณ์ที่ไม่ทุกข์ไม่สุข
อันเกิดแต่เจตีสัมผัส กิริยาเสวยอารมณ์ที่ไม่ทุกข์ไม่สุข อันเกิดแต่เจตีสัมผัส ในสมัยนั้น
อันใด นี่ชื่อว่า อุเบกขา มีในสมัยนั้น .

[๓๔๕] เอกัคคตา มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความตั้งอยู่แห่งจิต ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า เอกัคคตา มีในสมัยนั้น .

[๓๔๖] มนินทรีย์ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

จิต มโน มานัส หทัย ปิณฑะ มโน มนาคตนะ อินทรีย์ค้อมโน วิญญาน
วิญญานขันธ จักขุวิญญานธาตุที่สมกัน ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า มนินทรีย์ มีในสมัยนั้น .

[๓๔๗] อุปেকขินทรีย์ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความสบายทางใจที่ไม่ใช่ ความไม่สบายทางใจที่ไม่ใช่ ความสลายอารมณ์ที่ไม่ทุกข์ไม่สุข
อันเกิดแต่เจตีสัมผัส กิริยาเสวยอารมณ์ที่ไม่ทุกข์ไม่สุข อันเกิดแต่เจตีสัมผัส ในสมัยนั้น
อันใด นี่ชื่อว่า อุปেকขินทรีย์ มีในสมัยนั้น .

[๓๔๘] ชีวิตินทรีย์ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

อายุ ความดำรงอยู่ ความเป็นไปอยู่ กิริยาที่เป็นไปอยู่ อากาโรที่สืบเนื่องกันอยู่
ความประพฤติเป็นไปอยู่ ความหล่อเลี้ยงอยู่ ชีวิตินทรีย์คือชีวิต ของนามธรรมนั้นๆ ในสมัยนั้น
อันใด นี่ชื่อว่า ชีวิตินทรีย์ มีในสมัยนั้น .

[๓๔๙] หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้อื่นใด มีอยู่ในสมัยนั้น

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นอภัยกถา .

[๓๕๐] กิขันธ ๔ อายตนะ ๒ ชาติ ๒ อาหาร ๓ อินทรีย์ ๓ ผัสสะ ๑ ฯลฯ จักขุ-

*วิญญานธาตุ ๑ ธัมมายตนะ ๑ ธรรมธาตุ ๑ มีในสมัยนั้น หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้
อันใด มีอยู่ในสมัยนั้น

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นอภัยกถา ฯลฯ

[๓๕๑] สังขารขันธ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ผัสสะ เจตนา เอกัคคตา ชีวิตินทรีย์ หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้อื่นใด เว้น
เวทนาขันธ สัญญาขันธ วิญญานขันธ มีอยู่ในสมัยนั้น นี่ชื่อว่า สังขารขันธ มีในสมัยนั้น ฯลฯ

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นอภัยกถา .

[๓๕๒] ธรรมเป็นอภัยกถา เป็นไฉน?

โสทวิญญานอันเป็นวิบาก สหระตด้วยอุเบกขา มีเสียงเป็นอารมณ์เกิดขึ้น ฯลฯ

ฆานวิญญานอันเป็นวิบาก สหระตด้วยอุเบกขา มีกลิ่นเป็นอารมณ์เกิดขึ้น ฯลฯ

ชีวหาวิญญานอันเป็นวิบาก สหระตด้วยอุเบกขา มีรสเป็นอารมณ์เกิดขึ้น ฯลฯ

กายวิญญานอันเป็นวิบาก สหระตด้วยสขเวทนา มีโผฏฐัพพะเป็นอารมณ์เกิดขึ้น
เพราะกามาวจรกุศลกรรมอันได้กระทำไว้แล้ว ได้สั่งสมไว้แล้ว ในสมัยใด ผัสสะ เวทนา สัญญา

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์
เจตนา จิต สุข เอกัคคตา มนินทรีย์ สุนิทรีย ชีวิตินทรีย์ มีในสมัยนั้น หรือนามธรรม
ที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้อื่นใด มีอยู่ในสมัยนั้น

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นอภัยกถา .

[๓๕๓] ผัสสะ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

การกระทบ กิริยาที่กระทบ กิริยาที่ถูกต้อง ความถูกต้อง ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า
ผัสสะ มีในสมัยนั้น .

[๓๕๔] เวทนา มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความสบายทางกาย ความสุขทางกาย อันเกิดแต่สัมผัสแห่งกายวิญญาณธาตุที่สมกัน
ความเสวยอารมณ์ที่สบายเป็นสุข อันเกิดแต่กายสัมผัส กิริยาเสวยอารมณ์ที่สบายเป็นสุข อัน
เกิดแต่กายสัมผัส ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า เวทนา มีในสมัยนั้น .

[๓๕๕] สัญญา มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

การจำ กิริยาที่จำ ความจำ อันเกิดแต่สัมผัสแห่งกายวิญญาณธาตุที่สมกัน ในสมัยนั้น
อันใด นี่ชื่อว่า สัญญา มีในสมัยนั้น .

[๓๕๖] เจตนา มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

การคิด กิริยาที่คิด ความคิด อันเกิดแต่สัมผัสแห่งกายวิญญาณธาตุที่สมกัน ในสมัยนั้น
อันใด นี่ชื่อว่า เจตนา มีในสมัยนั้น .

[๓๕๗] จิต มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

จิต มโน มานัส หทัย ปิณฑะ มโน มนายตนะ มนินทรีย์ วิญญาณ วิญญาณขันธ
กายวิญญาณธาตุที่สมกัน ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า จิต มีในสมัยนั้น .

[๓๕๘] สุข มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความสบายทางใจ ความสุขทางใจ ความเสวยอารมณ์ที่สบายเป็นสุข อันเกิดแต่กาย
สัมผัส กิริยาเสวยอารมณ์ที่สบายเป็นสุข อันเกิดแต่กายสัมผัส ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า
สุข มีในสมัยนั้น .

[๓๕๙] เอกัคคตา มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความตั้งอยู่แห่งจิต สมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า เอกัคคตา มีในสมัยนั้น .

[๓๖๐] มนินทรีย์ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

จิต มโน มานัส หทัย ปิณฑะ มโน มนายตนะ อินทรีย์คือมโนวิญญาณ วิญญาณขันธ
กายวิญญาณธาตุที่สมกัน ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า มนินทรีย์ มีในสมัยนั้น .

[๓๖๑] สุนิทรีย มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความสบายทางกาย ความสุขทางกาย ความเสวยอารมณ์ที่สบายเป็นสุข อันเกิดแต่กาย
สัมผัส กิริยาเสวยอารมณ์ที่สบายเป็นสุข อันเกิดแต่กายสัมผัส ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า
สุนิทรีย มีในสมัยนั้น .

[๓๖๒] ชีวิตินทรีย์ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

อายุ ความดำรงอยู่ ความเป็นไปอยู่ กิริยาที่เป็นไปอยู่ อากาโรสยเนื่องกันอยู่ ความ
ประพฤติเป็นไปอยู่ ความหล่อเลี้ยงอยู่ ชีวิต อินทรีย์คือชีวิต ของนามธรรมนั้นๆ ในสมัยนั้น
อันใด นี่ชื่อว่า ชีวิตินทรีย์ มีในสมัยนั้น .

[๓๖๓] หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้อื่นใด มีอยู่ในสมัยนั้น

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นอภัยกถา .

[๓๖๔] กิขันธ ๔ อายุตนะ ๒ ชาติ ๒ อาหาร ๓ อินทรีย์ ๓ ผัสสะ ๑ ฯลฯ

กายวิญญาณธาตุ ๑ ัมมายตนะ ๑ ธรรมธาตุ ๑ มีในสมัยนั้น หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้น
แม้อื่นใด มีอยู่ในสมัยนั้น

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นอภัยกถา ฯลฯ

[๓๖๕] สังขารขันธ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ผัสสะ เจตนา เอกัคคตา ชีวิตินทรีย์ หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้อื่นใด เว้น
เวทนาขันธ สัญญาขันธ วิญญาณขันธ มีอยู่ในสมัยนั้น นี่ชื่อว่า สังขารขันธ มีในสมัยนั้น ฯลฯ

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นอภัยกถา .

วิญญาณ ๕ ที่เป็นกุศลวิบาก จบ

มโนธาตุ เป็นกุศลวิบาก

[๓๖๖] ธรรมเป็นอภัยกถา เป็นไฉน?

มโนธาตุ อันเป็นวิบาก สหคตด้วยอุเบกขา มีรูปเป็นอารมณ์ ฯลฯ มิใช่รู้รู้พะเป็น
อารมณ์ หรือปรารภอารมณ์ใดๆ เกิดขึ้น เพราะกามาวจรกุศลกรรมอันได้ทำไว้แล้ว ได้สั่งสมไว้
แล้ว ในสมัยใด ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต วิตก วิจาร อุเบกขา เอกัคคตา
มนินทรีย์ อเปกขินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ มีในสมัยนั้น หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้อื่นใด
มีอยู่ในสมัยนั้น

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นอภัยกถา .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์

[๓๖๗] ผัสสะ มีในสมัยนั้น เป็นไหน?

การกระทบ กิริยาที่กระทบ กิริยาที่ถูกต้อง ความถูกต้อง ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า ผัสสะ มีในสมัยนั้น .

[๓๖๘] เวทนา มีในสมัยนั้น เป็นไหน?

ความสบายทางใจก็ไม่ใช่ ความไม่สบายทางใจก็ไม่ใช่ อันเกิดแต่สัมผัสแห่งมโนธาตุ ที่สมกัน ความเสวยอารมณ์ไม่ทุกข์ไม่สุข อันเกิดแต่เจโตสัมผัส กิริยาเสวยอารมณ์ไม่ทุกข์ไม่สุข อันเกิดแต่เจโตสัมผัส ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า เวทนา มีในสมัยนั้น .

[๓๖๙] สัญญา มีในสมัยนั้น เป็นไหน?

การจำ กิริยาที่จำ ความจำ อันเกิดแต่สัมผัสแห่งมโนธาตุที่สมกัน ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า สัญญา มีในสมัยนั้น .

[๓๗๐] เจตนา มีในสมัยนั้น เป็นไหน?

การคิด กิริยาที่คิด ความคิด อันเกิดแต่สัมผัสแห่งมโนธาตุที่สมกัน ในสมัยนั้น อันใด ชื่อว่า เจตนา มีในสมัยนั้น .

[๓๗๑] จิต มีในสมัยนั้น เป็นไหน?

จิต มโน มานัส หทัย ปิณฑะ มโน มนายตนะ มนินทรีย์ วิญญาณ วิญญาณขันธ มโนธาตุที่สมกัน ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า จิต มีในสมัยนั้น .

[๓๗๒] วิตก มีในสมัยนั้น เป็นไหน?

ความตรึก ความตรึกอย่างแรง ความดำริ ความที่จิตแนบอยู่ในอารมณ์ ความที่จิต แนบสนิทอยู่ในอารมณ์ ความยกจิตขึ้นสู่อารมณ์ ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า วิตก มีในสมัยนั้น .

[๓๗๓] วิจารณ์ มีในสมัยนั้น เป็นไหน?

ความตรอง ความพิจารณา ความตามพิจารณา ความเข้าไปพิจารณา ความที่จิตสืบต่อ อารมณ์ ความที่จิตเพ่งอารมณ์ ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า วิจารณ์ มีในสมัยนั้น .

[๓๗๔] อุเบกขา มีในสมัยนั้น เป็นไหน?

ความสบายทางใจก็ไม่ใช่ ความไม่สบายทางใจก็ไม่ใช่ ความเสวยอารมณ์ที่ไม่ทุกข์ไม่สุข อันเกิดแต่เจโตสัมผัส กิริยาเสวยอารมณ์ที่ไม่ทุกข์ไม่สุข อันเกิดแต่เจโตสัมผัส ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า อุเบกขา มีในสมัยนั้น .

[๓๗๕] เอกัคคตา มีในสมัยนั้น เป็นไหน?

ความตั้งอยู่แห่งจิต ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า เอกัคคตา มีในสมัยนั้น .

[๓๗๖] มนินทรีย์ มีในสมัยนั้น เป็นไหน?

จิต มโน มานัส หทัย ปิณฑะ มโน มนายตนะ อินทรีย์คือมโน วิญญาณ วิญญาณขันธ มโนธาตุที่สมกัน ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า มนินทรีย์ มีในสมัยนั้น .

[๓๗๗] อเปกขินทรีย์ มีในสมัยนั้น เป็นไหน?

ความสบายทางใจก็ไม่ใช่ ความไม่สบายทางใจก็ไม่ใช่ ความเสวยอารมณ์ที่ไม่ทุกข์ไม่สุข อันเกิดแต่เจโตสัมผัส กิริยาเสวยอารมณ์ที่ไม่ทุกข์ไม่สุข อันเกิดแต่เจโตสัมผัส ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า อเปกขินทรีย์ มีในสมัยนั้น .

[๓๗๘] ชีวิตินทรีย์ มีในสมัยนั้น เป็นไหน?

อายุ ความดำรงอยู่ ความเป็นไปอยู่ กิริยาที่เป็นไปอยู่ อากาโรสณเภงกันอยู่ ความ ประพฤติเป็นไปอยู่ ความหล่อเลี้ยงอยู่ ชีวิต อินทรีย์คือชีวิต ของนามธรรมนั้นๆ ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า ชีวิตินทรีย์ มีในสมัยนั้น .

[๓๗๙] หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้อื่นใด มีอยู่ในสมัยนั้น

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นอัพยาคกุต .

[๓๘๐] กิขันธ ๔ อายุตนะ ๒ ชาติ ๒ อาหาร ๓ อินทรีย์ ๓ ผัสสะ ๑ ฯลฯ

มโนธาตุ ๑ ธัมมาตนะ ๑ ธรรมธาตุ ๑ มีในสมัยนั้น หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้อื่นใด มีอยู่ในสมัยนั้น

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นอัพยาคกุต ฯลฯ

[๓๘๑] สังขารขันธ มีในสมัยนั้น เป็นไหน?

ผัสสะ เจตนา วิตก วิจารณ์ เอกัคคตา ชีวิตินทรีย์ หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้น แม้อื่นใด เว้นเวทนาขันธ สัญญาขันธ วิญญาณขันธ มีอยู่ในสมัยนั้น นี่ชื่อว่า สังขารขันธ มีในสมัยนั้น ฯลฯ

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นอัพยาคกุต .

มโนธาตุที่เป็นกุศลวิบาก จบ

มโนวิญญาณธาตุที่เป็นกุศลวิบาก

สหระคตด้วยโสมนัส

[๓๘๒] ธรรมเป็นอัพยาคกุต เป็นไหน?

มโนวิญญาณธาตุอันวิบาก สหระคตด้วยโสมนัส มีรูปเป็นอารมณ์ ฯลฯ มีธรรมเป็น

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์
อารมณ์ หรือปรารภอารมณ์ใดๆ เกิดขึ้น เพราะกามาวจรกุศลกรรมอันได้ทำไว้แล้ว ได้สังสม
ไว้แล้ว ในสมัยใด ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต วิตก วิจารณ์ ปิติ สุข เอกัคคตา-
มโนหริย์ โสมนัสสินทริย์ ชีวิตินทริย์ มีในสมัยนั้น หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้ในใจ
มีอยู่ในสมัยนั้น

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นอภัยกถา .

[๓๘๓] ผัสสะ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

การกระทบ กิริยาที่ถูกกระทบ กิริยาที่ถูกต้อง ความถูกต้อง ในสมัยนั้น อันใด
นี้ชื่อว่า ผัสสะ มีในสมัยนั้น .

[๓๘๔] เวทนา มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความสบายทางใจ ความสุขทางใจ อันเกิดแต่สัมผัสผสมโนวิญญานธาตุที่สมกัน ความ
เสวยอารมณ์ที่สบายเป็นสุข อันเกิดแต่เจโตสัมผัส กิริยาเสวยอารมณ์ที่สบายเป็นสุข อันเกิด
แต่เจโตสัมผัส ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า เวทนา มีในสมัยนั้น .

[๓๘๕] สัญญา มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

การจำ กิริยาจำ ความจำ อันเกิดแต่สัมผัสแห่งมโนวิญญานธาตุที่สมกัน ในสมัยนั้น
อันใด นี้ชื่อว่า สัญญา มีในสมัยนั้น .

[๓๘๖] เจตนา มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

การคิด กิริยาที่คิด ความคิด อันเกิดแต่สัมผัสแห่งมโนวิญญานธาตุที่สมกัน ในสมัย
นั้น อันใด นี้ชื่อว่า เจตนา มีในสมัยนั้น .

[๓๘๗] จิต มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

จิต มโน มานัส หทัย ปิณฑะ มโน มนายตนะ มโนหริย์ วิญญาน วิญญาน-
*ขันธ มโนวิญญานธาตุที่สมกัน ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า จิต มีในสมัยนั้น .

[๓๘๘] วิตก มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความตรึก ความตรึกอย่างแรง ความดำริ ความที่จิตแนบอยู่ในอารมณ์ ความที่จิต
แนบสนิทอยู่ในอารมณ์ ความยกจิตขึ้นสู่อารมณ์ ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า วิตก มีใน
สมัยนั้น .

[๓๘๙] วิจารณ์ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความตรอง ความพิจารณา ความตามพิจารณา ความเข้าไปพิจารณา ความที่จิตสืบต่อ
อารมณ์ ความที่จิตฟังอารมณ์ ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า วิจารณ์ มีในสมัยนั้น .

[๓๙๐] ปิติ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความอิ่มใจ ความปราโมทย์ ความยินดียิ่ง ความบันเทิง ความร่าเริง ความรื่นเริง
ความปลื้มใจ ความตื้นตัน ความที่จิตชื่นชมยินดี ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า ปิติ มีในสมัยนั้น .

[๓๙๑] สุข มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความสบายทางใจ ความสุขทางใจ ความเสวยอารมณ์ที่สบายเป็นสุข อันเกิดแต่
เจโตสัมผัส กิริยาเสวยอารมณ์ที่สบายเป็นสุข อันเกิดแต่เจโตสัมผัส ในสมัยนั้น อันใด
นี้ชื่อว่า สุข มีในสมัยนั้น .

[๓๙๒] เอกัคคตา มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความตั้งอยู่แห่งจิต ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า เอกัคคตา มีในสมัยนั้น .

[๓๙๓] มโนหริย์ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

จิต มโน มานัส หทัย ปิณฑะ มโน มนายตนะ อินทริยคัมภีระ วิญญาน
วิญญานขันธ มโนวิญญานธาตุที่สมกัน ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า มโนหริย์ มีในสมัยนั้น .

[๓๙๔] โสมนัสสินทริย์ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความสบายทางใจ ความสุขทางใจ ความเสวยอารมณ์ที่สบายเป็นสุข อันเกิดแต่เจโต
สัมผัส กิริยาเสวยอารมณ์ที่สบายเป็นสุข อันเกิดแต่เจโตสัมผัส ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า
โสมนัสสินทริย์ มีในสมัยนั้น .

[๓๙๕] ชีวิตินทริย์ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

อายุ ความดำรงอยู่ ความเป็นไปอยู่ กิริยาที่เป็นไปอยู่ อากาศที่สืบเนื่องกันอยู่ ความ
ประพฤติเป็นไปอยู่ความหล่อเลี้ยงอยู่ ชีวิต อินทริยคือชีวิต ของนามธรรมนั้นๆ ในสมัยนั้น อันใด
นี้ชื่อว่า ชีวิตินทริย์ มีในสมัยนั้น .

[๓๙๖] หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้ในใจ มีอยู่ในสมัยนั้น

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นอภัยกถา .

[๓๙๗] กิขันธ ๔ อายุตนะ ๒ ธาตุ ๒ อาหาร ๓ อินทริย์ ๓ ผัสสะ ๑ ฯลฯ มโน
วิญญานธาตุ ๑ อัมมายตนะ ๑ ธรรมธาตุ ๑ มีในสมัยนั้น หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้
อันใด มีอยู่ในสมัยนั้น .

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นอภัยกถา ฯลฯ

[๓๙๘] สังขารขันธ มีในสมัยนั้นเป็นไฉน?

ผัสสะ เจตนา วิตก วิจารณ์ ปิติ เอกัคคตา ชีวิตินทริย์ หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิด

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์
ขึ้นแม่อินโด เวณเวทนาขันธ สัญญาขันธ วิญญาณขันธ มีอยู่ในสมัยนั้น นี่ชื่อว่า สังขารขันธ
มีในสมัยนั้น ฯลฯ

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นอภัยกถา .

มโนวิญญาณธาตุที่เป็นกุศลวิบากสหรัคด้วยโสมนัส จบ

มโนวิญญาณธาตุที่เป็นกุศลวิบาก

สหรัคด้วยอุเบกขา

[๓๙๙] ธรรมเป็นอภัยกถา เป็นไฉน?

มโนวิญญาณธาตุ อันเป็นวิบาก สหรัคด้วยอุเบกขา มีรูปเป็นอารมณ์ ฯลฯ มีธรรม
เป็นอารมณ์ หรือปรารภอารมณ์ใดๆ เกิดขึ้น เพราะกามาวจรกุศลกรรมอันได้ทำไว้แล้ว ได้สัง
สมไว้แล้ว ในสมัยใด ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต วิทก วิจารณ์ อุเบกขา เอกัคคตา
มโนทริย อเปกขินทริย ชีวิตินทริย มีในสมัยนั้น หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม่อินโด
มีอยู่ในสมัยนั้น

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นอภัยกถา .

[๔๐๐] ผัสสะ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

การกระทบ กิริยาที่กระทบ กิริยาที่ถูกต้อง ความถูกต้อง ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า
ผัสสะ มีในสมัยนั้น .

[๔๐๑] เวทนา มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความสบายทางใจที่ไม่ใช่ ความไม่สบายทางใจที่ไม่ใช่ อันเกิดแต่สัมผัสแห่งมโนวิญญาณ
ธาตุที่สมกัน ความเสวยอารมณ์ที่ไม่ทุกข์ไม่สุข อันเกิดแต่เจโตสัมผัส กิริยาเสวยอารมณ์ที่
ไม่ทุกข์ไม่สุข อันเกิดแต่เจโตสัมผัส ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า เวทนา มีในสมัยนั้น .

[๔๐๒] สัญญา มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

การจำ กิริยาที่จำ ความจำ อันเกิดแต่สัมผัสแห่งมโนวิญญาณธาตุที่สมกัน ในสมัยนั้น
อันใด นี่ชื่อว่า สัญญา มีในสมัยนั้น .

[๔๐๓] เจตนา มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

การคิด กิริยาที่คิด ความคิด อันเกิดแต่สัมผัสแห่งมโนวิญญาณธาตุที่สมกัน ใน
สมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า เจตนา มีในสมัยนั้น .

[๔๐๔] จิต มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

จิต มโน มานัส หทัย ปิณฑะ มโน มนายนะ มโนทริย วิญญาณ วิญญาณขันธ
มโนวิญญาณธาตุที่สมกัน ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า จิต มีในสมัยนั้น .

[๔๐๕] วิทก มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความตรึก ความตรึกอย่างแรง ความดำริ ความที่จิตแนบอยู่ในอารมณ์ ความที่จิตแนบ
สนิทอยู่ในอารมณ์ ความยกจิตขึ้นสู่อารมณ์ ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า วิทก มีในสมัยนั้น .

[๔๐๖] วิจารณ์ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความตรอง ความพิจารณา ความตามพิจารณา ความเข้าไปพิจารณา ความที่จิตสืบต่อ
อารมณ์ ความที่จิตเพ่งอารมณ์ ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า วิจารณ์ มีในสมัยนั้น .

[๔๐๗] อุเบกขา มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความสบายทางใจที่ไม่ใช่ ความไม่สบายทางใจที่ไม่ใช่ ความเสวยอารมณ์ที่ไม่ทุกข์ไม่สุข
อันเกิดแต่เจโตสัมผัส กิริยาเสวยอารมณ์ที่ไม่ทุกข์ไม่สุข อันเกิดแต่เจโตสัมผัส ในสมัยนั้น
อันใด นี่ชื่อว่า อุเบกขา มีในสมัยนั้น .

[๔๐๘] เอกัคคตา มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความตั้งอยู่แห่งจิต ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า เอกัคคตา มีในสมัยนั้น .

[๔๐๙] มโนทริย มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

จิต มโน มานัส หทัย ปิณฑะ มโน มนายนะ อินทริยค้อมโน วิญญาณ
วิญญาณขันธ มโนวิญญาณธาตุที่สมกัน ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า มโนทริย มีในสมัยนั้น .

[๔๑๐] อเปกขินทริย มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความสบายทางใจที่ไม่ใช่ ความไม่สบายทางใจที่ไม่ใช่ ความเสวยอารมณ์ที่ไม่ทุกข์ไม่สุข
อันเกิดแต่เจโตสัมผัส กิริยาเสวยอารมณ์ที่ไม่ทุกข์ไม่สุข อันเกิดแต่เจโตสัมผัส ในสมัยนั้น
อันใด นี่ชื่อว่า อเปกขินทริย มีในสมัยนั้น .

[๔๑๑] ชีวิตินทริย มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

อายุ ความดำรงอยู่ ความเป็นไปอยู่ กิริยาที่เป็นไปอยู่ อากาโรสณิกังคอยู่ ความ
ประพฤติเป็นไปอยู่ ความหล่อเลี้ยงอยู่ ชีวิต อินทริยคือชีวิต ของนามธรรมนั้นๆ ในสมัยนั้น
อันใด นี่ชื่อว่า ชีวิตินทริย มีในสมัยนั้น .

[๔๑๒] หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม่อินโด มีอยู่ในสมัยนั้น

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นอภัยกถา .

[๔๑๓] กิขันธ ๔ อายตนะ ๒ ธาตุ ๒ อาหาร ๓ อินทริย ๓ ผัสสะ ๑ ฯลฯ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์
มโนวิญญานธาตุ ๑ อัมมายนะ ๑ ธรรมธาตุ ๑ มีในสมัยนั้น หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้น
แม้อื่นใด มีในสมัยนั้น

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นอภัยกถา . ฯลฯ

[๔๑๔] สังขารชั้นนี้ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ผัสสะ เจตนา วิตก วิจารณ์ เอกัคคตา ชีวิตินทรีย์ หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้น
แม้อื่นใด เว้นเวทนาชั้นนี้ สัญญาชั้นนี้ วิญญานชั้นนี้ มีอยู่ในสมัยนั้น นี่ชื่อว่า สังขารชั้นนี้
มีในสมัยนั้น ฯลฯ

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นอภัยกถา .

มโนวิญญานธาตุที่เป็นกุศลวิบากสหระคตด้วยอุเบกขา จบ

มหาวิบาก ๘

[๔๑๕] ธรรมเป็นอภัยกถา เป็นไฉน?

มโนวิญญานธาตุอันเป็นวิบาก สหระคตด้วยโสมนัส สัมปยุตด้วยญาณ มีรูปเป็นอารมณ์
 ฯลฯ มีธรรมเป็นอารมณ์ หรือปรารภอารมณ์ใดๆ เกิดขึ้น ฯลฯ สหระคตด้วยโสมนัส สัมปยุต-

* ด้วยญาณ . . . เกิดขึ้น โดยมีการชักจูง ฯลฯ สหระคตด้วยโสมนัส ธิปยุตจากญาณ . . . เกิดขึ้น ฯลฯ
 สหระคตด้วยโสมนัส ธิปยุตจากญาณ . . . เกิดขึ้น โดยมีการชักจูง ฯลฯ สหระคตด้วยอุเบกขา
 สัมปยุตด้วยญาณ . . . เกิดขึ้น ฯลฯ สหระคตด้วยอุเบกขา สัมปยุตด้วยญาณ . . . เกิดขึ้น โดยมีการ
 ชักจูง ฯลฯ สหระคตด้วยอุเบกขา ธิปยุตจากญาณ . . . เกิดขึ้น โดยมีการชักจูง เพราะกามาวจร
 กุศลกรรมอันได้ทำไว้แล้ว ได้สั่งสมไว้แล้ว ในสมัยใด ผัสสะ ฯลฯ อวิกเขปะ มีใน
 สมัยนั้น ฯลฯ

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นอภัยกถา .

[๔๑๖] อภัยกถมุล คือ อโลกะ ฯลฯ อภัยกถมุล คือ อโทสะ ฯลฯ อภัยกถมุล
 คือ อโมหะ ฯลฯ

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นอภัยกถา .

มหาวิบาก ๘ จบ

รูปาวจรวิบาก

[๔๑๗] ธรรมเป็นอภัยกถา เป็นไฉน?

โยคาวจรบุคคล เจริญมรรคปฏิบัติเพื่อเข้าถึงรูปภูมิ สัจจจากาม สัจจจากอกุศลธรรม
 ทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌานที่มีปฏิริกสถิตเป็นอารมณ์ ฯลฯ อยู่ในสมัยใด ผัสสะ ฯลฯ
 อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ฯลฯ สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นกุศล

โยคาวจรบุคคล สัจจจากาม สัจจจากอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌานที่มีปฏิริ-
 * กสถิตเป็นอารมณ์ ฯลฯ อันเป็นวิบาก เพราะรูปาวจรกุศลกรรม อันได้ทำไว้แล้ว ได้สั่งสมไว้
 แล้ว นั้นแล อยู่ในสมัยใด ผัสสะ ฯลฯ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ฯลฯ

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นอภัยกถา .

ธรรมเป็นอภัยกถา เป็นไฉน?

โยคาวจรบุคคล เจริญมรรคปฏิบัติเพื่อเข้าถึงรูปภูมิ บรรลุตุตยฌาน ฯลฯ บรรลุตุตยฌาน
 ฯลฯ บรรลุตุตตถฌาน ฯลฯ บรรลุปฐมฌาน ฯลฯ บรรลุปญฺจฌาน ที่มีปฏิริกสถิตเป็นอารมณ์
 อยู่ในสมัยใด ผัสสะ ฯลฯ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ฯลฯ สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นกุศล .

โยคาวจรบุคคล บรรลุปญฺจฌานที่มีปฏิริกสถิตเป็นอารมณ์ ไม่มีทกขไม่มีสข เพราะ
 ละสขและทกขได้ ฯลฯ อันเป็นวิบาก เพราะรูปาวจรกุศลกรรมอันได้ทำไว้แล้ว ได้สั่งสมไว้แล้ว
 นั้นแล อยู่ในสมัยใด ผัสสะ ฯลฯ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ฯลฯ

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นอภัยกถา ฯลฯ

รูปาวจรวิบาก จบ

อรุปาวจรวิบาก

[๔๑๘] ธรรมเป็นอภัยกถา เป็นไฉน?

โยคาวจรบุคคล เจริญมรรคปฏิบัติเพื่อเข้าถึงอรุภูมิ เพราะก้าวล่วงรูปสัญญาโดยประการ
 ทั้งปวง เพราะความดับไปแห่งปฏิสมสัญญา เพราะไม่มณสิการ ซึ่งนันทตสัญญา จึงบรรล
 จตตถฌาน อันสหระคตด้วยอากาสนัญญายตนสัญญา ไม่มีทกขไม่มีสข เพราะละสขละทกขได้
 ฯลฯ อยู่ในสมัยใด ผัสสะ ฯลฯ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ฯลฯ สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า
 ธรรมเป็นกุศล .

โยคาวจรบุคคล เพราะก้าวล่วงรูปสัญญาโดยประการทั้งปวง เพราะความดับไปแห่ง
 ปฏิสมสัญญา เพราะไม่มณสิการซึ่งนันทตสัญญา จึงบรรลจตตถฌาน อันสหระคตด้วยอากา-

* สานัญญายตนสัญญา ไม่มีทกขไม่มีสข เพราะละสขละทกขได้ ฯลฯ อันเป็นวิบาก เพราะ
 อรูปาวจรกุศลกรรม อันได้ทำไว้แล้ว ได้สั่งสมไว้แล้ว นั้นแล อยู่ในสมัยใด ผัสสะ ฯลฯ

โยคาวจรบุคคล สัตว์จากกาม สัตว์จากอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌาน
ชนิดอนิมิตตะ เป็นจันทาธิบัติ ฯลฯ อันเป็นวิบาก เพราะกุศลฌานเป็นโลกุตตระ อันได้ทำไว้
แล้ว ได้เจริญไว้แล้ว นั้นแล อยู่ในสมัยใด ผัสสะ ฯลฯ อวิกเขปะ มีโนสมัยนั้น ฯลฯ
สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นอภัยภาค.

โยคาวจรบุคคล เจริญमानเป็นโลกุตตระ อันเป็นเครื่องออกไปจากโลกนำไปสู่นิพพาน เพื่อละทิฐิ เพื่อบรรลุภูมิเบื้องต้น สัตว์จากกาม สัตว์จากอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปรุฏมณณ ชนิดอัปภินิหะ เป็นฉันทาธิปไตย ฯลฯ อยู่ในสมัยใด ผัสสะ ฯลฯ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ฯลฯ สภาวธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นกุศล .

[๔๖๓] ธรรมเป็นอัปยากฤต เป็นไฉน?

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นอภัยกฤต .

โยคาวจรบุคคล เจริญจนเป็นโลกุตระ อันเป็นเครื่องออกไปจากโลกนำไปสู่นิพพาน เพื่อละทิฐิ เพื่อบรรลุมิเบื้องต้น สดับจากาม สดับจากอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌาน ชนิดอัปปนหิตะ เป็นทุกขาปฏิบัติทันทวิภิกขุ เป็นฉันทวิภิกขุ ฯลฯ อยู่ในสมัยใด ผัสสะ ฯลฯ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ฯลฯ สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นกศล .

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นอภัยภักต .

โยคาวจรบุคคล เจริญจนเป็นโลกุตระ อันเป็นเครื่องออกไปจากโลกนำไปสู่นิพพาน เพื่อละทิฐิ เพื่อบรรลุมิเบื้องต้น สัจจจากาม สัจจจากอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌาน ชนิดอัปปณิหิตะ เป็นทกขาปฏิบัติทันทวิภิกขุ เป็นฉันทวิภิกขุ ฯลฯ อยู่ในสมัยใด ผัสสะ ฯลฯ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ฯลฯ สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นกศล .

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นอภัยกถุตา .

โยคาวจรบุคคล เจริญจนเป็นโลกุตตระ อันเป็นเครื่องออกไปจากโลกนำไปสู่นิพพาน เพื่อละทิฐิ เพื่อบรรลุมิเบื้องต้น สัตว์จากกาม สัตว์จากอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌาน ชนิดอัปปลิตะ เป็นทกขาปฏิบัติทันทวิภิกขุ เป็นฉันทวิภิกขุ ฯลฯ อยู่ในสมัยใด ผัสสะ ฯลฯ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ฯลฯ สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นกศล .

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นอภัยกถุ.

โยคาวจรบุคคล เจริญฌานเป็นโลกุตตระ อันเป็นเครื่องออกไปจากโลกนำไปสู่นิพพาน เพื่อละทิ่ภิกขิ เพื่อบรรลภูมิเบื้องต้น บรรลหัตถิฌาน ฯลฯ บรรลจตตถิฌาน

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์
ฯลฯ บรรลุปฐมฌาน ฯลฯ บรรลุปญฺจฌาน ชนฺโดปฺปณฺหิตะ เป็นทุกขาปฏิปทาหฺนธากิณฺญา
เป็นจันหาธิบตี ฯลฯ อยู่ในสมัยใด ดังนี้ กุศล ฯลฯ ชนฺโดปฺปณฺหิตะ เป็นทุกขาปฏิปทา-

* หฺนธากิณฺญา เป็นจันหาธิบตี ดังนี้ วิบาก ฯลฯ ชนฺโดปฺปณฺหิตะ เป็นทุกขาปฏิปทาหฺนธากิณฺญา
เป็นจันหาธิบตี ดังนี้ กุศล ฯลฯ ชนฺโดนิมิตตะ เป็นทุกขาปฏิปทาหฺนธากิณฺญา เป็นจันหาธิบตี
ดังนี้ วิบาก ฯลฯ ชนฺโดปฺปณฺหิตะ เป็นทุกขาปฏิปทาหฺนธากิณฺญา เป็นจันหาธิบตี ดังนี้
กุศล ฯลฯ ชนฺดสฺสญฺญะ เป็นทุกขาปฏิปทาหฺนธากิณฺญา เป็นจันหาธิบตี ดังนี้ วิบาก ผัสสะ
ฯลฯ อวิกฺเขปะ มฺเ็นสมัยนํ ฯลฯ

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นอภัยกถา .

[๔๖๘] ธรรมเป็นอภัยกถา เป็นไฉน?

โยคาวจรบุคคล เจริญฌานเป็นโลกุตตระ อันเป็นเครื่องออกไปจากโลกนำไปสู่นิพพาน
เพื่อละทิฏฐิ เพื่อบรรลุมิเบืองตัน สัจจจากาม สัจจจากอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรล
ปฐมฌาน ชนฺโดปฺปณฺหิตะ เป็นทุกขาปฏิปทาหฺนธากิณฺญา เป็นจันหาธิบตี ฯลฯ ชนฺโดปฺปณฺหิตะ
เป็นสุขาปฏิปทาหฺนธากิณฺญา เป็นจันหาธิบตี ฯลฯ ชนฺโดปฺปณฺหิตะ เป็นสุขาปฏิปทาหฺนธากิณฺญา
เป็นจันหาธิบตี ฯลฯ บรรลุตติยฌาน ฯลฯ บรรลุตติยฌาน ฯลฯ บรรลุตตถฌาน ฯลฯ
บรรลุปฐมฌาน ฯลฯ บรรลุปญฺจฌาน ชนฺโดปฺปณฺหิตะ เป็นสุขาปฏิปทาหฺนธากิณฺญา เป็น
จันหาธิบตี ดังนี้ กุศล ฯลฯ ชนฺโดปฺปณฺหิตะ เป็นสุขาปฏิปทาหฺนธากิณฺญา เป็นจันหาธิบตี
ดังนี้ วิบาก ฯลฯ ชนฺโดปฺปณฺหิตะ เป็นสุขาปฏิปทาหฺนธากิณฺญา เป็นจันหาธิบตี ดังนี้
กุศล ฯลฯ ชนฺโดนิมิตตะ เป็นสุขาปฏิปทาหฺนธากิณฺญา เป็นจันหาธิบตี ดังนี้ วิบาก ฯลฯ
ชนฺโดปฺปณฺหิตะ เป็นสุขาปฏิปทาหฺนธากิณฺญา เป็นจันหาธิบตี ดังนี้ กุศล ฯลฯ ชนฺดสฺสญฺญะ
เป็นสุขาปฏิปทาหฺนธากิณฺญา เป็นจันหาธิบตี ดังนี้ วิบาก ผัสสะ ฯลฯ อวิกฺเขปะ
มฺเ็นสมัยนํ ฯลฯ

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นอภัยกถา .

[๔๖๙] ธรรมเป็นอภัยกถา เป็นไฉน?

โยคาวจรบุคคล เจริญมรรคเป็นโลกุตตระ ฯลฯ เจริญสติปัฏฐานเป็นโลกุตตระ ฯลฯ
เจริญสัมมปฺปชานเป็นโลกุตตระ ฯลฯ เจริญอิทธิบาทเป็นโลกุตตระ ฯลฯ เจริญอินทริยเป็น
โลกุตตระ ฯลฯ เจริญผลเป็นโลกุตตระ ฯลฯ เจริญโพชฌงค์เป็นโลกุตตระ ฯลฯ เจริญสัจจะ
เป็นโลกุตตระ ฯลฯ เจริญสมณะเป็นโลกุตตระ ฯลฯ เจริญธรรมเป็นโลกุตตระ ฯลฯ เจริญขันธ
เป็นโลกุตตระ ฯลฯ เจริญอายตนะเป็นโลกุตตระ ฯลฯ เจริญธาตุเป็นโลกุตตระ ฯลฯ เจริญอาหาร
เป็นโลกุตตระ ฯลฯ เจริญผัสสะเป็นโลกุตตระ ฯลฯ เจริญเวทนาเป็นโลกุตตระ ฯลฯ
เจริญสัญญาเป็นโลกุตตระ ฯลฯ เจริญเจตนาเป็นโลกุตตระ ฯลฯ เจริญจิตเป็นโลกุตตระ
อันเป็นเครื่องออกไปจากโลกนำไปสู่นิพพาน เพื่อละทิฏฐิ เพื่อบรรลุมิเบืองตัน สัจจจากาม
สัจจจากอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌาน เป็นทุกขาปฏิปทาหฺนธากิณฺญา เป็น
จันหาธิบตี ฯลฯ อยู่ในสมัยใด ผัสสะ ฯลฯ อวิกฺเขปะ มฺเ็นสมัยนํ ฯลฯ
สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นกุศล .

โยคาวจรบุคคล สัจจจากาม สัจจจากอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌาน
ชนฺดสฺสญฺญะ เป็นทุกขาปฏิปทาหฺนธากิณฺญา ฯลฯ ชนฺโดนิมิตตะ ฯลฯ ชนฺโดปฺปณฺหิตะ
เป็นจันหาธิบตี ฯลฯ เป็นวิริยาธิบตี ฯลฯ เป็นจิตตาธิบตี ฯลฯ เป็นวิมฺงสาธิบตี อันเป็น
วิบาก เพราะกุศลจิตเป็นโลกุตตระอันได้ทำไว้แล้ว ได้เจริญไว้แล้วนั้นแล อยู่ในสมัยใด
ผัสสะ ฯลฯ อวิกฺเขปะ มฺเ็นสมัยนํ ฯลฯ

สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นอภัยกถา .

วิบากแห่งมรรคจิตดวงที่ ๑ จบ

วิบากแห่งมรรคจิตดวงที่ ๒ ดวงที่ ๓ และดวงที่ ๔

[๔๗๐] ธรรมเป็นอภัยกถา เป็นไฉน?

โยคาวจรบุคคล เจริญฌานเป็นโลกุตตระ อันเป็นเครื่องออกไปจากโลกนำไปสู่นิพพาน
เพื่อบรรลุมิที่ ๒ เพื่อความเบาบางแห่งกามราคะและพยาบาท ฯลฯ เพื่อบรรลุมิที่ ๓ เพื่อ
ละกามราคะและพยาบาทไม่ให้มีเหลือ ฯลฯ เพื่อบรรลุมิที่ ๔ เพื่อละรูปราคะ อรูปราคะ
มานะ อุทธัจจะ และอวิชชา ไม่ให้มีเหลือ สัจจจากาม สัจจจากอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว
บรรลุปฐมฌาน เป็นทุกขาปฏิปทาหฺนธากิณฺญา ฯลฯ อยู่ในสมัยใด ผัสสะ ฯลฯ อัญญาอินทริย
ฯลฯ อวิกฺเขปะ มฺเ็นสมัยนํ ฯลฯ สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นกุศล .

โยคาวจรบุคคล สัจจจากาม สัจจจากอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌาน
ชนฺดสฺสญฺญะ เป็นทุกขาปฏิปทาหฺนธากิณฺญา ฯลฯ อันเป็นวิบาก เพราะกุศลฌานเป็นโลกุตตระ
อันได้ทำไว้แล้ว ได้เจริญไว้แล้วนั้นแล อยู่ในสมัยใด ผัสสะ ฯลฯ อัญญาตาวิทริย ฯลฯ
อวิกฺเขปะ มฺเ็นสมัยนํ ฯลฯ หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแก่อินฺโด มฺเ็นสมัยนํ

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นอภัยกถา .

[๔๗๑] ผัสสะ มฺเ็นสมัยนํ เป็นไฉน?

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์
การกระทบ กิริยาที่กระทบ กิริยาที่ถูกต้อง ความถูกต้อง ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า
ผัสสะ มีในสมัยนั้น ฯลฯ

อัญญาตาวินทริย มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความรู้ทั่ว ความรู้ชัด กิริยาที่รู้ชัด ซึ่งธรรมทั้งหลายที่รู้ทั่วถึงแล้วนั้นๆ ความวิจัย
ความเลือกสรร ความวิจัยธรรม ความกำหนดหมาย ความเข้าไปกำหนด ความเข้าไปกำหนด
เฉพาะ ภาวะที่รู้ ภาวะที่ฉลาด ภาวะที่รู้ละเอียด ความรู้แจ่มแจ้ง ความค้นคิด ความใคร่ครวญ
ปัญญาเหมือนแผ่นดิน ปัญญาเครื่องทำลายกิเลส ปัญญาเครื่องนำทาง ความเห็นแจ้ง ความรู้ชัด
ปัญญาเหมือนปฏิภาณ ปัญญา ปัญญินทริย ปัญญาพละ ปัญญาเหมือนศาคตรา ปัญญาเหมือน
ปราสาท ความสว่างคือปัญญา แสงสว่างคือปัญญา ปัญญาเหมือนประทีป ปัญญาเหมือนดวงแก้ว
ความไม่หลง ความวิจัยธรรม สัมมาทิฐิ ธรรมวิจัยสัมโพชฌงค์ อันเป็นองค์แห่งมรรค
นับเนื่องในมรรค ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า อัญญาตาวินทริย มีในสมัยนั้น ฯลฯ หรือ
นามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้อันใด มีอยู่ในสมัยนั้น

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นอภยากฤต .

โลกุตตรวิบาก จบ

อภยากฤตวิบากอภยากฤต

[๔๗๒] ธรรมเป็นอภยากฤต เป็นไฉน?

จักขุวิญญาณเป็นวิบาก สหระตด้วยอุเบกขา มีรูปเป็นอารมณ์เกิดขึ้น ฯลฯ
โสตวิญญาณเป็นวิบาก สหระตด้วยอุเบกขา มีเสียงเป็นอารมณ์เกิดขึ้น ฯลฯ
ฆานวิญญาณเป็นวิบาก สหระตด้วยอุเบกขา มีกลิ่นเป็นอารมณ์เกิดขึ้น ฯลฯ
ชีวนวิญญาณเป็นวิบาก สหระตด้วยอุเบกขา มีรสเป็นอารมณ์เกิดขึ้น ฯลฯ
กายวิญญาณเป็นวิบาก สหระตด้วยทุกข มีโณภูฏัพพะเป็นอารมณ์เกิดขึ้น เพราะ
อภยากฤตอื่นได้ทำไว้แล้ว ได้สั่งสมไว้แล้ว ในสมัยใด ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา
จิต ทุกข เอกัคคตา มนินทริย ทุกขินทริย ชีวิตินทริย มีในสมัยนั้น หรือนามธรรมที่
อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้อันใด มีอยู่ในสมัยนั้น

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นอภยากฤต .

[๔๗๓] ผัสสะ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

การกระทบ กิริยาที่กระทบ กิริยาที่ถูกต้อง ความถูกต้อง ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า
ผัสสะ มีในสมัยนั้น .

เวทนา มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความไม่สบายทางกาย ความทุกข์ทางกาย อันเกิดแต่สัมผัสแห่งกายวิญญาณธาตุที่สมกัน
ความเสวยอารมณ์ที่ไม่สบายเป็นทุกข์ อันเกิดแต่กายสัมผัสกิริยาเสวยอารมณ์ที่ไม่สบายเป็นทุกข์
อันเกิดแต่กายสัมผัส ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า เวทนา มีในสมัยนั้น ฯลฯ

ทุกข มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความไม่สบายทางกาย ความทุกข์ทางกาย ความเสวยอารมณ์ที่ไม่สบายเป็นทุกข์
อันเกิดแต่กายสัมผัส กิริยาเสวยอารมณ์ที่ไม่สบายเป็นทุกข์ อันเกิดแต่กายสัมผัส ในสมัยนั้น
อันใด นี่ชื่อว่า ทุกข มีในสมัยนั้น ฯลฯ

ทุกขินทริย มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความไม่สบายทางกาย ความทุกข์ทางกาย ความเสวยอารมณ์ที่ไม่สบายเป็นทุกข์ อันเกิด
แต่กายสัมผัส กิริยาเสวยอารมณ์ที่ไม่สบายเป็นทุกข์ อันเกิดแต่กายสัมผัส ในสมัยนั้น อันใด
นี่ชื่อว่า ทุกขินทริย มีในสมัยนั้น ฯลฯ

หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้อันใด มีอยู่ในสมัยนั้น

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นอภยากฤต .

[๔๗๔] กิชนัน ๔ อายุตนะ ๒ ชาติ ๒ อาหาร ๓ อินทริย ๓ ผัสสะ ๑ ฯลฯ

กายวิญญาณธาตุ ๑ ฐัมมาตนะ ๑ ธรรมธาตุ ๑ มีในสมัยนั้น หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้น
แม้อันใด มีอยู่ในสมัยนั้น

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นอภยากฤต ฯลฯ

[๔๗๕] สังขารขันธ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ผัสสะ เจตนา เอกัคคตา ชีวิตินทริย หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้อันใด
เวทนาขันธ สัญญาขันธ วิญญาณขันธ มีอยู่ในสมัยนั้น นี่ชื่อว่า สังขารขันธ
มีในสมัยนั้น ฯลฯ

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นอภยากฤต .

[๔๗๖] ธรรมเป็นอภยากฤต เป็นไฉน?

มนธาตุ เป็นวิบาก สหระตด้วยอุเบกขา มีรูปเป็นอารมณ์ ฯลฯ มีโณภูฏัพพะเป็น
อารมณ์ หรือปราภวอารมณ์ใดๆ เกิดขึ้น เพราะอภยากฤตอื่น ได้ทำไว้แล้ว ได้สั่งสมไว้แล้ว
ในสมัยใด ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต วิตก วิจาร อุเบกขา เอกัคคตา มนินทริย

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์
อุเปกขินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ มีในสมัยนั้น หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้อันใด มีอยู่ใน
สมัยนั้น

สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นอภัยกถา .

[๔๓๓] กิซันธ ๔ อายุตนะ ๒ ชาติ ๒ อาหาร ๓ อินทรีย์ ๓ ผัสสะ ๑ ฯลฯ
มโนธาตุ ๑ อัมมายตนะ ๑ ธรรมธาตุ ๑ มีในสมัยนั้น หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้อันใด
มีอยู่ในสมัยนั้น

สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นอภัยกถา ฯลฯ

[๔๓๔] สังขารขันธ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ผัสสะ เจตนา วิตก วิจาร เอกัคคตา ชีวิตินทรีย์ หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้น แม้อันใด
เวทนาขันธ สัญญาขันธ วิญญาณขันธ มีอยู่ในสมัยนั้น นี่ชื่อว่า สังขารขันธ มีในสมัยนั้น ฯลฯ

สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นอภัยกถา .

[๔๓๕] ธรรมเป็นอภัยกถา เป็นไฉน?

มโนวิญญาณธาตุ เป็นวิบาก สหระตด้วยอุเบกขา มีรูปเป็นอารมณ์ ฯลฯ มีธรรม
เป็นอารมณ์ หรือปารวาทอารมณ์ใดๆ เกิดขึ้น เพราะอกุศลกรรม อันได้ทำไว้แล้ว ได้สั่งสมไว้
แล้ว ในสมัยใด ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต วิตก วิจาร อุเบกขา เอกัคคตา
มโนทริย อุเปกขินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ มีในสมัยนั้น หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้อันใด
มีอยู่ในสมัยนั้น

สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นอภัยกถา ฯลฯ

[๔๔๐] กิซันธ ๔ อายุตนะ ๒ ชาติ ๒ อาหาร ๓ อินทรีย์ ๓ ผัสสะ ๑ ฯลฯ
มโนวิญญาณธาตุ ๑ อัมมายตนะ ๑ ธรรมธาตุ ๑ มีในสมัยนั้น หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิด
ขึ้นแม้อันใด มีอยู่ในสมัยนั้น

สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นอภัยกถา .

[๔๔๑] สังขารขันธ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ผัสสะ เจตนา วิตก วิจาร เอกัคคตา ชีวิตินทรีย์ หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้อันใด
เวทนาขันธ สัญญาขันธ วิญญาณขันธ มีอยู่ในสมัยนั้น นี่ชื่อว่า สังขารขันธ มีในสมัยนั้น ฯลฯ

สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นอภัยกถา .

อกุศลวิบากอภัยกถา จบ .

กามาวจรกิริยา

[๔๔๒] ธรรมเป็นอภัยกถา เป็นไฉน?

มโนธาตุ เป็นกิริยา ไม่ใช่กุศล ไม่ใช่อกุศล และไม่ใช่กรรมวิบาก สหระตด้วย
อุเบกขา มีรูปเป็นอารมณ์ ฯลฯ มีโณฏฐัพพะเป็นอารมณ์ หรือปารวาทอารมณ์ใดๆ เกิดขึ้น ใน
สมัยใด ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต วิตก วิจาร อุเบกขา เอกัคคตา มโนทริย
อุเปกขินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ มีในสมัยนั้น หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้อันใด มีอยู่ใน
สมัยนั้น

สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นอภัยกถา .

[๔๔๓] กิซันธ ๔ อายุตนะ ๒ ชาติ ๒ อาหาร ๓ อินทรีย์ ๓ ผัสสะ ๑ ฯลฯ
มโนธาตุ ๑ อัมมายตนะ ๑ ธรรมธาตุ ๑ มีในสมัยนั้น หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้อันใด
มีอยู่ในสมัยนั้น

สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นอภัยกถา ฯลฯ

[๔๔๔] สังขารขันธ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ผัสสะ เจตนา วิตก วิจาร เอกัคคตา ชีวิตินทรีย์ หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้น
แม้อันใด เวทนาขันธ สัญญาขันธ วิญญาณขันธ มีอยู่ในสมัยนั้น นี่ชื่อว่า สังขารขันธ
มีในสมัยนั้น ฯลฯ

สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นอภัยกถา .

[๔๔๕] ธรรมเป็นอภัยกถา เป็นไฉน?

มโนวิญญาณธาตุ เป็นกิริยา ไม่ใช่กุศล ไม่ใช่อกุศล และไม่ใช่กรรมวิบาก สหระต
ด้วยโสมนัส มีรูปเป็นอารมณ์ ฯลฯ มีธรรมเป็นอารมณ์ หรือปารวาทอารมณ์ใดๆ เกิดขึ้น ใน
สมัยใด ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต วิตก วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา วิริยินทรีย์
สมาธิทริย มโนทริย โสมนัสสินทริย ชีวิตินทรีย์ มีในสมัยนั้น หรือนามธรรมที่อิงอาศัย
เกิดขึ้นแม้อันใด มีอยู่ในสมัยนั้น

สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นอภัยกถา .

[๔๔๖] ผัสสะ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

การกระทบ กิริยาที่กระทบ กิริยาที่ต้อง ความถูกต้อง ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า
ผัสสะ มีในสมัยนั้น ฯลฯ

เอกัคคตา มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์

ความตั้งอยู่แห่งจิต ความดำรงอยู่แห่งจิต ความมั่นอยู่แห่งจิต ความไม่สลายไปแห่งจิต
ความไม่ฟุ้งซ่านแห่งจิต ภาวะที่จิตสลายไป ความสงบ สมาธิในทรีย์ สมาธิผล ในสมัยนั้น
อันใด นี่ชื่อว่า เอกัคคตา มีในสมัยนั้น ฯลฯ

วิริยในทรีย์ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

การปรารภความเพียรทางใจ ความขะมักเขม้น ความบากบั่น ความตั้งหน้า ความ
พยายาม ความอดทน ความทนทาน ความเข้มแข็ง ความหมั่น ความก้าวไปอย่าง ไม่ทอดถอย
ความไม่ทอดทิ้งกัน ความไม่ทอดทิ้งธุระ ความประคับประคองธุระ วิริยะ อินทรีย์คือวิริยะ
วิริยผล ในสมัยนั้น อันใด นี่ชื่อว่า วิริยในทรีย์ มีในสมัยนั้น .

สมาธิในทรีย์ มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ความตั้งอยู่แห่งจิต ความดำรงอยู่แห่งจิต ความมั่นอยู่แห่งจิต ความไม่สลายไปแห่งจิต
ความไม่ฟุ้งซ่านแห่งจิต ภาวะที่จิตไม่สลายไป ความสงบ อินทรีย์คือสมาธิ สมาธิผล ในสมัยนั้น
อันใด นี่ชื่อว่า สมาธิในทรีย์ มีในสมัยนั้น ฯลฯ หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้ในอันใด มี
อยู่ในสมัยนั้น

สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นอภัยกถา .

[๔๘๓] ก็ขึ้น ๔ อายุตนะ ๒ ธาตุ ๒ อาหาร ๓ อินทรีย์ ๕ ผัสสะ ๑ ฯลฯ

มนวิญญานธาตุ ๑ อัมมายตนะ ๑ ธรรมธาตุ ๑ มีในสมัยนั้น หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้น
แม้ในอันใด มีอยู่ในสมัยนั้น

สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นอภัยกถา ฯลฯ

[๔๘๔] สังขารขึ้น มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ผัสสะ เจตนา วิตก วิจาร์ ปิตี เอกัคคตา วิริยในทรีย์ สมาธิในทรีย์ ชีวิตินทรีย์
หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้ในอันใด เว้นเวทนาขึ้น สัญญาขึ้น วิญญานขึ้น มีอยู่ใน
สมัยนั้น นี่ชื่อว่า สังขารขึ้น มีในสมัยนั้น ฯลฯ

สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นอภัยกถา ฯลฯ

[๔๘๕] ธรรมเป็นอภัยกถา เป็นไฉน?

มนวิญญานธาตุ เป็นกิริยา ไม่ใช่กุศล ไม่ใช่อกุศล และไม่ใช่กรรมวิบาก สหระต
ด้วยอุเบกขา มีรูปเป็นอารมณ์ ฯลฯ มีธรรมเป็นอารมณ์ หรือปรารภอารมณ์ใดๆ เกิดขึ้น ใน
สมัยใด ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต วิตก วิจาร์ อุเบกขา เอกัคคตา วิริยในทรีย์
สมาธิในทรีย์ มนินทรีย์ อุปเพกขินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ มีในสมัยนั้น หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิด
ขึ้นแม้ในอันใด มีอยู่ในสมัยนั้น

สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นอภัยกถา .

[๔๙๐] ก็ขึ้น ๔ อายุตนะ ๒ ธาตุ ๒ อาหาร ๓ อินทรีย์ ๕ ผัสสะ ๑ ฯลฯ

มนวิญญานธาตุ ๑ อัมมายตนะ ๑ ธรรมธาตุ ๑ หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้ในอันใด มี
อยู่ในสมัยนั้น

สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นอภัยกถา ฯลฯ

[๔๙๑] สังขารขึ้น มีในสมัยนั้น เป็นไฉน?

ผัสสะ เจตนา วิตก วิจาร์ เอกัคคตา วิริยในทรีย์ สมาธิในทรีย์ ชีวิตินทรีย์ หรือ
นามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้ในอันใด เว้นเวทนาขึ้น สัญญาขึ้น วิญญานขึ้น มีอยู่ในสมัยนั้น
นี่ชื่อว่า สังขารขึ้น มีในสมัยนั้น ฯลฯ

สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นอภัยกถา .

[๔๙๒] ธรรมเป็นอภัยกถา เป็นไฉน?

มนวิญญานธาตุ เป็นกิริยา ไม่ใช่กุศล ไม่ใช่อกุศล และไม่ใช่กรรมวิบาก สหระต
ด้วยโสมนัส สัมปยุตด้วยญาณ มีรูปเป็นอารมณ์ ฯลฯ มีธรรมเป็นอารมณ์ หรือปรารภอารมณ์
ใดๆ เกิดขึ้น ฯลฯ สหระตด้วยโสมนัส สัมปยุตด้วยญาณ . . . เกิดขึ้น โดยมีการชักจูง ฯลฯ สหระต
ด้วยโสมนัส วิปยุตจากญาณ . . . เกิดขึ้น ฯลฯ สหระตด้วยโสมนัส วิปยุตจากญาณ . . .
เกิดขึ้น โดยมีการชักจูง ฯลฯ สหระตด้วยอุเบกขา สัมปยุตด้วยญาณ . . . เกิดขึ้น ฯลฯ สหระต
ด้วยอุเบกขา สัมปยุตด้วยญาณ . . . เกิดขึ้น โดยมีการชักจูง ฯลฯ สหระตด้วยอุเบกขา วิปยุต
จากญาณ . . . เกิดขึ้น ฯลฯ สหระตด้วยอุเบกขา วิปยุตจากญาณ . . . เกิดขึ้น โดยมีการชักจูง
ในสมัยใด ผัสสะ ฯลฯ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ฯลฯ

สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นอภัยกถา .

[๔๙๓] อภัยกถมุล คือ อโลกะ ฯลฯ อภัยกถมุล คือ อโทสะ ฯลฯ อภัยกถมุล
คือ อโมหะ ฯลฯ

สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นอภัยกถา .

กามาวจรกิริยา จบ .

รูปาวจรกิริยา

[๔๙๔] ธรรมเป็นอภัยกถา เป็นไฉน?

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์
พระชินาสพ เจริญรูปาวจรฌาน เป็นกิริยา ไม่ใช่กุศล ไม่ใช่อกุศล และไม่ใช่กรรม
วิบาก แต่เป็นทัญญูธรรมสุขวิหาร สัจจจากาม สัจจจากอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐม-
*ฌานที่มีปฏิริกสถิตเป็นอารมณ์ อยู่ในสมัยใด ผัสสะ ฯลฯ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ฯลฯ
สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นอภัยกถา ฯลฯ
[๔๙๕] ธรรมเป็นอภัยกถา เป็นไฉน?
พระชินาสพ เจริญรูปาวจรฌาน เป็นกิริยา ไม่ใช่กุศล ไม่ใช่อกุศล และไม่ใช่กรรมวิบาก
บรรลุตติยฌาน ฯลฯ บรรลุตติยฌาน ฯลฯ บรรลุตตตถฌาน ฯลฯ บรรลุปฐมฌาน ฯลฯ
บรรลุปุญจฌานที่มีปฏิริกสถิตเป็นอารมณ์ ฯลฯ อยู่ในสมัยใด ผัสสะ ฯลฯ อวิกเขปะ มี
ในสมัยนั้น ฯลฯ
สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นอภัยกถา ฯลฯ
รูปาวจรกิริยา จบ .

อรุปาวจรกิริยา
[๔๙๖] ธรรมเป็นอภัยกถา เป็นไฉน?
พระชินาสพ เจริญอรุปาวจรฌาน เป็นกิริยา ไม่ใช่กุศล ไม่ใช่อกุศล และไม่ใช่กรรมวิบาก
แต่เป็นทัญญูธรรมสุขวิหาร เพราะกล่าวล่วงรูปสัญญาโดยประการทั้งปวง เพราะความดับ ไปแห่ง
ปฏิขัมมสัญญา เพราะไม่มณสิการซึ่งนันทตตสัญญา จึงบรรลุตตตถฌาน อันสหระคตด้วยอากาศามัญญ-
*จายตนสัญญา ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะละสุขละทุกข์ได้ ฯลฯ อยู่ในสมัยใด ผัสสะ ฯลฯ
อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ฯลฯ
สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นอภัยกถา .
[๔๙๗] ธรรมเป็นอภัยกถา เป็นไฉน?
พระชินาสพ เจริญอรุปาวจรฌาน เป็นกิริยา ไม่ใช่กุศล ไม่ใช่อกุศล และไม่ใช่กรรม
วิบาก แต่เป็นทัญญูธรรมสุขวิหาร เพราะกล่าวล่วงอากาศามัญญจายตนะได้โดยประการทั้งปวง จึง
บรรลุตตตถฌาน อันสหระคตด้วยวิญญานัญญจายตนสัญญา ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะละสุขละ
ทุกข์ได้ ฯลฯ อยู่ในสมัยใด ผัสสะ ฯลฯ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ฯลฯ
สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นอภัยกถา .
[๔๙๘] ธรรมเป็นอภัยกถา เป็นไฉน?
พระชินาสพ เจริญอรุปาวจรฌาน เป็นกิริยา ไม่ใช่กุศล ไม่ใช่อกุศล และไม่ใช่กรรมวิบาก
แต่เป็นทัญญูธรรมสุขวิหาร เพราะกล่าวล่วงวิญญานัญญจายตนะได้โดยประการทั้งปวง จึงบรรลุตตถ-
*ฌาน อันสหระคตด้วยอภิกขัญญจายตนสัญญา ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะละสุขละทุกข์ได้ ฯลฯ
อยู่ในสมัยใด ผัสสะ ฯลฯ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ฯลฯ
สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นอภัยกถา .
[๔๙๙] ธรรมเป็นอภัยกถา เป็นไฉน?
พระชินาสพ เจริญอรุปาวจรฌาน เป็นกิริยา ไม่ใช่กุศล ไม่ใช่อกุศล และไม่ใช่กรรม
วิบาก แต่เป็นทัญญูธรรมสุขวิหาร เพราะกล่าวล่วงอภิกขัญญจายตนะได้โดยประการทั้งปวง จึง
บรรลุตตตถฌาน อันสหระคตด้วยเนวสัญญานาสัญญายตนสัญญา ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะ
ละสุข ละทุกข์ได้ ฯลฯ อยู่ในสมัยใด ผัสสะ ฯลฯ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ฯลฯ
สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นอภัยกถา .
[๕๐๐] อภัยกถมุล คือ อโลกะ ฯลฯ อภัยกถมุล คือ อโหสะ ฯลฯ อภัยกถมุล
คือ อโมหะ ฯลฯ
สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นอภัยกถา .
อรุปาวจรกิริยา จบ .
จิตตูปาทกัณห์ จบ .

รูปกัณห์
[๕๐๑] ธรรมเป็นอภัยกถา เป็นไฉน?
วิบากแห่งกุศลธรรมและอกุศลธรรม เป็นกามาวจร เป็นรูปาวจร เป็นอรุปาวจร เป็น
โลกตตระ ได้แก่เวทนาขันธ สัญญาขันธ สังขารขันธ วิญญานขันธ ธรรมเหล่านี้เป็นกิริยา
ไม่ใช่กุศล ไม่ใช่อกุศล และไม่ใช่กรรมวิบาก รูปทั้งหมด และอสังขตธาตุ
สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นอภัยกถา .
[๕๐๒] บรรดาธรรมเป็นอภัยกถา รูปทั้งหมด เป็นไฉน? มหาภูตรูป ๔ และรูปที่
อาศัยมหาภูตรูป ๔ นั้น นี้เรียกว่า รูปทั้งหมด .
มาติกา
เอกกมาติกา
[๕๐๓] รูปทั้งหมด ไม่ใช่เหตุ ไม่มีเหตุ วิปยุตจากเหตุ เป็นไปกับด้วยปัจจัย
เป็นสังขตธรรม เป็นรูปธรรม เป็นโลกิยะธรรม เป็นอารมณ์ของอาสวะ เป็นอารมณ์ของ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์
 สัณฺญาณํ เป็นอารมณ์ของคันถะ เป็นอารมณ์ของโอชะ เป็นอารมณ์ของโยคะ เป็นอารมณ์
 ของนิรอรณํ เป็นอารมณ์ของปรมาส เป็นอารมณ์ของอุปาทาน เป็นอารมณ์ของสังกิลส เป็น
 อภัยกตรธรรม ไม่มีอารมณ์ ไม่ใช่เจตสิก ธิปยุตจากจิต ไม่ใช่ริบา และ ไม่ใช่ธรรมเป็นเหตุ
 แห่งริบา ไม่เศร้าหมองแต่เป็นอารมณ์ของสังกิลส ไม่ใช่ธรรมมีทั้งวิตักทั้งวิจาร์ ไม่ใช่ธรรม
 ไม่มีวิตัก แต่มีวิจาร์ ไม่มีทั้งวิตักวิจาร์ ไม่ใช่ธรรมที่สหรคตด้วยปีติ ไม่ใช่ธรรมที่สหรคต
 ด้วยสุข ไม่ใช่ธรรมที่สหรคตด้วยอุเบกขา อันโสตาปัตติมรรค และมรรคเบื้องบน ๓ ไม่
 ประหาณ ไม่มีสัมปยุตเหตุอันโสตาปัตติมรรคและมรรคเบื้องบน ๓ ประหาณ ไม่เป็นเหตุให้
 จุตติปฏิสนธิและไม่เป็นเหตุให้ถึงนิพพาน ไม่เป็นของเสกขบุคคลและไม่เป็นของอเสกขบุคคล
 เป็นปริตตธรรม เป็นกามาวจรธรรม ไม่ใช่รูปาวจรธรรม ไม่ใช่รูปาวจรธรรม เป็นปริยาปีเนน-
 *ธรรม ไม่ใช่ขอปริยาปีเนนธรรม เป็นอนียตธรรม เป็นอนียยานิกธรรม เป็นปัจจุปันนธรรม อัน
 วิญญาน ๖ พังรุ ไม่เที่ยง อันชราครอบจำแล้ว
 สงเคราะห์รูปเป็นหมวดละ ๑ อย่างนี้ .
 เอกกมาตिका จป .

ทกมาตिका

[๔๐๔] สงเคราะห์รูปเป็นหมวดละ ๒

รูปเป็นอุปาทา [อุปาทายรูป] ก็มี รูปเป็นอนุปาทากัมมี
 รูปเป็นอุปาทินนะ ๑- ก็มี รูปเป็นอนุปาทินนะก็มี
 รูปเป็นอุปาทินนุปาทานียะ ๒- ก็มี รูปเป็นอนุปาทินนุปาทานียะก็มี
 รูปเป็นสนธิสสนะ ๓- ก็มี รูปเป็นอนิสสนะก็มี
 รูปเป็นสัปปฏิฆะ ๔- ก็มี รูปเป็นอัมปปฏิฆะก็มี
 รูปเป็นอินทริยก็มี รูปไม่เป็นอินทริยก็มี
 รูปเป็นมหาภูตก็มี รูปไม่เป็นมหาภูตก็มี
 รูปเป็นวิญญูตัมมี รูปไม่เป็นวิญญูตัมมี
 รูปเป็นจิตตสมภูฐานก็มี รูปไม่เป็นจิตตสมภูฐานก็มี
 รูปเป็นจิตตสหนุ ๕- ก็มี รูปไม่เป็นจิตตสหนุก็มี
 รูปเป็นจิตตานุปริวตัมมี รูปไม่เป็นจิตตานุปริวตัมมี
 รูปเป็นภายในก็มี รูปเป็นภายนอกก็มี
 รูปหยาบก็มี รูปละเอียดก็มี
 รูปไกลก็มี รูปใกล้ก็มี
 รูปเป็นที่อาศัยเกิดของจักขุสัมผัสก็มี รูปไม่เป็นที่อาศัยเกิดของจักขุสัมผัสก็มี
 รูปเป็นที่อาศัยเกิดของเวทนา อันเกิดแต่จักขุสัมผัส ฯลฯ ของสัญญา ฯลฯ ของ
 เจตนา ฯลฯ ของจักขุวิญญานก็มี รูปไม่เป็นที่อาศัยเกิดของจักขุวิญญานก็มี
 รูปเป็นที่อาศัยเกิดของโสตสัมผัส ฯลฯ ของฆานสัมผัส ฯลฯ ของชีวหาสัมผัส ฯลฯ
 ของกายสัมผัสก็มี รูปไม่เป็นที่อาศัยเกิดของกายสัมผัสก็มี
 รูปเป็นที่อาศัยเกิดของเวทนา อันเกิดแต่กายสัมผัส ฯลฯ ของสัญญา ฯลฯ ของ
 เจตนา ฯลฯ ของกายวิญญานก็มี รูปไม่เป็นที่อาศัยเกิดของกายวิญญานก็มี
 รูปเป็นอารมณ์ของจักขุสัมผัสก็มี รูปไม่เป็นอารมณ์ของจักขุสัมผัสก็มี
 ๑๑. ดูคำแปล หน้า ๑๖ ๒. ดูคำแปล หน้า ๒
 ๑๓. ดูคำแปล หน้า ๖ ๔. ดูคำแปล หน้า ๓
 ๑๕. ดูคำแปล หน้า ๑๕
 รูปเป็นอารมณ์ของเวทนา อันเกิดแต่จักขุสัมผัส ฯลฯ ของสัญญา ฯลฯ ของเจตนา ฯลฯ
 ของจักขุวิญญานก็มี รูปไม่เป็นอารมณ์ของจักขุวิญญานก็มี
 รูปเป็นอารมณ์ของโสตสัมผัส ฯลฯ ของฆานสัมผัส ฯลฯ ของชีวหาสัมผัส ฯลฯ ของ
 กายสัมผัสก็มี รูปไม่เป็นอารมณ์ของกายสัมผัสก็มี
 รูปเป็นอารมณ์ของเวทนา อันเกิดแต่กายสัมผัส ฯลฯ ของสัญญา ฯลฯ ของเจตนา ฯลฯ
 ของกายวิญญานก็มี รูปไม่เป็นอารมณ์ของกายวิญญานก็มี
 รูปเป็นจักขายตนะก็มี รูปไม่เป็นจักขายตนะก็มี
 รูปเป็นโสตายตนะก็มี รูปไม่เป็นโสตายตนะก็มี
 รูปเป็นฆานายตนะ ฯลฯ เป็นชีวหาตนะ ฯลฯ เป็นกายายตนะก็มี รูปไม่เป็นกายายตนะ
 ก็มี
 รูปเป็นรูปายตนะก็มี รูปไม่เป็นรูปายตนะก็มี
 รูปเป็นสัททายตนะ ฯลฯ เป็นคันธายตนะ ฯลฯ เป็นรสายตนะ ฯลฯ เป็นโณภูตูปพา-
 *ยตนะก็มี รูปไม่เป็นโณภูตูปพายตนะก็มี
 รูปเป็นจักขุธาตุก็มี รูปไม่เป็นจักขุธาตุก็มี
 รูปเป็นโสตราธาตุ ฯลฯ เป็นฆานธาตุ ฯลฯ เป็นชีวหาธาตุ ฯลฯ เป็นกายธาตุก็มี รูป

ไม่เป็นกายธาตุกัมมิ

รูปเป็นรูปธาตุกัมมิ รูปไม่เป็นรูปธาตุกัมมิ

รูปเป็นสัทธาธาตุ ฯลฯ เป็นคินธธาธาตุ ฯลฯ เป็นรสธาตุ ฯลฯ เป็นโณภูตัพพธาตุกัมมิ

รูปไม่เป็นโณภูตัพพธาตุกัมมิ

รูปเป็นจักขุขันธ์กัมมิ รูปไม่เป็นจักขุขันธ์กัมมิ

รูปเป็นโสตติณทรีย์ ฯลฯ เป็นฆานินทรีย์ ฯลฯ เป็นชีวหินทรีย์ ฯลฯ เป็นกายินทรีย์กัมมิ

รูปไม่เป็นกายินทรีย์กัมมิ

รูปเป็นอิตถินทรีย์กัมมิ

รูปไม่เป็นอิตถินทรีย์กัมมิ

รูปเป็นปริสสินทรีย์กัมมิ

รูปไม่เป็นปริสสินทรีย์กัมมิ

รูปเป็นชีวิตินทรีย์กัมมิ

รูปไม่เป็นชีวิตินทรีย์กัมมิ

รูปเป็นกายวิญญูติกัมมิ

รูปไม่เป็นกายวิญญูติกัมมิ

รูปเป็นวจีวิญญูติกัมมิ

รูปไม่เป็นวจีวิญญูติกัมมิ

รูปเป็นอากาศธาตุกัมมิ

รูปไม่เป็นอากาศธาตุกัมมิ

รูปเป็นอาโปธาตุกัมมิ

รูปไม่เป็นอาโปธาตุกัมมิ

รูปเป็นรูปลหุตาณกัมมิ

รูปไม่เป็นรูปลหุตาณกัมมิ

รูปเป็นรูปมหุตาณกัมมิ

รูปไม่เป็นรูปมหุตาณกัมมิ

รูปเป็นรูปกัมมัณฺญูตาณกัมมิ

รูปไม่เป็นรูปกัมมัณฺญูตาณกัมมิ

รูปเป็นรูปอุปยะกัมมิ

รูปไม่เป็นรูปอุปยะกัมมิ

รูปเป็นรูปสันตติกัมมิ

รูปไม่เป็นรูปสันตติกัมมิ

รูปเป็นรูปขรตาณกัมมิ

รูปไม่เป็นรูปขรตาณกัมมิ

รูปเป็นรูปอนิจจตาณกัมมิ

รูปไม่เป็นรูปอนิจจตาณกัมมิ

รูปเป็นรูปกพพิงการารากัมมิ รูปไม่เป็นกพพิงการารากัมมิ

สงเคราะห์รูปเป็นหมวดละ ๒ อย่างนี้ .

ทุกมัตติกา จบ .

ติกมัตติกา

[๔๐๔] สงเคราะห์รูปเป็นหมวดละ ๓

รูปภายในเป็นอุปาหา, รูปภายนอกที่เป็นอุปาหาณกัมมิ, ที่เป็นอนุปาหาณกัมมิ

รูปภายในเป็นอุปาหิณณะ, รูปภายนอกที่เป็นอุปาหิณณะกัมมิ, ที่เป็นอนุปาหิณณะกัมมิ

รูปภายในเป็นอุปาหิณฺณปาหานิยะ, รูปภายนอกที่เป็นอุปาหิณฺณปาหานิยะกัมมิ ที่เป็น
อนุปาหิณฺณปาหานิยะกัมมิ

รูปภายในเป็นอนิสฺสนะ, รูปภายนอกที่เป็นอนิสฺสนะกัมมิ, ที่เป็นอนิสฺสนะกัมมิ

รูปภายในเป็นสัปปิฏฺฐะ, รูปภายนอกที่เป็นสัปปิฏฺฐะกัมมิ, ที่เป็นอัสปิฏฺฐะกัมมิ

รูปภายในเป็นอินทรีย์, รูปภายนอกที่เป็นอินทรีย์กัมมิ, ที่ไม่เป็นอินทรีย์กัมมิ

รูปภายในไม่เป็นมหากุต, รูปภายนอกที่เป็นมหากุตกัมมิ, ที่ไม่เป็นมหากุตกัมมิ

รูปภายในไม่เป็นวิญญูติ, รูปภายนอกที่เป็นวิญญูติกัมมิ, ที่ไม่เป็นวิญญูติกัมมิ

รูปภายในไม่เป็นจิตตสมฺภูตํ, รูปภายนอกที่เป็นจิตตสมฺภูตํกัมมิ, ที่ไม่เป็นจิตต-

*สมฺภูตํกัมมิ

รูปภายในไม่เป็นจิตตสหนฺก, รูปภายนอกที่เป็นจิตตสหนฺกกัมมิ, ที่ไม่เป็นจิตตสหนฺกกัมมิ

รูปภายในไม่เป็นจิตตานุปริวติ, รูปภายนอกที่เป็นจิตตานุปริวติกัมมิ, ที่ไม่เป็นจิตตา-

*นุปริวติกัมมิ

รูปภายในหยาบ, รูปภายนอกที่หยาบกัมมิ, ที่ละเอียดกัมมิ

รูปภายในอยู่ใกล้, รูปภายนอกที่อยู่ใกล้กัมมิ, ที่อยู่ใกล้กัมมิ

รูปภายนอกไม่เป็นที่อาศัยเกิดของจักขุสัมผัส, รูปภายในเป็นที่อาศัยเกิดของจักขุสัมผัส
กัมมิ, ไม่เป็นที่อาศัยเกิดของจักขุสัมผัสกัมมิ

รูปภายนอกไม่เป็นที่อาศัยเกิดของเวทนา อันเกิดแต่จักขุสัมผัส ฯลฯ ของสัญญา ฯลฯ
ของเจตนา ฯลฯ ของจักขุวิญญาณ, รูปภายในเป็นที่อาศัยเกิดของจักขุวิญญาณกัมมิ, ไม่เป็นที่
อาศัยเกิดของจักขุวิญญาณกัมมิ

รูปภายนอกไม่เป็นที่อาศัยเกิดของโสทสัมผัส ฯลฯ ของฆานสัมผัส ฯลฯ ของชีวหา
สัมผัส ฯลฯ ของกายสัมผัส, รูปภายในเป็นที่อาศัยเกิดของกายสัมผัสกัมมิ, ไม่เป็นที่อาศัยเกิด
ของกายสัมผัสกัมมิ

รูปภายนอกไม่เป็นที่อาศัยเกิดของเวทนา อันเกิดแต่กายสัมผัส ฯลฯ ของสัญญา ฯลฯ
ของเจตนา ฯลฯ ของกายวิญญาณ, รูปภายในเป็นที่อาศัยเกิดของกายวิญญาณกัมมิ ไม่เป็นที่
อาศัยเกิดของกายวิญญาณกัมมิ

รูปภายในไม่เป็นอารมณ์ของจักขุสัมผัส, รูปภายนอกที่เป็นอารมณ์ของจักขุสัมผัสกัมมิ,
ที่ไม่เป็นอารมณ์ของจักขุสัมผัสกัมมิ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์

รูปภายในไม่เป็นอารมณ์ของเวทนา อันเกิดแต่จักขสัมผัส ฯลฯ ของสัญญา ฯลฯ ของเจตนา ฯลฯ ของจกขวิญญาน, รูปภายนอกที่เป็นอารมณ์ของจกขวิญญานก็มี, ที่ไม่เป็นอารมณ์ของจกขวิญญานก็มี

รูปภายในไม่เป็นอารมณ์ของโสตสัมผัส ฯลฯ ของฆานสัมผัส ฯลฯ ของชีวหาสัมผัส ฯลฯ ของกายสัมผัส, รูปภายนอกที่เป็นอารมณ์ของกายสัมผัสก็มี, ที่ไม่เป็นอารมณ์ของกายสัมผัสก็มี

รูปภายในไม่เป็นอารมณ์ของเวทนา อันเกิดแต่กายสัมผัส ฯลฯ ของสัญญา ฯลฯ ของเจตนา ฯลฯ ของกายวิญญาน, รูปภายนอกที่เป็นอารมณ์ของกายวิญญานก็มี, ที่ไม่เป็นอารมณ์ของกายวิญญานก็มี

รูปภายนอกไม่เป็นจักขายตนะ, รูปภายในที่เป็นจักขายตนะก็มี, ที่ไม่เป็นจักขายตนะก็มี
รูปภายนอกไม่เป็นโสตายตนะ ฯลฯ ไม่เป็นฆานายตนะ ฯลฯ ไม่เป็นชีวหายตนะ ฯลฯ

ไม่เป็นกายายตนะ, รูปภายในที่เป็นกายายตนะก็มี, ที่ไม่เป็นกายายตนะก็มี

รูปภายในไม่เป็นรูปายตนะ, รูปภายนอกที่เป็นรูปายตนะก็มี, ที่ไม่เป็นรูปายตนะก็มี

รูปภายในไม่เป็นสัททายตนะ ฯลฯ ไม่เป็นคันธายตนะ ฯลฯ ไม่เป็นรสายตนะ ฯลฯ

ไม่เป็นโณฐัพพายตนะ, รูปภายนอกที่เป็นโณฐัพพายตนะก็มี, ที่ไม่เป็นโณฐัพพายตนะก็มี

รูปภายนอกไม่เป็นจักขธาตุ, รูปภายในที่เป็นจักขธาตุก็มี, ที่ไม่เป็นจักขธาตุก็มี

รูปภายนอกไม่เป็นโสตธาตุ ฯลฯ ไม่เป็นฆานธาตุ ฯลฯ ไม่เป็นชีวหาธาตุ ฯลฯ

ไม่เป็นกายธาตุ, รูปภายในที่เป็นกายธาตุก็มี, ที่ไม่เป็นกายธาตุก็มี

รูปภายในไม่เป็นรูปธาตุ, รูปภายนอกที่เป็นรูปธาตุก็มี, ที่ไม่เป็นรูปธาตุก็มี

รูปภายในไม่เป็นสัทธาตุ ฯลฯ ไม่เป็นคันธธาตุ ฯลฯ ไม่เป็นรสธาตุ ฯลฯ ไม่เป็น

โณฐัพพธาตุ, รูปภายนอกที่เป็นโณฐัพพธาตุก็มี, ที่ไม่เป็นโณฐัพพธาตุก็มี

รูปภายนอกไม่เป็นจักขุนทรีย์, รูปภายในที่เป็นจักขุนทรีย์ก็มี, ที่ไม่เป็นจักขุนทรีย์ก็มี

รูปภายนอกไม่เป็นโสตินทรีย์ ฯลฯ ไม่เป็นฆานินทรีย์ ฯลฯ ไม่เป็นชีวหินทรีย์ ฯลฯ

ไม่เป็นกายินทรีย์, รูปภายในที่เป็นกายินทรีย์ก็มี, ที่ไม่เป็นกายินทรีย์ก็มี

รูปภายในไม่เป็นอิตถินทรีย์, รูปภายนอกที่เป็นอิตถินทรีย์ก็มี, ที่ไม่เป็นอิตถินทรีย์ก็มี

รูปภายในไม่เป็นปริสินทรีย์, รูปภายนอกที่เป็นปริสินทรีย์ก็มี, ที่ไม่เป็นปริสินทรีย์ก็มี

รูปภายในไม่เป็นชีวิตินทรีย์, รูปภายนอกที่เป็นชีวิตินทรีย์ก็มี, ที่ไม่เป็นชีวิตินทรีย์ก็มี

รูปภายในไม่เป็นกายวิญญูติ, รูปภายนอกที่เป็นกายวิญญูติก็มี, ที่ไม่เป็นกายวิญญูติก็มี

รูปภายในไม่เป็นวจวิญญูติ, รูปภายนอกที่เป็นวจวิญญูติก็มี, ที่ไม่เป็นวจวิญญูติก็มี

รูปภายในไม่เป็นอากาศธาตุ, รูปภายนอกที่เป็นอากาศธาตุก็มี, ที่ไม่เป็นอากาศธาตุก็มี

รูปภายในไม่เป็นอาโปธาตุ, รูปภายนอกที่เป็นอาโปธาตุก็มี, ที่ไม่เป็นอาโปธาตุก็มี

รูปภายในไม่เป็นรูปลหุตา, รูปภายนอกที่เป็นรูปลหุตาก็ม, ที่ไม่เป็นรูปลหุตาก็ม

รูปภายในไม่เป็นรูปมหุตา, รูปภายนอกที่เป็นรูปมहतาก็ม, ที่ไม่เป็นรูปมहतาก็ม

รูปภายในไม่เป็นรูปกัมมัณฺญตา, รูปภายนอกที่เป็นรูปกัมมัณฺญตาก็ม, ที่ไม่เป็นรูป

กัมมัณฺญตาก็ม

รูปภายในไม่เป็นรูปอุปยะ, รูปภายนอกที่เป็นรูปอุปยะก็มี, ที่ไม่เป็นรูปอุปยะก็มี

รูปภายในไม่เป็นรูปสันตติ, รูปภายนอกที่เป็นรูปสันตติก็มี, ที่ไม่เป็นรูปสันตติก็มี

รูปภายในไม่เป็นรูปชราตา, รูปภายนอกที่เป็นรูปชราตาก็ม, ที่ไม่เป็นรูปชราตาก็ม

รูปภายในไม่เป็นรูปอนิจจตา, รูปภายนอกที่เป็นรูปอนิจจตาก็ม, ที่ไม่เป็นรูปอนิจจตาก็ม

รูปภายในไม่เป็นกพพิงการารหาร, รูปภายนอกที่เป็นกพพิงการารหารก็มี ที่ไม่เป็นกพพิงการารหารก็มี

สงเคราะห์รูปเป็นหมวดละ ๓ อย่างนี้.

ติกมัตติกา จบ.

จตุกกมัตติกา

[๔๐๖] สงเคราะห์รูปเป็นหมวดละ ๔

รูปเป็นอนุปาทา ที่เป็นอนุปาตินะก็มี, ที่เป็นอนุปาตินะก็มี, รูปเป็นอนุปาทา ที่เป็นอนุปาตินะก็มี, ที่เป็นอนุปาตินะก็มี

รูปเป็นอนุปาทา ที่เป็นอนุปาตินอนุปาทานิยะก็มี, ที่เป็นอนุปาตินอนุปาทานิยะก็มี, รูปเป็นอนุปาทา ที่เป็นอนุปาตินอนุปาทานิยะก็มี, ที่เป็นอนุปาตินอนุปาทานิยะก็มี

รูปเป็นอนุปาทา ที่เป็นสัพปฏิฆะก็มี, ที่เป็นอัมปฏิฆะก็มี, รูปเป็นอนุปาทา ที่เป็นสัพปฏิฆะก็มี, ที่เป็นอัมปฏิฆะก็มี

รูปเป็นอนุปาทา ที่หยาบก็มี, ที่ละเอียดก็มี, รูปเป็นอนุปาทา ที่หยาบก็มี, ที่ละเอียดก็มี

รูปเป็นอนุปาทา ที่อยู่ใกล้ก็มี, ที่อยู่ไกลก็มี, รูปเป็นอนุปาทา ที่อยู่ใกล้ก็มี ที่อยู่ไกลก็มี

รูปเป็นอนุปาตินะ ที่เป็นสนิทัสสนะก็มี, ที่เป็นอนิทัสสนะก็มี, รูปเป็นอนุปาตินะ ที่เป็นสนิทัสสนะก็มี, ที่เป็นอนิทัสสนะก็มี

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์

รูปเป็นอนุภาตินะ ที่เป็นสัพปฏิฆะกัมมิ, ที่เป็นอปปปฏิฆะกัมมิ, รูปเป็นอนุภาตินะ ที่เป็นสัพปฏิฆะกัมมิ, ที่เป็นอปปปฏิฆะกัมมิ

รูปเป็นอนุภาตินะ ที่เป็นมหาภูตกัมมิ, ที่ไม่เป็นมหาภูตกัมมิ, รูปเป็นอนุภาตินะ ที่เป็นมหาภูตกัมมิ, ที่ไม่เป็นมหาภูตกัมมิ

รูปเป็นอนุภาตินะ ที่หยาบกัมมิ, ที่ละเอียดกัมมิ, รูปเป็นอนุภาตินะ ที่หยาบกัมมิ, ที่ละเอียดกัมมิ

รูปเป็นอนุภาตินะ ที่อยู่ไกลกัมมิ, ที่อยู่ใกล้กัมมิ, รูปเป็นอนุภาตินะ ที่อยู่ไกลกัมมิ, ที่อยู่ใกล้กัมมิ

รูปเป็นอนุภาตินะที่เป็นสนิทัสสนะกัมมิ, ที่เป็นอนิทัสสนะกัมมิ, รูปเป็นอนุภาตินะที่เป็นสนิทัสสนะกัมมิ, ที่เป็นอนิทัสสนะกัมมิ

รูปเป็นอนุภาตินะที่เป็นสัพปฏิฆะกัมมิ, ที่เป็นอปปปฏิฆะกัมมิ, รูปเป็นอนุภาตินะที่เป็นสัพปฏิฆะกัมมิ, ที่เป็นอปปปฏิฆะกัมมิ

รูปเป็นอนุภาตินะที่เป็นมหาภูตกัมมิ, ที่ไม่เป็นมหาภูตกัมมิ, รูปเป็นอนุภาตินะที่เป็นมหาภูตกัมมิ, ที่ไม่เป็นมหาภูตกัมมิ

รูปเป็นอนุภาตินะที่หยาบกัมมิ, ที่ละเอียดกัมมิ, รูปเป็นอนุภาตินะที่หยาบกัมมิ, ที่ละเอียดกัมมิ

รูปเป็นอนุภาตินะที่อยู่ไกลกัมมิ, ที่อยู่ใกล้กัมมิ, รูปเป็นอนุภาตินะที่อยู่ไกลกัมมิ, ที่อยู่ใกล้กัมมิ

รูปกระทบได้ที่เป็นอินทรีย์กัมมิ, ที่ไม่เป็นอินทรีย์กัมมิ, รูปกระทบไม่ได้ที่เป็นอินทรีย์กัมมิ, ที่ไม่เป็นอินทรีย์กัมมิ

รูปกระทบได้ที่เป็นมหาภูตกัมมิ, ที่ไม่เป็นมหาภูตกัมมิ, รูปกระทบไม่ได้ที่เป็นมหาภูตกัมมิ, ที่ไม่เป็นมหาภูตกัมมิ

รูปเป็นอินทรีย์ที่หยาบกัมมิ, ที่ละเอียดกัมมิ, รูปไม่เป็นอินทรีย์ที่หยาบกัมมิ, ที่ละเอียดกัมมิ

รูปเป็นอินทรีย์ที่อยู่ไกลกัมมิ, ที่อยู่ใกล้กัมมิ, รูปไม่เป็นอินทรีย์ที่อยู่ไกลกัมมิ, ที่อยู่ใกล้กัมมิ

รูปเป็นมหาภูตที่หยาบกัมมิ, ที่ละเอียดกัมมิ, รูปไม่เป็นมหาภูตที่หยาบกัมมิ, ที่ละเอียดกัมมิ

รูปเป็นมหาภูตที่อยู่ไกลกัมมิ, ที่อยู่ใกล้กัมมิ, รูปไม่เป็นมหาภูตที่อยู่ไกลกัมมิ, ที่อยู่ใกล้กัมมิ

รูปที่เห็นได้, รูปที่ฟังได้, รูปที่รู้ได้, รูปที่รู้แจ้งได้

สงเคราะห์รูปเป็นหมวดละ ๔ อย่างนี้.

จตุกกมัตติกา จบ.

ปัญจกมัตติกา

[๕๐๓] สงเคราะห์รูปเป็นหมวดละ ๕

ปฐวีธาตุ, อาโปธาตุ, เตโชธาตุ, วาโยธาตุ และรูปที่เป็นอุปาทา

สงเคราะห์รูปเป็นหมวดละ ๕ อย่างนี้.

ปัญจกมัตติกา จบ.

ฉกกมัตติกา

[๕๐๔] สงเคราะห์รูปเป็นหมวดละ ๖

รูปอันจักขุวิญญาณพึงรู้, รูปอันโสตวิญญาณพึงรู้, รูปอันฆานวิญญาณพึงรู้, รูปอันชีวหา
วิญญาณพึงรู้, รูปอันกายวิญญาณพึงรู้ รูปอันมนโธวิญญาณพึงรู้

สงเคราะห์รูปเป็นหมวดละ ๖ อย่างนี้.

ฉกกมัตติกา จบ.

สัตตกมัตติกา

[๕๐๕] สงเคราะห์รูปเป็นหมวดละ ๗

รูปอันจักขุวิญญาณพึงรู้, รูปอันโสตวิญญาณพึงรู้, รูปอันฆานวิญญาณพึงรู้, รูปอัน
ชีวหาวิญญาณพึงรู้, รูปอันกายวิญญาณพึงรู้, รูปอันมนธาตุพึงรู้, รูปอันมนธาตุวิญญาณธาตุพึงรู้

สงเคราะห์รูปเป็นหมวดละ ๗ อย่างนี้.

สัตตกมัตติกา จบ.

อัฐกมัตติกา

[๕๐๖] สงเคราะห์รูปเป็นหมวดละ ๘

รูปอันจักขุวิญญาณพึงรู้, รูปอันโสตวิญญาณพึงรู้, รูปอันฆานวิญญาณพึงรู้, รูปอัน
ชีวหาวิญญาณพึงรู้, รูปอันกายวิญญาณพึงรู้ ที่มีสัมผัสเป็นสุขกัมมิ, ที่มีสัมผัสเป็นทุกขกัมมิ,
รูปอันมนธาตุพึงรู้ รูปอันมนธาตุวิญญาณธาตุพึงรู้

สงเคราะห์รูปเป็นหมวดละ ๘ อย่างนี้.

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์
อัฐกมัตติกา จบ .

นวกมัตติกา

[๕๑๑] สงเคราะห์รูปเป็นหมวดละ ๙

จักขุนทรีย์, โสติดินทรีย์, ฆานินทรีย์, ชิวหินทรีย์, กายินทรีย์, อิตถินทรีย์, ปุริสินทรีย์,
ชีวิตินทรีย์, และรูปที่ไม่เป็นอินทรีย์

สงเคราะห์รูปเป็นหมวดละ ๙ อย่างนี้ .

นวกมัตติกา จบ .

ทสกมัตติกา

[๕๑๒] สงเคราะห์รูปเป็นหมวดละ ๑๐

จักขุนทรีย์, โสติดินทรีย์, ฆานินทรีย์, ชิวหินทรีย์, กายินทรีย์, อิตถินทรีย์, ปุริสินทรีย์,
ชีวิตินทรีย์, รูปไม่เป็นอินทรีย์ที่กระทบได้ก็มี, ที่กระทบไม่ได้ก็มี

สงเคราะห์รูปเป็นหมวดละ ๑๐ อย่างนี้ .

ทสกมัตติกา จบ .

เอกาทสกมัตติกา

[๕๑๓] สงเคราะห์รูปเป็นหมวดละ ๑๑

จักขายตนะ, โสตายตนะ, ฆานายตนะ, ชิวหายตนะ, กายายตนะ, รูปายตนะ,
สัททายตนะ, คันธายตนะ, รสายตนะ, โผฏฐัพพายตนะ, และรูปที่เป็นอนินทสสนะ เป็น
อปปปฏิฆะ แด้นับเนื่องในรัมมายตนะ

สงเคราะห์รูปเป็นหมวดละ ๑๑ อย่างนี้ .

เอกาทสกมัตติกา จบ .

มัตติกา จบ .

รูปวิภัตติ

เอกกนิเทศ

[๕๑๔] รูปทั้งหมด ไม่ใช่เหตุทั้งนั้น ไม่มีเหตุทั้งนั้น วิปยุตจากเหตุทั้งนั้น เป็น
ไปกับด้วยปัจจัยทั้งนั้น เป็นสังขตธรรมทั้งนั้น เป็นรูปธรรมทั้งนั้น เป็นโลกียธรรมทั้งนั้น เป็น
อารมณ์ของอสาสะทั้งนั้น เป็นอารมณ์ของสัญญาชนทั้งนั้น เป็นอารมณ์ของคันถะทั้งนั้น เป็น
อารมณ์ของโอชะทั้งนั้น เป็นอารมณ์ของโยคะทั้งนั้น เป็นอารมณ์ของนิวรณทั้งนั้น เป็นอารมณ์
ของปารามาสทั้งนั้น เป็นอารมณ์ของอุปาทานทั้งนั้น เป็นอารมณ์ของสังกิลเลสทั้งนั้น เป็น
อภยากตธรรมทั้งนั้น ไม่มีอารมณ์ทั้งนั้น ไม่ใช่เจตสิกทั้งนั้น วิปยุตจากจิตทั้งนั้น ไม่ใช่ริบาก
และไม่ใช่ธรรมเป็นเหตุแห่งริบากทั้งนั้น ไม่เศร้าหมองแต่เป็นอารมณ์ของสังกิลเลสทั้งนั้น ไม่ใช่
ธรรมมีทั้งวิตกทั้งวิจารณ์ทั้งนั้น ไม่ใช่ธรรมไม่มีวิตกแต่มีวิจารณ์ทั้งนั้น ไม่มีทั้งวิตกทั้งวิจารณ์ทั้งนั้น
ไม่ใช่ธรรมที่สหระคตด้วยปิตทั้งนั้น ไม่ใช่ธรรมที่สหระคตด้วยสุขทั้งนั้น ไม่ใช่ธรรมที่สหระคตด้วย
อุเบกขาทั้งนั้น อันโสตาปัตติมรรคและมรรคเบื้องบน ๓ ไม่ประหาณทั้งนั้น ไม่มีสัมปยุตตเหตุ
อันโสตาปัตติมรรคและมรรคเบื้องบน ๓ ประหาณทั้งนั้น ไม่เป็นเหตุให้จัดปฏิสนธิและไม่เป็น
เหตุให้ถึงนิพพานทั้งนั้น เป็นของเสกขบุคคลและไม่เป็นของอเสกขบุคคลทั้งนั้น เป็นปริตตธรรม
ทั้งนั้น เป็นกามาวจรธรรมทั้งนั้น ไม่ใช่รูปาวจรธรรมทั้งนั้น ไม่ใช่รูปาวจรธรรมทั้งนั้น เป็น
ปริยาปีนธรรมทั้งนั้น ไม่ใช่ขอปริยาปีนธรรมทั้งนั้น เป็นอนินยตธรรมทั้งนั้น เป็นนียยานิกธรรม
ทั้งนั้น เป็นปัจจุบันธรรม อันวิญญูณ ๖ พึงรู้ทั้งนั้น ไม่เที่ยงทั้งนั้น อันชราครอบจำแล้วทั้งนั้น
สงเคราะห์รูปเป็นหมวดละ ๑ อย่างนี้ .

เอกกนิเทศ จบ .

ทกนิเทศ

อุปาทาภาษณีย์

[๕๑๕] รูปเป็นอุปาทา นั้น เป็นไฉน?

จักขายตนะ โสตายตนะ ฆานายตนะ ชิวหายตนะ กายายตนะ รูปายตนะ สัททายตนะ
คันธายตนะ รสายตนะ อิตถินทรีย์ ปุริสินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ กายวิญญูติ วจวิญญูติ อากาสธาตุ
รูปมฺหตา รูปมฺหตา รูปกัมมัญญตา รูปอุปยะ รูปสันตติ รูปชราตา รูปอนิจจตา กพฺพิงการาหาร

[๕๑๖] รูปที่เรียกว่า จักขายตนะ นั้น เป็นไฉน?

จักขุใด เป็นปสาทรูป อาคัสมหาภูตรูป ๔ นับเนื่องในอตภาพ เป็นสิ่งที่เห็นไม่ได้
แต่กระทบได้, สัตว์นี้เห็นแล้ว หรือเห็นอยู่ หรือจักเห็น หรือพึงเห็น ซึ่งรูปอันเป็นสิ่งที่เห็นได้
และกระทบได้ ด้วยจักขุใด อันเป็นสิ่งที่เห็นไม่ได้ แต่กระทบได้, นี้เรียกว่า จักขุบ้าง จักขายตนะ
บ้าง จักขุธาตุบ้าง จักขุนทรีย์บ้าง โลกบ้าง ทวารบ้าง สมุทรวาปีนบ้าง ปิณฑะบ้าง เขตบ้าง

รูปที่เรียกว่า รูปายตนะ นั้น เป็นไฉน?

[๕๒๒] รูปที่เรียกว่า สัททายตนะ นั้น เป็นไหน?

รูปที่เรียกว่า สัททหายตนะ นั้น เป็นไฉน?

รูปที่เรียกว่า สัททายตนะ นั้น เป็นไฉน?

รูปที่เรียกว่า สัททหายตนะ นั้น เป็นไฉน?

[๕๒๓] รูปที่เรียกว่า คันธายตนะ นั้น เป็นไฉน?

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์
หรือพึงเกิดขึ้น ฯลฯ ขิวหาสัมผัส มีรสใดเป็นอารมณ์ อาศัยขิวหาใด เกิดขึ้นแล้ว หรือเกิดขึ้นอยู่
หรือจักเกิดขึ้น หรือพึงเกิดขึ้น ฯลฯ เวทนา อันเกิดแต่ขิวหาสัมผัส ฯลฯ สัญญา ฯลฯ
เจตนา ฯลฯ ขิวหาวิญญาน มีรสใดเป็นอารมณ์ อาศัยขิวหาใด เกิดขึ้นแล้ว หรือเกิดขึ้นอยู่
หรือจักเกิดขึ้น หรือพึงเกิดขึ้น , นี้เรียกว่า รสบ้าง รสยตนะบ้าง รสธาตุบ้าง รูปทั้งนี้เรียกว่า
รสยตนะ .

[๔๒๕] รูปที่เรียกว่า อิตถินทรีย์ นั้น เป็นไฉน?

ทรวดทรงหญิง เครื่องหมายรู้ว่าหญิง กิริยาหญิง อาการหญิง สภาพหญิง ภาวะหญิง
ของหญิง ปรากฏได้ด้วยเหตุใด รูปทั้งนี้เรียกว่า อิตถินทรีย์ .

[๔๒๖] รูปที่เรียกว่า ปรีสินทรีย์ นั้น เป็นไฉน?

ทรวดทรงชาย เครื่องหมายรู้ว่าชาย กิริยาชาย อาการชาย สภาพชาย ภาวะชาย
ของชาย ปรากฏได้ด้วยเหตุใด รูปทั้งนี้เรียกว่า ปรีสินทรีย์ .

[๔๒๗] รูปที่เรียกว่า ชีวิตินทรีย์ นั้น เป็นไฉน?

อายุ ความดำรงอยู่ ความเป็นไปอยู่ กิริยาที่เป็นไปอยู่ อาการที่สืบเนื่องกันอยู่ ความ
ประพฤตินั้นเป็นไปอยู่ ความหล่อเลี้ยงอยู่ ชีวิต อินทรีย์คือชีวิต ของรูปธรรมนั้นๆ อันใด รูป
ทั้งนี้เรียกว่า ชีวิตินทรีย์ .

[๔๒๘] รูปที่เรียกว่า กายวิญญูติ นั้น เป็นไฉน?

ความแรงตึง กิริยาที่แรงตึงด้วยดี ความแรงตึงด้วยดี การแสดงให้รู้ความหมาย
กิริยาที่แสดงให้รู้ความหมาย ความแสดงให้รู้ความหมาย แห่งกายของบุคคลผู้มีจิตเป็นกุศล
หรือมีจิตเป็นอกุศล หรือมีจิตเป็นอัปยาคฤต ก้าวไปอยู่ ถอยกลับอยู่ แลดูอยู่ เหลียวซ้ายแล
ขวายอยู่ คู่ซ้ายอยู่ หรือเหยียดออกอยู่ อันใด รูปทั้งนี้เรียกว่า กายวิญญูติ

[๔๒๙] รูปที่เรียกว่า วจีวิญญูติ นั้น เป็นไฉน?

การพูด การเปล่งวาจา การเจรจา การกล่าว การป่าวร้อง การโฆษณา วาจา วจีเภท
แห่งบุคคลผู้มีจิตเป็นกุศล หรือมีจิตเป็นอกุศล หรือมีจิตเป็นอัปยาคฤต อันใด นี้เรียกว่า วาจา ,
การแสดงให้รู้ความหมาย กิริยาที่แสดงให้รู้ความหมาย ความแสดงให้รู้ความหมาย ด้วยวาจานั้น
อันใด รูปทั้งนี้เรียกว่า วจีวิญญูติ .

[๔๓๐] รูปที่เรียกว่า อากาสธาตุ นั้น เป็นไฉน?

อากาศ ธรรมชาติอันนับว่าอากาศ ความว่างเปล่า ธรรมชาติอันนับว่าความว่างเปล่า
ช่องว่าง ธรรมชาติอันนับว่าช่องว่าง อันมหาภูตรูป ๔ ไม่ถูกต้องแล้ว อันใด รูปทั้งนี้เรียกว่า
อากาศธาตุ

[๔๓๑] รูปที่เรียกว่า รูปลหุตตา นั้น เป็นไฉน?

ความเบา ความรวดเร็ว ความไม่เชื่องช้า ความไม่หนัก แห่งรูป อันใด รูปทั้งนี้
เรียกว่า รูปลหุตตา .

[๔๓๒] รูปที่เรียกว่า รูปมทุตา นั้น เป็นไฉน?

ความอ่อน ภาวะที่อ่อน ความไม่แข็ง ความไม่กระด้าง แห่งรูป อันใด รูปทั้งนี้
เรียกว่า รูปมทุตา .

[๔๓๓] รูปที่เรียกว่า รูปกัมมัณญุตตา นั้น เป็นไฉน?

กิริยาที่ควรแก่การงาน ความควรแก่การงาน ภาวะที่ควรแก่การงาน แห่งรูป อันใด
รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปกัมมัณญุตตา .

[๔๓๔] รูปที่เรียกว่า รูปอุปยะ นั้น เป็นไฉน?

ความสังสมแห่งอายตนะทั้งหลาย อันใด อันนั้น เป็นความเกิดแห่งรูป รูปทั้งนี้
เรียกว่า รูปอุปยะ .

[๔๓๕] รูปที่เรียกว่า รูปสันตติ นั้น เป็นไฉน?

ความเกิดแห่งรูป อันใด อันนั้น เป็นความสืบต่อแห่งรูป รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปสันตติ .

[๔๓๖] รูปที่เรียกว่า รูปขรตา นั้น เป็นไฉน?

ความขรา ความคร่ำคร่า ความมีพื้นหลด ความมีผมหงอก ความมีหน้างเหี่ยว ความ
เสื่อมอายุ ความหง่อมแห่งอินทรีย์ แห่งรูป อันใด รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปขรตา .

[๔๓๗] รูปที่เรียกว่า รูปอนิจจตา นั้น เป็นไฉน?

ความสิ้นไป ความเสื่อมไป ความแตก ความทำลาย ความไม่เที่ยง ความอันตรธาน
แห่งรูป อันใด รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปอนิจจตา .

[๔๓๘] รูปที่เรียกว่า กพพิงการาหาร นั้น เป็นไฉน?

ข้าวสุก ขนมนสด ขนมหั่น ปลา เนื้อ นมสด นมส้ม เนยใส เนยข้น น้ำมัน
น้ำผึ้ง น้ำอ้อย หรือรูปแม่อื่นใด มีอยู่ อันเป็นของใส่ปาก ขบเคี้ยว กลืนกิน อิ่มท้อง ของ
สัตว์นั้นๆ ในชนบทใดๆ สัตว์ทั้งหลาย เลี้ยงชีวิตด้วยโอชา อันใด รูปทั้งนี้ เรียกว่า
กพพิงการาหาร .

รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปเป็นอุปาทา .

อุปาทาภาชนีย จป .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์
ปฐมภาณวาร ในรูปกัณฑ์ จบ .

[๕๓๙] รูปเป็นอนุปาทา นั้น เป็นไฉน?

โณฐัพพายตนะ อาโปธาตุ .

[๕๔๐] รูปที่เรียกว่า โณฐัพพายตนะ นั้น เป็นไฉน?

ปฐวีธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตุ ที่แข็ง อ่อน ละเอียด หยาบ มีสัมผัสสบาย มีสัมผัส
ไม่สบายหนักเบา, สัตว์นี้ ถูกต้องแล้ว หรือถูกต้องอยู่ หรือจักถูกต้อง หรือพึงถูกต้อง
ซึ่งโณฐัพพะใด อันเป็นสิ่งที่เห็นไม่ได้ แต่กระทบได้ ด้วยกายอันเป็นสิ่งที่เห็นไม่ได้ แต่
กระทบได้, นี้เรียกว่า โณฐัพพะบ้าง โณฐัพพายตนะบ้าง โณฐัพพธาตุบ้าง รูปทั้งนี้เรียกว่า
โณฐัพพายตนะ .

รูปที่เรียกว่า โณฐัพพายตนะ นั้น เป็นไฉน?

ปฐวีธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตุ ที่แข็ง อ่อน ละเอียด หยาบ มีสัมผัสสบาย มีสัมผัส
ไม่สบายหนักเบา, กายอันเป็นสิ่งที่เห็นไม่ได้ แต่กระทบได้ กระทบแล้ว หรือกระทบอยู่
หรือจักกระทบ หรือพึงกระทบ ที่โณฐัพพะใด อันเป็นสิ่งที่เห็นไม่ได้ แต่กระทบได้, นี้เรียกว่า
โณฐัพพะบ้าง โณฐัพพายตนะบ้าง โณฐัพพธาตุบ้าง รูปทั้งนี้เรียกว่า โณฐัพพายตนะ .

รูปที่เรียกว่า โณฐัพพายตนะ นั้น เป็นไฉน?

ปฐวีธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตุ ที่แข็ง อ่อน ละเอียด หยาบ มีสัมผัสสบาย มีสัมผัส
ไม่สบายหนักเบา, โณฐัพพะใด เป็นสิ่งที่เห็นไม่ได้ แต่กระทบได้ กระทบแล้ว หรือ
กระทบอยู่ หรือจักกระทบ หรือพึงกระทบ ที่กายอันเป็นสิ่งที่เห็นไม่ได้ แต่กระทบได้, นี้เรียก
ว่า โณฐัพพะบ้าง โณฐัพพายตนะบ้าง โณฐัพพธาตุบ้าง รูปทั้งนี้เรียกว่า โณฐัพพายตนะ .

รูปที่เรียกว่า โณฐัพพายตนะ นั้น เป็นไฉน?

ปฐวีธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตุ ที่แข็ง อ่อน ละเอียด หยาบ มีสัมผัสสบาย มีสัมผัส
ไม่สบายหนักเบา, เพราะปรารภโณฐัพพะใด กายสัมผัสอาศัยกาย เกิดขึ้นแล้ว หรือเกิดขึ้น
อยู่ หรือจักเกิดขึ้น หรือพึงเกิดขึ้น ฯลฯ เพราะปรารภโณฐัพพะใด เวทนาอันเกิดแต่กายสัมผัส ฯลฯ
สัญญา ฯลฯ เจตนา ฯลฯ กายวิญญาณ อาศัยกาย เกิดขึ้นแล้ว หรือเกิดขึ้นอยู่ หรือจัก
เกิดขึ้น หรือพึงเกิดขึ้น ฯลฯ กายสัมผัส มีโณฐัพพะใดเป็นอารมณ์ อาศัยกาย เกิดขึ้นแล้ว
หรือเกิดขึ้นอยู่ หรือจักเกิดขึ้น หรือพึงเกิดขึ้น ฯลฯ เวทนาอันเกิดแต่กายสัมผัส ฯลฯ สัญญา ฯลฯ
เจตนา ฯลฯ กายวิญญาณ มีโณฐัพพะใดเป็นอารมณ์ อาศัยกาย เกิดขึ้นแล้ว หรือเกิด
ขึ้นอยู่ หรือจักเกิดขึ้น หรือพึงเกิดขึ้น, นี้เรียกว่า โณฐัพพะบ้าง โณฐัพพายตนะบ้าง
โณฐัพพธาตุบ้าง รูปทั้งนี้เรียกว่า โณฐัพพายตนะ .

[๕๔๑] รูปที่เรียกว่า อาโปธาตุ นั้น เป็นไฉน?

ความเอิบอาบ ธรรมชาติที่เอิบอาบ ความเหนียว ธรรมชาติที่เหนียว ธรรมชาติเครื่อง
เกาะกุมรูป อันใด รูปทั้งนี้เรียกว่า อาโปธาตุ .

รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปเป็นอนุปาทา .

[๕๔๒] รูปเป็นอุปาทินนะ นั้น เป็นไฉน?

จักขายตนะ โสถายตนะ ฆานายตนะ ชิวหายตนะ กายายตนะ อิตถินทรีย์ ปริสินทรีย์
ชีวิตินทรีย์ หรือรูปแม่อื่นใด มีอยู่ ได้แก่ รূปายตนะ คันธายตนะ รสายตนะ โณฐัพพายตนะ
อากาศธาตุ อาโปธาตุ รূปอุปยะ รূปสันตติ กพพิงการาหาร ที่กรรมแต่งขึ้น รูปทั้งนี้เรียกว่า
รูปเป็นอุปาทินนะ .

รูปเป็นอนุปาทินนะ นั้น เป็นไฉน?

สัททายตนะ กายวิญญาณุต วิญญาณุต รૂปลหตา รૂปมุตตา รૂปกัมมัณฺญตา รૂปชรตา
รૂปอนิจจตา หรือรูปแม่อื่นใด มีอยู่ ได้แก่ รূปายตนะ คันธายตนะ รสายตนะ โณฐัพพา-
*ยตนะ อากาศธาตุ อาโปธาตุ รূปอุปยะ รূปสันตติ กพพิงการาหาร ที่กรรมมี ได้แต่งขึ้น
รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปเป็นอนุปาทินนะ .

[๕๔๓] รูปเป็นอุปาทินนุปาทานียะ นั้น เป็นไฉน?

จักขายตนะ ฯลฯ กายายตนะ อิตถินทรีย์ ปริสินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ หรือรูปแม่อื่นใด
มีอยู่ ได้แก่ รূปายตนะ คันธายตนะ รสายตนะ โณฐัพพายตนะ อากาศธาตุ อาโปธาตุ
รૂปอุปยะ รূปสันตติ กพพิงการาหาร ที่กรรมแต่งขึ้น รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปเป็นอุปาทินนุปาทานียะ .

รูปเป็นอนุปาทินนุปาทานียะ นั้น เป็นไฉน?

สัททายตนะ กายวิญญาณุต วิญญาณุต รૂปลหตา รૂปมุตตา รૂปกัมมัณฺญตา รૂปชรตา
รૂปอนิจจตา หรือรูปแม่อื่นใด มีอยู่ ได้แก่ รূปายตนะ สัททายตนะ คันธายตนะ รสายตนะ
โณฐัพพายตนะ อากาศธาตุ อาโปธาตุ รূปอุปยะ รূปสันตติ กพพิงการาหาร ที่กรรมมี ได้
แต่งขึ้น รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปเป็นอนุปาทินนุปาทานียะ .

[๕๔๔] รูปเป็นสนธิสสนะ นั้น เป็นไฉน?

รূปายตนะ รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปเป็นสนธิสสนะ .

รูปเป็นอนธิสสนะ นั้น เป็นไฉน?

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์

จักขายตนะ ฯลฯ กพพิงการารหาร รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปเป็นอนัตตสนะ .

[๔๔๕] รูปเป็นสัปปฏิมะ นั้น เป็นไฉน?

จักขายตนะ โสตายตนะ ฆานายตนะ ชิวหายตนะ กายายตนะ รูปายตนะ สัททหายตนะ
คันธายตนะ รสายตนะ โผฏฐัพพายตนะ รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปเป็น สัปปฏิมะ .

รูปเป็นอัสสัปปฏิมะ นั้น เป็นไฉน?

อิตถินทรีย์ ฯลฯ กพพิงการารหาร รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปเป็นอัสสัปปฏิมะ .

[๔๔๖] รูปเป็นอินทรีย์ นั้น เป็นไฉน?

จักขุอินทรีย์ โสติดินทรีย์ ฆานินทรีย์ ชิวหินทรีย์ กายินทรีย์ อิตถินทรีย์ ปุริสินทรีย์
ชีวิตินทรีย์ รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปเป็นอินทรีย์ .

รูปที่ไม่เป็นอินทรีย์ นั้น เป็นไฉน?

รูปายตนะ ฯลฯ กพพิงการารหาร รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปไม่เป็นอินทรีย์ .

[๔๔๗] รูปเป็นมहाกุต นั้น เป็นไฉน?

โผฏฐัพพายตนะ อาโปธาตุ รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปเป็นมहाกุต .

รูปไม่เป็นมहाกุต นั้น เป็นไฉน?

จักขายตนะ ฯลฯ กพพิงการารหาร รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปไม่เป็นมहाกุต .

[๔๔๘] รูปเป็นวิญญูติ นั้น เป็นไฉน?

กายวิญญูติ วจวิญญูติ รูปนี้เรียกว่า รูปเป็นวิญญูติ .

รูปไม่เป็นวิญญูติ นั้น เป็นไฉน?

จักขายตนะ ฯลฯ กพพิงการารหาร รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปไม่เป็นวิญญูติ .

[๔๔๙] รูปเป็นจิตตสมภูฐาน นั้น เป็นไฉน?

กายวิญญูติ วจวิญญูติ หรือรูปแม้อื่นใด มีอยู่ ที่เกิดแต่จิต มีจิตเป็นเหตุ มีจิตเป็น
สมภูฐาน ได้แก่รูปายตนะ สัททหายตนะ คันธายตนะ รสายตนะ โผฏฐัพพายตนะ อากาสธาตุ
อาโปธาตุ รูปลหุตตา รูปมฤตตา รูปกัมมัญญุตตา รูปอุปยะ รูปสันตติ กพพิงการารหาร รูปทั้งนี้
เรียกว่า รูปเป็นจิตตสมภูฐาน .

รูปไม่เป็นจิตตสมภูฐาน นั้น เป็นไฉน?

จักขายตนะ ฯลฯ กายายตนะ อิตถินทรีย์ ปุริสินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ รูปชรรตา รูปอนิจจตา
หรือรูปแม้อื่นใด มีอยู่ ที่ไม่เกิดแต่จิต ไม่มีจิตเป็นเหตุ ไม่มีจิตเป็นสมภูฐาน ได้แก่รูปายตนะ
สัททหายตนะ คันธายตนะ รสายตนะ โผฏฐัพพายตนะ อากาสธาตุ อาโปธาตุ รูปลหุตตา รูป
มฤตตา รูปกัมมัญญุตตา รูปอุปยะ รูปสันตติ กพพิงการารหาร รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปไม่เป็นจิต-
*สมภูฐาน .

[๔๕๐] รูปเป็นจิตตสทก นั้น เป็นไฉน?

กายวิญญูติ วจวิญญูติ รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปเป็นจิตตสทก .

รูปไม่เป็นจิตตสทก นั้น เป็นไฉน?

จักขายตนะ ฯลฯ กพพิงการารหาร รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปไม่เป็นจิตตสทก .

[๔๕๑] รูปเป็นจิตตานปริวัตติ นั้น เป็นไฉน?

กายวิญญูติ วจวิญญูติ รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปเป็นจิตตานปริวัตติ .

รูปไม่เป็นจิตตานปริวัตติ นั้น เป็นไฉน?

จักขายตนะ ฯลฯ กพพิงการารหาร รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปไม่เป็นจิตตานปริวัตติ .

[๔๕๒] รูปเป็นภายใน นั้น เป็นไฉน?

จักขายตนะ ฯลฯ กายายตนะ รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปเป็นภายใน .

รูปเป็นภายนอก นั้น เป็นไฉน?

รูปายตนะ ฯลฯ กพพิงการารหาร รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปเป็นภายนอก .

[๔๕๓] รูปหยาบ นั้น เป็นไฉน?

จักขายตนะ ฯลฯ โผฏฐัพพายตนะ รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปหยาบ .

รูปละเอียด นั้น เป็นไฉน?

อิตถินทรีย์ ฯลฯ กพพิงการารหาร รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปละเอียด .

[๔๕๔] รูปไกล นั้น เป็นไฉน?

อิตถินทรีย์ ฯลฯ กพพิงการารหาร รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปไกล .

รูปใกล้ นั้น เป็นไฉน?

จักขายตนะ ฯลฯ โผฏฐัพพายตนะ รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปใกล้ .

[๔๕๕] รูปเป็นที่อาศัยเกิดของจักขุสัมผัส นั้น เป็นไฉน .

จักขายตนะ รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปเป็นที่อาศัยเกิดของจักขุสัมผัส .

รูปไม่เป็นที่อาศัยเกิดของจักขุสัมผัส นั้น ไฉน?

โสตายตนะ ฯลฯ กพพิงการารหาร รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปไม่เป็นที่อาศัยเกิดของจักขุสัมผัส .

[๔๕๖] รูปเป็นที่อาศัยเกิดของเวทนา อันเกิดแต่จักขุสัมผัส ฯลฯ ของสัญญา ฯลฯ
ของเจตนา ฯลฯ ของจักขุวิญญาณ นั้น เป็นไฉน?

[illegible]

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์

รูปไม่เป็นจักขุธาตุ นั้น เป็นไฉน?

โสตายตนะ ฯลฯ กพพิงการารหาร รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปไม่เป็นจักขุธาตุ .

[๔๖๘] รูปเป็นโสตราธาตุ ฯลฯ เป็นมานธาตุ ฯลฯ เป็นชีวหาธาตุ ฯลฯ

เป็นกายธาตุ นั้น เป็นไฉน?

กายายตนะ รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปเป็นกายธาตุ .

รูปไม่เป็นกายธาตุ นั้น เป็นไฉน?

จักขายตนะ ฯลฯ กพพิงการารหาร รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปไม่เป็นกายธาตุ .

[๔๖๙] รูปเป็นรูปธาตุ นั้น เป็นไฉน?

รูปายตนะ รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปเป็นรูปธาตุ .

รูปไม่เป็นรูปธาตุ นั้น เป็นไฉน?

จักขายตนะ ฯลฯ กพพิงการารหาร รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปไม่เป็นรูปธาตุ .

[๔๗๐] รูปเป็นสัทธาธาตุ ฯลฯ เป็นคันธาธาตุ ฯลฯ เป็นรสธาตุ ฯลฯ

เป็นโณฐัพพธาตุ เป็นไฉน?

โณฐัพพายตนะ รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปเป็นโณฐัพพธาตุ .

รูปไม่เป็นโณฐัพพธาตุ นั้น เป็นไฉน?

จักขายตนะ ฯลฯ กพพิงการารหาร รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปไม่เป็นโณฐัพพธาตุ .

[๔๗๑] รูปเป็นจักขุขันธ์ นั้น เป็นไฉน?

จักขไค เป็นปสาทรูป อาคัมหมากูตรูป ๔ ฯลฯ นี้เรียกว่า จักขุขันธ์ ฯลฯ บ้านว่างบ้าง
รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปเป็นจักขุขันธ์ .

รูปไม่เป็นจักขุขันธ์ นั้น เป็นไฉน?

โสตายตนะ ฯลฯ กพพิงการารหาร รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปไม่เป็นจักขุขันธ์ .

[๔๗๒] รูปเป็นโสติดนทรีย์ ฯลฯ เป็นฆานินทรีย์ ฯลฯ เป็นชีวหินทรีย์ ฯลฯ

เป็นกายินทรีย์ ฯลฯ นั้น เป็นไฉน?

กายไค เป็นปสาทรูป อาคัมหมากูตรูป ๔ ฯลฯ นี้เรียกว่า กายขันธ์ ฯลฯ บ้านว่างบ้าง
รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปเป็นกายินทรีย์ .

รูปไม่เป็นกายินทรีย์ นั้น เป็นไฉน?

จักขายตนะ ฯลฯ กพพิงการารหาร รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปไม่เป็นกายินทรีย์ .

[๔๗๓] รูปเป็นอิตถินทรีย์ นั้น เป็นไฉน?

ทรวตทรวงหญิง เครื่องหมายให้รู้ว่าหญิง กิริยาหญิง อาการหญิง สภาพหญิง ภาวะหญิง
ของหญิง ปรากฏได้ ด้วยเหตุใด รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปเป็นอิตถินทรีย์ .

รูปไม่เป็นอิตถินทรีย์ นั้น เป็นไฉน?

จักขายตนะ ฯลฯ กพพิงการารหาร รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปไม่เป็นอิตถินทรีย์ .

[๔๗๔] รูปเป็นปริสินทรีย์ นั้น เป็นไฉน?

ทรวตทรวงชาย เครื่องหมายให้รู้ว่าชาย กิริยาชาย อาการชาย สภาพชาย ภาวะชาย
ของชาย ปรากฏได้ ด้วยเหตุใด รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปเป็นปริสินทรีย์ .

รูปไม่เป็นปริสินทรีย์ นั้น เป็นไฉน?

จักขายตนะ ฯลฯ กพพิงการารหาร รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปไม่เป็นปริสินทรีย์ .

[๔๗๕] รูปเป็นชีวิตินทรีย์ นั้น เป็นไฉน?

อายุ ความดำรงอยู่ ความเป็นไปอยู่ กิริยาที่เป็นไปอยู่ อาการที่สืบเนื่องกันอยู่
ความประพฤติดังไปอยู่ ความหล่อเลี้ยงอยู่ ชีวิต อินทรีย์คือชีวิตของรูปธรรมนั้นๆ อันใด
รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปเป็นชีวิตินทรีย์ .

รูปไม่เป็นชีวิตินทรีย์ นั้น เป็นไฉน?

จักขายตนะ ฯลฯ กพพิงการารหาร รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปไม่เป็นชีวิตินทรีย์

[๔๗๖] รูปเป็นกายวิญญูติ นั้น เป็นไฉน?

การเคร่งตึง กิริยาที่เคร่งตึงด้วยดี ความที่เคร่งตึงด้วยดี การแสดงให้รู้ความหมาย
กิริยาที่แสดงให้รู้ความหมาย ความแสดงให้รู้ความหมาย แห่งกายของบุคคลผู้มีจิตเป็นกุศล
หรือมีจิตเป็นอกุศล หรือมีจิตเป็นอัปยากฤต ก้าวไปอยู่ ถอยกลับอยู่ แลดูอยู่ เหลียวซ้ายแล
ขวายอยู่ ถูเข้าอยู่ หรือเหยียดออกอยู่ อันใด รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปเป็นกายวิญญูติ .

รูปไม่เป็นกายวิญญูติ นั้น เป็นไฉน?

จักขายตนะ ฯลฯ กพพิงการารหาร รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปไม่เป็นกายวิญญูติ .

[๔๗๗] รูปเป็นวจิวิญญูติ นั้น เป็นไฉน?

การพูด การเปล่งวาจา การเจรจา การกล่าว การบ่าวร้อง การโฆษณา วาจา วจิเภท
แห่งบุคคลผู้มีจิตเป็นกุศล หรือมีจิตเป็นอกุศล หรือมีจิตเป็นอัปยากฤต อันใด นี้เรียกว่า วาจา ,
การแสดงให้รู้ความหมาย กิริยาที่แสดงให้รู้ความหมาย ความแสดงให้รู้ความหมายด้วยวาจา
อันใด รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปเป็นวจิวิญญูติ

รูปไม่เป็นวจิวิญญูติ นั้น เป็นไฉน?

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์

จักขายตนะ ฯลฯ กพพิงการารหาร รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปไม่เป็นวิริญญิตี .

[๕๓๘] รูปเป็นอากาศธาตุ นั้น เป็นไฉน?

อากาศ ธรรมชาติอื่นนับว่าอากาศ ความว่างเปล่า ธรรมชาติอื่นนับว่าความว่างเปล่า
ช่องว่าง ธรรมชาติอื่นนับว่าช่องว่าง อันมหาภูตรูป ๔ ไม่ถูกต้องแล้ว อันใด รูปทั้งนี้เรียกว่า
รูปเป็นอากาศธาตุ .

รูปไม่เป็นอากาศธาตุ นั้น เป็นไฉน?

จักขายตนะ ฯลฯ กพพิงการารหาร รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปไม่เป็นอากาศธาตุ .

[๕๓๙] รูปเป็นอาโปธาตุ นั้น เป็นไฉน?

ความเอิบอาบ ธรรมชาติที่เอิบอาบ ความเหนียว ธรรมชาติที่เหนียว ธรรมชาติที่เคื่อง
เกาะกุมรูป อันใด รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปเป็นอาโปธาตุ .

รูปไม่เป็นอาโปธาตุ นั้น เป็นไฉน?

จักขายตนะ ฯลฯ กพพิงการารหาร รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปไม่เป็นอาโปธาตุ .

[๕๔๐] รูปเป็นรูปลหุตตา นั้น เป็นไฉน?

ความเบา ความรวดเร็ว ความไม่เชื่องช้า ความไม่หนัก แห้งรูป อันใด รูปทั้งนี้
เรียกว่า รูปเป็นรูปลหุตตา .

รูปไม่เป็นรูปลหุตตา นั้น เป็นไฉน?

จักขายตนะ ฯลฯ กพพิงการารหาร รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปไม่เป็นรูปลหุตตา .

[๕๔๑] รูปเป็นรูปมุตตา นั้น เป็นไฉน?

ความอ่อน ภาวะที่อ่อน ความไม่แข็ง ความไม่กระด้าง แห้งรูป อันใด รูปทั้งนี้
เรียกว่า รูปเป็นรูปมุตตา .

รูปไม่เป็นรูปมุตตา นั้น เป็นไฉน?

จักขายตนะ ฯลฯ กพพิงการารหาร รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปไม่เป็นรูปมุตตา .

[๕๔๒] รูปเป็นรูปกัมมัญญุตตา นั้น เป็นไฉน?

กิริยาที่ควรแก่การงาน ความควรแก่การงาน ภาวะที่ควรแก่การงาน แห้งรูป อันใด
รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปเป็นรูปกัมมัญญุตตา .

รูปไม่เป็นรูปกัมมัญญุตตา นั้น เป็นไฉน?

จักขายตนะ ฯลฯ กพพิงการารหาร รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปไม่เป็นรูปกัมมัญญุตตา .

[๕๔๓] รูปเป็นรูปอุปยะ นั้น เป็นไฉน?

ความสังสมแห่งอายตนะทั้งหลาย อันใด อันนั้น เป็นความเกิดแห่งรูปนั้น รูปทั้งนี้เรียกว่า
รูปเป็นรูปอุปยะ

รูปไม่เป็นรูปอุปยะ นั้น เป็นไฉน?

จักขายตนะ ฯลฯ กพพิงการารหาร รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปไม่เป็นรูปอุปยะ .

[๕๔๔] รูปเป็นรูปสันตติ นั้น เป็นไฉน?

ความเกิดแห่งรูป อันใด อันนั้น เป็นความสืบต่อแห่งรูป รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปเป็น
รูปสันตติ .

รูปไม่เป็นรูปสันตติ นั้น เป็นไฉน?

จักขายตนะ ฯลฯ กพพิงการารหาร รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปไม่เป็นรูปสันตติ .

[๕๔๕] รูปเป็นรูปขรตา นั้น เป็นไฉน?

ความขรา ความคร่ำคร่า ความมีผินหลุด ความมีผมหงอก ความมีหน้างเหี่ยว ความ-
*เสื่อมอายุ ความห่อหม่แห่งอินทรีย์ แห้งรูป อันใด รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปเป็นรูปขรตา .

รูปไม่เป็นรูปขรตา นั้น เป็นไฉน?

จักขายตนะ ฯลฯ กพพิงการารหาร รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปไม่เป็นรูปขรตา .

[๕๔๖] รูปเป็นรูปอนิจตา นั้น เป็นไฉน?

ความสิ้นไป ความเสื่อมไป ความแตก ความทำลาย ความไม่เที่ยง ความอันตรธาน
แห้งรูป อันใด รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปเป็นรูปอนิจตา .

รูปไม่เป็นรูปอนิจตา นั้น เป็นไฉน?

จักขายตนะ ฯลฯ กพพิงการารหาร รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปไม่เป็นรูปอนิจตา .

[๕๔๗] รูปเป็นกพพิงการารหาร นั้น เป็นไฉน?

ข้าวสุก ขนมนสด ขนมหแห้ง ปลา เนื้อ นมสด นมส้ม เนยใส เนยข้น น้ามน
น้ำผึ้ง น้ำอ้อย หรือรูปแม่อื่นใด มีอยู่ อันเป็นของใส่ปาก ขบเคี้ยว กลืนกิน อิ่มท้อง ของ
สัตว์นั้นๆ ในชนบทใดๆ สัตว์ทั้งหลาย เลี้ยงชีวิตด้วยโอชาอันใด รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปเป็น
กพพิงการารหาร .

รูปไม่เป็นกพพิงการารหาร นั้น เป็นไฉน?

จักขายตนะ ฯลฯ รูปอนิจตา รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปไม่เป็นกพพิงการารหาร .

สงเคราะห์รูปเป็นหมวดละ ๒ อย่างนี้ .

ทุกนิเทศ จบ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์
[๖๑๐] รูปภายนอกไม่เป็นสโตยตนะ ฯลฯ ไม่เป็นฆานายตนะ ฯลฯ ไม่
เป็นชีวหายตนะ ฯลฯ ไม่เป็นกายายตนะ นั้น เป็นไฉน?

เป็นชีวหายตนะ ฯลฯ ไม่เป็นกายายตนะ นั้น เป็นไฉน?

รปกายในที่ป็นกายาตนะ นั้น ป็นไฉน?

บ้าง รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปภายในที่เป็นกายายตนะ .

จิกขาตนะ ฯลฯ ขิวหาตนะ รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปภายในที่ไม่เป็นกายาตนะ .

จักขายตนะ ฯลฯ กายายตนะ รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปภายในไม่เป็นร่ายตนะ .

รูปใด เป็นสี่ อาศัยมหาทรูป ๔ ฯลฯ นี้เรียกว่า รูปบ้าง รูปายตนะบ้าง รูปธาตุบ้าง

รูปภายนอกที่ไม่เป็นรูปายตนะ นั้น เป็นไฉน?

[๖๑๒] รพภายในไม่เป็นสัททหายตนะ ฯลฯ ไม่เป็นคันธายตนะ ฯลฯ ไม่เป็น

จักษายตนะ ฯลฯ กายายตนะ รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปภายในไม่เป็นโผฏฐัพพายตนะ.

ประวัติต ฯลฯ นี้เรียกว่า โภกัฏพพะบั้ง โภกัฏพพายตนะบั้ง โภกัฏพพธาดบั้ง

รพายนอกที่ไม่เป็นโผฏฐพายตนะ นั้นเป็นไฉน?

[๖๑๓] รปภายนอกไม่ป็นจกขรต นั้ ป็นไฉน?

รปภภายในที่เป็นจักษุโรค นั้น เป็นไฉน?

รพภายในที่ไม่เป็นจักษุโรค นั้น เป็นไหน?

[๖๑๔] รบภายนอกที่ไม่เป็นโสทรธำต ฯลฯ ไม่เป็นฆานธำต ฯลฯ ไม่เป็น

ร่ายตนนะ ฯลฯ กพพิงการาหาร รปทั้งนี้เรียกว่า รปภายนอกไม่เป็นกายธาตุ.

กายายตนะ รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปภายในที่เป็นกายธาตุ .

จิกขาตนะ ฯลฯ ชิวหายตะ รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปภายในที่ไม่เป็นกายธาตุ.

จักขายตนะ ฯลฯ กายายตนะ รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปภายในที่ไม่เป็นรูปธาตุ.

รูปายตนะ รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปภายนอกที่เป็นรูปธาตุ.

สัททนต์นะ ฯลฯ กพพิงการาหาร รปทั้งนี้เรียกว่า รปภายนอกที่ไม่เป็นรปธาตุ .

จักษยตนะ ฯลฯ กายยตนะ รปทั้งนี้เรียกว่า รปภายในไม่เป็นโพธิ์จัพพราต.

โพลีอัมพายตนะ รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปภายนอกที่เป็นโพลีอัมพธาตุ .

ร่ายตนนะ ฯลฯ กพฟิงการารหาร รบทั้งนี้เรียกว่า รบภายนอกที่ไม่เป็นโผฏฐัพพธาตุ.

ร่ายตะนะ ฯลฯ กพฟิงการาหาร รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปภายนอกไม่เป็นจักขณทริย.

จักขโต เป็นปสาทรูป อาศัณฺณมหาทตรป ๔ ฯลฯ นี้เรียกว่า จักขบั้ง ฯลฯ บ้านว่าง

รบกวนที่ไม่เป็นจักษุแพทย์ นั้น เป็นไหน?

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์

[๖๑๘] รูปภายนอกไม่เป็นโสติดนทรีย์ ฯลฯ ไม่เป็นฆานินทรีย์ ฯลฯ ไม่เป็น
ชีวหินทรีย์ ฯลฯ ไม่เป็นกายินทรีย์ นั้น เป็นไฉน?

รูปายตนะ ฯลฯ กพพิงการารหาร รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปภายนอกไม่เป็นกายินทรีย์ .

รูปภายในที่เป็นกายินทรีย์ นั้น เป็นไฉน?

กายใด เป็นปสาทรูป อาศัยมหาภูตรูป ๔ ฯลฯ นี้เรียกว่า กายบัง ฯลฯ บ้านว่างบัง
รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปภายในที่เป็นกายินทรีย์ .

รูปภายในที่ไม่เป็นกายินทรีย์ นั้น เป็นไฉน?

จักขายตนะ ฯลฯ ชิวหายตนะ รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปภายในที่ไม่เป็นกายินทรีย์ .

[๖๑๙] รูปภายในไม่เป็นอิตถินทรีย์ นั้น เป็นไฉน?

จักขายตนะ ฯลฯ กายายตนะ รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปภายในไม่เป็นชิวตถินทรีย์ .

รูปภายนอกที่เป็นอิตถินทรีย์ นั้น เป็นไฉน?

ทรวตทรวงหุญ เครื่องหมายให้รู้ว่าหุญ กิริยาหุญ อาการหุญ สภาพหุญ ภาวะ
หุญ ของหุญ ปรากฏได้ ด้วยเหตุใด รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปภายนอกที่เป็นอิตถินทรีย์ .

รูปภายนอกที่ไม่เป็นอิตถินทรีย์ นั้น เป็นไฉน?

รูปายตนะ ฯลฯ กพพิงการารหาร รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปภายนอกที่ไม่เป็นอิตถินทรีย์ .

[๖๒๐] รูปภายในไม่เป็นปริสินทรีย์ นั้น เป็นไฉน?

จักขายตนะ ฯลฯ กายายตนะ รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปภายในไม่เป็นปริสินทรีย์ .

รูปภายนอกที่เป็นปริสินทรีย์ นั้น เป็นไฉน?

ทรวตทรวงชาย เครื่องหมายให้รู้ว่าชาย กิริยาชาย อาการชาย สภาพชาย ภาวะชาย
ของชาย ปรากฏได้ ด้วยเหตุใด รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปภายนอกที่เป็นปริสินทรีย์ .

รูปภายนอกที่ไม่เป็นปริสินทรีย์ นั้น เป็นไฉน?

รูปายตนะ ฯลฯ กพพิงการารหาร รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปภายนอกที่ไม่เป็นปริสินทรีย์ .

[๖๒๑] รูปภายในไม่เป็นชิวิตินทรีย์ นั้น เป็นไฉน?

จักขายตนะ ฯลฯ กายายตนะ รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปภายในไม่เป็นชิวิตินทรีย์ .

รูปภายนอกที่เป็นชิวิตินทรีย์ นั้น เป็นไฉน?

อายุ ความดำรงอยู่ ความเป็นไปอยู่ กิริยาที่เป็นไปอยู่ อาการที่สืบเนื่องกันอยู่ ความ
ประพฤติเป็นไปอยู่ ความหล่อเลี้ยงอยู่ ชิวิต อินทรีย์คือชิวิต ของรูปธรรมนั้นๆ อันใด รูป
ทั้งนี้เรียกว่า รูปภายนอกเป็นชิวิตินทรีย์ .

รูปภายนอกที่ไม่เป็นชิวิตินทรีย์ นั้น เป็นไฉน?

รูปายตนะ ฯลฯ กพพิงการารหาร รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปภายนอกที่ไม่เป็นชิวิตินทรีย์ .

[๖๒๒] รูปภายในไม่เป็นกายวิญญูติ นั้น เป็นไฉน?

จักขายตนะ ฯลฯ กายายตนะ รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปภายในไม่เป็นกายวิญญูติ .

รูปภายนอกที่เป็นกายวิญญูติ นั้น เป็นไฉน?

การเคร่งตึง กิริยาที่เคร่งตึงด้วยดี ความเคร่งตึงด้วยดี การแสดงให้รู้ ความหมาย
กิริยาที่แสดงให้รู้ความหมาย ความแสดงให้รู้ความหมาย แห่งกาย ของบุคคลผู้มีจิตเป็นกุศล
หรือมีจิตเป็นอกุศล หรือมีจิตเป็นอัพยาทุกถ ก้าวไปอยู่ ถอยกลับอยู่ แลดูอยู่ เหลียวซ้ายแล
ขวายอยู่ คู้เข้าอยู่ หรือเหยียดออกอยู่ อันใด รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปภายนอกที่เป็นกายวิญญูติ .

รูปภายนอกที่ไม่เป็นกายวิญญูติ นั้น เป็นไฉน?

รูปายตนะ ฯลฯ กพพิงการารหาร รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปภายนอกที่ไม่เป็นกายวิญญูติ .

[๖๒๓] รูปภายในไม่เป็นวจิวิญญูติ นั้น เป็นไฉน?

จักขายตนะ ฯลฯ กายายตนะ รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปภายในไม่เป็นวจิวิญญูติ .

รูปภายนอกที่เป็นวจิวิญญูติ นั้น เป็นไฉน?

การพูด การเปล่งวาจา การเจรจา การกล่าว การปาวร้อง การโฆษณา วาจา วจิเภท
แห่งบุคคลผู้จิตเป็นกุศล หรือมีจิตเป็นอกุศล หรือมีจิตเป็นอัพยาทุกถ อันใด นี้เรียกว่า วาจา
การแสดงให้รู้ความหมาย กิริยาที่แสดงให้รู้ความหมาย ความแสดงให้รู้ความหมาย ด้วยวาจานั้น
อันใด รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปภายนอกที่เป็นวจิวิญญูติ .

รูปภายนอกที่ไม่เป็นวจิวิญญูติ นั้น เป็นไฉน?

รูปายตนะ ฯลฯ กพพิงการารหาร รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปภายนอกที่ไม่เป็นวจิวิญญูติ .

[๖๒๔] รูปภายในไม่เป็นอากาศธาตุ นั้น เป็นไฉน?

จักขายตนะ ฯลฯ กายายตนะ รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปภายในที่ไม่เป็นอากาศธาตุ .

รูปภายนอกที่เป็นอากาศธาตุ นั้น เป็นไฉน?

อากาศ ธรรมชาติอันนับว่าอากาศ ความว่างเปล่า ธรรมชาติอันนับว่าความว่างเปล่า
ช่องว่าง ธรรมชาติอันนับว่าช่องว่าง อันมหาภูตรูป ๔ ไม่ถูกต้องแล้ว อันใด รูปทั้งนี้เรียกว่า
รูปภายนอกที่เป็นอากาศธาตุ .

รูปภายนอกที่ไม่เป็นอากาศธาตุ นั้น เป็นไฉน?

รูปายตนะ ฯลฯ กพพิงการารหาร รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปภายนอกที่ไม่เป็นอากาศธาตุ .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์

[๖๒๕] รูปภายในไม่เป็นอาโปธาตุ นั้น เป็นไฉน?

จักขายตนะ ฯลฯ กายายตนะ รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปภายในไม่เป็นอาโปธาตุ .

รูปภายนอกที่เป็นอาโปธาตุ นั้น เป็นไฉน?

สภาวะที่เอิบอาบ ธรรมชาติที่เอิบอาบ สภาวะที่เหนียว ธรรมชาติที่เหนียว ธรรมชาติ
เครื่องเกาะกุมรูป รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปภายนอกที่เป็นอาโปธาตุ .

รูปภายนอกที่ไม่เป็นอาโปธาตุ นั้น เป็นไฉน?

รูปายตนะ ฯลฯ กพพิงการารหาร รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปภายนอกที่ไม่เป็นอาโปธาตุ .

[๖๒๖] รูปภายในไม่เป็นรูปลหุตตา นั้น เป็นไฉน?

จักขายตนะ ฯลฯ กายายตนะ รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปภายในไม่เป็นรูปลหุตตา .

รูปภายนอกที่เป็นรูปลหุตตา นั้น เป็นไฉน?

ความเบา ความรวดเร็ว ความไม่เชื่องช้า ความไม่หนัก แห้งรูป อันใด รูปทั้งนี้
เรียกว่า รูปภายนอกที่เป็นรูปลหุตตา .

รูปภายนอกที่ไม่เป็นรูปลหุตตา นั้นเป็นไฉน?

รูปายตนะ ฯลฯ กพพิงการารหาร รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปภายนอกที่ไม่เป็นรูปลหุตตา .

[๖๒๗] รูปภายในไม่เป็นรูปมุตตา นั้น เป็นไฉน?

จักขายตนะ ฯลฯ กายายตนะ รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปภายในไม่เป็นรูปมุตตา .

รูปภายนอกที่เป็นรูปมุตตา นั้น เป็นไฉน?

ความอ่อน ภาวะที่อ่อน ความไม่แข็ง ความไม่กระด้าง แห้งรูป อันใด รูปทั้งนี้
เรียกว่า รูปภายนอกเป็นรูปมุตตา .

รูปภายนอกที่ไม่เป็นรูปมุตตา นั้น เป็นไฉน?

รูปายตนะ ฯลฯ กพพิงการารหาร รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปภายนอกที่ไม่เป็นรูปมุตตา .

[๖๒๘] รูปภายในไม่เป็นรูปกัมมัณฺณุตตา นั้น เป็นไฉน?

จักขายตนะ ฯลฯ กายายตนะ รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปภายในไม่เป็นรูปกัมมัณฺณุตตา .

รูปภายนอกที่เป็นรูปกัมมัณฺณุตตา นั้น เป็นไฉน?

กิริยาที่ควรแก่การงาน ความควรแก่การงาน ภาวะที่ควรแก่การงาน แห้งรูป อันใด
รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปภายนอกที่เป็นรูปกัมมัณฺณุตตา .

รูปภายนอกที่ไม่เป็นรูปกัมมัณฺณุตตา นั้น เป็นไฉน?

รูปายตนะ ฯลฯ กพพิงการารหาร รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปภายนอกไม่เป็นรูปกัมมัณฺณุตตา .

[๖๒๙] รูปภายในไม่เป็นรูปอุปฺปายะ นั้น เป็นไฉน?

จักขายตนะ ฯลฯ กายายตนะ รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปภายในไม่เป็นรูปอุปฺปายะ .

รูปภายนอกที่เป็นรูปอุปฺปายะ นั้น เป็นไฉน?

ความสังสมแห่งอายตนะทั้งหลาย อันใด อันนั้น เป็นความเกิดแห่งรูป รูปทั้งนี้เรียก
ว่า รูปภายนอกที่เป็นรูปอุปฺปายะ .

รูปภายนอกที่ไม่เป็นรูปอุปฺปายะ นั้น เป็นไฉน?

รูปายตนะ ฯลฯ กพพิงการารหาร รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปภายนอกที่ไม่เป็นรูปอุปฺปายะ .

[๖๓๐] รูปภายในไม่เป็นรูปสันตติ นั้น เป็นไฉน?

จักขายตนะ ฯลฯ กายายตนะ รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปภายในไม่เป็นรูปสันตติ .

รูปภายนอกที่เป็นรูปสันตติ นั้น เป็นไฉน?

ความเกิดแห่งรูปอันใด อันนั้นเป็นความสืบทอดแห่งรูป รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปภายนอก
ที่เป็นรูปสันตติ .

รูปภายนอกที่ไม่เป็นรูปสันตติ นั้น เป็นไฉน?

รูปายตนะ ฯลฯ กพพิงการารหาร รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปภายนอกที่ไม่เป็นรูปสันตติ .

[๖๓๑] รูปภายในไม่เป็นรูปชฺรตา นั้น เป็นไฉน?

จักขายตนะ ฯลฯ กายายตนะ รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปภายในไม่เป็นรูปชฺรตา .

รูปภายนอกที่เป็นรูปชฺรตา นั้น เป็นไฉน?

ความชรา ความคร่ำคร่า ความมีผิวนหลุด ความมีผมหงอก ความมีหน้างเหี่ยว ความ
เสื่อมอายุ ความห่อหุ้มแห่งอินทรีย์ แห้งรูป อันใด รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปภายนอกที่เป็นรูปชฺรตา .

รูปภายนอกที่ไม่เป็นรูปชฺรตา นั้น เป็นไฉน?

รูปายตนะ ฯลฯ กพพิงการารหาร รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปภายนอกที่ไม่เป็นรูปชฺรตา .

[๖๓๒] รูปภายในไม่เป็นรูปอนิจฺจา นั้น เป็นไฉน?

จักขายตนะ ฯลฯ กายายตนะ รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปภายในไม่เป็นรูปอนิจฺจา .

รูปภายนอกที่เป็นรูปอนิจฺจา นั้น เป็นไฉน?

ความสิ้นไป ความเสื่อมไป ความแตก ความทำลาย ความไม่เที่ยง ความอันตรธาน
แห้งรูป อันใด รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปภายนอกที่เป็นรูปอนิจฺจา .

รูปภายนอกที่ไม่เป็นรูปอนิจฺจา นั้น เป็นไฉน?

รูปายตนะ ฯลฯ กพพิงการารหาร รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปภายนอกที่ไม่เป็นอนิจฺจา .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์

[๖๓๓] รูปภายในไม่เป็นกพฬิงการาหาร นั้น เป็นไฉน?

จักขายตนะ ฯลฯ กายายตนะ รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปภายในที่ไม่เป็นกพฬิงการาหาร .

รูปภายนอกที่เป็นกพฬิงการาหาร นั้น เป็นไฉน?

ข้าวสุก ขนเมสต ขนเมแห้ง ปลา เนื้อ นมสด นมส้ม เนยใส เนยข้น น้ำมัน
น้ำผึ้ง น้ำอ้อย หรือว่ารูปแม่อื่นใด มีอยู่ อันเป็นของโสปาก ขบเคี้ยว กลืนกิน อิ่มท้อง
ของสัตว์นั้นๆ ในชนบทใดๆ สัตว์ทั้งหลาย เลี้ยงชีวิตด้วยโอชาอันใด รูปทั้งนี้เรียกว่า รูป
ภายนอกที่เป็นกพฬิงการาหาร .

รูปภายนอกที่ไม่เป็นกพฬิงการาหาร นั้น เป็นไฉน?

รูปายตนะ ฯลฯ รูปอนิจจตา รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปภายนอกที่ไม่เป็นกพฬิงการาหาร .

สงเคราะห์รูปเป็นหมวดละ ๓ อย่างนี้ .

ตักนิทเทส จบ

จตุกกนิทเทส

[๖๓๔] รูปเป็นอุปาทาที่เป็นอุปาตินะ นั้น เป็นไฉน?

จักขายตนะ ฯลฯ กายายตนะ อิตถินทริย ปริสินทริย ชิวิตินทริย หรือรูปแม่อื่นใด
มีอยู่ ได้แก่ รูปายตนะ คันธายตนะ รสายตนะ อากาสธาตุ รูปอุปยะ รูปสันตติ กพฬิง-

*การาหาร ที่กรรมแต่งขึ้น รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปเป็นอุปาทาที่เป็นอุปาตินะ .

รูปเป็นอุปาทาที่เป็นอนุปาตินะ นั้น เป็นไฉน?

สัททายตนะ กายวิญญูติ วจวิญญูติ รูปลหุตา รูปมุตตา รูปกัมมัณญตา รูปชรตา
รูปอนิจจตา หรือรูปแม่อื่นใด มีอยู่ ได้แก่ รูปายตนะ คันธายตนะ รสายตนะ อากาสธาตุ
รูปอุปยะ รูปสันตติ กพฬิงการาหาร ที่กรรมมิได้แต่งขึ้น รูปนี้เรียกว่า รูปเป็นอุปาทาที่เป็น
อนุปาตินะ .

รูปเป็นอนุปาทาที่เป็นอุปาตินะ นั้น เป็นไฉน?

โผฏฐัพพายตนะ อาโปธาตุ ที่กรรมแต่งขึ้น รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปเป็นอนุปาทาที่เป็น
อุปาตินะ .

รูปเป็นอนุปาทาที่เป็นอนุปาตินะ นั้น เป็นไฉน?

โผฏฐัพพายตนะ อาโปธาตุ ที่กรรมมิได้แต่งขึ้น รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปเป็นอนุปาทาที่เป็น
อนุปาตินะ .

[๖๓๕] รูปเป็นอุปาทาที่เป็นอุปาตินนุปาทานิยะ นั้น เป็นไฉน?

จักขายตนะ ฯลฯ กายายตนะ อิตถินทริย ปริสินทริย ชิวิตินทริย หรือรูปแม่อื่นใด
มีอยู่ ได้แก่ รูปายตนะ คันธายตนะ รสายตนะ อากาสธาตุ รูปอุปยะ รูปสันตติ กพฬิง-

*การาหาร ที่กรรมแต่งขึ้น รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปเป็นอุปาทาที่เป็นอุปาตินนุปาทานิยะ .

รูปเป็นอุปาทาที่เป็นอนุปาตินนุปาทานิยะ นั้น เป็นไฉน?

สัททายตนะ กายวิญญูติ วจวิญญูติ รูปลหุตา รูปมุตตา รูปกัมมัณญตา รูปชรตา
รูปอนิจจตา หรือรูปแม่อื่นใด มีอยู่ ได้แก่ รูปายตนะ คันธายตนะ รสายตนะ อากาสธาตุ
รูปอุปยะ รูปสันตติ กพฬิงการาหาร ที่กรรมมิได้แต่งขึ้น รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปเป็นอุปาทาที่เป็น
อนุปาตินนุปาทานิยะ .

รูปเป็นอนุปาทาที่เป็นอุปาตินนุปาทานิยะ นั้น เป็นไฉน?

โผฏฐัพพายตนะ อาโปธาตุ ที่กรรมแต่งขึ้น รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปเป็นอนุปาทาที่เป็น
อนุปาตินนุปาทานิยะ .

รูปเป็นอนุปาทาที่เป็นอนุปาตินนุปาทานิยะ นั้น เป็นไฉน?

โผฏฐัพพายตนะ อาโปธาตุ ที่กรรมมิได้แต่งขึ้น รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปเป็นอนุปาทาที่เป็น
อนุปาตินนุปาทานิยะ .

[๖๓๖] รูปเป็นอุปาทาที่เป็นสัปปฎิยะ นั้น เป็นไฉน?

จักขายตนะ ฯลฯ รสายตนะ รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปเป็นอุปาทาที่เป็นสัปปฎิยะ .

รูปเป็นอุปาทาที่เป็นอัปปฎิยะ นั้น เป็นไฉน?

อิตถินทริย ฯลฯ กพฬิงการาหาร รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปเป็นอุปาทาที่เป็นอัปปฎิยะ .

รูปเป็นอนุปาทาที่เป็นสัปปฎิยะ นั้น เป็นไฉน?

โผฏฐัพพายตนะ รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปเป็นอนุปาทาที่เป็นสัปปฎิยะ .

รูปเป็นอนุปาทาที่เป็นอัปปฎิยะ นั้น เป็นไฉน?

อาโปธาตุ รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปเป็นอนุปาทาที่เป็นอัปปฎิยะ .

[๖๓๗] รูปเป็นอุปาทาที่หยาบ นั้น เป็นไฉน?

จักขายตนะ ฯลฯ รสายตนะ รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปเป็นอุปาทาที่หยาบ .

รูปเป็นอุปาทาที่ละเอียด นั้น เป็นไฉน?

อิตถินทริย ฯลฯ กพฬิงการาหาร รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปเป็นอุปาทาที่ละเอียด .

รูปเป็นอนุปาทาที่หยาบ นั้น เป็นไฉน?

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์

รูปเป็นอัปปฏิขะที่ไม่เป็นมหาภูต นั้น เป็นไฉน?

อิตถินทรีย์ ฯลฯ กพพิงการารอาหาร รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปเป็นอัปปฏิขะที่ไม่เป็นมหาภูต .

[๖๕๑] รูปเป็นอินทรีย์ที่หยาบ นั้น เป็นไฉน?

จักขนทรีย์ ฯลฯ กายินทรีย์ รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปเป็นอินทรีย์ที่หยาบ .

รูปเป็นอินทรีย์ที่ละเอียด นั้น เป็นไฉน?

อิตถินทรีย์ ปริสินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปเป็นอินทรีย์ที่ละเอียด .

รูปไม่เป็นอินทรีย์ที่หยาบ นั้น เป็นไฉน?

รูปายตนะ ฯลฯ โผฏฐัพพายตนะ รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปไม่เป็นอินทรีย์ที่หยาบ .

รูปไม่เป็นอินทรีย์ที่ละเอียด นั้น เป็นไฉน?

กายวิญญูติ ฯลฯ กพพิงการารอาหาร รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปไม่เป็นอินทรีย์ที่ละเอียด .

[๖๕๒] รูปเป็นอินทรีย์ที่อยู่ไกล นั้น เป็นไฉน?

อิตถินทรีย์ ปริสินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปเป็นอินทรีย์ที่อยู่ไกล .

รูปเป็นอินทรีย์ที่อยู่ใกล้ นั้น เป็นไฉน?

จักขนทรีย์ ฯลฯ กายินทรีย์ รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปเป็นอินทรีย์ที่อยู่ใกล้ .

รูปไม่เป็นอินทรีย์ที่อยู่ไกล นั้น เป็นไฉน?

กายวิญญูติ ฯลฯ กพพิงการารอาหาร รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปไม่เป็นอินทรีย์ที่อยู่ไกล .

รูปไม่เป็นอินทรีย์ที่อยู่ใกล้ นั้น เป็นไฉน?

รูปายตนะ ฯลฯ โผฏฐัพพายตนะ รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปไม่เป็นอินทรีย์ที่อยู่ใกล้ .

[๖๕๓] รูปเป็นมหาภูตที่หยาบ นั้น เป็นไฉน?

โผฏฐัพพายตนะ รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปเป็นมหาภูตที่หยาบ .

รูปเป็นมหาภูตที่ละเอียด นั้น เป็นไฉน?

อาโปธาตุ รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปเป็นมหาภูตที่ละเอียด .

รูปไม่เป็นมหาภูตที่หยาบ นั้น เป็นไฉน?

จักขายตนะ ฯลฯ รสายตนะ รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปไม่เป็นมหาภูตที่หยาบ .

รูปไม่เป็นมหาภูตที่ละเอียด นั้น เป็นไฉน?

อิตถินทรีย์ ฯลฯ กพพิงการารอาหาร รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปไม่เป็นมหาภูตที่ละเอียด .

[๖๕๔] รูปเป็นมหาภูตที่อยู่ไกล นั้น เป็นไฉน?

อาโปธาตุ รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปเป็นมหาภูตที่อยู่ไกล .

รูปเป็นมหาภูตที่อยู่ใกล้ นั้น เป็นไฉน?

โผฏฐัพพายตนะ รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปเป็นมหาภูตที่อยู่ใกล้ .

รูปไม่เป็นมหาภูตที่อยู่ไกล นั้น เป็นไฉน?

อิตถินทรีย์ ฯลฯ กพพิงการารอาหาร รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปไม่เป็นมหาภูตที่อยู่ไกล .

รูปไม่เป็นมหาภูตที่อยู่ใกล้ นั้น เป็นไฉน?

จักขายตนะ ฯลฯ รสายตนะ รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปไม่เป็นมหาภูตที่อยู่ใกล้ .

[๖๕๕] รูปที่เห็นได้ คือ รูปายตนะ

รูปที่ฟังได้ คือ สัททายตนะ

รูปที่รู้ได้ คือ คันธายตนะ รสายตนะ โผฏฐัพพายตนะ

รูปที่รู้แจ้งได้ด้วยใจ คือ รูปทั้งหมด .

สังเคราะห์รูปเป็นหมวดละ ๔ อย่างนี้ .

จตุกกนิทเทศ จบ

ปัญจกนิทเทศ

[๖๕๖] รูปที่เรียกว่า ปฐวีธาตุ นั้น เป็นไฉน?

ธรรมชาติที่แข็ง ธรรมชาติที่กระด้าง ความแข็ง ภาวะที่แข็ง เป็นภายใน หรือภายนอก

ก็ตาม เป็นอุปาตินะหรืออนุปาตินะก็ตาม อันใด รูปทั้งนี้เรียกว่า ปฐวีธาตุ .

รูปที่เรียกว่า อาโปธาตุ นั้น เป็นไฉน?

ความเอิบอาบ ธรรมชาติที่เอิบอาบ ความเหนียว ธรรมชาติที่เหนียว ธรรมชาติเครื่อง

เกาะกุมรูป เป็นภายในหรือภายนอกก็ตาม เป็นอุปาตินะหรืออนุปาตินะก็ตาม อันใด

รูปทั้งนี้เรียกว่า อาโปธาตุ

รูปที่เรียกว่า เตโชธาตุ นั้น เป็นไฉน?

ความร้อน ธรรมชาติที่ร้อน ความอุ่น ธรรมชาติที่อุ่น ความอบอุ่น ธรรมชาติที่อบอุ่น

เป็นภายในหรือภายนอกก็ตาม เป็นอุปาตินะหรืออนุปาตินะก็ตาม อันใด รูปทั้งนี้เรียกว่า

เตโชธาตุ .

รูปที่เรียกว่า วาโยธาตุ นั้น เป็นไฉน?

ความพัดไปมา ธรรมชาติที่พัดไปมา ธรรมชาติเครื่องค้ำจุนรูป เป็นภายในหรือภายนอก

ก็ตาม เป็นอุปาตินะหรืออนุปาตินะก็ตาม อันใด รูปทั้งนี้เรียกว่า วาโยธาตุ .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์
รูปที่เป็น อุปาทา นั้น เป็นไฉน?
จักขายตนะ ฯลฯ กพพิงการารหาร รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปที่เป็นอุปาทา .
สงเคราะห์รูปเป็นหมวดละ ๕ อย่างนี้
ปัญจกนิทเทศ จบ

นัจจกนิทเทศ
[๖๕๓] รูปอันจักขุวิญญาณพึงรู้ คือ รูปายตนะ
รูปอันโสตวิญญาณพึงรู้ คือ สัททายตนะ
รูปอันฆานวิญญาณพึงรู้ คือ คันธายตนะ
รูปอันชีวหาวิญญาณพึงรู้ คือ รสายตนะ
รูปอันกายวิญญาณพึงรู้ คือ โผฏฐัพพายตนะ
รูปอันมโนวิญญาณพึงรู้ คือ รูปทั้งหมด
สงเคราะห์รูปเป็นหมวดละ ๖ อย่างนี้ .
นัจจกนิทเทศ จบ

สัตตกนิทเทศ
[๖๕๔] รูปอันจักขุวิญญาณพึงรู้ คือ รูปายตนะ
รูปอันโสตวิญญาณพึงรู้ คือ สัททายตนะ
รูปอันฆานวิญญาณพึงรู้ คือ คันธายตนะ
รูปอันชีวหาวิญญาณพึงรู้ คือ รสายตนะ
รูปอันกายวิญญาณพึงรู้ คือ โผฏฐัพพายตนะ
รูปอันมโนธาตุพึงรู้ คือ รูปายตนะ สัททายตนะ คันธายตนะ รสายตนะ โผฏฐัพ-
*พายตนะ
รูปอันมโนวิญญาณธาตุพึงรู้ คือ รูปทั้งหมด
สงเคราะห์รูปเป็นหมวดละ ๗ อย่างนี้ .
สัตตกนิทเทศ จบ

อัญญกนิทเทศ
[๖๕๕] รูปอันจักขุวิญญาณพึงรู้ คือ รูปายตนะ
รูปอันโสตวิญญาณพึงรู้ คือ สัททายตนะ
รูปอันฆานวิญญาณพึงรู้ คือ คันธายตนะ
รูปอันชีวหาวิญญาณพึงรู้ คือ รสายตนะ
รูปอันกายวิญญาณพึงรู้ที่มีสัมผัสเป็นสุข คือ โผฏฐัพพะ อันเป็นที่ชอบใจ
รูปอันกายวิญญาณพึงรู้ที่มีสัมผัสเป็นทุกข์ คือ โผฏฐัพพะ อันไม่เป็นที่ชอบใจ
รูปอันมโนธาตุพึงรู้ คือ รูปายตนะ สัททายตนะ คันธายตนะ รสายตนะ โผฏฐัพพายตนะ
รูปอันมโนวิญญาณธาตุพึงรู้ คือ รูปทั้งหมด
สงเคราะห์รูปเป็นหมวดละ ๘ อย่างนี้ .
อัญญกนิทเทศ จบ

นวกนิทเทศ
[๖๖๐] รูปที่เรียกว่า จักขุทริย นั้น เป็นไฉน?
จักขไค เป็นประสาทรูป อาคัสมหาภูตรูป ๔ ฯลฯ นี้เรียกว่า จักขุบ้าง ฯลฯ บ้านว่างบ้าง
รูปทั้งนี้เรียกว่า จักขุทริย .
รูปที่เรียกว่า โสติดนทริย ฯลฯ ที่เรียกว่า ฆานินทริย ฯลฯ ที่เรียกว่า ชิวหินทริย
ฯลฯ ที่เรียกว่า กายินทริย ฯลฯ ที่เรียกว่า อิตถินทริย ฯลฯ ที่เรียกว่า ปุริสินทริย ฯลฯ
ที่เรียกว่า ชิวิตนทริย นั้นเป็นไฉน?
อายุ ความดำรงอยู่ ความเป็นไปอยู่ กิริยาที่เป็นไปอยู่ อากาโรที่สืบเนื่องกันอยู่ ความ-
*ประพฤติเป็นไปอยู่ ความหล่อเลี้ยงอยู่ ชิวิต อินทริยคือชิวิตแห่งรูปธรรมนั้นๆ อันใด รูปทั้งนี้
เรียกว่า ชิวิตนทริย .
รูปที่ไม่เป็นอินทริย นั้น เป็นไฉน?
รูปายตนะ ฯลฯ กพพิงการารหาร รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปที่ไม่เป็นอินทริย .
สงเคราะห์รูปเป็นหมวดละ ๙ อย่างนี้ .
นวกนิทเทศ จบ

ทสกนิทเทศ
[๖๖๑] รูปที่เรียกว่า จักขุทริย นั้น เป็นไฉน?

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์

จักขโตะ เป็นประสาทรูป อาคิยมหาภูตรูป ๔ ฯลฯ นี้เรียกว่า จักขุบ้าง ฯลฯ บ้านว่างบ้าง รูปทั้งนี้เรียกว่า จักขุทริย .

รูปที่เรียกว่า โสติดทริย ฯลฯ ที่เรียกว่า ฆานินทริย ฯลฯ ที่เรียกว่า ชิวหินทริย ฯลฯ ที่เรียกว่า กายินทริย ฯลฯ ที่เรียกว่า อิตถินทริย ฯลฯ ที่เรียกว่า ปุริสินทริย ฯลฯ ที่เรียกว่า ชิวิตินทริย นั้น เป็นไฉน?

อายุ ความดำรงอยู่ ความเป็นไปอยู่ กิริยาที่เป็นไปอยู่ อากาโรที่สืบเนื่องกันอยู่ ความประพฤติเป็นไปอยู่ ความหล่อเลี้ยงอยู่ ชิวิต อินทริยคือชิวิต แห่งรูปธรรมนั้นๆ อันใด รูป-
*ทั้งนี้เรียกว่า ชิวิตินทริย .

รูปที่ไม่เป็นอินทริยที่เป็นสัปปฏิฆะ นั้น เป็นไฉน?

รูปายตนะ ฯลฯ โผฏฐัพพะายตนะ รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปที่ไม่เป็นอินทริยที่เป็นสัปปฏิฆะ .

รูปที่ไม่เป็นอินทริยที่เป็นอัปปฏิฆะ นั้น เป็นไฉน?

กายวิญญูติ ฯลฯ กพพิงการาหาร รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปที่ไม่เป็นอินทริย ที่เป็นอัปปฏิฆะ .

สงเคราะห์รูปเป็นหมวดละ ๑๐ อย่างนี้ .

ทสกนิตเทศ จบ

เอกาทสกนิตเทศ

[๖๖๒] รูปที่เรียกว่า จักขายตนะ นั้น เป็นไฉน?

จักขโตะ เป็นประสาทรูป อาคิยมหาภูตรูป ๔ ฯลฯ นี้เรียกว่า จักขุบ้าง ฯลฯ บ้านว่างบ้าง รูปทั้งนี้เรียกว่า จักขายตนะ .

รูปที่เรียกว่า โสตายตนะ ฯลฯ ที่เรียกว่า ฆานายตนะ ฯลฯ ที่เรียกว่า ชิวหายตนะ ฯลฯ ที่เรียกว่า กายายตนะ ฯลฯ ที่เรียกว่า รูปายตนะ ฯลฯ ที่เรียกว่า สัททหายตนะ ฯลฯ ที่เรียกว่า คันธายตนะ ฯลฯ ที่เรียกว่า รสายตนะ ฯลฯ ที่เรียกว่า โผฏฐัพพะายตนะ นั้น เป็นไฉน?

ปฐวีธาตุ ฯลฯ เรียกว่า โผฏฐัพพะบ้าง โผฏฐัพพธาตุบ้าง รูปทั้งนี้เรียกว่า โผฏฐัพ-
*พายตนะ .

รูปเป็นอนินทิสสนะ เป็นอัปปฏิฆะ แต่เนื้อมะในธัมมายตนะ นั้น เป็นไฉน?

อิตถินทริย ฯลฯ กพพิงการาหาร รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปเป็นอนินทิสสนะ เป็นอัปปฏิฆะ แต่เนื้อมะในธัมมายตนะ .

สงเคราะห์รูปเป็นหมวดละ ๑๑ อย่างนี้ .

เอกาทสกนิตเทศ จบ .

รูปวิภักติ จบ .

ภาณวารที่ ๘ จบ .

นิกเขปกัณฑ์

ติกะ

[๖๖๓] ธรรมเป็นกุตล เป็นไฉน?

กุตลมูล ๓ คือ อโลกะ อโทะสะ อโมหะ , เวทนาขันธ สัญญาขันธ สังขารขันธ วิทยญาณขันธ อันสัมปยุตด้วยกุตลมูลนั้น , กายกรรม วาจิกรรม มโนกรรม อันมีกุตลมูลนั้น เป็นสมภูฐาน สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นกุตล .

ธรรมเป็นอกุตล เป็นไฉน?

อกุตลมูล ๓ คือ โลกะ โทะสะ โมหะ และกิเลสที่ตั้งอยู่ฐานเดียวกันกับอกุตลมูลนั้น , เวทนาขันธ สัญญาขันธ สังขารขันธ วิทยญาณขันธ อันสัมปยุตด้วยอกุตลมูลนั้น , กายกรรม วาจิกรรม มโนกรรม อันมีอกุตลมูลนั้น เป็นสมภูฐาน สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นอกุตล .

ธรรมเป็นอัพยากฤต เป็นไฉน?

วิบากแห่งกุตลธรรมและอกุตลธรรม ที่เป็นกามาวจร รูปาวจร อรูปาวจร โลกุตตระ คือ เวทนาขันธ สัญญาขันธ สังขารขันธ วิทยญาณขันธ , ธรรมเป็นกิริยา ไม่ใช่กุตล ไม่ใช่อกุตล ไม่ใช่กรรมวิบาก , รูปทั้งหมด และอสังขตธาตุ สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นอัพยากฤต .

[๖๖๔] ธรรมสัมปยุตด้วยสุขเวทนา เป็นไฉน?

สัญญาขันธ สังขารขันธ วิทยญาณขันธ อันสัมปยุตด้วยสุขเวทนานั้น เว้นสุขเวทนา ในกามาวจรจิต รูปาวจรจิต โลกุตระจิต อันเป็นที่เกิดแห่งสุขเวทนา สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมสัมปยุตด้วยสุขเวทนา .

ธรรมสัมปยุตด้วยทุกขเวทนา เป็นไฉน?

สัญญาขันธ สังขารขันธ วิทยญาณขันธ อันสัมปยุตด้วยทุกขเวทนานั้น เว้นทุกขเวทนา ในกามาวจรจิต อันเป็นที่เกิดแห่งทุกขเวทนา สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมสัมปยุตด้วยทุกขเวทนา .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์

ธรรมสัมปยุตด้วยอทุกขมสุขเวทนา เป็นไฉน?

สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ วิญญาณขันธ์ อันสัมปยุตด้วยอทุกขมสุขเวทนานั้น เว้น-

*อทุกขมสุขเวทนา ในกามาวจรจิต รูปาวจรจิต อรูปาวจรจิต โลกุตตรจิต อันเป็นที่เกิดแห่งอทุกขมสุขเวทนา สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมสัมปยุตด้วย อทุกขมสุขเวทนา .

[๖๖๕] ธรรมเป็นวิบาก เป็นไฉน?

วิบากแห่งกุศลธรรมและอกุศลธรรม ที่เป็นกามาวจร รูปาวจร อรูปาวจร โลกุตตระ คือ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ วิญญาณขันธ์ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นวิบาก .

ธรรมเป็นเหตุแห่งวิบาก เป็นไฉน?

กุศลธรรมและอกุศลธรรม ที่เป็นกามาวจร รูปาวจร อรูปาวจร โลกุตตระ คือ เวทนาขันธ์ ฯลฯ วิญญาณขันธ์ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นเหตุแห่งวิบาก .

ธรรมไม่เป็นวิบากและไม่เป็นเหตุแห่งวิบาก เป็นไฉน?

ธรรมเป็นกิริยา ไม่ใช่กุศล ไม่ใช่อกุศล ไม่ใช่กรรมวิบาก, รูปทั้งหมด, และอสังขตธาตุ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมไม่เป็นวิบากและไม่เป็นเหตุแห่งวิบาก .

[๖๖๖] ธรรมอันเจตนากรรมที่สัมปยุตด้วยตัณหาทิฏฐิ เข้ายึดครองและเป็นอารมณ์ของอุปาทาน เป็นไฉน?

วิบากแห่งกุศลธรรมและอกุศลธรรม ประเภทที่ยังมีอาสวะ ซึ่งเป็นกามาวจร รูปาวจร อรูปาวจร คือ เวทนาขันธ์ ฯลฯ วิญญาณขันธ์ และรูปที่กรรมแต่งขึ้น สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมอันเจตนากรรมที่สัมปยุตด้วยตัณหาทิฏฐิ เข้ายึดครองและเป็นอารมณ์ของอุปาทาน .

ธรรมอันเจตนากรรมที่สัมปยุตด้วยตัณหาทิฏฐิ ไม่เข้ายึดครอง แต่เป็นอารมณ์ของอุปาทาน เป็นไฉน?

กุศลธรรมและอกุศลธรรม ประเภทที่ยังมีอาสวะ ซึ่งเป็นกามาวจร รูปาวจร อรูปาวจร คือ เวทนาขันธ์ ฯลฯ วิญญาณขันธ์, ธรรมเป็นกิริยา ไม่ใช่กุศล ไม่ใช่อกุศล ไม่ใช่กรรมวิบาก และรูปที่กรรมมิได้แต่งขึ้น สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมอันเจตนากรรมที่สัมปยุตด้วยตัณหาทิฏฐิ ไม่เข้ายึดครองแต่เป็นอารมณ์ของอุปาทาน .

ธรรมอันเจตนากรรมที่สัมปยุตด้วยตัณหาทิฏฐิ ไม่เข้ายึดครอง และไม่เป็นอารมณ์ของอุปาทาน เป็นไฉน?

มรรคและผลของมรรคที่เป็นโลกุตตระ และอสังขตธาตุ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมอันเจตนากรรมที่สัมปยุตด้วยตัณหาทิฏฐิ ไม่เข้ายึดครองและไม่เป็นอารมณ์ของอุปาทาน .

[๖๖๗] ธรรมเศร้าหมองและเป็นอารมณ์ของสังกิเลส เป็นไฉน?

อกุศลมูล ๓ คือ โลภะ โทสะ โมหะ และกิเลสที่ตั้งอยู่ฐานเดียวกัน กับอกุศลมูลนั้น, เวทนาขันธ์ ฯลฯ วิญญาณขันธ์ อันสัมปยุตด้วยอกุศลมูลนั้น, กายกรรม วาจกรรม มโนกรรม อันมีอกุศลมูลนั้นเป็นสมุฏฐาน สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเศร้าหมองและเป็นอารมณ์ของสังกิเลส .

ธรรมไม่เศร้าหมองแต่เป็นอารมณ์ของสังกิเลส เป็นไฉน?

กุศลธรรมและอัพยาตธรรม ประเภทที่ยังมีอาสวะ ซึ่งเป็นกามาวจร รูปาวจร อรูปาวจร คือ รูปขันธ์ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ วิญญาณขันธ์ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมไม่เศร้าหมองแต่เป็นอารมณ์ของสังกิเลส .

ธรรมไม่เศร้าหมองและไม่เป็นอารมณ์ของสังกิเลส เป็นไฉน?

มรรคและผลของมรรคที่เป็นโลกุตตระ และอสังขตธาตุ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมไม่เศร้าหมองและไม่เป็นอารมณ์ของสังกิเลส .

[๖๖๘] ธรรมมีวิตกมีวิจารณ์ เป็นไฉน?

เวทนาขันธ์ ฯลฯ วิญญาณขันธ์ อันสัมปยุตด้วยวิตกและวิจารณ์ เว้นวิตกและวิจารณ์ในกามาวจรจิต รูปาวจรจิต โลกุตตรจิต อันเป็นที่เกิดแห่งธรรมมีวิตกมีวิจารณ์ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมมีวิตกมีวิจารณ์ .

ธรรมไม่มีวิตกแต่มีวิจารณ์ เป็นไฉน?

เวทนาขันธ์ ฯลฯ วิญญาณขันธ์ อันสัมปยุตด้วยวิตกและวิจารณ์ เว้นวิจารณ์ในรูปาวจรจิต โลกุตตรจิต อันเป็นที่เกิดแห่งธรรมไม่มีวิตกแต่มีวิจารณ์ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมไม่มีวิตกแต่มีวิจารณ์ .

ธรรมไม่มีวิตกไม่มีวิจารณ์ เป็นไฉน?

เวทนาขันธ์ ฯลฯ วิญญาณขันธ์ ในกามาวจรจิต รูปาวจรจิต อรูปาวจรจิต โลกุตตรจิต อันเป็นที่เกิดแห่งธรรมไม่มีวิตกไม่มีวิจารณ์, รูปทั้งหมดและอสังขตธาตุ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมไม่มีวิตกไม่มีวิจารณ์ .

[๖๖๙] ธรรมสหระกตด้วยปิตี เป็นไฉน?

เวทนาขันธ์ ฯลฯ วิญญาณขันธ์ อันสัมปยุตด้วยปิตินั้น เว้นปิตี ในกามาวจรจิต รูปาวจรจิต โลกุตตรจิต อันเป็นที่เกิดแห่งปิตี สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมสหระกตด้วยปิตี .

ธรรมสหระกตด้วยสุขเวทนา เป็นไฉน?

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์

สัญญาขันธ สังขารขันธ วิญญาณขันธ อันสัมปยุตด้วยสุขเวทนานั้น เว้นสุขเวทนา ในกามาวจรจิต รูปาวจรจิต โลกุตตรจิต อันเป็นที่เกิดแห่งสุขเวทนา สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมสหระคตด้วยสุขเวทนา .

ธรรมสหระคตด้วยอุเบกขาเวทนา เป็นไฉน?

สัญญาขันธ สังขารขันธ วิญญาณขันธ อันสัมปยุตด้วยอุเบกขาเวทนานั้น เว้นอุเบกขา เวทนา ในกามาวจรจิต รูปาวจรจิต อรูปาวจรจิต โลกุตตรจิตอันเป็นที่เกิดแห่งอุเบกขาเวทนา สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมสหระคตด้วยอุเบกขาเวทนา .

[๖๓๐] ธรรมอันโสตาปัตติมรรคประหาณ เป็นไฉน?

สัญญา ๓ คือ สักกายทิฐิ วิจิกิจฉา สลัปปตปราคาส .

[๖๓๑] บรรดาสัญญา ๓ นั้น สักกายทิฐิ เป็นไฉน?

ปฏชนในโลกนี้ ผู้ไร้การศึกษา ไม่ได้เห็นพระอริยเจ้า ไม่ฉลาดในธรรมของพระอริยเจ้า ไม่ได้ฝึกฝนในธรรมของพระอริยเจ้า ไม่ได้เห็นสัตบุรุษ ไม่ฉลาดในธรรมของสัตบุรุษ ไม่ได้ฝึกฝน ในธรรมของสัตบุรุษ ย่อมเห็นรูปเป็นตน หรือเห็นตนมีรูป เห็นรูปในตน เห็นตนในรูป ย่อมเห็นเวทนาเป็นตน หรือเห็นตนมีเวทนา เห็นเวทนาในตน เห็นตนในเวทนา ย่อมเห็น สัญญาเป็นตน หรือเห็นตนมีสัญญา เห็นสัญญาในตน เห็นตนในสัญญา ย่อมเห็นสังขารเป็น-
*ตน หรือเห็นตนมีสังขาร เห็นสังขารในตน เห็นตนในสังขาร ย่อมเห็นวิญญาณเป็นตน หรือ เห็นตนมีวิญญาณ เห็นวิญญาณในตน เห็นตนในวิญญาณ ทิฐิ ความเห็น ไปข้างทิฐิ ปาชัญญ คือทิฐิ กันดารคือทิฐิ ความเห็นเป็นข้าศึกต่อสัมมาทิฐิ ความผันแปรแห่งทิฐิ สัญญา ๓ คือทิฐิ ความยึดถือ ความยึดมั่น ความตั้งมั่น ความถือผิด ทางชั่ว ทางผิด ภาวะที่ผิด ลัทธิ เป็นบ่อเกิดแห่งความพินาศ การถือโดยวิปลาส มีลักษณะเช่นว่านี้ อันใด นี้เรียกว่า สักกายทิฐิ .

[๖๓๒] วิจิกิจฉา เป็นไฉน?

ปฏชนเคลือบแคลงสงสัยในพระศาสดา ในพระธรรม ในพระสงฆ์ ในสิกขา ในส่วน อดีต ในส่วนอนาคต ทั้งในส่วนอดีตและส่วนอนาคต ในปฏิจลสมุปปาตธรรมที่ว่า เพราะธรรม นี้เป็นปัจจัยธรรมนี้จึงเกิดขึ้น การเคลือบแคลง กิริยาที่เคลือบแคลง ความเคลือบแคลง ความ คิดเห็นไปต่างๆ นานา ความตัดสินใจไม่ได้ ความเห็นเป็นสองแง่ ความเห็นเหมือนทาง แพร่ง ความสงสัย ความไม่สามารถจะถือเอาโดยส่วนเดียวได้ ความคิดส่ายไป ความคิดพราไป ความไม่สามารถจะหยั่งลงถือเอาเป็นยุติได้ ความกระด้างแห่งจิต ความลังเลใจ อันใด นี้เรียกว่า วิจิกิจฉา .

[๖๓๓] สลัปปตปราคาส เป็นไฉน?

ความเห็นว่า ความบริสุทธิ์ย่อมมีได้ด้วยศีล ด้วยพรต ด้วยศีลพรตของสมณพราหมณ์ ในภายนอกแต่ศาสนานี้ ดังนี้ ทิฐิ ความเห็น ไปข้างทิฐิ ปาชัญญคือทิฐิ กันดารคือทิฐิ ความเห็นเป็นข้าศึกต่อสัมมาทิฐิ ความผันแปรแห่งทิฐิ สัญญา ๓ คือทิฐิ ความยึดถือ ความ ยึดมั่น ความตั้งมั่น ความถือผิด ทางชั่ว ทางผิด ภาวะที่ผิด ลัทธิเป็นบ่อเกิดแห่งความพินาศ การถือโดยวิปลาส อันมีลักษณะเช่นว่านี้ อันใด นี้เรียกว่า สลัปปตปราคาส .

[๖๓๔] สัญญา ๓ นี้ และกิเลสที่ตั้งอยู่ฐานเดียวกันกับสัญญา ๓ นั้น , เวทนา-

*ขันธ ฯลฯ วิญญาณขันธ อันสัมปยุตด้วยสัญญา ๓ นั้น , กายกรรม วาจากรรม มโนกรรม อันมีสัญญา ๓ นั้นเป็นสมุฏฐาน สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่าธรรมอันโสตาปัตติมรรคประหาณ .

ธรรมอันมรรคเบื้องสูง ๓ ประหาณ เป็นไฉน?

โลภะ โทสะ โมหะ ที่เหลือ และกิเลสที่ตั้งอยู่ฐานเดียวกันกับโลภะ โทสะ โมหะ นั้น , เวทนาขันธ ฯลฯ วิญญาณขันธ อันสัมปยุตด้วยโลภะ โทสะ โมหะ นั้น , กายกรรม วาจากรรม มโนกรรม อันมีโลภะ โทสะ โมหะ นั้นเป็นสมุฏฐาน สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมอันมรรคเบื้องสูง ๓ ประหาณ

ธรรมอันโสตาปัตติมรรค และมรรคเบื้องสูง ๓ ไม่ประหาณ เป็นไฉน?

กุตลธรรมและอัปายาทธรรม ที่เป็นกามาวจร รูปาวจร อรูปาวจร โลกุตตระ คือ เวทนาขันธ ฯลฯ วิญญาณขันธ , รูปทั้งหมด และอสังขตธาตุ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรม-

*อันโสตาปัตติมรรค และมรรคเบื้องสูง ๓ ไม่ประหาณ .

[๖๓๕] ธรรมมีสัมปยุตตเหตุ อันโสตาปัตติมรรคประหาณ เป็นไฉน?

สัญญา ๓ คือ สักกายทิฐิ วิจิกิจฉา สลัปปตปราคาส

บรรดาสัญญา ๓ นั้น สักกายทิฐิ เป็นไฉน ฯลฯ นี้เรียกว่า สักกายทิฐิ .

วิจิกิจฉา เป็นไฉน ฯลฯ นี้เรียกว่า วิจิกิจฉา

สลัปปตปราคาส เป็นไฉน ฯลฯ นี้เรียกว่า สลัปปตปราคาส .

สัญญา ๓ นี้ และกิเลสที่ตั้งอยู่ฐานเดียวกันกับสัญญา ๓ นั้น , เวทนาขันธ ฯลฯ วิญญาณขันธ อันสัมปยุตด้วยสัญญา ๓ นั้น , กายกรรม วาจากรรม มโนกรรม อันมี สัญญา ๓ นั้นเป็นสมุฏฐาน สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมมีสัมปยุตตเหตุอันโสตาปัตติมรรค-
*ประหาณ .

สัญญา ๓ คือ สักกายทิฐิ วิจิกิจฉา สลัปปตปราคาส สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์
ธรรมอันโสดาปัตติมรรคประหาณ, โลกะ โทสะ โมหะ ที่ตั้งอยู่ฐานเดียวกันกับสัญญาชั้น ๓ นั้น
สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า สัมปยุตตเหตุอันโสดาปัตติมรรคประหาณ ส่วนกิเลสที่ตั้งอยู่ฐานเดียว
กันกับ โลกะ โทสะ โมหะ นั้น เวทนาขันธ ฯลฯ วิทยญาณขันธ อันสัมปยุตด้วย โลกะ
โทสะ โมหะ นั้น กายกรรม วาจกรรม มโนกรรม อันมี โลกะ โทสะ โมหะ นั้น เป็น
สมุฏฐาน สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมมีสัมปยุตตเหตุอันโสดาปัตติมรรคประหาณ .

ธรรมมีสัมปยุตตเหตุอันมรรคเบื้องสูง ๓ ประหาณ เป็นไฉน?

โลกะ โทสะ โมหะ ที่เหลือ สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมมีสัมปยุตตเหตุอันมรรค
เบื้องบน ๓ ประหาณ, กิเลสที่ตั้งอยู่ฐานเดียวกันกับ โลกะ โทสะ โมหะ เวทนาขันธ ฯลฯ
วิทยญาณขันธ อันสัมปยุตด้วย โลกะ โทสะ โมหะ นั้น กายกรรม วาจกรรม มโนกรรม
อันมี โลกะ โทสะ โมหะ นั้น เป็นสมุฏฐาน สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมมีสัมปยุตตเหตุ
อันมรรคเบื้องสูง ๓ ประหาณ .

ธรรมไม่มีสัมปยุตตเหตุอันโสดาปัตติมรรคและมรรคเบื้องสูง ๓ จะประหาณ
เป็นไฉน?

เว้นธรรมนั้น กุศลธรรม อกุศลธรรม และอัปายกตธรรมที่เหลือ ซึ่งเป็นกามาวจร
รูปาวจร อรูปาวจร โลกุตตระ คือ เวทนาขันธ สัญญาขันธ สังขารขันธ วิทยญาณขันธ,
รูปทั้งหมด และอสังขตธาตุ สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมไม่มีสัมปยุตตเหตุอันโสดาปัตติมรรค
และมรรคเบื้องสูง ๓ จะประหาณ .

[๖๓๖] ธรรมเป็นเหตุให้จติปฏิสนธิ เป็นไฉน?

กุศลธรรมและอกุศลธรรม ประเภทที่ยังมีอาสวะ ที่เป็นกามาวจร รูปาวจร อรูปาวจร
คือเวทนาขันธ ฯลฯ วิทยญาณขันธ สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นเหตุให้จติปฏิสนธิ .

ธรรมเป็นเหตุให้ถึงนิพพาน เป็นไฉน?

มรรค ๔ ที่เป็นโลกุตตระ สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นเหตุให้ถึงนิพพาน .

ธรรมไม่เป็นเหตุให้จติปฏิสนธิ และไม่เป็นเหตุให้ถึงนิพพาน เป็นไฉน?

วิบากแห่งกุศลธรรมและอกุศลธรรมที่เป็น กามาวจร รูปาวจร อรูปาวจร โลกุตตระ
คือ เวทนาขันธ ฯลฯ วิทยญาณขันธ, ธรรมเป็นกิริยา ไม่ใช่กุศล ไม่ใช่อกุศล และไม่ใช่
กรรมวิบาก, รูปทั้งหมด และอสังขตธาตุ สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรม ไม่เป็นเหตุให้จติปฏิสนธิ
และไม่เป็นเหตุให้ถึงนิพพาน .

[๖๓๗] ธรรมเป็นของเสกขบุคคล เป็นไฉน?

มรรคที่เป็นโลกุตตระทั้ง ๔ และสามัญญผลเบื้องต่ำ ๓ สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรม
เป็นของเสกขบุคคล .

ธรรมเป็นของอเสกขบุคคล เป็นไฉน?

อรหัตตผลเบื้องสูง สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นของอเสกขบุคคล .

ธรรมไม่เป็นของเสกขบุคคล และไม่เป็นของอเสกขบุคคล เป็นไฉน?

เว้นธรรมคือมรรค ๔ ผล ๔ เหล่านั้นเสีย กุศลธรรม อกุศลธรรม และอัปายกตธรรม
ที่เหลือ ซึ่งเป็นกามาวจร รูปาวจร อรูปาวจร คือเวทนาขันธ ฯลฯ วิทยญาณขันธ, รูปทั้งหมด
และอสังขตธาตุ สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรม ไม่เป็นของเสกขบุคคลและไม่เป็นของอเสกข-
*บุคคล .

[๖๓๘] ธรรมเป็นปริตตะ เป็นไฉน?

กุศลธรรม อกุศลธรรม และอัปายกตธรรม ที่เป็นกามาวจรทั้งหมด คือ รูปขันธ ฯลฯ
วิทยญาณขันธ สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นปริตตะ .

ธรรมเป็นมหัคคตะ เป็นไฉน?

กุศลธรรม อกุศลธรรม และอัปายกตธรรมที่เป็นรูปาวจร อรูปาวจร คือ เวทนาขันธ ฯลฯ
วิทยญาณขันธ สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นมหัคคตะ .

ธรรมเป็นอัปปมาณะ เป็นไฉน?

มรรคและผลของมรรคที่เป็นโลกุตตระ และอสังขตธาตุ สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรม
เป็นอัปปมาณะ .

[๖๓๙] ธรรมมีอารมณ์เป็นปริตตะ เป็นไฉน?

ธรรมคือจิตและเจตสิกเหล่าใด ปรารภปริตตธรรมเกิดขึ้น สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า
ธรรมมีอารมณ์เป็นปริตตะ .

ธรรมมีอารมณ์เป็นมหัคคตะ เป็นไฉน?

ธรรมคือจิตและเจตสิกเหล่าใด ปรารภมหัคคตธรรมเกิดขึ้น สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า
ธรรมมีอารมณ์เป็นมหัคคตะ .

ธรรมมีอารมณ์เป็นอัปปมาณะ เป็นไฉน?

ธรรมคือจิตและเจตสิกเหล่าใด ปรารภอัปปมาณธรรมเกิดขึ้น สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า
ธรรมมีอารมณ์เป็นอัปปมาณะ .

[๖๔๐] ธรรมทรม เป็นไฉน?

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์
อกุศลมูล ๓ คือ โลภะ โทสะ โมหะ กิเลสที่ตั้งอยู่ฐานเดียวกันกับ โลภะ โทสะ
โมหะนั้น , เวทนาขันธ ฯลฯ วิญญาณขันธอันสัมปยุตด้วยโลภะ โทสะ โมหะนั้น , กายกรรม
วจีกรรม มโนกรรม อันมีโลภะ โทสะ โมหะ นั้นเป็นสมุฏฐาน สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า
ธรรมทราวม .

ธรรมปานกลาง เป็นไหน?

กุศลธรรมและอัปายกธรรม ประเภทที่ยังมีอาสวะ ที่เป็นกามาวจร รูปาวจร อรูปาวจร
คือ รูปขันธ ฯลฯ วิญญาณขันธ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมปานกลาง .

ธรรมประณีต เป็นไหน?

มรรคและผลของมรรคที่เป็นโลกุตตระ และอสังขตธาตุ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า
ธรรมประณีต .

[๖๘๑] ธรรมเป็นมิจจาสภาวะและให้ผลแน่นอน เป็นไหน?

อนันตริยกรรม ๕ และนิยตมิจจาทิฏฐิ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นมิจจาสภาวะ
และให้ผลแน่นอน .

ธรรมเป็นสัมมาสภาวะและให้ผลแน่นอน เป็นไหน?

มรรคที่เป็นโลกุตตระทั้ง ๔ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นสัมมาสภาวะและให้ผล
แน่นอน .

ธรรมให้ผลไม่แน่นอน เป็นไหน?

เว้นธรรมเหล่านั้นเสีย กุศลธรรม อกุศลธรรม และอัปายกธรรมที่เหลือที่เป็นกามาวจร
รูปาวจร อรูปาวจร โลกุตตระ คือ เวทนาขันธ ฯลฯ วิญญาณขันธ , รูปทั้งหมด และ
อสังขตธาตุ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมให้ผลไม่แน่นอน .

[๖๘๒] ธรรมมีมรรคเป็นอารมณ์ เป็นไหน?

ธรรมคือจิตและเจตสิกเหล่าใด ปรารภอริยมรรคเกิดขึ้น สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรม
มีมรรคเป็นอารมณ์ .

ธรรมมีเหตุคือมรรค เป็นไหน?

เว้นองค์แห่งมรรคเสีย เวทนาขันธ ฯลฯ วิญญาณขันธ อันสัมปยุตด้วยองค์แห่งมรรค
นั้น ของท่านผู้พึงพร้อมด้วยอริยมรรค สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมมีเหตุคือมรรค .

สัมมาทิฏฐิของท่านผู้พึงพร้อมด้วยอริยมรรค เป็นมรรคด้วย เป็นเหตุด้วย , เว้นสัมมา-
*ทิฏฐิเสีย เวทนาขันธ ฯลฯ วิญญาณขันธ อันสัมปยุตด้วยสัมมาทิฏฐินั้น สภาวะธรรมเหล่านี้
ชื่อว่า ธรรมมีเหตุคือมรรค .

อโลภะ อโทสะ อโมหะ ของท่านผู้พึงพร้อมด้วยอริยมรรค สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า
เหตุคือมรรค , เวทนาขันธ ฯลฯ วิญญาณขันธอันสัมปยุตด้วยอโลภะ อโทสะ อโมหะ นั้น
สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมมีเหตุคือมรรค .

ธรรมมีมรรคเป็นอธิปัตติ เป็นไหน?

ธรรมคือจิตและเจตสิกเหล่าใด ทำอริยมรรคให้เป็นอธิปัตติเกิดขึ้น สภาวะธรรมเหล่านี้
ชื่อว่า ธรรมมีมรรคเป็นอธิปัตติ .

เวทนาขันธ ฯลฯ วิญญาณขันธ ของท่านผู้พึงพร้อมด้วยอริยมรรคที่กำลังเจริญมรรค
มีวิมังสาเป็นอธิปัตติ อันสัมปยุตด้วยวิมังสานั้น เว้นวิมังสาเสีย สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรม
มีมรรคเป็นอธิปัตติ .

[๖๘๓] ธรรมเกิดขึ้นแล้ว เป็นไหน?

ธรรมเหล่าใด เกิดแล้ว เป็นแล้ว เกิดพร้อมแล้ว บังเกิดแล้ว บังเกิดเฉพาะแล้ว
ปรากฏแล้ว เกิดขึ้นแล้ว เกิดขึ้นพร้อมแล้ว ตั้งขึ้นแล้ว ตั้งขึ้นพร้อมแล้ว เกิดขึ้นแล้ว
สงเคราะห์ด้วยส่วนที่เกิดขึ้นแล้ว คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ สภาวะธรรมเหล่านี้
ชื่อว่า ธรรมเกิดขึ้นแล้ว .

ธรรมยังไม่เกิดขึ้น เป็นไหน?

ธรรมเหล่าใด ยังไม่เกิดแล้ว ยังไม่เป็นแล้ว ยังไม่เกิดพร้อมแล้ว ยังไม่บังเกิดแล้ว
ยังไม่บังเกิดเฉพาะแล้ว ยังไม่ปรากฏแล้ว ยังไม่เกิดขึ้นแล้ว ยังไม่เกิดขึ้นพร้อมแล้ว ยังไม่
ตั้งขึ้นแล้ว ยังไม่ตั้งขึ้นพร้อมแล้ว ยังไม่เกิดขึ้นแล้ว สงเคราะห์ด้วยส่วนที่ยังไม่เกิดขึ้น คือ
รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมยังไม่เกิดขึ้น .

ธรรมจักเกิดขึ้น เป็นไหน?

วิบากแห่งกุศลธรรมและอกุศลธรรมที่ยังไม่ให้ผล เป็นกามาวจร รูปาวจร อรูปาวจร
โลกุตตระ คือ เวทนาขันธ ฯลฯ วิญญาณขันธ และรูปซึ่งจักเกิดขึ้นเพราะกรรมแต่ง สภาวะธรรม
เหล่านี้ชื่อว่า ธรรมจักเกิดขึ้น .

[๖๘๔] ธรรมเป็นอดีต เป็นไหน?

ธรรมเหล่าใด ล่วงไปแล้ว ดับไปแล้ว ปราคไปแล้ว แปรไปแล้ว อัสดมคตแล้ว
ถึงความดับสูญแล้ว เกิดขึ้นแล้วปราคไป ล่วงไป สงเคราะห์ด้วยส่วนที่ล่วงไปแล้ว คือ รูป
เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นอดีต .

ธรรมเป็นอนาคต เป็นไฉน?

ธรรมเหล่าใด ยังไม่เกิดแล้ว ยังไม่เป็นแล้ว ยังไม่เกิดพร้อมแล้ว ยังไม่บังเกิดแล้ว ยังไม่บังเกิดเฉพาะแล้ว ยังไม่ปรากฏแล้ว ยังไม่เกิดขึ้นแล้ว ยังไม่เกิดขึ้นพร้อมแล้ว ยังไม่ตั้งขึ้นแล้ว ยังไม่ตั้งขึ้นพร้อมแล้ว ยังไม่มาถึง สงเคราะห์ด้วยส่วนที่ยังไม่มาถึง คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นอนาคต .

ธรรมเป็นปัจจุบัน เป็นไฉน?

ธรรมเหล่าใด ซึ่งเกิดแล้ว เป็นแล้ว เกิดพร้อมแล้ว บังเกิดแล้ว บังเกิดเฉพาะแล้ว ปรากฏแล้ว เกิดขึ้นแล้ว เกิดขึ้นพร้อมแล้ว ตั้งขึ้นแล้ว ตั้งขึ้นพร้อมแล้ว เกิดขึ้นเฉพาะแล้ว สงเคราะห์ด้วยส่วนที่เกิดขึ้นเฉพาะแล้ว คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นปัจจุบัน .

[๖๘๕] ธรรมมีอารมณ์เป็นอดีต เป็นไฉน?

ธรรมคือจิตและเจตสิกเหล่าใด ปรารภอดีตธรรมเกิดขึ้น สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมมีอารมณ์เป็นอดีต .

ธรรมมีอารมณ์เป็นอนาคต เป็นไฉน?

ธรรมคือจิตและเจตสิกเหล่าใด ปรารภอนาคตธรรมเกิดขึ้น สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมมีอารมณ์เป็นอนาคต .

ธรรมมีอารมณ์เป็นปัจจุบัน เป็นไฉน?

ธรรมคือจิตและเจตสิกเหล่าใด ปรารภปัจจุบันธรรมเกิดขึ้น สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมมีอารมณ์เป็นปัจจุบัน .

[๖๘๖] ธรรมเป็นภายใน เป็นไฉน?

ธรรมเหล่าใด เป็นภายใน เป็นเฉพาะตน เกิดแก่ตน เป็นของเฉพาะแต่ละบุคคล เป็นอาพาตินะ ของสัตว์นั้นๆ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นภายใน .

ธรรมเป็นภายนอก เป็นไฉน?

ธรรมเหล่าใด เป็นภายใน เป็นเฉพาะตน เกิดแก่ตน เป็นของเฉพาะแต่ละบุคคล เป็นอาพาตินะ ของสัตว์อื่น ของบุคคลอื่นนั้นๆ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นภายนอก .

ธรรมเป็นภายในและเป็นภายนอก เป็นไฉน?

ธรรมทั้ง ๒ ประเภtenั้น สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นภายในและเป็นภายนอก .

[๖๘๗] ธรรมมีอารมณ์เป็นภายใน เป็นไฉน?

ธรรมคือจิตและเจตสิกเหล่าใด ปรารภธรรมเป็นภายในเกิดขึ้น สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมมีอารมณ์เป็นภายใน .

ธรรมมีอารมณ์เป็นภายนอก เป็นไฉน?

ธรรมคือจิตและเจตสิกเหล่าใด ปรารภธรรมเป็นภายนอกเกิดขึ้น สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมมีอารมณ์เป็นภายนอก .

ธรรมมีอารมณ์เป็นภายในและเป็นภายนอก เป็นไฉน?

ธรรมคือจิตและเจตสิกเหล่าใด ปรารภธรรมเป็นภายใน ธรรมเป็นภายนอกเกิดขึ้น สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมมีอารมณ์เป็นภายในและเป็นภายนอก .

[๖๘๘] ธรรมที่เห็นได้และกระทบได้ เป็นไฉน?

รูปายตนะ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมที่เห็นได้และกระทบได้ .

ธรรมที่เห็นไม่ได้แต่กระทบได้ เป็นไฉน?

จักขายตนะ โสภายตนะ ฆานายตนะ ชิวหายตนะ กายายตนะ สัททายตนะ คันธายตนะ รสายตนะ โผฏฐัพพายตนะ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมที่เห็นไม่ได้แต่กระทบได้ .

ธรรมที่เห็นไม่ได้และกระทบไม่ได้ เป็นไฉน?

เวทนาขันธ สัญญาขันธ สังขารขันธ วิญญาณขันธ, รูปที่เห็นไม่ได้กระทบไม่ได้ ซึ่งนับเนื่องในธัมมายตนะ และอสังขตธาตุ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมที่เห็นไม่ได้และกระทบไม่ได้ .

ติกะ จบ

เหตุโจจกจะ

[๖๘๙] ธรรมเป็นเหตุ เป็นไฉน?

กุศลเหตุ ๓ อกุศลเหตุ ๓ อัปยักตเหตุ ๓ กามาวจรเหตุ ๙ รูปาวจรเหตุ ๖ อรูปาวจรเหตุ ๖ โลกุตตรเหตุ ๖ .

[๖๙๐] บรรดาเหตุเหล่านั้น กุศลเหตุ ๓ เป็นไฉน?

อโลกะ อโทสะ อโมหะ .

บรรดากุศลเหตุ ๓ นั้น อโลกะ เป็นไฉน?

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์

การไม่โลภ กิริยาที่ไม่โลภ ความไม่โลภ การไม่กำหนดนึก กิริยาที่ไม่กำหนดนึก
ความไม่กำหนดนึก ความไม่เพ่งเล็ง กุศลมูล คืออโลภะ นี้เรียกว่า อโลภะ .

อโทสะ เป็นไฉน?

การไม่คิดประทุษร้าย กิริยาที่ไม่คิดประทุษร้าย ความไม่คิดประทุษร้าย โมตริกิริยาที่
สนิหสนม ความสนิหสนม การเอ็นดู กิริยาที่เอ็นดู ความเอ็นดู ความแสวงหาประโยชน์
เกื้อกูล ความสงสาร ความไม่พยาบาท ความไม่คิดเบียดเบียน กุศลมูลคืออโทสะ นี้เรียกว่า
อโทสะ .

อโมหะ เป็นไฉน?

ความรู้ในทุกข์ ความรู้ในทุกขสมุทัย ความรู้ในทุกขนิโรธ ความรู้ในทุกขนิโรธคามินี-

*ปฏิบัติทา ความรู้ในส่วนอดีต ความรู้ในส่วนอนาคต ความรู้ทั้งในส่วนอดีตและส่วนอนาคต
ความรู้ในปฏิจกสมุปปาตธรรมว่า เพราะธรรมนี้เป็นปัจจัย ธรรมนี้จึงเกิดขึ้น ปัญญา กิริยาที่รู้ชัด
ความวิจย ความเลือกสรร ความวิจยธรรม ความกำหนดหมาย ความเข้าไปกำหนด ความ
เข้าไปกำหนดเฉพาะ ภาวะที่รู้ ภาวะที่ฉลาด ภาวะที่รู้ละเอียด ความรู้แจ่มแจ้ง ความค้นคิด
ความใคร่ครวญ ปัญญาเหมือนแผ่นดิน ปัญญาเครื่องทำลายกิเลส ปัญญาเครื่องนำทาง ความ
เห็นแจ้ง ความรู้ชัด ปัญญาเหมือนปฏิภาณ ปัญญา ปัญญินทรีย์ ปัญญาพละ ปัญญาเหมือน
ศาสตรา ปัญญาเหมือนปราสาท ความสว่างคือปัญญา แสงสว่างคือปัญญา ปัญญาเหมือนประทีป
ปัญญาเหมือนดวงแก้ว ความไม่หลง ความวิจยธรรม สัมมาทิฐิ ที่มีลักษณะเช่นว่านี้ อันใด
นี้เรียกว่า อโมหะ .

สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า กุศลเหตุ ๓ .

[๖๔๑] อกุศลเหตุ ๓ เป็นไฉน?

โลภะ โทสะ โมหะ .

บรรดาอกุศลเหตุ ๓ นั้น โลภะ เป็นไฉน?

ความกำหนด ความกำหนดนึก ความคล้อยตามอารมณ์ ความยินดี ความเพลิดเพลิน
ความกำหนดด้วยอำนาจความเพลิดเพลิน ความกำหนดนึกแห่งจิต ความอยาก ความสยบ
ความหมกมุ่น ความใคร่ ความรักใคร่ ความข้องอยู่ ความจมอยู่ ธรรมชาติผู้คร่ำไป
ธรรมชาติผู้หลอกลวง ธรรมชาติผู้ยั้งสัตว์ให้เกิด ธรรมชาติผู้ยั้งสัตว์ให้เกิดพร้อม ธรรมชาติอัน
ร้อยรัด ธรรมชาติอันมีชาย ธรรมชาติอันกำซาบใจ ธรรมชาติอันข่านไป ธรรมชาติเหมือน
เส้นด้าย ธรรมชาติอันแผ่ไป ธรรมชาติผู้ประมวลมา ธรรมชาติเป็นเพื่อนสอง ปณิธาน
ธรรมชาติผู้เข้าไปสู่ภพ ตัณหาเหมือนปลา ตัณหาเหมือนงู ความเกี่ยวข้อง ความเยื้อย
ความห่วงใย ความผูกพัน การหวัง กิริยาที่หวัง ความหวัง ความหวังรูป ความหวังเสียง
ความหวังกลิ่น ความหวังรส ความหวังโผฏฐัพพะ ความหวังลาภ ความหวังทรัพย์ ความ
หวังบุตร ความหวังชีวิต ธรรมชาติผู้กระชิบ ธรรมชาติผู้กระชิบทั่ว ธรรมชาติผู้กระชิบยิ่ง
การกระชิบ กิริยาที่กระชิบ ความกระชิบ การละโมภ กิริยาที่ละโมภ ความละโมภ
ธรรมชาติเป็นเหตุขมขานไป ความใคร่ในอารมณ์ใดๆ ความกำหนดในฐานะอันไม่ควร ความ
โลกเกินขนาด ความติดใจ กิริยาที่ติดใจ ความปรารถนา ความกระหยิ่มใจ ความปรารถนานัก
กามตัณหา ภวตัณหา ภวตัณหา ตัณหาในรูปภพ ตัณหาในรูปภพ ตัณหาในนิโรธ
[คือราคะที่สหรคต ด้วยอจเจททิฏฐิ] รูปตัณหา สัททตัณหา คันธตัณหา รสตัณหา
โผฏฐัพพตัณหา ัมมตัณหา โอชะ โยคะ คันถะ อุปาทาน อวารณ นีวรณ เครื่องปิดบัง
เครื่องผูก อุปกิเลส อนสัย ปริยฐาน ตัณหาเหมือนเถาวัลย์ ความปรารถนาวัตถุทุกอย่าง
ต่างๆ รากเง้าแห่งทุกข์ เหตุแห่งทุกข์ แดนเกิดแห่งทุกข์ บ่วงแห่งมาร เบ็ดแห่งมาร แดน
แห่งมาร ตัณหาเหมือนแม่น้ำ ตัณหาเหมือนชาย ตัณหาเหมือนเชือกผูก ตัณหาเหมือนสมุทร
อภิขมา อกุศลมูลคือโลภะ อันใด นี้เรียกว่า โลภะ .

โทสะ เป็นไฉน?

อาฆาตย่อมเกิดขึ้นได้ด้วยคิดว่า ผู้นี้ได้กระทำความเสื่อมเสียแก่เรา อาฆาตย่อมเกิดขึ้น
ได้ด้วยคิดว่า ผู้นี้กำลังทำความเสื่อมเสียแก่เรา อาฆาตย่อมเกิดขึ้นได้ด้วยคิดว่า ผู้นี้จักทำความ
เสื่อมเสียแก่เรา อาฆาตย่อมเกิดขึ้นได้ด้วยคิดว่า ผู้นี้ได้ทำความเสื่อมเสีย ฯลฯ กำลังทำความ
เสื่อมเสีย ฯลฯ จักทำความเสื่อมเสียแก่คนที่รักขอบพของเรา อาฆาตย่อมเกิดขึ้นได้ด้วยคิดว่า
ผู้นี้ได้ทำความเจริญ ฯลฯ กำลังทำความเจริญ ฯลฯ จักทำความเจริญแก่คนผู้ไม่เป็นที่รักไม่เป็น
ที่ขอบพของเร หรืออาฆาตย่อมเกิดขึ้นได้ในฐานะอันใช่เหตุ จิตอาฆาต ความขัดเคือง
ความกระทบกระทั่ง ความแค้น ความเคือง ความขุ่นเคือง ความพล่งพล่าน โทสะ ความคิด
ประทุษร้าย ความมุ่งคิดประทุษร้าย ความขุ่นจิต ธรรมชาติที่ประทุษร้ายใจ โกรธ กิริยาที่โกรธ
ความโกรธมีลักษณะเช่นว่านี้ อันใด [และ] การคิดประทุษร้าย กิริยาที่คิดประทุษร้าย ความ
คิดประทุษร้าย การคิดปองร้าย กิริยาที่คิดปองร้าย ความคิดปองร้าย ความโกรธ ความแค้น
ความครุร้าย ความปากร้าย ความไม่แช่มชื่นแห่งจิต นี้เรียกว่า โทสะ .

โมหะ เป็นไฉน?

ความไม่รู้ในทุกข์ ความไม่รู้ในทุกขสมุทัย ความไม่รู้ในทุกขนิโรธ ความไม่รู้ใน

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณปิฎก
ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา ความไม่รู้ในส่วนอดีต ความไม่รู้ในส่วนอนาคต ความไม่รู้ทั้งในส่วน
อดีตและส่วนอนาคต ความไม่รู้ในปฏิจจนสมุปบาทธรรมว่า เพราะธรรมนี้เป็นปัจจัยธรรมนี้จึง
เกิดขึ้น ความไม่รู้ ความไม่เห็น ความไม่ตรัสรู้ ความไม่รู้โดยสมควร ความไม่รู้ตามเป็นจริง
ความไม่แทงตลอด ความไม่ถือเอาโดยถูกต้อง ความไม่หยั่งลงโดยรอบคอบ ความไม่พินิจ
ความไม่พิจารณา การไม่กระทำให้ประจักษ์ ความทรมปัญญา ความโง่เขลา ความไม่รู้ชัด
ความหลง ความลุ่มหลง ความหลงใหล อวิชชา โอฆะคืออวิชชา โยคะคืออวิชชา อนสัยคือ
อวิชชา ปริยภูฐานคืออวิชชา ลิมคืออวิชชา อกุศลมูล คือ โมหะ มีลักษณะเช่นว่านี้ อันใด
นี้เรียกว่า โมหะ .

สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า กุศลเหตุ ๓ .

[๖๔๒] อัปยาคตเหตุ ๓ เป็นไฉน?

อโลกะ อโทสะ อโมหะ ฝ่ายวิบากของกุศลธรรม หรือ อโลกะ อโทสะ อโมหะ
ในพวกกิริยาอัปยาคตธรรม สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า อัปยาคตเหตุ ๓ .

[๖๔๓] กามาวจรเหตุ ๔ เป็นไฉน?

กุศลเหตุ ๓ อกุศลเหตุ ๓ อัปยาคตเหตุ ๓ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า กามาวจรเหตุ ๔ .

รูปาวจรเหตุ ๖ เป็นไฉน?

กุศลเหตุ ๓ อัปยาคตเหตุ ๓ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า รูปาวจรเหตุ ๖ .

อรูปาวจรเหตุ ๖ เป็นไฉน?

กุศลเหตุ ๓ อัปยาคตเหตุ ๓ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า อรูปาวจรเหตุ ๖ .

[๖๔๔] โลกุตตรเหตุ ๖ เป็นไฉน?

กุศลเหตุ ๓ อัปยาคตเหตุ ๓ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า อรูปาวจรเหตุ ๖ .

บรรดาโลกุตตรเหตุ ๖ นั้น กุศลเหตุ ๓ เป็นไฉน?

อโลกะ อโทสะ อโมหะ .

บรรดากุศลเหตุ ๓ นั้น อโลกะ เป็นไฉน?

การไม่โลภ กิริยาที่ไม่โลภ ความไม่โลภ ความไม่กำหนด กิริยาที่ไม่กำหนด ความ
ไม่กำหนด ความไม่เพ่งเล็ง กุศลมูลคืออโลกะ นี้เรียกว่า อโลกะ .

อโทสะ เป็นไฉน?

การไม่คิดประทุษร้าย กิริยาที่ไม่คิดประทุษร้าย ความไม่คิดประทุษร้าย ฯลฯ ความไม่
พยาบาท ความไม่คิดเบียดเบียน กุศลมูลคืออโทสะ นี้เรียกว่า อโทสะ .

อโมหะ เป็นไฉน?

ความรู้ในทุกข ความรู้ในทุกขสมุทัย ความรู้ในทุกขนิโรธ ความรู้ในทุกขนิโรธคามินี-

*ปฏิปทา ความรู้ในส่วนอดีต ความรู้ในส่วนอนาคต ความรู้ทั้งในส่วนอดีตและส่วนอนาคต
ความรู้ในปฏิจจนสมุปบาทธรรมว่า เพราะธรรมนี้เป็นปัจจัยธรรมนี้จึงเกิดขึ้น ปัญญา กิริยาที่รู้ชัด
ความวิจย ความเลือกสรร ความวิจยธรรม ความกำหนดหมาย ความเข้าไปกำหนด ความเข้าไป
กำหนดเฉพาะภาวะที่รู้ ภาวะที่ฉลาด ภาวะที่รู้ละเอียด ความรู้แจ่มแจ้ง ความค้นคิด ความใคร่ครวญ
ปัญญาเหมือนแผ่นดิน ปัญญาเครื่องทำลายกิเลส ปัญญาเครื่องนำทาง ความเห็นแจ้ง ความรู้ชัด
ปัญญาเหมือนปฏิภาณ ปัญญา ปัญญินทรีย์ ปัญญาพละ ปัญญาเหมือนคัสตรา ปัญญาเหมือน
ปราสาท ความสว่างคือปัญญา แสงสว่างคือปัญญา ปัญญาเหมือนประทีป ปัญญาเหมือน
ดวงแก้ว ความไม่หลง ความวิจยธรรม สัมมาทิฐิ ธรรมวิจยสัมโพชฌงค์ อันเป็นองค์แห่งมรรค
นับเนื่องในมรรค นี้ชื่อว่า อโมหะ .

สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า กุศลเหตุ ๓ .

อัปยาคตเหตุ ๓ เป็นไฉน?

อโลกะ อโทสะ อโมหะ ฝ่ายวิบากแห่งกุศลธรรม สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า
อัปยาคตเหตุ ๓ .

สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า โลกุตตรเหตุ ๖ .

สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นเหตุ .

[๖๔๕] ธรรมไม่เป็นเหตุ เป็นไฉน?

เว้นธรรมเป็นเหตุเหล่านั้นเสีย กุศลธรรม อกุศลธรรม และอัปยาคตธรรมที่เหลือ
ซึ่งเป็นกามาวจร รูปาวจร อรูปาวจร โลกุตตระ คือ เวทนาขันธ์ ฯลฯ วิทยญาณขันธ์
รูปทั้งหมด และอสังขตธาตุ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมไม่เป็นเหตุ .

[๖๔๖] ธรรมมีเหตุ เป็นไฉน?

ธรรมเหล่านี้ มีเหตุโดยธรรมที่เป็นเหตุเหล่านั้น คือ เวทนาขันธ์ ฯลฯ วิทยญาณขันธ์
สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมมีเหตุ .

ธรรมไม่มีเหตุ เป็นไฉน?

ธรรมเหล่านี้ ไม่มีเหตุโดยธรรมที่เป็นเหตุเหล่านั้น คือ เวทนาขันธ์ ฯลฯ วิทยญาณขันธ์
รูปทั้งหมด และอสังขตธาตุ สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมไม่มีเหตุ .

[๖๔๗] ธรรมสัมปยุตด้วยเหตุ เป็นไฉน?

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์

ธรรมเหล่าใด สัมปยุตด้วยธรรมที่เป็นเหตุเหล่านั้น คือ เวทนาขันธ ฯลฯ วิญญาณขันธ
สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมสัมปยุตด้วยเหตุ .

ธรรมวิปยุตจากเหตุ เป็นไฉน?

ธรรมเหล่าใด วิปยุตจากธรรมที่เป็นเหตุเหล่านั้น คือ เวทนาขันธ ฯลฯ วิญญาณขันธ ,
รูปทั้งหมด และอสังขตธาตุ สภาวธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมวิปยุตจากเหตุ .

[๖๙๘] ธรรมเป็นเหตุและมีเหตุ เป็นไฉน?

โลภะเป็นเหตุ และมีเหตุโดยโมหะ โมหะเป็นเหตุ และมีเหตุโดยโลภะ

โทสะเป็นเหตุ และมีเหตุโดยโมหะ โมหะเป็นเหตุ และมีเหตุโดยโทสะ

อโลภะ อโทสะ อโมหะ ทั้ง ๓ นั้นเป็นเหตุ และมีเหตุโดยกันและกัน

สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นเหตุ และมีเหตุ .

ธรรมมีเหตุแต่ไม่เป็นเหตุ เป็นไฉน?

ธรรมเหล่าใด มีเหตุโดยธรรมที่เป็นเหตุเหล่านั้น เว้นธรรมที่เป็นเหตุเหล่านั้นเสีย คือ
เวทนาขันธ ฯลฯ วิญญาณขันธ สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมมีเหตุแต่ไม่เป็นเหตุ .

[๖๙๙] ธรรมเป็นเหตุ และสัมปยุตด้วยเหตุ เป็นไฉน?

โลภะเป็นเหตุ และสัมปยุตด้วยเหตุโดยโมหะ โมหะเป็นเหตุ และสัมปยุตด้วยเหตุ
โดยโลภะ

โทสะเป็นเหตุ และสัมปยุตด้วยเหตุโดยโมหะ โมหะเป็นเหตุ และสัมปยุตด้วยเหตุ
โดยโทสะ .

อโลภะ อโทสะ อโมหะ ทั้ง ๓ นั้นเป็นเหตุ และสัมปยุตด้วยเหตุ โดยกันและกัน

สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นเหตุ และสัมปยุตด้วยเหตุ .

ธรรมสัมปยุตด้วยเหตุแต่ไม่เป็นเหตุ เป็นไฉน?

ธรรมเหล่าใด สัมปยุตด้วยธรรมที่เป็นเหตุเหล่านั้น เว้นธรรมที่เป็นเหตุเหล่านั้นเสีย คือ
เวทนาขันธ ฯลฯ วิญญาณขันธ สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมสัมปยุตด้วยเหตุแต่ไม่เป็นเหตุ .

[๗๐๐] ธรรมไม่เป็นเหตุแต่มีเหตุ เป็นไฉน?

ธรรมเหล่าใด ไม่เป็นเหตุ แต่มีเหตุโดยธรรมที่เป็นเหตุเหล่านั้น คือ เวทนาขันธ ฯลฯ
วิญญาณขันธ สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมไม่เป็นเหตุแต่มีเหตุ .

ธรรมไม่เป็นเหตุ และไม่มีเหตุ เป็นไฉน?

ธรรมเหล่าใด ไม่เป็นเหตุ และไม่มีเหตุโดยธรรมที่เป็นเหตุเหล่านั้น คือ เวทนาขันธ ฯลฯ
วิญญาณขันธ , รูปทั้งหมด และอสังขตธาตุ สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมไม่เป็นเหตุและ
ไม่มีเหตุ .

เหตุโคจรจะ จบ

จุฬินตรทกะ

[๗๐๑] ธรรมมีปัจจัย เป็นไฉน?

ขันธ ๕ คือ รูปขันธ เวทนาขันธ สังขารขันธ ญาณขันธ สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า
ธรรมมีปัจจัย .

ธรรมไม่มีปัจจัย เป็นไฉน?

อสังขตธาตุ สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมไม่มีปัจจัย .

[๗๐๒] ธรรมเป็นสังขตะ เป็นไฉน?

ธรรมที่มีปัจจัยเหล่านั้นอันใดเล่า ธรรมเหล่านั้นนั้นแหละชื่อว่า ธรรมเป็นสังขตะ .

ธรรมเป็นอสังขตะ นั้น เป็นไฉน?

ธรรมที่ไม่มีปัจจัยเหล่านั้นอันใดเล่า ธรรมเหล่านั้นนั้นแหละชื่อว่า ธรรมเป็นอสังขตะ .

[๗๐๓] ธรรมที่เห็นได้ เป็นไฉน?

รูปายตนะ สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมที่เห็นได้ .

ธรรมที่เห็นไม่ได้ เป็นไฉน?

จักขายตนะ ฯลฯ โผฏฐัพพายตนะ , เวทนาขันธ ฯลฯ ญาณขันธ รูปที่เห็นไม่ได้
ที่กระทบไม่ได้ ซึ่งนับเนื่องในธัมมายตนะ และอสังขตธาตุ สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมที่
เห็นไม่ได้ .

[๗๐๔] ธรรมที่กระทบได้ เป็นไฉน?

จักขายตนะ ฯลฯ โผฏฐัพพายตนะ สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมที่กระทบได้ .

ธรรมที่กระทบไม่ได้ เป็นไฉน?

เวทนาขันธ ฯลฯ ญาณขันธ , รูปที่เห็นไม่ได้ กระทบไม่ได้ ซึ่งนับเนื่องใน
ธัมมายตนะ และอสังขตธาตุ สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมที่กระทบไม่ได้ .

[๗๐๕] ธรรมเป็นรูป เป็นไฉน?

มหาภูตรูป ๔ และรูปที่อาศัยมหาภูตรูป ๔ สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นรูป .

ธรรมไม่เป็นรูป เป็นไฉน?

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์
ความเห็น ว่า โลกเที่ยงก็ดี ว่าโลกไม่เที่ยงก็ดี ว่าโลกมีที่สุดก็ดี ว่าโลกไม่มีที่สุดก็ดี
ว่าชีพอันนั้น สรรพก็อันนั้นก็ดี ว่าชีพเป็นอื่น สรรพก็เป็นอื่นก็ดี ว่าสัตว์ยังเป็นอยู่เบื้องหน้า
แต่ภวณณก็ดี ว่าสัตว์ไม่เป็นอยู่เบื้องหน้าแต่ภวณณก็ดี ว่าสัตว์ยังเป็นอยู่ก็มี ไม่เป็นอยู่ก็มี
เบื้องหน้าแต่ภวณณก็ดี ว่าสัตว์ยังเป็นอยู่ก็ไม่ใช่ ไม่เป็นอยู่ก็ไม่ใช่เบื้องหน้าแต่ภวณณก็ดี ทิฏฐิ
ความเห็นไปข้างทิฏฐิ ปาฐักคือทิฏฐิ ก็นาคคือทิฏฐิ ความเห็นเป็นข้าศึกต่อสัมมาทิฏฐิ
ความผันแปรแห่งทิฏฐิ สัญโญชนคือทิฏฐิ ความยึดถือ ความยึดมั่น ความตั้งมั่น ความถือผิด
ทางชั่ว ทางผิด ภาวะที่ผิด ลัทธิเป็นบ่อเกิดแห่งความพินาศ การถือโดยวิปลาส มีลักษณะ
เช่นว่านี้ อันใด นี้เรียกว่า ทิฏฐาสวะ .

มิจฉาทิฏฐิ แม้ทั้งหมด จัดเป็นทิฏฐาสวะ .

[๓๑๒] อวิชชาสวะ เป็นไฉน?

ความไม่รู้ในทุกข์ ความไม่รู้ในทุกขสมุทัย ความไม่รู้ในทุกขนิโรธ ความไม่รู้ในทุกข-
*นิโรธคามินีปฏิปทา ความไม่รู้ในส่วนอดีต ความไม่รู้ในส่วนอนาคต ความไม่รู้ทั้งในส่วนอดีต
และส่วนอนาคต ความไม่รู้ในปฏิจลสมุปบาทธรรมว่า เพราะธรรมนี้เป็นปัจจัยธรรมนี้จึงเกิดขึ้น
ความไม่รู้ ความไม่เห็น ความไม่ตรัสรู้ ความไม่รู้โดยสมควร ความไม่รู้ตามเป็นจริง ความไม่
แห่งตลอด ความไม่ถือเอาให้ถูกต้อง ความไม่หยั่งลงโดยรอบคอบ ความไม่พินิจ ความไม่
พิจารณา การไม่กระทำให้ประจักษ์ ความทรมปัญญา ความไม่เขลา ความไม่รู้ชัด ความหลง
ความลุ่มหลง ความหลงใหล อวิชชา โอฆะคืออวิชชา โยคะคืออวิชชา อนสัยคืออวิชชา
ปริยฐานคืออวิชชา ลิมคืออวิชชา อุกถมูลคือโมหะ มีลักษณะเช่นว่านี้ อันใด นี้เรียกว่า
อวิชชาสวะ .

สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นอาสวะ .

[๓๑๓] ธรรมไม่เป็นอาสวะ เป็นไฉน?

เวทนาธรรมเหล่านั้นเสีย กุศลธรรม อกุศลธรรม อภัยกตธรรมที่เป็นกามาวจร
รูปาวจร อรูปาวจร โลกุตตระ ที่เหลือ คือ เวทนาขันธ ฯลฯ วิทยญาณขันธ , รูปทั้งหมด
และอสังขตธาตุ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมไม่เป็นอาสวะ .

[๓๑๔] ธรรมเป็นอารมณ์ของอาสวะ เป็นไฉน?

กุศลธรรม อกุศลธรรม อภัยกตธรรม ที่เป็นกามาวจร รูปาวจร อรูปาวจร คือ
รูปขันธ ฯลฯ วิทยญาณขันธ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นอารมณ์ ของอาสวะ .

ธรรมไม่เป็นอารมณ์ของอาสวะ เป็นไฉน?

มรรคและผลของมรรคที่เป็นโลกุตตระ และอสังขตธาตุ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า
ธรรมไม่เป็นอารมณ์ของอาสวะ .

[๓๑๕] ธรรมสัมปยุตด้วยอาสวะ เป็นไฉน?

ธรรมเหล่านี้ สัมปยุตด้วยอาสวะธรรมเหล่านั้น คือ เวทนาขันธ ฯลฯ วิทยญาณขันธ
สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมสัมปยุตด้วยอาสวะ .

ธรรมวิปยุตจากอาสวะ เป็นไฉน?

ธรรมเหล่านี้ วิปยุตจากอาสวะธรรมเหล่านั้น คือ เวทนาขันธ ฯลฯ วิทยญาณขันธ ,
รูปทั้งหมด และอสังขตธาตุ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมวิปยุตจากอาสวะ .

[๓๑๖] ธรรมเป็นอาสวะและเป็นอารมณ์ของอาสวะ เป็นไฉน?

อาสวะเหล่านั้นนั้นแล ชื่อว่า ธรรมเป็นอาสวะและเป็นอารมณ์ของอาสวะ .

ธรรมเป็นอารมณ์ของอาสวะแต่ไม่เป็นอาสวะ เป็นไฉน?

ธรรมเหล่านี้ เป็นอารมณ์ของอาสวะโดยอาสวะธรรมเหล่านั้น เวทนาธรรมเหล่านั้น
เสีย คือ กุศลธรรม อกุศลธรรม อภัยกตธรรม ประเภทที่ยังมีอาสวะที่เหลือ ซึ่งเป็น
กามาวจร อรูปาวจร ได้แก่ รูปขันธ ฯลฯ วิทยญาณขันธ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็น
อารมณ์ของอาสวะแต่ไม่เป็นอาสวะ .

[๓๑๗] ธรรมเป็นอาสวะและสัมปยุตด้วยอาสวะ เป็นไฉน?

กามาสวะ เป็นอาสวะ และสัมปยุตด้วยอาสวะ โดยอวิชชาสวะ อวิชชาสวะ
เป็นอาสวะ และสัมปยุตด้วยอาสวะ โดยกามาสวะ

ภวาสวะ เป็นอาสวะ และสัมปยุตด้วยอาสวะ โดยอวิชชาสวะ อวิชชาสวะ
เป็นอาสวะ และสัมปยุตด้วยอาสวะ โดยภวาสวะ

ทิฏฐาสวะ เป็นอาสวะ และสัมปยุตด้วยอาสวะ โดยอวิชชาสวะ อวิชชาสวะ
เป็นอาสวะ และสัมปยุตด้วยอาสวะ โดยทิฏฐาสวะ

สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นอาสวะและสัมปยุตด้วยอาสวะ .

ธรรมสัมปยุตด้วยอาสวะแต่ไม่เป็นอาสวะ เป็นไฉน?

ธรรมเหล่านี้ สัมปยุตด้วยอาสวะธรรมเหล่านั้น เวทนาธรรมเหล่านั้นเสีย คือ
เวทนาขันธ ฯลฯ วิทยญาณขันธ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมสัมปยุตด้วยอาสวะแต่ไม่เป็น
อาสวะ .

[๓๑๘] ธรรมวิปยุตจากอาสวะแต่เป็นอารมณ์ของอาสวะ เป็นไฉน?

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์
ธรรมเหล่าใด วิปยุตจากอาสวธรรมเหล่านั้น คือ กุศลธรรม อกุศลธรรม อพยากต-
*ธรรม ประเภทที่ยังมีอาสวะ ซึ่งเป็นกามาวจร รูปาวจร อรูปาวจร ได้แก่ รูปชั้นร ๗
วิญญานชั้นร ๗ สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมวิปยุตจากอาสวะแต่เป็นอารมณ์ของอาสวะ .
ธรรมวิปยุตจากอาสวะและไม่มีอารมณ์ของอาสวะ เป็นไหน?
มรรคและผลของมรรคที่เป็นโลกุตตระ และอสังขตธาตุ สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรม
วิปยุตจากอาสวะและไม่มีอารมณ์ของอาสวะ .
อาสวโคจณกะ จบ

สัญญาชนโคจณกะ

[๗๑๙] ธรรมเป็นสัญญาชน เป็นไหน?

สัญญาชน ๑๐ คือ กามราคสัญญาชน ปฏิฆสัญญาชน มานสัญญาชน ทิฏฐิสัญญาชน
วิจิกิจฉสัญญาชน สลัปปตปราคาสสัญญาชน ภวราคสัญญาชน อิสสาสัญญาชน มัจฉริย-
*สัญญาชน อวิชชาสัญญาชน .

[๗๒๐] บรรดาสัญญาชน ๑๐ นั้น กามราคสัญญาชน เป็นไหน?

ความพอใจคือความใคร่ ความกำหนัดคือความใคร่ ความเพลิดเพลินคือความใคร่
ต้นเหตุคือความใคร่ สิ้นเหาคือความใคร่ ความเร่าร้อนคือความใคร่ ความสยบคือความใคร่
ความหมกหมุ่นคือความใคร่ ในกามทั้งหลาย อันใด นี้เรียกว่า กามราคสัญญาชน .

[๗๒๑] ปฏิฆสัญญาชน เป็นไหน?

อาฆาตย่อมเกิดขึ้นได้ด้วยความคิดว่า ผู้นี้ได้กระทำความเสื่อมเสียแก่เรา อาฆาตย่อมเกิดขึ้น
ได้ด้วยความคิดว่า ผู้นี้กำลังทำความเสื่อมเสียแก่เรา อาฆาตย่อมเกิดขึ้นได้ด้วยความคิดว่า ผู้นี้จักทำความ
เสื่อมเสียแก่เรา, อาฆาตย่อมเกิดขึ้นได้ด้วยความคิดว่า ผู้นี้ได้ทำความเสื่อมเสีย ฯลฯ กำลังทำความ
เสื่อมเสีย ฯลฯ จักทำความเสื่อมเสียแก่คนผู้เป็นที่รักชอบพอของเรา, อาฆาตย่อมเกิดขึ้นได้
ด้วยความคิดว่า ผู้นี้ได้ทำความเจริญ ฯลฯ กำลังทำความเจริญ ฯลฯ จักทำความเจริญแก่คนผู้ไม่
เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบพอของเรา หรือ อาฆาตย่อมเกิดขึ้นในฐานะอันใช่เหตุ จิตอาฆาต
ความขัดเคือง ความกระทบกระทั่ง ความแค้น ความเคือง ความขุ่นเคือง ความพล่งพล่าน
โทสะ ความคิดประทุษร้าย ความมุ่งคิดประทุษร้าย ความขุ่นจิตธรรมชาติที่ประทุษร้ายใจ โกรธ
กิริยาที่โกรธ ความโกรธ มีลักษณะเช่นว่านี้ อันใด [และ] การคิดประทุษร้าย กิริยาที่คิด
ประทุษร้าย ความคิดประทุษร้าย การคิดปองร้าย กิริยาที่คิดปองร้าย ความคิดปองร้าย ความโกรธ
ความแค้น ความดุร้าย ความปากร้าย ความไม่แช่มชื่นแห่งจิต นี้เรียกว่า ปฏิฆสัญญาชน .

[๗๒๒] มานสัญญาชน เป็นไหน?

การถือตัว ว่าเราดีกว่าเขา ว่าเราเสมอกับเขา ว่าเราเลวกว่าเขา การถือตัว กิริยา
ที่ถือตัว ความถือตัว มีลักษณะเช่นว่านี้ อันใด [และ] การยกตน การเทอดตน การเชิดชูตน
ดุจธง การยกจิตขึ้น ความที่จิตต้องการเป็นดุจธง นี้เรียกว่า มานสัญญาชน .

[๗๒๓] ทิฏฐิสัญญาชน เป็นไหน?

ความเห็น ว่าโลกเที่ยงกัตติ ว่าโลกไม่เที่ยงกัตติ ว่าโลกมีที่สุดกัตติ ว่าโลกไม่มีที่สุดกัตติ
ว่าชีพอันนั้นสรีระก็อันนั้นกัตติ ว่าชีพเป็นอันสรีระก็เป็นอันกัตติ ว่าสัตว์ยังเป็นอยู่เบื้องหน้าแต่
มรณะกัตติ ว่าสัตว์ไม่เป็นอยู่เบื้องหน้าแต่มรณะกัตติ ว่าสัตว์ยังเป็นอยู่ก็มีไม่เป็นอย่างกัตติ มีเบื้องหน้า
แต่มรณะกัตติ ว่าสัตว์ยังเป็นอยู่ก็ไม่ใช่ไม่เป็นอย่างกัตติ มีเบื้องหน้าแต่มรณะกัตติ ทิฏฐิ ความเห็น
ไปข้างทิฏฐิ ปาชัญญกัตติ ทิฏฐิ กัณดารกัตติ ทิฏฐิ ความเห็นเป็นข้าศึกต่อสัมมาทิฏฐิ ความผันแปร
แห่งทิฏฐิ สัญญาชนคือทิฏฐิ ความยึดถือ ความยึดมั่น ความตั้งมั่น ความถือผิด ทางชั่ว
ทางผิด ภาวะที่ผิด ลัทธิเป็นบ่อเกิดแห่งความพินาศ การถือโดยวิปลาส มีลักษณะเช่นว่านี้
อันใด นี้เรียกว่า ทิฏฐิสัญญาชน .

ความเห็นผิดแม้ทุกอย่าง เว้นสลัปปตปราคาสสัญญาชนเสีย จัดเป็นทิฏฐิสัญญาชน .

[๗๒๔] วิจิกิจฉสัญญาชน เป็นไหน?

ปฏฺชนเคลือบแคลงสงสัยในศาสนดา ในพระธรรม ในพระสงฆ์ ในสิกขา ในส่วน
อดีต ในส่วนอนาคต ทั้งในส่วนอดีตและส่วนอนาคต ในปฏิจจนสมุปาทธรรมว่า เพราะธรรมนี้
เป็นปัจจัยธรรมนี้จึงเกิดขึ้น การเคลือบแคลง กิริยาที่เคลือบแคลง ความเคลือบแคลง ความคิด
เห็นไปต่างๆ นานา ความตัดสินใจไม่ได้ ความเห็นเป็นสองแง่ ความเห็นเหมือนทาง
สองแพร่ง ความสงสัย ความไม่สามารถจะถือเอาโดยส่วนเดียวได้ ความคิดส่ายไป ความคิด
พว้าไป ความไม่สามารถจะหยั่งลงถือเอาเป็นยุติได้ ความกระด้างแห่งจิต ความลังเลใจ
มีลักษณะเช่นว่านี้ อันใด นี้เรียกว่า วิจิกิจฉสัญญาชน .

[๗๒๕] สลัปปตปราคาสสัญญาชน เป็นไหน?

ความเห็น ว่า ความบริสุทธิ์ย่อมได้ด้วยศีล ด้วยพรต ด้วยศีลพรตของสมณพราหมณ์
ในภายนอกแต่ศาสนานี้ ดังนั้น ทิฏฐิ ความเห็นไปข้างทิฏฐิ ปาชัญญกัตติ ทิฏฐิ กัณดารกัตติ ทิฏฐิ
ความเห็นเป็นข้าศึกต่อสัมมาทิฏฐิ ความผันแปรแห่งทิฏฐิ สัญญาชนคือทิฏฐิ ความยึดถือ
ความยึดมั่น ความตั้งมั่น ความถือผิด ทางชั่ว ทางผิด ภาวะที่ผิด ลัทธิเป็นบ่อเกิดแห่ง

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์
ความพินาศ การถือโดยวิปลาสมีลักษณะเช่นว่านี้ อันใด นี้เรียกว่า สิลัพพตปรามาสสัญญาโทษณ์ .

[๗๒๖] กวราคสัญญาโทษณ์ เป็นไฉน?

ความพอใจในภพ ความกำหนดในภพ ความเพลิดเพลินในภพ ตัณหาในภพ
สินหาในภพ ความร่ำร้อนในภพ ความสยบในภพ ความหมกมุ่นในภพ ในภพทั้งหลาย
อันใด นี้เรียกว่า กวราคสัญญาโทษณ์ .

[๗๒๗] อิสสาสัญญาโทษณ์ เป็นไฉน?

การริษยา กิริยาที่ริษยา ความริษยา การเกียดกัน กิริยาที่เกียดกัน ความเกียดกันใน
ลากสักการะ การทำความเคารพ การนับถือ การไหว้ การบูชาของคนอื่น อันใด นี้เรียกว่า
อิสสาสัญญาโทษณ์ .

[๗๒๘] มัจฉริยสัญญาโทษณ์ เป็นไฉน?

ความตระหนี่ ๕ คือ ตระหนี่อวาส ตระหนี่ตระกูล ตระหนี่ลาภ ตระหนี่วรรณะ
ตระหนี่ธรรม การตระหนี่ กิริยาที่ตระหนี่ ความตระหนี่ ความหวงแหน ความเหนียวแน่น
ความไม่เอื้อเฟื้อ ความไม่เผื่อแผ่ แห่งจิต มีลักษณะเช่นว่านี้ อันใด นี้เรียกว่า มัจฉริย-
*สัญญาโทษณ์ .

[๗๒๙] อวิชาสัญญาโทษณ์ เป็นไฉน?

ความไม่รู้ในทุกข์ ความไม่รู้ในทุกข์สมุทัย ความไม่รู้ในทุกข์นิโรธ ความไม่รู้ใน
ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา ความไม่รู้ในส่วนอดีต ความไม่รู้ในส่วนอนาคต ความไม่รู้ทั้งในส่วน
อดีตและส่วนอนาคต ความไม่รู้ในปฏิจจนสมุปบาทธรรมว่า เพราะธรรมนี้เป็นปัจจัย ธรรมนี้จึงเกิด
ขึ้น ความไม่รู้ ความไม่เห็น ความไม่ตรัสรู้ ความไม่รู้โดยสมควร ความไม่รู้ตามความจริง ความ
ไม่แทงตลอด ความไม่ถือเอาให้ถูกต้อง ความไม่หยั่งลงโดยรอบคอบ ความไม่พินิจ ความไม่
พิจารณา ความไม่ทำให้ประจักษ์แจ้ง ความทราหมปัญญา ความโง่เขลา ความไม่รู้ชัด ความหลง
ความลุ่มหลง ความหลงใหล อวิชา โอฆะคืออวิชา โยคะคืออวิชา อนสัยคืออวิชา
ปริยฐานคืออวิชา ลิมคืออวิชา อกุศลมูลคือโมหะ นี้เรียกว่า อวิชาสัญญาโทษณ์ .

สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นสัญญาโทษณ์ .

[๗๓๐] ธรรมไม่เป็นสัญญาโทษณ์ เป็นไฉน?

เว้นสัญญาโทษณ์ธรรมเหล่านั้นเสีย กุศลธรรม อกุศลธรรม อัพยาทธรรม ที่เหลือ ซึ่ง
เป็นกามาวจร รูปาวจร โลกุตตระ คือ เวทนาขันธ ฯลฯ วิทยญาณขันธ รูปทั้งหมด
และอสังขตธาตุ

สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมไม่เป็นสัญญาโทษณ์ .

[๗๓๑] ธรรมเป็นอารมณ์ของสัญญาโทษณ์ เป็นไฉน?

กุศลธรรม อกุศลธรรม อัพยาทธรรม ประเภทที่ยังมีอาสวะ ซึ่งเป็นกามาวจร รูปาวจร
อรูปราวจร คือ รูปขันธ ฯลฯ วิทยญาณขันธ

สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นอารมณ์ของสัญญาโทษณ์ .

ธรรมไม่เป็นอารมณ์ของสัญญาโทษณ์ เป็นไฉน?

มรรคและผลของมรรคที่เป็นโลกุตตระ และอสังขตธาตุ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรม
ไม่เป็นอารมณ์ของสัญญาโทษณ์ .

[๗๓๒] ธรรมสัมปยุตด้วยสัญญาโทษณ์ เป็นไฉน?

ธรรมเหล่านี้ สัมปยุตด้วยสัญญาโทษณ์ธรรมเหล่านั้น คือ เวทนาขันธ ฯลฯ วิทยญาณขันธ
สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมสัมปยุตด้วยสัญญาโทษณ์ .

ธรรมวิปยุตจากสัญญาโทษณ์ เป็นไฉน?

ธรรมเหล่านี้ วิปยุตจากสัญญาโทษณ์ธรรมเหล่านั้น คือ เวทนาขันธ ฯลฯ วิทยญาณขันธ
รูปทั้งหมด และอสังขตธาตุ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมวิปยุตจากสัญญาโทษณ์ .

[๗๓๓] ธรรมเป็นสัญญาโทษณ์และเป็นอารมณ์ของสัญญาโทษณ์ เป็นไฉน?

สัญญาโทษณ์ธรรมเหล่านั้นนั้นแหละ ชื่อว่า ธรรมเป็นสัญญาโทษณ์และเป็นอารมณ์ของ
สัญญาโทษณ์ .

ธรรมเป็นอารมณ์ของสัญญาโทษณ์แต่ไม่เป็นสัญญาโทษณ์ เป็นไฉน?

ธรรมเหล่านี้ เป็นอารมณ์ของสัญญาโทษณ์โดยสัญญาโทษณ์ธรรมเหล่านั้น เว้นสัญญาโทษณ์-
*ธรรมเหล่านั้นเสีย คือ กุศลธรรม อกุศลธรรม อัพยาทธรรม ประเภทที่ยังมีอาสวะ ที่เหลือ
ซึ่งเป็นกามาวจร รูปาวจร อรูปาวจร ได้แก่ รูปขันธ ฯลฯ วิทยญาณขันธ สภาวะธรรมเหล่านี้
ชื่อว่า ธรรมเป็นอารมณ์ของสัญญาโทษณ์แต่ไม่เป็นสัญญาโทษณ์ .

[๗๓๔] ธรรมเป็นสัญญาโทษณ์และสัมปยุตด้วยสัญญาโทษณ์ เป็นไฉน?

กามราคสัญญาโทษณ์ เป็นสัญญาโทษณ์ และสัมปยุตด้วยสัญญาโทษณ์ โดยอวิชาสัญญาโทษณ์
อวิชาสัญญาโทษณ์ เป็นสัญญาโทษณ์ และสัมปยุตด้วยสัญญาโทษณ์ โดยกามราคสัญญาโทษณ์
ปฏิฆสัญญาโทษณ์ เป็นสัญญาโทษณ์ และสัมปยุตด้วยสัญญาโทษณ์ โดยอวิชาสัญญาโทษณ์
อวิชาสัญญาโทษณ์ เป็นสัญญาโทษณ์ และสัมปยุตด้วยสัญญาโทษณ์ โดยปฏิฆสัญญาโทษณ์
มานสัญญาโทษณ์ เป็นสัญญาโทษณ์ และสัมปยุตด้วยสัญญาโทษณ์ โดยอวิชาสัญญาโทษณ์

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์
อริยาสัจจะ เป็นสัจจะ และสัมปยุตด้วยสัจจะ โดยมานสัจจะ
ทวิสัจจะ เป็นสัจจะ และสัมปยุตด้วยสัจจะ โดยอริยาสัจจะ
อริยาสัจจะ เป็นสัจจะ และสัมปยุตด้วยสัจจะ โดยทวิสัจจะ
วิจิกจาสัจจะ เป็นสัจจะ และสัมปยุตด้วยสัจจะ โดยอริยาสัจจะ
อริยาสัจจะ เป็นสัจจะ และสัมปยุตด้วยสัจจะ โดยวิจิกจาสัจจะ
สัจจะพทปราคาสัจจะ เป็นสัจจะ และสัมปยุตด้วยสัจจะ โดย
อริยาสัจจะ อริยาสัจจะ เป็นสัจจะ และสัมปยุตด้วยสัจจะ โดย
สัจจะพทปราคาสัจจะ

ภวราสัจจะ เป็นสัจจะ และสัมปยุตด้วยสัจจะ โดยอริยาสัจจะ
อริยาสัจจะ เป็นสัจจะ และสัมปยุตด้วยสัจจะ โดยภวราสัจจะ
อิสสาสัจจะ เป็นสัจจะ และสัมปยุตด้วยสัจจะ โดยอริยาสัจจะ
อริยาสัจจะ เป็นสัจจะ และสัมปยุตด้วยสัจจะ โดยอิสสาสัจจะ
มัจจริยสัจจะ เป็นสัจจะ และสัมปยุตด้วยสัจจะ โดยอริยาสัจจะ
อริยาสัจจะ เป็นสัจจะ และสัมปยุตด้วยสัจจะ โดยมัจจริยสัจจะ
สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นสัจจะ และสัมปยุตด้วยสัจจะ .
ธรรมสัมปยุตด้วยสัจจะแต่ไม่เป็นสัจจะ เป็นไฉน?
ธรรมเหล่านี้ สัมปยุตด้วยสัจจะธรรมเหล่านั้น เว้นสัจจะธรรมเหล่านั้นเสีย
คือ เวทนาขันธ ฯลฯ วิญญาณขันธ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมสัมปยุตด้วยสัจจะ .
[๗๓๕] ธรรมวิปยุตจากสัจจะแต่เป็นอารมณ์ของสัจจะ เป็นไฉน?
ธรรมเหล่านี้ วิปยุตจากสัจจะธรรมเหล่านั้น คือ กุศลธรรม อกุศลธรรม
อัปายาทธรรม ประเภที่ยังมีอาสวะ ซึ่งเป็นกามาวจร รูปาวจร อรูปาวจร คือ รูปขันธ ฯลฯ
วิญญาณขันธ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมวิปยุตจากสัจจะแต่เป็นอารมณ์ของสัจจะ .
ธรรมวิปยุตจากสัจจะและไม่เป็นอารมณ์ของสัจจะ เป็นไฉน?
มรรคและผลของมรรคที่เป็นโลกุตตระ และอสังขตธาตุ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า
ธรรมวิปยุตจากสัจจะและไม่เป็นอารมณ์ของสัจจะ .
สัจจะโคจรจะ จบ

คณโคจรจะ

[๗๓๖] ธรรมเป็นคณจะ เป็นไฉน?

คณจะ ๔ คือ อภิขณิกายคณจะ พยาบาทกายคณจะ สัจจะพทปราคายคณจะ
อิทังสังจาณีนเวสกายคณจะ .

[๗๓๗] บรรดาคณจะ ๔ นั้น อภิขณิกายคณจะ เป็นไฉน?

ความกำหนด ความกำหนดนึก ความคล้อยตามอารมณ์ ความยินดี ความผลิตเพิลิน
ความกำหนดด้วยอำนาจความผลิตเพิลิน ความกำหนดนึกแห่งจิต ความอยาก ความสยบ
ความหมกมุ่น ความใคร่ ความรักใคร่ ความขงอยู่ ความจมอยู่ ธรรมชาติผู้คร่าไป ธรรมชาติ
ผู้หลอกลวง ธรรมชาติผู้ยังสัตว์ให้เกิด ธรรมชาติผู้ยังสัตว์ให้เกิดพร้อม ธรรมชาติอันร่อยรัด
ธรรมชาติอันมีขาย ธรรมชาติอันกำขาบใจ ธรรมชาติอันขานไป ธรรมชาติเหมือนเส้นด้าย
ธรรมชาติอันแผ่ไป ธรรมชาติผู้ประมาดมา ธรรมชาติเป็นเพื่อนสอง ปณิธาน ธรรมชาติผู้นำไป
สู่ภพ ตัณหาเหมือนป่า ตัณหาเหมือนดง ความเกี่ยวข้อง ความเยื่อใย ความห่วงใย ความ
ผูกพัน ความหวัง กิริยาที่หวัง ภาวะที่หวัง ความหวังรูป ความหวังเสียง ความหวังกลิ่น
ความหวังรส ความหวังโผฏฐัพพะ ความหวังลาภ ความหวังทรัพย์ ความหวังบุตร ความหวังชีวิต
ธรรมชาติผู้กระซิบ ธรรมชาติผู้กระซิบทั่ว ธรรมชาติผู้กระซิบยิ่ง การกระซิบ กิริยาที่กระซิบ ความ
ที่กระซิบ การละโมภ กิริยาที่ละโมภ ความละโมภ ธรรมชาติเป็นเหตุขมขานไป ภาวะที่ใคร่
อารมณ์ดี ๆ ความกำหนดในฐานะอันไม่ควร ความโลภเกินพอดี ความติดใจ กิริยาที่ติดใจ
ความปรารถนา ความกระหายใจ ความปรารถนานัก กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา ตัณหา
ในรูปภพ ตัณหาในอรูปภพ ตัณหาในนโร [คือราคะที่สหรคตด้วยอจเจทวิญญู] รูปตัณหา
สัทธตัณหา คันธตัณหา รสตัณหา โผฏฐัพพตัณหา ัมมตัณหา โอชะ โยคะ คณจะ อปาทาน
อาวรณ์ นีวรณ เครื่องปิดบัง เครื่องผูก อุปกิเลส อนสัย ปริยฐาน ตัณหาเหมือนเถาวัลย์
ความปรารถนามีวัตถุอย่างต่างๆ รากแห่งทุกข์ เหตุแห่งทุกข์ แดนเกิดแห่งทุกข์ บ่วงแห่งมาร
เบ็ดแห่งมาร แดนแห่งมาร ตัณหาเหมือนแม่น้ำ ตัณหาเหมือนขาย ตัณหาเหมือนเชือกผูก
ตัณหาเหมือนสมุทร อภิขณา อกุศลมูลคือโลภะ อังโธ นี้เรียกว่า อภิขณิกายคณจะ .

[๗๓๘] พยาบาทกายคณจะ เป็นไฉน?

อาฆาตย่อมเกิดขึ้นได้ด้วยคิดว่า ผู้นี้ได้กระทำความเสื่อมเสียแก่เรา อาฆาตย่อมเกิดขึ้น
ได้ด้วยคิดว่า ผู้นี้กำลังทำความเสื่อมเสียแก่เรา อาฆาตย่อมเกิดขึ้นได้ด้วยคิดว่า ผู้นี้จักทำความ
เสื่อมเสียแก่เรา อาฆาตย่อมเกิดขึ้นได้ด้วยคิดว่า ผู้นี้ได้ทำความเสื่อมเสีย ฯลฯ กำลังทำความ
เสื่อมเสีย ฯลฯ จักทำความเสื่อมเสียแก่คนที่รักที่ชบพของเรอา อาฆาตย่อมเกิดขึ้นได้ด้วยคิดว่า

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์
ผู้ได้ทำความเจริญ ฯลฯ กำลังทำความเจริญ ฯลฯ จักทำความเจริญแก่คนผู้ไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่
ชอบพอของเรา หรืออาฆาตย่อมเกิดขึ้นได้ในฐานะอันใช่เหตุ จิตอาฆาต ความขัดเคือง ความ
กระทบกระทั่ง ความแค้น ความเคือง ความขุ่นเคือง ความพล่งพล่าน โทสะ ความคิด
ประทุษร้าย ความขุ่นจิต ธรรมชาติที่ประทุษร้ายใจ โกรธ กิริยาที่โกรธ ภาวะที่โกรธ มีลักษณะ
เช่นว่านี้ อันใด [และ] การคิดประทุษร้าย กิริยาที่คิดประทุษร้าย ความคิดประทุษร้าย การ
คิดปองร้าย กิริยาที่คิดปองร้าย ความคิดปองร้าย ความโกรธ ความแค้น ความดุร้าย ความ
ปากร้าย ความไม่แช่มชื่นแห่งจิต นี้เรียกว่า พยาบาทกายคันถะ .

[๗๓๙] สลัปปตปรามาสกายคันถะ เป็นไฉน?

ความเห็น ว่า ความบริสุทธิ์ย่อมมิได้ด้วยศีล ด้วยพรต ด้วยศีลพรตของสมณพราหมณ์
ในภายนอกแต่ศาสนา นี้ ติฎฐิ ความเห็นไปข้างทิฎฐิ ปาชัญญคือทิฎฐิ กันดารคือทิฎฐิ
ความเห็นเป็นข้าศึกต่อสัมมาทิฎฐิ ความผันแปรแห่งทิฎฐิ สัญโญชนคือทิฎฐิ ความยึดถือ ความ
ยึดมั่น ความตั้งมั่น ความถือผิด ทางชั่ว ทางผิด ภาวะที่ผิด ลัทธิเป็นบ่อเกิดแห่งความพินาศ
การถือโดยวิปลาส มีลักษณะเช่นว่านี้ อันใด นี้เรียกว่า สลัปปตปรามาสกายคันถะ .

[๗๔๐] อิทังสังจาณีนเวสกายคันถะ เป็นไฉน?

ความเห็น ว่า โลกเที่ยง นี้แหละจริง อย่างอื่นเปล่า ดังนี้ก็ติ ว่าโลกไม่เที่ยง นี้แหละ
จริง อย่างอื่นเปล่า ดังนี้ก็ติ ว่าโลกมีที่สุด นี้แหละจริง อย่างอื่นเปล่า ดังนี้ก็ติ ว่าโลกไม่มี
ที่สุด นี้แหละจริง อย่างอื่นเปล่า ดังนี้ก็ติ ว่าชีพอันนั้นสรีระก็อันนั้น นี้แหละจริง อย่างอื่น
เปล่า ดังนี้ก็ติ ว่าชีพเป็นอันสรีระก็เป็นอัน นี้แหละจริง อย่างอื่นเปล่า ดังนี้ก็ติ ว่าสัตว์ยัง
เป็นอยู่เบื้องหน้าแต่ภพนี้ นี้แหละจริง อย่างอื่นเปล่า ดังนี้ก็ติ ว่าสัตว์ไม่เป็นอยู่เบื้องหน้าแต่
ภพนี้ นี้แหละจริง อย่างอื่นเปล่า ดังนี้ก็ติ ว่าสัตว์ยังเป็นอยู่ก็มิใช่ ไม่เป็นอยู่ก็มิใช่เบื้องหน้าแต่
ภพนี้ นี้แหละจริง อย่างอื่นเปล่า ดังนี้ก็ติ ติฎฐิ ความเห็นไปข้างทิฎฐิ ปาชัญญคือทิฎฐิ กันดาร
คือทิฎฐิ ความเห็นเป็นข้าศึกต่อสัมมาทิฎฐิ ความผันแปรแห่งทิฎฐิ สัญโญชนคือทิฎฐิ ความ
ยึดถือ ความยึดมั่น ความตั้งมั่น ความถือผิด ทางชั่ว ทางผิด ภาวะที่ผิด ลัทธิเป็นบ่อเกิด
แห่งความพินาศ การถือโดยวิปลาส มีลักษณะเช่นว่านี้ อันใด นี้เรียกว่า อิทังสังจาณีนเวสกาย-
*คันถะ .

มีฉาติฎฐิแม้ทุกอย่าง เว้นสลัปปตปรามาสกายคันถะ จัดเป็นอิตังสังจาณีนเวสกายคันถะ .

สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นคันถะ .

[๗๔๑] ธรรมไม่เป็นคันถะ เป็นไฉน?

เว้นคันถธรรมเหล่านั้นเสีย กุศลธรรม อกุศลธรรม อัพยาทธรรมที่เหลือ ซึ่งเป็น
กามาวจร รูปาวจร อรูปาวจร โลกุตตระ คือ เวทนาขันธ ฯลฯ วิทยญาณขันธ , รูปทั้งหมด
และอสังขตธาตุ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมไม่เป็นคันถะ .

[๗๔๒] ธรรมเป็นอารมณ์ของคันถะ เป็นไฉน?

กุศลธรรม อกุศลธรรม อัพยาทธรรม ประเภทที่ยังมีอาสวะ ที่เป็นกามาวจร รูปาวจร
อรูปาวจร คือ รูปขันธ ฯลฯ วิทยญาณขันธ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นอารมณ์ของ
คันถะ .

ธรรมไม่เป็นอารมณ์ของคันถะ เป็นไฉน?

มรรคและผลของมรรคที่เป็นโลกุตตระ และอสังขตธาตุ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรม
ไม่เป็นอารมณ์ของคันถะ .

[๗๔๓] ธรรมสัมปยุตด้วยคันถะ เป็นไฉน?

ธรรมเหล่านี้ สัมปยุตด้วยคันถธรรมเหล่านั้น คือ เวทนาขันธ ฯลฯ วิทยญาณขันธ
สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมสัมปยุตด้วยคันถะ .

ธรรมวิปยุตจากคันถะ เป็นไฉน?

ธรรมเหล่านี้ วิปยุตจากคันถธรรมเหล่านั้น คือ เวทนาขันธ ฯลฯ วิทยญาณขันธ ,
รูปทั้งหมด และอสังขตธาตุ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมวิปยุตจากคันถะ .

[๗๔๔] ธรรมเป็นคันถะและเป็นอารมณ์ของคันถะ เป็นไฉน?

คันถธรรมเหล่านั้นนั่นเอง ชื่อว่า ธรรมเป็นคันถะและเป็นอารมณ์ของคันถะ .

ธรรมเป็นอารมณ์ของคันถะแต่ไม่เป็นคันถะ เป็นไฉน?

ธรรมเหล่านี้ เป็นอารมณ์ของคันถะโดยคันถธรรมเหล่านั้น เว้นคันถธรรมเหล่านั้นเสีย
คือ กุศลธรรม อกุศลธรรม อัพยาทธรรม ประเภทที่ยังมีอาสวะที่เหลือ ซึ่งเป็นกามาวจร
รูปาวจร อรูปาวจร ได้แก่ รูปขันธ ฯลฯ วิทยญาณขันธ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็น
อารมณ์ของคันถะแต่ไม่เป็นคันถะ .

[๗๔๕] ธรรมเป็นคันถะและสัมปยุตด้วยคันถะ เป็นไฉน?

สลัปปตปรามาสกายคันถะ เป็นคันถะ และสัมปยุตด้วยคันถะ โดยอภิขฌากายคันถะ
อภิขฌากายคันถะ เป็นคันถะ และสัมปยุตด้วยคันถะ โดยสลัปปตปรามาสกายคันถะ
อิตังสังจาณีนเวสกายคันถะ เป็นคันถะ และสัมปยุตด้วยคันถะ โดยอภิขฌากายคันถะ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์
อภิขฌาณกัณเฑาะ เป็นคณเฑาะ และสัมปยุตด้วยคณเฑาะ โดยอิทังสังจาภิเนวสกายคณเฑาะ
สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นคณเฑาะและสัมปยุตด้วยคณเฑาะ .
ธรรมสัมปยุตด้วยคณเฑาะแต่ไม่เป็นคณเฑาะ เป็นไฉน?
ธรรมเหล่าใด สัมปยุตด้วยคณเฑาะธรรมเหล่านั้น เว้นคณเฑาะเหล่านั้นเสีย คือ เวทนา-
*ขันธ ฯลฯ วิญญาณขันธ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมสัมปยุตด้วยคณเฑาะแต่ไม่เป็นคณเฑาะ .
[๓๔๖] ธรรมวิปยุตจากคณเฑาะแต่เป็นอารมณ์ของคณเฑาะ เป็นไฉน?
ธรรมเหล่าใด วิปยุตจากคณเฑาะธรรมเหล่านั้น คือ กุศลธรรม อกุศลธรรม อัปายาทธรรม
ประเภทที่ยังมีอาสวะ ซึ่งเป็นกามาวจร รูปาวจร อรูปาวจร ได้แก่ รูปขันธ ฯลฯ วิญญาณขันธ
สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมวิปยุตจากคณเฑาะแต่เป็นอารมณ์ของคณเฑาะ .
ธรรมวิปยุตจากคณเฑาะและ ไม่เป็นอารมณ์ของคณเฑาะ เป็นไฉน?
มรรคและผลของมรรคที่เป็นโลกุตตระ และอสังขตธาตุ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรม
วิปยุตจากคณเฑาะและ ไม่เป็นอารมณ์ของคณเฑาะ .
คณเฑาะโจจณกะ จบ

โอม-โยคโคจณกะ
[๓๔๗] ธรรมเป็นโอมะ เป็นไฉน? ฯลฯ
ธรรมเป็นโยคะ เป็นไฉน? ฯลฯ
โอม-โยคโคจณกะ จบ

นิวรณ์โคจณกะ
[๓๔๘] ธรรมเป็นนิวรณ์ เป็นไฉน?
นิวรณ์ ๖ คือ กามฉันทนิวรณ์ พยาบาทนิวรณ์ ถีนมิทธนิวรณ์ อุทธัจจกุกกุกจนิวรณ์
วิจิกิจฉานิวรณ์ อวิชานิวรณ์ .
[๓๔๙] บรรดานิวรณ์ ๖ นั้น กามฉันทนิวรณ์ เป็นไฉน?
ความพอใจคือความใคร่ ความกำหนัดคือความใคร่ ความเพลิดเพลินคือความใคร่
ตณหาคือความใคร่ สีนหาคือความใคร่ ความเร่าร้อนคือความใคร่ ความสยบคือความใคร่
ความหมกมุ่นคือความใคร่ ในกามทั้งหลาย อันใด นี้เรียกว่า กามฉันทนิวรณ์ .
[๓๕๐] พยาบาทนิวรณ์ เป็นไฉน?
อาฆาตย่อมเกิดขึ้นได้ด้วยคิดว่า ผู้นี้ได้กระทำความเสื่อมเสียแก่เรา อาฆาตย่อมเกิดขึ้น
ได้ด้วยคิดว่า ผู้นี้กำลังทำความเสื่อมเสียแก่เรา อาฆาตย่อมเกิดขึ้นได้ด้วยคิดว่า ผู้นี้จักทำความเสื่อมเสีย
แก่เรา อาฆาตย่อมเกิดขึ้นได้ด้วยคิดว่า ผู้นี้ได้ทำความเสื่อมเสีย ฯลฯ กำลังทำความเสื่อม
เสีย ฯลฯ จักทำความเสื่อมเสียแก่คนที่รักที่ชบพของเรอาฆาตย่อมเกิดขึ้นได้ด้วยคิดว่า
ผู้นี้ได้ทำความเจริญ ฯลฯ กำลังทำความเจริญ ฯลฯ จักทำความเจริญแก่คนผู้ไม่เป็นที่รักไม่เป็น
ที่ชบพของเรอาฆาตย่อมเกิดขึ้นได้ในฐานะอันใช่เหตุ จิตอาฆาต ความขัดเคือง ความ
กระทบกระทั่ง ความแค้น ความเคือง ความขุ่นเคือง ความพล่งพล่าน โทสะ ความประทุษร้าย
ความมุ่งคิดประทุษร้าย ความขุ่นจิต ธรรมชาติที่ประทุษร้ายใจ โกรธ ภิรยาที่โกรธ ภาวะที่โกรธ
มีลักษณะเช่นว่านี้ อันใด [และ] การคิดประทุษร้าย ภิรยาที่คิดประทุษร้าย ความคิดประทุษร้าย
การคิดปองร้าย ภิรยาที่คิดปองร้าย ความคิดปองร้าย ความโกรธ ความแค้น ความดุร้าย ความ
ปากร้าย ความไม่แช่มชื่นแห่งจิต นี้เรียกว่า พยาบาทนิวรณ์ .
[๓๕๑] ถีนมิทธนิวรณ์ เป็นไฉน?
ถีนมิทธะนั้น แยกเป็นถีนะอย่างหนึ่ง มิทธะอย่างหนึ่ง .
ใน ๒ อย่างนั้น ถีนะ เป็นไฉน?
ความไม่สมประกอบแห่งจิต ความไม่กระปรี้กระเปร่าแห่งจิต ความท้อแท้ ความถดถอย
ความหดหู่ อาการที่หดหู่ ภาวะที่หดหู่ ความซบเซา อาการที่ซบเซา ภาวะที่ซบเซาแห่งจิต
อันใด นี้เรียกว่า ถีนะ .
มิทธะ เป็นไฉน?
ความไม่สมประกอบแห่งนามกาย ความไม่กระปรี้กระเปร่าแห่งนามกาย ความปกคลุม
ความหุ้มห่อ ความปิดบังไว้ภายใน ความมัวหมอง ความหวานนอน ความโง่งม ความหวานนอน
อาการที่หวานนอน ภาวะที่หวานนอน อันใด นี้เรียกว่า มิทธะ .
ถีนะและมิทธะดังว่านี้ รวมเรียกว่า ถีนมิทธนิวรณ์ .
[๓๕๒] อุทธัจจกุกกุกจนิวรณ์ เป็นไฉน?
อุทธัจจกุกกุกจจะนั้น แยกเป็นอุทธัจจะอย่างหนึ่ง กุกกุกจะอย่างหนึ่ง .
ใน ๒ อย่างนั้น อุทธัจจะ เป็นไฉน?
ความฟุ้งซ่านแห่งจิต ความไม่สงบแห่งจิต ความวุ่นวายใจ ความพล่านแห่งจิต อันใด
นี้เรียกว่า อุทธัจจะ .
กุกกุกจะ เป็นไฉน?

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์
ความสำคัญว่าควรในของที่ไม่ควร ความสำคัญว่าไม่ควรในของที่ควร ความสำคัญว่ามี
โทษในของที่ไม่มีโทษ ความสำคัญว่าไม่มีโทษในของที่มีโทษ การรำคาญ กิริยาที่รำคาญ ความ
รำคาญ ความเดือดร้อนใจ ความยุ่งใจ ซึ่งมีลักษณะเช่นว่านี้ อันใด นี้เรียกว่า กุกกัจจะ .
อุทัจจะและกุกกัจจะนี้ รวมเรียกว่า อุทัจจกุกกัจจนีวรณ์ .

[๓๕๓] วิจิกจณานีวรณ์ เป็นไฉน?

ปฏฺชนเคลือบแคลงสงสัยในพระศาสดา ในพระธรรม ในพระสงฆ์ ในสิกขา ในส่วน
อดีต ในส่วนอนาคต ทั้งในส่วนอดีตและส่วนอนาคต ในปฏิจสุมปาทธรรมว่า เพราะธรรม
นี้เป็นปัจจัยธรรมนี้จึงเกิดขึ้น การเคลือบแคลง กิริยาที่เคลือบแคลง ความเคลือบแคลง ความ
คิดเห็นไปต่างๆ นานา ความตัดสินใจไม่ได้ ความเห็นเป็นสองแง่ ความเห็นเหมือนทาง
สองแพร่ง ความสงสัย ความไม่สามารถจะถือเอาโดยส่วนเดียวได้ ความคิดส่ายไป ความคิด
คิดพัวไป ความไม่สามารถจะหยั่งลงถือเอาเป็นยุติได้ ความกระด้างแห่งจิต ความลังเลใจ มี
ลักษณะเช่นว่านี้ อันใด นี้เรียกว่า วิจิกจณานีวรณ์ .

[๓๕๔] อวิชานีวรณ์ เป็นไฉน?

ความไม่รู้ในทุกข์ ความไม่รู้ในทุกข์สมุทัย ความไม่รู้ในทุกข์นิโรธ ความไม่รู้ในทุกข์-
*นิโรธคามินีปฏิปทา ความไม่รู้ในส่วนอดีต ความไม่รู้ในส่วนอนาคต ความไม่รู้ในส่วนอดีตและ
ส่วนอนาคต ความไม่รู้ในปฏิจสุมปาทธรรมว่า เพราะธรรมนี้เป็นปัจจัยธรรมนี้จึงเกิดขึ้น
ความไม่รู้ ความไม่เห็น ความไม่ตรัสรู้ ความไม่รู้โดยสมควร ความไม่รู้ตามความเป็นจริง
ความไม่เพ่งตลอด ความไม่ถือเอาให้ถูกต้อง ความไม่หยั่งลงโดยรอบคอบ ความไม่พินิจ ความ
ไม่พิจารณา ความไม่ทำให้ประจักษ์ ความมีปัญญาทรม ความโง่เขลา ความไม่รู้ชัด ความหลง
ความลุ่มหลง ความหลงใหล อวิชชา โอฆะคืออวิชชา โยคะคืออวิชชา อนสัยคืออวิชชา
ปริยฐานคืออวิชชา ลิมคืออวิชชา อุกถมูลคือโมหะ มีลักษณะเช่นว่านี้ อันใด นี้เรียกว่า
อวิชานีวรณ์ .

สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นนิวรณ์ .

[๓๕๕] ธรรมไม่เป็นนิวรณ์ เป็นไฉน?

เวณนิวรณ์ธรรมเหล่านั้นเสีย กุศลธรรม อกุศลธรรม อัพยาทธรรมที่เหลือ ซึ่งเป็น
กามาวจร รูปาวจร อรูปาวจร โลกุตตระ คือ เวทนาขันธ์ ฯลฯ วิญญาณขันธ์ , รูปทั้งหมด
และอสังขตธาตุ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมไม่เป็นนิวรณ์ .

[๓๕๖] ธรรมเป็นอารมณ์ของนิวรณ์ เป็นไฉน?

กุศลธรรม อกุศลธรรม อัพยาทธรรม ประเภทที่ยังมีอาสวะ ซึ่งเป็นกามาวจร รูปาวจร
อรูปาวจร คือ รูปขันธ์ ฯลฯ วิญญาณขันธ์ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นอารมณ์ของ
นิวรณ์ .

ธรรมไม่เป็นอารมณ์ของนิวรณ์ เป็นไฉน?

มรรคและผลของมรรคที่เป็นโลกุตตระ และอสังขตธาตุ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรม
ไม่เป็นอารมณ์ของนิวรณ์ .

[๓๕๗] ธรรมสัมปยุตด้วยนิวรณ์ เป็นไฉน?

ธรรมเหล่านี้ได้ สัมปยุตด้วยนิวรณ์ธรรมเหล่านั้น คือ เวทนาขันธ์ ฯลฯ วิญญาณขันธ์
สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมสัมปยุตด้วยนิวรณ์ .

ธรรมวิปยุตจากนิวรณ์ เป็นไฉน?

ธรรมเหล่านี้ได้ วิปยุตจากนิวรณ์ธรรมเหล่านั้น คือ เวทนาขันธ์ ฯลฯ วิญญาณขันธ์ ,
รูปทั้งหมด และอสังขตธาตุ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมวิปยุตจากนิวรณ์ .

[๓๕๘] ธรรมเป็นนิวรณ์ และเป็นอารมณ์ของนิวรณ์ เป็นไฉน?

นิวรณ์เหล่านั้นนั่นเอง ชื่อว่าธรรมเป็นนิวรณ์และเป็นอารมณ์ของนิวรณ์ .

ธรรมเป็นอารมณ์ของนิวรณ์แต่ไม่เป็นนิวรณ์ เป็นไฉน?

ธรรมเหล่านี้ได้ เป็นอารมณ์ของนิวรณ์โดยนิวรณ์ธรรมเหล่านั้น เวณนิวรณ์ธรรมเหล่านั้น
เสีย คือ กุศลธรรม อกุศลธรรม อัพยาทธรรม ประเภทที่ยังมีอาสวะที่เหลือ ซึ่งเป็นกามาวจร
รูปาวจร อรูปาวจร ได้แก่ รูปขันธ์ ฯลฯ วิญญาณขันธ์ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็น
อารมณ์ของนิวรณ์แต่ไม่เป็นนิวรณ์ .

[๓๕๙] ธรรมเป็นนิวรณ์และสัมปยุตด้วยนิวรณ์ เป็นไฉน?

กามฉันทนิวรณ์เป็นนิวรณ์ และสัมปยุตด้วยนิวรณ์ โดยอวิชานีวรณ์ อวิชานีวรณ์
เป็นนิวรณ์ และสัมปยุตด้วยนิวรณ์ โดยกามฉันทนิวรณ์

พยาปาทนิวรณ์เป็นนิวรณ์ และสัมปยุตด้วยนิวรณ์ โดยอวิชานีวรณ์ อวิชานีวรณ์
เป็นนิวรณ์ และสัมปยุตด้วยนิวรณ์ โดยพยาปาทนิวรณ์

ถีนมิทธนิวรณ์เป็นนิวรณ์ และสัมปยุตด้วยนิวรณ์ โดยอวิชานีวรณ์ อวิชานีวรณ์เป็น
นิวรณ์ และสัมปยุตด้วยนิวรณ์ โดยถีนมิทธนิวรณ์

อุทัจจนีวรณ์เป็นนิวรณ์ และสัมปยุตด้วยนิวรณ์ โดยอวิชานีวรณ์ อวิชานีวรณ์เป็น
นิวรณ์ และสัมปยุตด้วยนิวรณ์ โดยอุทัจจนีวรณ์

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์

กุกกัจจนีวรรคเป็นนิวรรค และสัมปยุตด้วยนิวรรค โดยอวิชชานิวรรค อวิชชานิวรรคเป็นนิวรรค และสัมปยุตด้วยนิวรรค โดยกุกกัจจนีวรรค

วิจิกิจจานิวรรคเป็นนิวรรค และสัมปยุตด้วยนิวรรค โดยอวิชชานิวรรค อวิชชานิวรรคเป็นนิวรรค และสัมปยุตด้วยนิวรรค โดยวิจิกิจจานิวรรค

กามฉันทนิวรรคเป็นนิวรรค และสัมปยุตด้วยนิวรรค โดยอุทธีจจนีวรรค อุทธีจจนีวรรคเป็นนิวรรค และสัมปยุตด้วยนิวรรค โดยกามฉันทนิวรรค

พยาปาทนิวรรคเป็นนิวรรค และสัมปยุตด้วยนิวรรค โดยอุทธีจจนีวรรค อุทธีจจนีวรรคเป็นนิวรรค และสัมปยุตด้วยนิวรรค โดยพยาปาทนิวรรค

ถีนมิทธานิวรรคเป็นนิวรรค และสัมปยุตด้วยนิวรรค โดยอุทธีจจนีวรรค อุทธีจจนีวรรคเป็นนิวรรค และสัมปยุตด้วยนิวรรค โดยถีนมิทธานิวรรค

กุกกัจจนีวรรคเป็นนิวรรค และสัมปยุตด้วยนิวรรค โดยอุทธีจจนีวรรค อุทธีจจนีวรรคเป็นนิวรรค และสัมปยุตด้วยนิวรรค โดยกุกกัจจนีวรรค

วิจิกิจจานิวรรคเป็นนิวรรค และสัมปยุตด้วยนิวรรค โดยอุทธีจจนีวรรค อุทธีจจนีวรรคเป็นนิวรรค และสัมปยุตด้วยนิวรรค โดยวิจิกิจจานิวรรค

อวิชชานิวรรคเป็นนิวรรค และสัมปยุตด้วยนิวรรค โดยอุทธีจจนีวรรค อุทธีจจนีวรรคเป็นนิวรรค และสัมปยุตด้วยนิวรรค โดยอวิชชานิวรรค

สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นนิวรรคและสัมปยุตด้วยนิวรรค .

ธรรมสัมปยุตด้วยนิวรรคแต่ไม่เป็นนิวรรค เป็นไฉน?

ธรรมเหล่านี้ สัมปยุตด้วยนิวรรคธรรมเหล่านั้น เว้นนิวรรคธรรมเหล่านั้นเสีย คือ เวทนาขันธ ฯลฯ วิญญาณขันธ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมสัมปยุตด้วยนิวรรคแต่ไม่เป็นนิวรรค .

[๓๖๐] ธรรมวิปยุตจากนิวรรคแต่เป็นอารมณ์ของนิวรรค เป็นไฉน?

ธรรมเหล่านี้ วิปยุตจากนิวรรคธรรมเหล่านั้น คือ กุศลธรรม อภัยกตธรรม ประเภทที่ยังมีอาสวะ ซึ่งเป็นกามาวจร รูปาวจร อรูปาวจร ได้แก่ รูปขันธ ฯลฯ วิญญาณขันธ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมวิปยุตจากนิวรรคแต่เป็นอารมณ์ของนิวรรค .

ธรรมวิปยุตจากนิวรรคและ ไม่เป็นอารมณ์ของนิวรรค เป็นไฉน?

มรรคและผลของมรรคที่เป็นโลกุตตระ และอสังขตธาตุ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมวิปยุตจากนิวรรค และ ไม่เป็นอารมณ์ของนิวรรค .

นิวรรคโคจรจะ จบ

ปรมาสโคจรจะ

[๓๖๑] ธรรมเป็นปรมาสะ เป็นไฉน?

ทัญญูปรมาสะ .

ทัญญูปรมาสะ เป็นไฉน?

ความเห็น ว่า โลกเที่ยงกัตติ ว่าโลกไม่เที่ยงกัตติ ว่าโลกมีที่สุดกัตติ ว่าโลกไม่มีที่สุดกัตติ ว่าชีพอันนั้น สรรค์ก็อันนั้นกัตติ ว่าชีพเป็นอื่น สรรค์ก็เป็นอื่นกัตติ ว่าสัตว์ยังเป็นอยู่เบื้องหน้า แต่มรณะกัตติ ว่าสัตว์ไม่เป็นอยู่เบื้องหน้าแต่มรณะกัตติ ว่าสัตว์ยังเป็นอยู่ก็มี ไม่เป็นอยู่ก็มี เบื้องหน้าแต่มรณะกัตติ ว่าสัตว์ยังเป็นอยู่ก็ไม่ใช่ ไม่เป็นอยู่ก็ไม่ใช่เบื้องหน้าแต่มรณะกัตติ ทัญญูความเห็นไปข้างทัญญู ปาซัญญุคือทัญญู กันดารคือทัญญู ความเห็นเป็นข้าศึกต่อสัมมาทัญญู ความผันแปรแห่งทัญญู สัญโญชนคือทัญญู ความยึดถือ ความยึดมั่น ความตั้งมั่น ความถือผิด ทางชั่วทางผิด ภาวะที่ผิด ลัทธิเป็นบ่อเกิดแห่งความพินาศ การถือโดยวิปลาส มีลักษณะเช่นว่านี้ อันใด นี้เรียกว่า ทัญญูปรมาสะ .

มีจาทัญญู แม้ทุกอย่าง จัดเป็นทัญญูปรมาสะ .

สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นปรมาสะ .

ธรรมไม่เป็นปรมาสะ เป็นไฉน?

เว้นปรมาสธรรมเหล่านั้นเสีย กุศลธรรม อกุศลธรรม อภัยกตธรรมที่เหลือ ซึ่งเป็นกามาวจร รูปาวจร อรูปาวจร โลกุตตระ คือ เวทนาขันธ ฯลฯ วิญญาณขันธ , รูปทั้งหมด และอสังขตธาตุ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมไม่เป็นปรมาสะ .

[๓๖๒] ธรรมเป็นอารมณ์ของปรมาสะ เป็นไฉน?

กุศลธรรม อกุศลธรรม อภัยกตธรรม ประเภทที่ยังมีอาสวะ ซึ่งเป็นกามาวจร รูปาวจร อรูปาวจร คือ รูปขันธ ฯลฯ วิญญาณขันธ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นอารมณ์ของปรมาสะ .

ธรรมไม่เป็นอารมณ์ของปรมาสะ เป็นไฉน?

มรรคและผลของมรรคที่เป็นโลกุตตระ และอสังขตธาตุ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมไม่เป็นอารมณ์ของปรมาสะ .

[๓๖๓] ธรรมสัมปยุตด้วยปรมาสะ เป็นไฉน?

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์

ธรรมเหล่าใด สัมปยุตด้วยปรมาสธรรมเหล่านั้น คือ เวทนาขันธ ฯลฯ วิญญาณขันธ
 สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมสัมปยุตด้วยปรมาสะ .
 ธรรมวิปยุตจากปรมาสะ เป็นไฉน?
 ธรรมเหล่าใด วิปยุตจากปรมาสธรรมเหล่านั้น คือ เวทนาขันธ ฯลฯ วิญญาณขันธ ,
 รูปทั้งหมด และอสังขตธาตุ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมวิปยุตจากปรมาสะ .
 [๗๖๔] ธรรมเป็นปรมาสะและเป็นอารมณ์ของปรมาสะ เป็นไฉน?
 ปรมาสะนั้นนั่นแล ชื่อว่า ธรรมเป็นปรมาสะและเป็นอารมณ์ของปรมาสะ .
 ธรรมเป็นอารมณ์ของปรมาสะแต่ไม่เป็นปรมาสะ เป็นไฉน?
 ธรรมเหล่าใด เป็นอารมณ์ของปรมาสะโดยปรมาสธรรมเหล่านั้น เว้นปรมาสธรรม
 เหล่านั้นเสีย คือ กุศลธรรม อกุศลธรรม อภัยกตธรรม ประเภทที่ยังมีอาสวะที่เหลือ ซึ่ง
 เป็นกามาวจร รูปาวจร อรูปาวจร ได้แก่ รูปขันธ ฯลฯ วิญญาณขันธ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า
 ธรรมเป็นอารมณ์ของปรมาสะแต่ไม่เป็นปรมาสะ .
 [๗๖๕] ธรรมวิปยุตจากปรมาสะแต่เป็นอารมณ์ของปรมาสะ เป็นไฉน?
 ธรรมเหล่าใด วิปยุตจากปรมาสธรรมเหล่านั้น คือ กุศลธรรม อกุศลธรรม อภัย-
 *กตธรรม ประเภทที่ยังมีอาสวะ ซึ่งเป็นกามาวจร รูปาวจร อรูปาวจร ได้แก่ รูปขันธ ฯลฯ
 วิญญาณขันธ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมวิปยุตจากปรมาสะแต่เป็นอารมณ์ของปรมาสะ .
 ธรรมวิปยุตจากปรมาสะและ ไม่เป็นอารมณ์ของปรมาสะ เป็นไฉน?
 มรรคและผลของมรรคที่เป็นโลกุตตระ และอสังขตธาตุ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรม
 วิปยุตจากปรมาสะและ ไม่เป็นอารมณ์ของปรมาสะ .
 ปรมาสโคจจกะ จบ

มหันตรทกะ

[๗๖๖] ธรรมมีอารมณ์ เป็นไฉน?
 เวทนาขันธ สัญญาขันธ สังขารขันธ วิญญาณขันธ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมมี
 อารมณ์ .
 ธรรมไม่มีอารมณ์ เป็นไฉน?
 รูปทั้งหมด และอสังขตธาตุ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมไม่มีอารมณ์ .
 [๗๖๗] ธรรมเป็นจิต เป็นไฉน?
 จักขุวิญญาณ ไสตวิญาณ ฆานวิญาณ ชิวหาวิญาณ กายวิญาณ มโนธาตุ
 มโนวิญญาณธาตุ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นจิต .
 ธรรมไม่เป็นจิต เป็นไฉน?
 เวทนาขันธ สัญญาขันธ สังขารขันธ , รูปทั้งหมด และอสังขตธาตุ สภาวะธรรม
 เหล่านี้ชื่อว่า ธรรม ไม่เป็นจิต .
 [๗๖๘] ธรรมเป็นเจตสิก เป็นไฉน?
 เวทนาขันธ สัญญาขันธ สังขารขันธ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นเจตสิก .
 ธรรมไม่เป็นเจตสิก เป็นไฉน?
 จิต รูปทั้งหมด และอสังขตธาตุ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมไม่เป็นเจตสิก .
 [๗๖๙] ธรรมสัมปยุตด้วยจิต เป็นไฉน?
 เวทนาขันธ สัญญาขันธ สังขารขันธ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมสัมปยุตด้วยจิต .
 ธรรมวิปยุตจากจิต เป็นไฉน?
 รูปทั้งหมด และอสังขตธาตุ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมวิปยุตจากจิต .
 จิต จะกล่าวว่าสัมปยุตด้วยจิตก็ไม่ได้ ว่าวิปยุตจากจิตก็ไม่ได้ .
 [๗๗๐] ธรรมเจือกกับจิต เป็นไฉน?
 เวทนาขันธ สัญญาขันธ สังขารขันธ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเจือกกับจิต .
 ธรรมไม่เจือกกับจิต เป็นไฉน?
 รูปทั้งหมด และอสังขตธาตุ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมไม่เจือกกับจิต .
 จิต จะกล่าวว่าเจือกกับจิตก็ไม่ได้ ว่าไม่เจือกกับจิตก็ไม่ได้ .
 [๗๗๑] ธรรมมีจิตเป็นสมมุติฐาน เป็นไฉน?
 เวทนาขันธ สัญญาขันธ สังขารขันธ , กายวิญญูติ วจวิญญูติ หรือรูปแม้ใดซึ่ง
 เกิดแต่จิต มีจิตเป็นเหตุ มีจิตเป็นสมมุติฐาน มีอยู่ คือ รูปายตนะ สัททายตนะ คันธายตนะ
 รสายตนะ โผฐัพพายตนะ อากาสธาตุ อาโปธาตุ รูปลหута รูปมุตตา รูปกัมมัณญุตตา รูป
 อุปยะะ รูปสันตติ กพพิงการาหาร สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมมีจิตเป็นสมมุติฐาน .
 ธรรมไม่มีจิตเป็นสมมุติฐาน เป็นไฉน?
 จิต รูปที่เหลือ และอสังขตธาตุ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมไม่มีจิตเป็นสมมุติฐาน .
 [๗๗๒] ธรรมเกิดร่วมกับจิต เป็นไฉน?
 เวทนาขันธ สัญญาขันธ สังขารขันธ , กายวิญญูติ วจวิญญูติ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อ

ว่า ธรรมเกิดร่วมกับจิต .

ธรรมไม่เกิดร่วมกับจิต เป็นไฉน?

จิต รูปที่เหลือ และอสังขตธาตุ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมไม่เกิดร่วมกับจิต .

[๓๓๓] ธรรมเกิดคล้อยตามจิต เป็นไฉน?

เวทนาขันธ สัญญาขันธ สังขารขันธ, กายวิญญูติ วจวิญญูติ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเกิดคล้อยตามจิต .

ธรรมไม่เกิดคล้อยตามจิต เป็นไฉน?

จิต รูปที่เหลือ และอสังขตธาตุ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมไม่เกิดคล้อยตามจิต .

[๓๓๔] ธรรมเจือกกับจิตและมีจิตเป็นสมภูฐาน เป็นไฉน?

เวทนาขันธ สัญญาขันธ สังขารขันธ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเจือกกับจิตและมีจิตเป็นสมภูฐาน .

ธรรมไม่เจือกกับจิตและไม่มิจิตเป็นสมภูฐาน เป็นไฉน?

จิต รูปทั้งหมด และอสังขตธาตุ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมไม่เจือกกับจิตและไม่มิจิตเป็นสมภูฐาน .

[๓๓๕] ธรรมเจือกกับจิต มิจิตเป็นสมภูฐาน และเกิดร่วมกับจิต เป็นไฉน?

เวทนาขันธ สัญญาขันธ สังขารขันธ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเจือกกับจิต มิจิตเป็นสมภูฐาน และเกิดร่วมกับจิต .

ธรรมไม่เจือกกับจิต ไม่มิจิตเป็นสมภูฐาน และไม่เกิดร่วมกับจิต เป็นไฉน?

จิต รูปทั้งหมด และอสังขตธาตุ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมไม่เจือกกับจิต ไม่มิจิตเป็นสมภูฐาน และไม่เกิดร่วมกับจิต .

[๓๓๖] ธรรมเจือกกับจิต มิจิตเป็นสมภูฐาน และเกิดคล้อยตามจิต เป็นไฉน?

เวทนาขันธ สัญญาขันธ สังขารขันธ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเจือกกับจิต มิจิตเป็นสมภูฐาน และเกิดคล้อยตามจิต .

ธรรมไม่เจือกกับจิต ไม่มิจิตเป็นสมภูฐาน และไม่เกิดคล้อยตามจิต เป็นไฉน?

จิต รูปทั้งหมด และอสังขตธาตุ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมไม่เจือกกับจิต ไม่มิจิตเป็นสมภูฐาน และไม่เกิดคล้อยตามจิต .

[๓๓๗] ธรรมเป็นภายใน เป็นไฉน?

จักขายตนะ ฯลฯ มนายตนะ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นภายใน .

ธรรมเป็นภายนอก เป็นไฉน?

รูปายตนะ ฯลฯ ฐัมมายตนะ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นภายนอก .

[๓๓๘] ธรรมอาศัยมหาภูตรูปเกิด เป็นไฉน?

จักขายตนะ ฯลฯ กพพิงการารหาร สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมอาศัยมหาภูตรูปเกิด .

ธรรมไม่อาศัยมหาภูตรูปเกิด เป็นไฉน?

เวทนาขันธ สัญญาขันธ สังขารขันธ วิญญานขันธ มหาภูตรูป ๔ และอสังขตธาตุ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมไม่อาศัยมหาภูตรูปเกิด .

[๓๓๙] ธรรมอันเจตนากรรมที่สัมปยุตด้วยตัณหาทัญญูเข้ายึดครอง เป็นไฉน?

วิบากแห่งกุศลธรรมและอกุศลธรรม ประเภทที่ยังมีอาสวะ ซึ่งเป็นกามาวจร รูปาวจร อรูปาวจร คือ เวทนาขันธ ฯลฯ วิญญานขันธ และรูปที่กรรมแต่งขึ้น สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมอันเจตนากรรมที่สัมปยุตด้วยตัณหาทัญญูเข้ายึดครอง .

ธรรมอันเจตนากรรมที่สัมปยุตด้วยตัณหาทัญญูไม่เข้ายึดครอง เป็นไฉน?

กุศลธรรมและอกุศลธรรม ประเภทที่ยังมีอาสวะ ซึ่งเป็นกามาวจร รูปาวจร อรูปาวจร คือ เวทนาขันธ ฯลฯ วิญญานขันธ, ธรรมที่เป็นกิริยา ไม่ใช่กุศล ไม่ใช่อกุศล ไม่ใช่กรรม วิบาก, รูปที่กรรมมิได้แต่งขึ้น, มรรคและผลของมรรคที่เป็นโลกุตตระ และอสังขตธาตุ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมอันเจตนากรรมที่สัมปยุตด้วยตัณหาทัญญูไม่เข้ายึดครอง .

มหันตฤกะ จบ .

อุปาทานโคจรกะ

[๓๔๐] ธรรมเป็นอุปาทาน เป็นไฉน?

อุปาทาน ๔ คือ กามุปาทาน ทัญญูปาทาน สิล্পพตูปาทาน อตตวาทุปาทาน .

[๓๔๑] บรรดาอุปาทาน ๔ นั้น กามุปาทาน เป็นไฉน?

ความพอใจคือความใคร่ ความกำหนดคือความใคร่ ความเพลิดเพลินคือความใคร่ ตัณหาคือความใคร่ สีนหาคือความใคร่ ความเร่าร้อนคือความใคร่ ความสยบคือความใคร่ ความหมกมุ่นคือความใคร่ในกามทั้งหลาย อันใด นี้ชื่อว่ากามุปาทาน .

[๓๔๒] ทัญญูปาทาน เป็นไฉน?

ความเห็นว่าเป็นแล้วไม่มีผล การบูชาไม่มีผล การบวงสรวงไม่มีผล ผลวิบากของกรรมที่ทำดีทำชั่วไม่มี โลกนี้ไม่มี โลกอื่นไม่มี มารดาไม่มี บิดาไม่มี สัตว์ผู้ที่ดีและ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์
อุปบัติไม่มี สมณพราหมณ์ผู้ปฏิบัติปฏิบัติชอบ ไม่มีในโลก สมณพราหมณ์ที่กระทำให้แจ้งซึ่งโลก
นี้และโลกอื่นด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วประกาศให้คนอื่นรู้ได้ไม่มีในโลก ดังนี้ ทิฐิ ความเห็น
ไปข้างทิฐิ ปาซังคิอทิฐิ กันดารคิอทิฐิ ความเห็นเป็นข้าศึกต่อสัมมาทิฐิ ความผันแปร
แห่งทิฐิ สัญโญชนคิอทิฐิ ความยึดถือ ความยึดมั่น ความตั้งมั่น ความถือผิด ทางชั่ว
ทางผิด ภาวะที่ผิด ลัทธิเป็นบ่อเกิดแห่งความพินาศ การถือโดยวิปลาส มีลักษณะเช่นว่านี้
อันใด นี้เรียกว่า ทิฐูปาทาน .

เว้นสลิพตปาทานและอิตตวาทปาทานเสีย มีจลาทิฐิแม่ทุกอย่าง จัดเป็นทิฐูปาทาน .

[๓๘๓] สลิพตปาทาน เป็นไฉน?

ความเห็นว่า ความบริสุทธิ์ย่อมมีได้ด้วยศีล ด้วยพรต ด้วยศีลพรต ของสมณพราหมณ์
ในภายนอกแต่ศาสนานี้ ดังนี้ ทิฐิ ความเห็นไปข้างทิฐิ ปาซังคิอทิฐิ กันดารคิอทิฐิ
ความเห็นเป็นข้าศึกต่อสัมมาทิฐิ ความผันแปรแห่งทิฐิ สัญโญชนคิอทิฐิ ความยึดถือ
ความยึดมั่น ความตั้งมั่น ความถือผิด ทางชั่ว ทางผิด ภาวะที่ผิด ลัทธิเป็นบ่อเกิดแห่งความ
พินาศ การถือโดยวิปลาส มีลักษณะเช่นว่านี้ อันใด นี้เรียกว่า สลิพตปาทาน .

[๓๘๔] อิตตวาทปาทาน เป็นไฉน?

ปุถุชนในโลกนี้ ผู้ไร้การศึกษา ไม่ได้เห็นพระอริยเจ้าทั้งหลาย ไม่ฉลาดในธรรมของ
พระอริยเจ้า ไม่ได้ฝึกฝนในธรรมของพระอริยเจ้า ไม่ได้เห็นสัตบุรุษทั้งหลาย ไม่ฉลาดในธรรม
ของสัตบุรุษ ไม่ได้ฝึกฝนในธรรมของสัตบุรุษ ย่อมเห็นรูปเป็นตน หรือเห็นตนมีรูป เห็นรูป
ในตน เห็นตนในรูป ย่อมเห็นเวทนาเป็นตน หรือเห็นตนมีเวทนา เห็นเวทนาในตน เห็น
ตนในเวทนา ย่อมเห็นสัญญาเป็นตน หรือเห็นตนมีสัญญา เห็นสัญญาในตน เห็นตนในสัญญา
ย่อมเห็นสังขารเป็นตน หรือเห็นตนมีสังขาร เห็นสังขารในตน เห็นตนในสังขาร ย่อมเห็น
วิญญาณเป็นตน หรือเห็นตนมีวิญญาณ เห็นวิญญาณในตน เห็นตนในวิญญาณ ทิฐิ ความ
เห็น ไปข้างทิฐิ ปาซังคิอทิฐิ กันดารคิอทิฐิ ความเห็นเป็นข้าศึกต่อสัมมาทิฐิ ความผันแปร
แห่งทิฐิ สัญโญชนคิอทิฐิ ความยึดถือ ความยึดมั่น ความตั้งมั่น ความถือผิด ทางชั่ว
ทางผิด ภาวะที่ผิด ลัทธิเป็นบ่อเกิดแห่งความพินาศ การถือโดยวิปลาส มีลักษณะเช่นว่านี้
อันใด นี้เรียกว่า อิตตวาทปาทาน .

สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นอุปาทาน .

[๓๘๕] ธรรมไม่เป็นอุปาทาน เป็นไฉน?

เว้นอุปาทานธรรมเหล่านั้นเสีย กุศลธรรม อกุศลธรรม อัพยาทธรรมที่เหลือ ซึ่งเป็น
กามาวจร รูปาวจร อรูปาวจร โลกุตตระ คือ เวทนาขันธ ฯลฯ วิญญาณขันธ รูปทั้งหมด
และอสังขตธาตุ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมไม่เป็นอุปาทาน .

[๓๘๖] ธรรมเป็นอารมณ์ของอุปาทาน เป็นไฉน?

กุศลธรรม อกุศลธรรม อัพยาทธรรม ประเภทที่ยังมีอาสวะ ซึ่งเป็นกามาวจร รูปาวจร
อรูปาวจร คือ รูปขันธ ฯลฯ วิญญาณขันธ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นอารมณ์ของ
อุปาทาน .

ธรรมไม่เป็นอารมณ์ของอุปาทาน เป็นไฉน?

มรรคและผลของมรรคที่เป็นโลกุตตระ และอสังขตธาตุ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรม
ไม่เป็นอารมณ์ของอุปาทาน .

[๓๘๗] ธรรมสัมปยุตด้วยอุปาทาน เป็นไฉน?

ธรรมเหล่านี้ สัมปยุตด้วยอุปาทานธรรมเหล่านั้น คือ เวทนาขันธ ฯลฯ วิญญาณขันธ
สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมสัมปยุตด้วยอุปาทาน .

ธรรมวิปยุตจากอุปาทาน เป็นไฉน?

ธรรมเหล่านี้ วิปยุตจากอุปาทานธรรมเหล่านั้น คือ เวทนาขันธ ฯลฯ วิญญาณขันธ
รูปทั้งหมด และอสังขตธาตุ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมวิปยุตจากอุปาทาน .

[๓๘๘] ธรรมเป็นอุปาทานและเป็นอารมณ์ของอุปาทาน เป็นไฉน?

อุปาทานเหล่านั้นนั้นแล ชื่อว่า ธรรมเป็นอุปาทานและเป็นอารมณ์ของอุปาทาน .

ธรรมเป็นอารมณ์ของอุปาทานแต่ไม่เป็นอุปาทาน เป็นไฉน?

ธรรมเหล่านี้ เป็นอารมณ์ของอุปาทาน โดยอุปาทานธรรมเหล่านั้น เว้นอุปาทานเหล่านี้นั้นเสีย คือ กุศลธรรม อกุศลธรรม อัพยาทธรรม ประเภทที่ยังมีอาสวะที่เหลือ ซึ่งเป็น
กามาวจร รูปาวจร อรูปาวจร ได้แก่อรูปขันธ ฯลฯ วิญญาณขันธ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า
ธรรมเป็นอารมณ์ของอุปาทานแต่ไม่เป็นอุปาทาน .

[๓๘๙] ธรรมเป็นอุปาทานและสัมปยุตด้วยอุปาทาน เป็นไฉน?

ทิฐูปาทาน เป็นอุปาทาน และสัมปยุตด้วยอุปาทาน โดยกามุปาทาน กามุปาทาน
เป็นอุปาทาน และสัมปยุตด้วยอุปาทาน โดยทิฐูปาทาน

สลิพตปาทาน เป็นอุปาทาน และสัมปยุตด้วยอุปาทาน โดยกามุปาทาน กามุปาทาน
เป็นอุปาทาน และสัมปยุตด้วยอุปาทาน โดยสลิพตปาทาน

อิตตวาทปาทาน เป็นอุปาทาน และสัมปยุตด้วยอุปาทาน โดยกามุปาทาน กามุปาทาน

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์
เป็นอุปาทาน และสัมปยุตด้วยอุปาทาน โดยอิตตวาทูปาทาน
สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นอุปาทานและสัมปยุตด้วยอุปาทาน .
ธรรมสัมปยุตด้วยอุปาทานแต่ไม่เป็นอุปาทาน เป็นไฉน?
ธรรมเหล่านี้ สัมปยุตด้วยอุปาทานธรรมเหล่านั้น เว้นอุปาทานธรรมเหล่านั้นเสีย คือ
เวทนาขันธ ฯลฯ วิญญาณขันธ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมสัมปยุตด้วยอุปาทานแต่ไม่เป็น
อุปาทาน .

[๓๙๐] ธรรมวิปยุตจากอุปาทานแต่เป็นอารมณ์ของอุปาทาน เป็นไฉน?

ธรรมเหล่านี้ วิปยุตจากอุปาทานธรรมเหล่านั้น คือ กุศลธรรม อกุศลธรรม
อัปายกตธรรม ประเภทที่ยังมีอาสวะ ซึ่งเป็นกามาวจร รูปาวจร อรูปาวจร ได้แก่รูปขันธ ฯลฯ
วิญญาณขันธ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมวิปยุตจากอุปาทานแต่เป็นอารมณ์ของอุปาทาน .
ธรรมวิปยุตจากอุปาทานและไม่เป็นอารมณ์ของอุปาทาน เป็นไฉน?
มรรคและผลของมรรคที่เป็นโลกุตตระ และอสังขตธาตุ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรม
วิปยุตจากอุปาทานและไม่เป็นอารมณ์ของอุปาทาน .

อุปาทานโคจรจะ จบ

กิเลสโคจรจะ

[๓๙๑] ธรรมเป็นกิเลส เป็นไฉน?

กิเลสวัตถุ ๑๐ คือ โลกะ โทสะ โมหะ มานะ ทิฏฐิ วิจิกิจฉา ถีนะ อุทธัจจะ
อหิริกะ อนัตตปปะ

[๓๙๒] บรรดาภิเลสวัตถุ ๑๐ นั้น โลกะ เป็นไฉน?

ความกำหนด ความกำหนดนึก ความคล้อยตามอารมณ์ ความยินดี ความผลิตเพิลิน
ความกำหนดด้วยอำนาจความผลิตเพิลิน ความกำหนดนึกแห่งจิต ความอยาก ความสยบ
ความหมกมุ่น ความใคร่ ความรักใคร่ ความขงอยู่ ความจมอยู่ ธรรมชาติผู้คร่ำไป ธรรมชาติ
ผู้หลอกลวง ธรรมชาติผู้ยั้งสัตว์ให้เกิด ธรรมชาติผู้ยั้งสัตว์ให้เกิดพร้อม ธรรมชาติอันร่อยรัด
ธรรมชาติอันมีขาย ธรรมชาติอันกำซาบใจ ธรรมชาติอันขานไป ธรรมชาติเหมือนเส้นด้าย
ธรรมชาติอันแผ่ไป ธรรมชาติผู้ประมาดมา ธรรมชาติเป็นเพื่อนสอง ปณิธาน ธรรมชาติผู้นำไป
สู่ภพ ตัณหาเหมือนป่า ตัณหาเหมือนดง ความเกี่ยวข้อง ความเยื่อใย ความห่วงใย ความ
ผูกพัน การหวัง กิจที่หวัง ความหวัง ความหวังรูป ความหวังเสียง ความหวังกลิ่น ความ
หวังรส ความหวังโผฏฐัพพะ ความหวังลาภ ความหวังทรัพย์ ความหวังบุตร ความหวังชีวิต
ธรรมชาติผู้กระชับ ธรรมชาติผู้กระชับทั่ว ธรรมชาติผู้กระชับยิ่ง การกระชับ กิจที่กระชับ
ความกระชับ การละโมภ กิจที่ละโมภ ความละโมภ ธรรมชาติเป็นเหตุชมขานไป ความ
ใคร่ในอารมณ์ใดๆ ความกำหนดในฐานะอันไม่ควร ความโลภเกินพอดี ความติดใจ กิจที่
ติดใจ ความปรารถนา ความกระหนมใจ ความปรารถนากัน กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา
ตัณหาในรูปภพ ตัณหาในอรูปภพ ตัณหาในนโร [คือราคะที่สทรคด้วยอวจเทททิฏฐิ] รูปตัณหา
สัททตัณหา คันธตัณหา รสตัณหา โผฏฐัพพตัณหา อิมมตัณหา โอชะ โยคะ คันถะ
อุปาทาน อารณ นิรณ เครื่องปิดบัง เครื่องผูก อุปกิเลส อนสัย ปริยฐาน ตัณหาเหมือน
เถาวัลย์ ความปรารถนาวัตถุอย่างต่างๆ รากเงาแห่งทุกข์ เหตุแห่งทุกข์ แดนเกิดแห่งทุกข์
บ่วงแห่งมาร เบ็ดแห่งมาร แดนแห่งมาร ตัณหาเหมือนแม่น้ำ ตัณหาเหมือนขาย ตัณหาเหมือน
เชือกผูก ตัณหาเหมือนสมุทร อภิขณา อกุศล มูลคือโลภะ อันใด นี้เรียกว่า โลภะ .

[๓๙๓] โทสะ เป็นไฉน?

อาฆาตย่อมเกิดขึ้นได้ด้วยคิดว่า ผู้นี้ได้กระทำความเสื่อมเสียแก่เรา อาฆาตย่อมเกิดขึ้น
ได้ด้วยคิดว่า ผู้นี้กำลังทำความเสื่อมเสียแก่เรา อาฆาตย่อมเกิดขึ้นได้ด้วยคิดว่า ผู้นี้จักทำความ
เสื่อมเสีย ฯลฯ กำลังทำความเสื่อมเสีย ฯลฯ จักทำความเสื่อมเสียแก่คนที่รักที่ชอบพอของ
เรา อาฆาตย่อมเกิดขึ้นได้ด้วยคิดว่า ผู้นี้ได้ทำความเจริญ ฯลฯ กำลังทำความเจริญ ฯลฯ จักทำ
ความเจริญแก่คนผู้ไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่ชอบพอของเรา หรืออาฆาตย่อมเกิดขึ้นได้ในฐานะอันใช่
เหตุ จิตอาฆาต ความขัดเคือง ความกระทบกระทั่ง ความแค้น ความเคือง ความขุ่นเคือง
ความพลุกพล่าน โทสะ ความคิดประทุษร้าย ความมุ่งคิดประทุษร้าย ความขุ่นจิต ธรรมชาติที่
ประทุษร้ายใจ ไกรธ กิจที่ไกรธ ความไกรธ มีลักษณะเช่นว่านี้ อันใด [และ] การคิดประทุษร้าย
กิจที่คิดประทุษร้าย ความคิดประทุษร้าย การคิดปองร้าย กิจที่คิดปองร้าย ความคิดปองร้าย
ความไกรธ ความแค้น ความดร้าย ความปากร้าย ความไม่แช่มชื่นแห่งจิต นี้เรียกว่า โทสะ .

[๓๙๔] โมหะ เป็นไฉน?

ความไม่รู้ในทุกข์ ความไม่รู้ในทุกขสมุทัย ความไม่รู้ในทุกขนิโรธ ความไม่รู้ในทุกข-
*นิโรธคามินีปฏิปทา ความไม่รู้ในส่วนอดีต ความไม่รู้ในส่วนอนาคต ความไม่รู้ทั้งในส่วนอดีต
และส่วนอนาคต ความไม่รู้ในปฏิจลสมุปปาตธรรมว่า เพราะธรรมนี้เป็นปัจจัยธรรมนี้จึงเกิดขึ้น
ความไม่รู้ ความไม่เห็น ความไม่ตรัสรู้ ความไม่รู้โดยสมควร ความไม่รู้ตามความเป็นจริง
ความไม่เพ่งตลอด ความไม่ถือเอาโดยถูกต้อง ความไม่หยั่งลงโดยรอบคอบ ความไม่พินิจ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์
การไม่พิจารณา การไม่ทำให้ประจักษ์ ความทรมปัญญา ความโง่เขลา ความไม่รู้ชัด ความหลง
ความลุ่มหลง ความหลงใหล อวิชชา โอฆะคืออวิชชา โยคะคืออวิชชา อนุสัยคืออวิชชา
ปริยฐานคืออวิชชา ลิมคืออวิชชา อุกถมูลคือโฆหะ มีลักษณะเช่นว่านี้ อันใด นี้เรียกว่า
โฆหะ .

[๓๙๕] มานะ เป็นไฉน?

การถือตัวว่า เราดีกว่าเขา เราเสมอกับเขา เราเลวกว่าเขา การถือตัว กิริยาที่ถือตัว
ความถือตัว มีลักษณะเช่นว่านี้ อันใด การยกตน การเห็ดตน การเชิดชูตนดุจธง การยกจิต
ขึ้น ความมีจิตต้องการเป็นคจฺจํ นี้เรียกว่า มานะ .

[๓๙๖] ทิฏฐิ เป็นไฉน?

ความเห็น ว่า โลกเที่ยงกิตฺติ ว่าโลกไม่เที่ยงกิตฺติ ว่าโลกมีที่สุดกิตฺติ ว่าโลกไม่มีที่สุดกิตฺติ
ว่าชีพอันนั้น สรรีรฺกอนันนํกิตฺติ ว่าชีพเป็นอื่น สรรีรฺกเป็นอื่นกิตฺติ ว่าสัตว์ยังเป็นอยู่เบื้องหน้าแต่
มรณะกิตฺติ ว่าสัตว์ไม่เป็นอยู่เบื้องหน้าแต่มรณะกิตฺติ ว่าสัตว์ยังเป็นอยู่ก็มี ไม่เป็นอยู่ก็มี เบื้องหน้า
แต่มรณะกิตฺติ ว่าสัตว์ยังเป็นอยู่ก็ไม่ใช่ ไม่เป็นอยู่ก็ไม่ใช่ เบื้องหน้าแต่มรณะกิตฺติ ทิฏฐิ ความเห็น
ไปข้างหน้า ปาชัญญคือทิฏฐิ กันดารคือทิฏฐิ ความเห็นเป็นข้าศึกต่อสัมมาทิฏฐิ ความผันแปร
แห่งทิฏฐิ สัมมัญญชนคือทิฏฐิ ความยึดถือ ความยึดถือมั่น ความตั้งมั่น ความถือผิด ทางชั่ว
ทางผิด ภาวะที่ผิด ลัทธิเป็นบ่อเกิดแห่งความพินาศ การถือโดยวิปลาส มีลักษณะเช่นว่านี้
อันใด นี้เรียกว่าทิฏฐิ .

มิจฺฉาทิฏฐิแม่ทกอย่าง จัดเป็น ทิฏฐิ .

[๓๙๗] วิจิกิจฺจา เป็นไฉน?

บุคคลเคลือบแคลงสงสัยในพระศาสดา ในพระธรรม ในพระสงฆ์ ในสิกขา ในส่วน
อดีต ในส่วนอนาคต ทั้งในส่วนอดีตและส่วนอนาคต ในปฏิจฺจสมุปปาตธรรมว่า เพราะธรรม
นี้เป็นปัจจัยธรรมนี้จึงเกิดขึ้น การเคลือบแคลง กิริยาที่เคลือบแคลง ความเคลือบแคลง ความ
คิดเห็น ไปต่างๆ นานา ความตัดสินใจไม่ได้ ความเห็นเป็นสองแง่ ความเห็นเหมือนทาง
สองแพร่ง ความสงสัย ความไม่สามารถจะถือเอาโดยส่วนเดียวได้ ความคิดส่ายไป ความคิด
พรวดไป ความไม่สามารถจะหยั่งลงถือเอาเป็นยุติได้ ความกระด้างแห่งจิต ความลังเลใจ มี
ลักษณะเช่นว่านี้ อันใด นี้เรียกว่า วิจิกิจฺจา .

[๓๙๘] ถีนะ เป็นไฉน?

ความไม่สมประกอบแห่งจิต ความไม่การแก่การงานแห่งจิต ความท้อแท้ ความถดถอย
ความหดหู่ อาการที่หดหู่ ภาวะที่หดหู่ ความซบเซา อาการที่ซบเซา ภาวะที่ซบเซาแห่งจิต
อันใด นี้เรียกว่า ถีนะ .

[๓๙๙] อหฺธจฺจะ เป็นไฉน?

ความฟุ้งซ่านแห่งจิต ความไม่สงบแห่งจิต ความวุ่นวายใจ ความพล่านแห่งจิต อันใด
นี้เรียกว่า อหฺธจฺจะ .

[๔๐๐] อหิริกะ เป็นไฉน?

กิริยาที่ไม่ละอายต่อการประพฤติดุจจริตอันเป็นสิ่งที่น่าละอาย กิริยาที่ไม่ละอายต่อการ
ประกอบอกุศลบาปทั้งหลาย อันใด นี้เรียกว่า อหิริกะ .

[๔๐๑] อนินฺตตปฺปะ เป็นไฉน?

กิริยาที่ไม่เกรงกลัวต่อการประพฤติดุจจริตอันเป็นสิ่งที่น่าเกรงกลัว กิริยาที่ไม่เกรงกลัวต่อ
การประกอบอกุศลบาปธรรมทั้งหลาย อันใด นี้เรียกว่า อนินฺตตปฺปะ .

สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นกิเลส .

[๔๐๒] ธรรมไม่เป็นกิเลส เป็นไฉน?

เว้นกิเลสธรรมเหล่านั้นเสีย กุศลธรรม อกุศลธรรม อัปฺยาการธรรมที่เหลือ ซึ่งเป็น
กามาวจร รูปาวจร โลกุตฺตระ คือ เวทนาขันธ์ ฯลฯ วิญญาณขันธ์ รูปทั้งหมด และอสังขต-
*ธาตุ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมไม่เป็นกิเลส .

[๔๐๓] ธรรมเป็นอารมณ์ของสังกิเลส เป็นไฉน?

กุศลธรรม อกุศลธรรม อัปฺยาการธรรม ประเภทที่ยังมีอาสวะ ซึ่งเป็นกามาวจร
รูปาวจร อรูปาวจร คือ รูปขันธ์ ฯลฯ วิญญาณขันธ์ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็น
อารมณ์ของสังกิเลส .

ธรรมไม่เป็นอารมณ์ของสังกิเลส เป็นไฉน?

มรรคและผลของมรรคที่เป็นโลกุตฺตระ และอสังขตธาตุ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า
ธรรมไม่เป็นอารมณ์ของสังกิเลส .

[๔๐๔] ธรรมเศร้าหมอง เป็นไฉน?

อกุศลมูล ๓ คือ โลภะ โทสะ โมหะ และกิเลสที่ตั้งอยู่ฐานเดียวกันกับอกุศลมูลนั้น
เวทนาขันธ์ ฯลฯ วิญญาณขันธ์ อันสัมปยุตด้วยอกุศลมูลนั้น, กายกรรม วชิกรรม มโนกรรม
อันมีอกุศลมูลนั้นเป็นสมุฏฐาน สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเศร้าหมอง .

ธรรมไม่เศร้าหมอง เป็นไฉน?

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์
กุตลธรรมและอัพยาตธรรม ที่เป็นกามาวจร รูปาวจร อรูปาวจร โลกุตตระ คือ
เวทนาขันธ ฯลฯ วิญญาณขันธ, รูปทั้งหมด และอสังขตธาตุ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรม
ไม่เศร้าหมอง.

[๔๐๕] ธรรมสัมปยุตด้วยกิเลส เป็นไฉน?

ธรรมเหล่าใด สัมปยุตด้วยกิเลสธรรมเหล่านั้น คือ เวทนาขันธ ฯลฯ วิญญาณขันธ
สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมสัมปยุตด้วยกิเลส.

ธรรมวิปยุตจากกิเลส เป็นไฉน?

ธรรมเหล่าใด วิปยุตจากกิเลสธรรมเหล่านั้น คือ เวทนาขันธ ฯลฯ วิญญาณขันธ
รูปทั้งหมด และอสังขตธาตุ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมวิปยุตจากกิเลส.

[๔๐๖] ธรรมเป็นกิเลสและเป็นอารมณ์ของสังกิเลส เป็นไฉน?

กิเลสธรรมเหล่านั้นนั้นแล ชื่อว่า ธรรมเป็นกิเลสและเป็นอารมณ์ของสังกิเลส.

ธรรมเป็นอารมณ์ของสังกิเลสแต่ไม่เป็นกิเลส เป็นไฉน?

ธรรมเหล่าใด เป็นอารมณ์ของสังกิเลสโดยกิเลสธรรมเหล่านั้น เว้นกิเลสธรรมเหล่านั้น
เสีย คือ กุตลธรรม อุกตลธรรม อัพยาตธรรม ประเภทที่ยังมีอาสวะที่เหลือ ซึ่งเป็น
กามาวจร รูปาวจร อรูปาวจร ได้แก่วรรพขันธ ฯลฯ ญาณขันธ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า
ธรรมเป็นอารมณ์ของสังกิเลสแต่ไม่เป็นกิเลส.

[๔๐๗] ธรรมเป็นกิเลสและเศร้าหมอง เป็นไฉน?

กิเลสเหล่านั้นนั้นแล ชื่อว่า ธรรมเป็นกิเลสและเศร้าหมอง.

ธรรมเศร้าหมองแต่ไม่เป็นกิเลส เป็นไฉน?

ธรรมเหล่าใด เศร้าหมองโดยกิเลสธรรมเหล่านั้น เว้นกิเลสธรรมเหล่านั้นเสีย คือ
เวทนาขันธ ฯลฯ ญาณขันธ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเศร้าหมองแต่ไม่เป็นกิเลส.

[๔๐๘] ธรรมเป็นกิเลสและสัมปยุตด้วยกิเลส เป็นไฉน?

โลภะ เป็นกิเลส และสัมปยุตด้วยกิเลส โดยโมหะ โมหะ เป็นกิเลส และสัมปยุตด้วย
กิเลส โดยโลภะ

โทสะ เป็นกิเลส และสัมปยุตด้วยกิเลส โดยโมหะ โมหะ เป็นกิเลสและสัมปยุต
ด้วยกิเลส โดยโทสะ

มานะ เป็นกิเลส และสัมปยุตด้วยกิเลส โดยโมหะ โมหะ เป็นกิเลสและสัมปยุตด้วย
กิเลส โดยมานะ

ทิฏฐิ เป็นกิเลส และสัมปยุตด้วยกิเลส โดยโมหะ โมหะ เป็นกิเลสและสัมปยุต
ด้วยกิเลส โดยทิฏฐิ

วิจิกิจฉา เป็นกิเลส และสัมปยุตด้วยกิเลส โดยโมหะ โมหะ เป็นกิเลส และ
สัมปยุตด้วยกิเลส โดยวิจิกิจฉา

ถีนะ เป็นกิเลส และสัมปยุตด้วยกิเลส โดยโมหะ โมหะ เป็นกิเลส และสัมปยุต
ด้วยกิเลส โดยถีนะ

อุทธัจจะ เป็นกิเลส และสัมปยุตด้วยกิเลส โดยโมหะ โมหะ เป็นกิเลสและสัมปยุต
ด้วยกิเลส โดยอุทธัจจะ

อหิริกะ เป็นกิเลส และสัมปยุตด้วยกิเลส โดยโมหะ โมหะ เป็นกิเลส และสัมปยุต
ด้วยกิเลส โดยอหิริกะ

อนัตตปปะ เป็นกิเลส และสัมปยุตด้วยกิเลส โดยโมหะ โมหะ เป็นกิเลส
และสัมปยุตด้วยกิเลส โดยอนัตตปปะ

โลภะ เป็นกิเลส และสัมปยุตด้วยกิเลส โดยอุทธัจจะ อุทธัจจะ เป็นกิเลส และ
สัมปยุตด้วยกิเลส โดยโลภะ

โทสะ เป็นกิเลส และสัมปยุตด้วยกิเลส โดยอุทธัจจะ อุทธัจจะ เป็นกิเลส และ
สัมปยุตด้วยกิเลส โดยโทสะ

โมหะ เป็นกิเลส และสัมปยุตด้วยกิเลส โดยอุทธัจจะ อุทธัจจะ เป็นกิเลส และ
สัมปยุตด้วยกิเลส โดยโมหะ

มานะ เป็นกิเลส และสัมปยุตด้วยกิเลส โดยอุทธัจจะ อุทธัจจะ เป็นกิเลส และ
สัมปยุตด้วยกิเลส โดยมานะ

ทิฏฐิ เป็นกิเลส และสัมปยุตด้วยกิเลส โดยอุทธัจจะ อุทธัจจะ เป็นกิเลส และ
สัมปยุตด้วยกิเลส โดยทิฏฐิ

วิจิกิจฉา เป็นกิเลส และสัมปยุตด้วยกิเลส โดยอุทธัจจะ อุทธัจจะ เป็นกิเลส และ
สัมปยุตด้วยกิเลส โดยวิจิกิจฉา

ถีนะ เป็นกิเลส และสัมปยุตด้วยกิเลส โดยอุทธัจจะ อุทธัจจะ เป็นกิเลส และ
สัมปยุตด้วยกิเลส โดยถีนะ

อุทธัจจะ เป็นกิเลส และสัมปยุตด้วยกิเลส โดยอุทธัจจะ อุทธัจจะ เป็นกิเลส และ
สัมปยุตด้วยกิเลส โดยอุทธัจจะ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์

อนัตตปปะ เป็นกิเลส และสัมปยุตด้วยกิเลส โดยอุทธีจะ อุทธีจะ เป็นกิเลส และสัมปยุตด้วยกิเลส โดยอนัตตปปะ

โลกะ เป็นกิเลส และสัมปยุตด้วยกิเลส โดยอหิริกะ อหิริกะ เป็นกิเลส และสัมปยุตด้วยกิเลส โดยโลกะ

โทสะ เป็นกิเลส และสัมปยุตด้วยกิเลส โดยอหิริกะ อหิริกะ เป็นกิเลส และสัมปยุตด้วยกิเลส โดยโทสะ

โมหะ เป็นกิเลส และสัมปยุตด้วยกิเลส โดยอหิริกะ อหิริกะ เป็นกิเลส และสัมปยุตด้วยกิเลส โดยโมหะ

มานะ เป็นกิเลส และสัมปยุตด้วยกิเลส โดยอหิริกะ อหิริกะ เป็นกิเลส และสัมปยุตด้วยกิเลส โดยมานะ

ทิฏฐิ เป็นกิเลส และสัมปยุตด้วยกิเลส โดยอหิริกะ อหิริกะ เป็นกิเลส และสัมปยุตด้วยกิเลส โดยทิฏฐิ

วิจิกิจฉา เป็นกิเลส และสัมปยุตด้วยกิเลส โดยอหิริกะ อหิริกะ เป็นกิเลส และสัมปยุตด้วยกิเลส โดยวิจิกิจฉา

ถีนะ เป็นกิเลส และสัมปยุตด้วยกิเลส โดยอหิริกะ อหิริกะ เป็นกิเลส และสัมปยุตด้วยกิเลส โดยถีนะ

อุทธีจะ เป็นกิเลส และสัมปยุตด้วยกิเลส โดยอหิริกะ อหิริกะ เป็นกิเลส และสัมปยุตด้วยกิเลส โดยอุทธีจะ

อนัตตปปะ เป็นกิเลส และสัมปยุตด้วยกิเลส โดยอหิริกะ อหิริกะ เป็นกิเลส และสัมปยุตด้วยกิเลส โดยอนัตตปปะ

โลกะ เป็นกิเลส และสัมปยุตด้วยกิเลส โดยอนัตตปปะ อนัตตปปะ เป็นกิเลส และสัมปยุตด้วยกิเลส โดยโลกะ

โทสะ เป็นกิเลส และสัมปยุตด้วยกิเลส โดยอนัตตปปะ อนัตตปปะ เป็นกิเลส และสัมปยุตด้วยกิเลส โดยโทสะ

โมหะ เป็นกิเลส และสัมปยุตด้วยกิเลส โดยอนัตตปปะ อนัตตปปะ เป็นกิเลส และสัมปยุตด้วยกิเลส โดยโมหะ

มานะ เป็นกิเลส และสัมปยุตด้วยกิเลส โดยอนัตตปปะ อนัตตปปะ เป็นกิเลส และสัมปยุตด้วยกิเลส โดยมานะ

ทิฏฐิ เป็นกิเลส และสัมปยุตด้วยกิเลส โดยอนัตตปปะ อนัตตปปะ เป็นกิเลส และสัมปยุตด้วยกิเลส โดยทิฏฐิ

วิจิกิจฉา เป็นกิเลส และสัมปยุตด้วยกิเลส โดยอนัตตปปะ อนัตตปปะ เป็นกิเลส และสัมปยุตด้วยกิเลส โดยวิจิกิจฉา

ถีนะ เป็นกิเลส และสัมปยุตด้วยกิเลส โดยอนัตตปปะ อนัตตปปะ เป็นกิเลส และสัมปยุตด้วยกิเลส โดยถีนะ

อุทธีจะ เป็นกิเลส และสัมปยุตด้วยกิเลส โดยอนัตตปปะ อนัตตปปะ เป็นกิเลส และสัมปยุตด้วยกิเลส โดยอุทธีจะ

อหิริกะ เป็นกิเลส และสัมปยุตด้วยกิเลส โดยอนัตตปปะ อนัตตปปะ เป็นกิเลส และสัมปยุตด้วยกิเลส โดยอหิริกะ

สภาวะธรรมเหล่านี้ ธรรมเป็นกิเลสและสัมปยุตด้วยกิเลส .

ธรรมสัมปยุตด้วยกิเลสแต่ไม่เป็นกิเลส เป็นไฉน?

ธรรมเหล่าใด สัมปยุตด้วยกิเลสธรรมเหล่านั้น เว้นกิเลสธรรมเหล่านั้นเสีย คือ เวทนาขันธ์ ฯลฯ วิญญาณขันธ์ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมวิปยุตจากกิเลสแต่เป็นอารมณ์ของสังกิเลส .

[๔๐๙] ธรรมวิปยุตจากกิเลสแต่เป็นอารมณ์ของสังกิเลส เป็นไฉน?

ธรรมเหล่าใด วิปยุตจากกิเลสธรรมเหล่านั้น คือ กุศลธรรม อัพยาทธรรม ประเภที่ยังมีอาสวะ ที่เป็นกามาวจร รูปาวจร อรูปาวจรรูป ได้แก่รูปขันธ์ ฯลฯ วิญญาณขันธ์ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมวิปยุตจากกิเลสแต่เป็นอารมณ์ของสังกิเลส .

ธรรมวิปยุตจากกิเลสและไม่เป็นอารมณ์ของสังกิเลส เป็นไฉน?

มารคและผลของมารคที่เป็นโลกุตตระ และอสังขตธาตุ สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมวิปยุตจากกิเลสและไม่เป็นอารมณ์ของสังกิเลส .

กิเลสโจจละจะ จบ

ปิฎกาทะ

[๔๑๐] ธรรมอันโสดาปัตติมารคประหาณ เป็นไฉน?

สัญญาขันธ์ ๓ คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สัมมัตตปราคาส .

[๔๑๑] บรรดาสัญญาขันธ์ ๓ นั้น สักกายทิฏฐิ เป็นไฉน?

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์
ปฤชณในโลกนี้ ผู้ไรการศึกษา ไม่ได้เห็นพระอริยเจ้าทั้งหลาย ไม่ฉลาดในธรรมของ
พระอริยเจ้า ไม่ได้ฝึกฝนในธรรมของพระอริยเจ้า ไม่ได้เห็นสัตบุรุษทั้งหลาย ไม่ฉลาดในธรรม
ของสัตบุรุษ ไม่ได้ฝึกฝนในธรรมของสัตบุรุษ ย่อมเห็นรูปเป็นตน หรือเห็นตนมีรูป เห็นรูป
ในตน เห็นตนในรูป ย่อมเห็นเวทนา ฯลฯ สัญญา ฯลฯ สังขาร ฯลฯ วิญญาณเป็นตน หรือ
เห็นตนมีวิญญาณ เห็นวิญญาณในตน เห็นตนในวิญญาณ ทิฏฐิ ความเห็น ไปข้างทิฏฐิ ฯลฯ
การถือโดยวิปลาส มีลักษณะเช่นว่านี้ อันใด นี้เรียกว่า สักกายทิฏฐิ .

[๘๑๒] วิจิกิจฉา เป็นไฉน?

ปฤชณเคลือบแคลงสงสัย ในพระศาสนา ฯลฯ ความกระด้างเห่งจิต ความลึ้งเลใจ
มีลักษณะเช่นว่านี้ อันใด นี้เรียกว่า วิจิกิจฉา .

[๘๑๓] สลัปปตปราคาส เป็นไฉน?

ความเห็นว่ ความบริสุทธิ์ย่อมมีได้ด้วยศีล ด้วยพรต ด้วยศีลพรต ของสมณพราหมณ์
ในภายนอกแต่ศาสนานี้ ดังนี้ ทิฏฐิ ความเห็น ไปข้างทิฏฐิ การถือโดยวิปลาส มีลักษณะเช่น
ว่านี้ อันใด นี้เรียกว่า สลัปปตปราคาส .

[๘๑๔] สัญโญชน ๓ ดังกล่าวนั้น และกิเลสซึ่งตั้งอยู่ฐานเดียวกันกับ สัญโญชน ๓
นั้น . เวทนาขันธ์ ฯลฯ วิญญาณขันธ์ อันสัมปยุตด้วยสัญโญชน ๓ นั้น กายกรรม วชิกรรม
มโนกรรม อันมีสัญโญชน ๓ นั้นเป็นสมุฏฐาน สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมอันโสดาปัตติมรรค
ประหาณ .

ธรรมอันโสดาปัตติมรรคไม่ประหาณ เป็นไฉน?

เว้นสัญโญชนธรรมเหล่านั้นเสีย กุศลธรรม อกุศลธรรม อภัยกตธรรมที่เหลือ ซึ่งเป็น
กามาวจร รูปาวจร อรูปาวจร โลกุตตระ คือ เวทนาขันธ์ ฯลฯ วิญญาณขันธ์ , รูปทั้งหมด
และอสัชชตธาตุ สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมอันโสดาปัตติมรรคไม่ประหาณ .

[๘๑๕] ธรรมอันมรรคเบื่องสูง ๓ ประหาณ เป็นไฉน?

โลกะ โทสะ โมหะ ที่เหลือ และกิเลสซึ่งตั้งอยู่ฐานเดียวกันกับ โลกะ โทสะ
โมหะ นั้น , เวทนาขันธ์ ฯลฯ วิญญาณขันธ์ อันสัมปยุตด้วย โลกะ โทสะ โมหะ นั้น ,
กายกรรม วชิกรรม มโนกรรม อันมีโลกะ โทสะ โมหะ นั้นเป็นสมุฏฐาน สภาวธรรม
เหล่านี้ชื่อว่า ธรรมอันมรรคเบื่องสูง ๓ ประหาณ .

ธรรมอันมรรคเบื่องสูง ๓ ไม่ประหาณ เป็นไฉน?

เว้นธรรมอันมรรคเบื่องสูง ๓ ประหาณเหล่านั้นเสีย กุศลธรรม อกุศลธรรม อภัยกต
ธรรม ที่เหลือ ซึ่งเป็นกามาวจร รูปาวจร อรูปาวจร โลกุตตระ คือ เวทนาขันธ์ ฯลฯ วิญญาณขันธ์ ,
รูปทั้งหมด และอสัชชตธาตุ สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมอันมรรคเบื่องสูง ๓ ไม่ประหาณ .

[๘๑๖] ธรรมมีสัมปยุตเหตุอันโสดาปัตติมรรคประหาณ เป็นไฉน?

สัญโญชน ๓ คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สลัปปตปราคาส .

[๘๑๗] บรรดาสัญโญชน ๓ นั้น สักกายทิฏฐิ เป็นไฉน?

ปฤชณในโลกนี้ ผู้ไรการศึกษา ไม่ได้เห็นพระอริยเจ้าทั้งหลาย ไม่ฉลาดในธรรมของ
พระอริยเจ้า ไม่ได้ฝึกฝนในธรรมของพระอริยเจ้า ไม่ได้เห็นสัตบุรุษทั้งหลาย ไม่ฉลาดในธรรม
ของสัตบุรุษ ไม่ได้ฝึกฝนในธรรมของสัตบุรุษ ย่อมเห็นรูปเป็นตน หรือเห็นตนมีรูป เห็นรูป
ในตน เห็นตนในรูป ย่อมเห็นเวทนา ฯลฯ สัญญา ฯลฯ สังขาร ฯลฯ วิญญาณเป็นตน หรือ
เห็นตนมีวิญญาณ เห็นวิญญาณในตน หรือเห็นตนในวิญญาณ ทิฏฐิ ความเห็น ไปข้างทิฏฐิ ฯลฯ
การยึดถือโดยวิปลาส มีลักษณะเช่นว่านี้ อันใด นี้เรียกว่า สักกายทิฏฐิ .

[๘๑๘] วิจิกิจฉา เป็นไฉน?

ปฤชณเคลือบแคลง สงสัย ในพระศาสนา ฯลฯ ความกระด้างเห่งจิต ความลึ้งเลใจ
มีลักษณะเช่นว่านี้ อันใด นี้เรียกว่า วิจิกิจฉา .

[๘๑๙] สลัปปตปราคาส เป็นไฉน?

ความเห็นว่ ความบริสุทธิ์ย่อมมีได้ด้วยศีล ด้วยพรต ของสมณพราหมณ์ในภายนอก
แต่ศาสนานี้ ดังนี้ ทิฏฐิ ความเห็น ไปข้างทิฏฐิ ฯลฯ การถือโดยวิปลาส มีลักษณะเช่นว่านี้
อันใด นี้เรียกว่า สลัปปตปราคาส .

[๘๒๐] สัญโญชน ๓ ดังกล่าวนั้น และกิเลสที่ตั้งอยู่ฐานเดียวกันกับสัญโญชน ๓ นั้น
เวทนาขันธ์ ฯลฯ วิญญาณขันธ์ อันสัมปยุตด้วยสัญโญชน ๓ นั้น , กายกรรม วชิกรรม
มโนกรรม อันมีสัญโญชน ๓ นั้นเป็นสมุฏฐาน สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมมีสัมปยุตเหตุ
อันโสดาปัตติมรรคประหาณ .

สัญโญชน ๓ คือ คือกักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สลัปปตปราคาส สภาวธรรมเหล่านี้
ชื่อว่า ธรรมอันโสดาปัตติมรรคประหาณ .

โลกะ โทสะ โมหะ อันตั้งอยู่ฐานเดียวกันกับสัญโญชน ๓ นั้น สภาวธรรมเหล่านี้
ชื่อว่า สัมปยุตเหตุอันโสดาปัตติมรรคประหาณ .

ส่วนกิเลสอันตั้งอยู่ฐานเดียวกันกับ โลกะ โทสะ โมหะ นั้น . เวทนาขันธ์ ฯลฯ
วิญญาณขันธ์ อันสัมปยุตด้วย โลกะ โทสะ โมหะ นั้น , กายกรรม วชิกรรม มโนกรรม

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์
อันมีโลกะ โทสะ โมหะ นั้นเป็นสมภูฐาน สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมมีสัมปยุตตเหตุอัน
โสดาปัตติมรรคจะประหาณ .

ธรรมไม่มีสัมปยุตตเหตุอันโสดาปัตติมรรคจะประหาณ เป็นไฉน?

เว้นธรรมอันโสดาปัตติมรรคจะประหาณเหล่านั้นเสีย กุศลธรรม อกุศลธรรม อภัยาท-

* ธรรมที่เหลือ ซึ่งเป็นกามาวจร รูปาวจร อรูปาวจร โลกุตตระ คือ เวทนาขันธ ฯลฯ วิทยญาณ-

* ขันธ, รูปทั้งหมด และอสังขตธาตุ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมไม่มีสัมปยุตตเหตุอันโสดา
ปัตติมรรคจะประหาณ .

[๘๒๑] ธรรมมีสัมปยุตตเหตุอันมรรคเบื่องสูง ๓ ประหาณ เป็นไฉน?

โลกะ โทสะ โมหะ ที่เหลือ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า สัมปยุตตเหตุอันมรรค
เบื่องสูง ๓ ประหาณ .

ส่วนกิเลสอันตั้งอยู่ฐานเดียวกับ โลกะ โทสะ โมหะ นั้น , เวทนาขันธ ฯลฯ
วิทยญาณขันธ อันสัมปยุตด้วย โลกะ โทสะ โมหะ นั้น , กายกรรม วาจกรรม มโนกรรม
อันมี โลกะ โทสะ โมหะ นั้นเป็นสมภูฐาน สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมมี
สัมปยุตตเหตุอันมรรคเบื่องสูง ๓ ประหาณ .

ธรรมไม่มีสัมปยุตตเหตุอันมรรคเบื่องสูง ๓ จะประหาณ เป็นไฉน?

เว้นธรรมอันมรรคเบื่องสูง ๓ ประหาณเหล่านั้นเสีย กุศลธรรม อกุศลธรรม
อภัยาทธรรม ที่เหลือ ซึ่งเป็นกามาวจร รูปาวจร อรูปาวจร โลกุตตระ คือ เวทนาขันธ ฯลฯ
วิทยญาณขันธ, รูปทั้งหมด และอสังขตธาตุ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรม ไม่มีสัมปยุตตเหตุ
อันมรรคเบื่องสูง ๓ จะประหาณ .

[๘๒๒] ธรรมมีวิตก เป็นไฉน?

เวทนาขันธ ฯลฯ วิทยญาณขันธ อันสัมปยุตด้วยวิตกนั้น ในภุมิแห่งจิตมีวิตก ที่เป็น
กามาวจร รูปาวจร โลกุตตระ เว้นวิตกเสีย สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมมีวิตก .

ธรรมไม่มีวิตก เป็นไฉน?

เวทนาขันธ ฯลฯ วิทยญาณขันธ ในภุมิแห่งจิตไม่มีวิตก ที่เป็นกามาวจร รูปาวจร
อรูปาวจร และโลกุตตระ, วิตก รูปทั้งหมด และอสังขตธาตุ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า
ธรรมไม่มีวิตก .

[๘๒๓] ธรรมมีวิจารณ์ เป็นไฉน?

เวทนาขันธ ฯลฯ วิทยญาณขันธ อันสัมปยุตด้วยวิจารณ์นั้น ในภุมิแห่งจิตมีวิจารณ์ ที่เป็น
กามาวจร รูปาวจร โลกุตตระ เว้นวิจารณ์เสีย สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมมีวิจารณ์ .

ธรรมไม่มีวิจารณ์ เป็นไฉน?

เวทนาขันธ ฯลฯ วิทยญาณขันธ ในภุมิแห่งจิตไม่มีวิจารณ์ ที่เป็นกามาวจร รูปาวจร
อรูปาวจร โลกุตตระ, วิจารณ์ รูปทั้งหมด และอสังขตธาตุ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรม
ไม่มีวิจารณ์ .

[๘๒๔] ธรรมมีปิตี เป็นไฉน?

เวทนาขันธ ฯลฯ วิทยญาณขันธ อันสัมปยุตด้วยปิตินั้น ในภุมิแห่งจิตมีปิตี ที่เป็น
กามาวจร รูปาวจร โลกุตตระ เว้นปิตีเสีย สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมมีปิตี .

ธรรมไม่มีปิตี เป็นไฉน?

เวทนาขันธ ฯลฯ วิทยญาณขันธ ในภุมิแห่งจิตไม่มีปิตี ที่เป็นกามาวจร รูปาวจร
อรูปาวจร โลกุตตระ ปิตี รูปทั้งหมด และอสังขตธาตุ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมไม่มี
ปิตี

[๘๒๕] ธรรมสหระคตด้วยปิตี เป็นไฉน?

เวทนาขันธ ฯลฯ วิทยญาณขันธ อันสัมปยุตด้วยปิตินั้น ในภุมิแห่งจิตมีปิตี ที่เป็น
กามาวจร รูปาวจร โลกุตตระ เว้นปิตีเสีย สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมสหระคตด้วยปิตี .

ธรรมไม่สหระคตด้วยปิตี เป็นไฉน?

เวทนาขันธ ฯลฯ วิทยญาณขันธ ในจิตอันไม่เป็นภุมิแห่งปิตี ที่เป็นกามาวจร รูปาวจร
อรูปาวจร โลกุตตระ ปิตี รูปทั้งหมด และอสังขตธาตุ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมไม่
สหระคตด้วยปิตี .

[๘๒๖] ธรรมสหระคตด้วยสุขเวทนา เป็นไฉน?

สัญญาขันธ สังขารขันธ วิทยญาณขันธ อันสัมปยุตด้วยสุขเวทนานั้นในภุมิแห่ง
สุขเวทนา ที่เป็นกามาวจร รูปาวจร โลกุตตระ เว้นสุขเวทนาเสีย สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า
ธรรมสหระคตด้วยสุขเวทนา .

ธรรมไม่สหระคตด้วยสุขเวทนา เป็นไฉน?

เวทนาขันธ ฯลฯ วิทยญาณขันธ ในจิตอันไม่เป็นภุมิแห่งสุขเวทนา ที่เป็นกามาวจร
รูปาวจร อรูปาวจร โลกุตตระ สุขเวทนา รูปทั้งหมด และอสังขตธาตุ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า
ธรรมไม่สหระคตด้วยสุขเวทนา .

[๘๒๗] ธรรมสหระคตด้วยอุเบกขาเวทนา เป็นไฉน?

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์

สัญญาขันธ สังขารขันธ วิญญาณขันธ อันสัมปยุตด้วยอุเบกขาเวทนานั้นในภุมิแห่งอุเบกขาเวทนา ที่เป็นกามาวจร รูปาวจร อรูปาวจร และโลกุตตระ เว้นอุเบกขาเวทนาเสีย สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมสหระคตด้วยอุเบกขาเวทนา .

ธรรมไม่สหระคตด้วยอุเบกขาเวทนา เป็นไฉน?

เวทนาขันธ ฯลฯ วิญญาณขันธ ในจิตอันไม่เป็นภุมิแห่งอุเบกขาเวทนาที่เป็นกามาวจร รูปาวจร อรูปาวจร โลกุตตระ อุเบกขาเวทนา รูปทั้งหมด และอสังขตธาตุ สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมไม่สหระคตด้วยอุเบกขาเวทนา .

[๘๒๘] ธรรมเป็นกามาวจร เป็นไฉน?

ขันธ ธาตุ อายตนะ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ซึ่งท่องเที่ยวอยู่นับเนื่องอยู่ในภุมิระหว่างนี้ คือ เบื้องต่ำกำหนดคเวจันรกเป็นที่สุด เบื้องสูงกำหนดเทพชั้นปรนิมมิตวสวัตตีเป็นที่สุด อันใด สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นกามาวจร .

ธรรมไม่เป็นกามาวจร เป็นไฉน?

รูปาวจรธรรม อรูปาวจรธรรม อปริยาป็นนธรรม สภาวธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมไม่เป็นกามาวจร .

[๘๒๙] ธรรมเป็นรูปาวจร เป็นไฉน?

ธรรมคือจิตและเจตสิก ของท่านผู้เข้าสมาบัติ (กุตลฉาน) หรือของท่านผู้ปฏิบัติ (วิปากฉาน) หรือของท่านผู้อยู่ด้วยทิฐิธรรมสุขวิหาร (กิริยาฉาน) ซึ่งท่องเที่ยวอยู่นับเนื่องอยู่ในภุมิระหว่างนี้ คือ เบื้องต่ำกำหนดพรหมโลกเป็นที่สุด เบื้องสูงกำหนดเทพชั้นอนันขรูปเป็นที่สุด อันใด สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นรูปาวจร .

ธรรมไม่เป็นรูปาวจร เป็นไฉน?

กามาวจรธรรม อรูปาวจรธรรม อปริยาป็นนธรรม สภาวธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมไม่เป็นรูปาวจร .

[๘๓๐] ธรรมเป็นอรูปาวจร เป็นไฉน?

ธรรมคือจิตและเจตสิก ของท่านผู้เข้าสมาบัติ (กุตลฉาน) หรือของท่านผู้ปฏิบัติ (วิปากฉาน) หรือของท่านผู้อยู่ด้วยทิฐิธรรมสุขวิหาร (กิริยาฉาน) ซึ่งท่องเที่ยวอยู่นับเนื่องอยู่ในภุมิระหว่างนี้ คือ เบื้องต่ำกำหนดเทพผู้เข้าถึงอากาศาณียายตนาภุมิเป็นที่สุด เบื้องสูงกำหนดเทพผู้เข้าถึงเนวสัญญานาสัญญายตนาภุมิ เป็นที่สุด สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นอรูปาวจร .

ธรรมไม่เป็นอรูปาวจร เป็นไฉน?

กามาวจรธรรม รูปาวจรธรรม อปริยาป็นนธรรม สภาวธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมไม่เป็นอรูปาวจร .

[๘๓๑] ธรรมเป็นปริยาป็นนะ เป็นไฉน?

กุตลธรรม อกุตลธรรม อัพยาทธรรม ประเภทที่ยังมีอาสวะ ซึ่งเป็นกามาวจร รูปาวจร อรูปาวจร คือ รูปขันธ ฯลฯ วิญญาณขันธ สภาวธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นปริยาป็นนะ .

ธรรมเป็นอปริยาป็นนะ เป็นไฉน?

มรรค ผลของมรรค และอสังขตธาตุ สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นอปริยาป็นนะ .

[๘๓๒] ธรรมเป็นนียยานิกะ เป็นไฉน?

มรรค ๔ ที่เป็นโลกุตตระ สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นนียยานิกะ .

อนียยานิกธรรม เป็นไฉน?

เว้นนียยานิกธรรมเหล่านั้นเสีย กุตลธรรม อกุตลธรรม อัพยาทธรรม ที่เหลือ ซึ่งเป็นกามาวจร รูปาวจร อรูปาวจร โลกุตตระ คือ เวทนาขันธ ฯลฯ วิญญาณขันธ, รูปทั้งหมด และอสังขตธาตุ สภาวธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า อนียยานิกธรรม .

[๘๓๓] ธรรมให้ผลแน่นอน เป็นไฉน?

อนันตริยกรรม ๕ นียตมัจฉาทิฎฐิ และมรรค ๔ ที่เป็นโลกุตตระ สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมให้ผลแน่นอน .

ธรรมให้ผลไม่แน่นอน เป็นไฉน?

เว้นนียตธรรมเหล่านั้นเสีย กุตลธรรม อกุตลธรรม อัพยาทธรรม ที่เหลือ ซึ่งเป็นกามาวจร รูปาวจร อรูปาวจร โลกุตตระ คือ เวทนาขันธ ฯลฯ วิญญาณขันธ รูปทั้งหมด และอสังขตธาตุ สภาวธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมให้ผลไม่แน่นอน .

[๘๓๔] ธรรมยังมีธรรมอื่นยิ่งกว่า เป็นไฉน?

กุตลธรรม อกุตลธรรม อัพยาทธรรม ประเภทที่ยังมีอาสวะ ซึ่งเป็นกามาวจร รูปาวจร อรูปาวจร คือ รูปขันธ ฯลฯ วิญญาณขันธ สภาวธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมยังมีธรรมอื่นยิ่งกว่า .

ธรรมไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่า เป็นไฉน?

มรรคและผลของมรรคที่เป็นโลกุตตระ และอสังขตธาตุ สภาวธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่า .

[๘๓๕] ธรรมเกิดกับกิเลส เป็นไฉน?

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์
อกุศลมูล ๓ คือ โลภะ โทสะ โมหะ และกิเลสอันตั้งอยู่ฐานเดียวกันกับอกุศลมูล
นั้น . เวทนาขันธ ฯลฯ วิญญาณขันธ อันสัมปยุตด้วยอกุศลมูลนั้น . กายกรรม วาจกรรม
มโนกรรม อันมีอกุศลมูลนั้นเป็นสมุฏฐาน สภาวธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเกิดกับกิเลส .
ธรรมไม่เกิดกับกิเลส เป็นไฉน?

กุศลธรรมและอัปายาทธรรม ที่เป็นกามาวจร รูปาวจร อรูปาวจร โลกุตตระ คือ
เวทนาขันธ ฯลฯ วิญญาณขันธ , รูปทั้งหมด และอสังขตธาตุ สภาวธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า
ธรรมไม่เกิดกับกิเลส .

ปัญหุทกะ จบ

สวดตันตีกุทกะ

[๔๓๖] ธรรมเป็นไปในส่วนวิชา เป็นไฉน?

ธรรมทั้งหลายที่สัมปยุตด้วยอวิชา สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นไปในส่วน
วิชา .

ธรรมเป็นไปในส่วนอวิชา เป็นไฉน?

ธรรมทั้งหลายที่สัมปยุตด้วยอวิชา สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นไปในส่วนอวิชา .

[๔๓๗] วิชูปมธรรม เป็นไฉน?

ปัญญาในอริยมรรค ๓ เบื้องต่ำ สภาวธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า วิชูปมธรรม .

วชิรูปมธรรม เป็นไฉน?

ปัญญาในอรหัตตมรรคเบื้องสูง สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า วชิรูปมธรรม .

[๔๓๘] พาลธรรม เป็นไฉน?

อหิริกะ อโนตตปปะ สภาวธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า พาลธรรม .

บัณฑิตธรรม เป็นไฉน?

หิริ โอตตปปะ สภาวธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า บัณฑิตธรรม .

กุศลธรรมแม่ทั้งหมด จัดเป็นบัณฑิตธรรม .

[๔๓๙] กิณธรรม เป็นไฉน?

อหิริกะ อโนตตปปะ สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า กิณธรรม .

อกุศลธรรมแม่ทั้งหมด จัดเป็นกิณธรรม .

สกกธรรม เป็นไฉน?

หิริ โอตตปปะ สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า สกกธรรม .

กุศลธรรมแม่ทั้งหมด จัดเป็นสกกธรรม .

[๔๔๐] ตปนิยธรรม เป็นไฉน?

กายทุจริต วาจิทุจริต มโนทุจริต สภาวธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ตปนิยธรรม .

อกุศลธรรมแม่ทั้งหมด จัดเป็นตปนิยธรรม .

อตปนิยธรรม เป็นไฉน?

กายสุจริต วาจิสสุจริต มโนสุจริต สภาวธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า อตปนิยธรรม .

กุศลธรรมแม่ทั้งหมด จัดเป็นอตปนิยธรรม .

[๔๔๑] อริวจนธรรม เป็นไฉน?

การกล่าวขาน สมัญญา บัญญัติ โวหาร นาม การขนานนาม การตั้งชื่อ การออกชื่อ
การระบุชื่อ การเรียกชื่อ ของธรรมนั้นๆ อันใด สภาวธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า อริวจนธรรม .

ธรรมทั้งหมดแลชื่อว่า อริวจนปถธรรม .

[๔๔๒] นิรุตติธรรม เป็นไฉน?

การกล่าวขาน สมัญญา บัญญัติ โวหาร นาม การขนานนาม การตั้งชื่อ การออกชื่อ
การระบุชื่อ การเรียกชื่อ ของธรรมนั้นๆ อันใด สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า นิรุตติธรรม .

ธรรมทั้งหมดแลชื่อว่า นิรุตติปถธรรม .

[๔๔๓] บัญญัติธรรม เป็นไฉน?

การกล่าวขาน สมัญญา บัญญัติ โวหาร นาม การขนานนาม การตั้งชื่อ การออกชื่อ
การระบุชื่อ การเรียกชื่อ ของธรรมนั้นๆ อันใด สภาวธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า

บัญญัติธรรม .

ธรรมทั้งหมดแลชื่อว่า บัญญัติปถธรรม .

[๔๔๔] บรรดาธรรมเหล่านั้น นามธรรม เป็นไฉน?

เวทนาขันธ สัญญาขันธ สังขารขันธ วิญญาณขันธ และอสังขตธาตุ นี้เรียกว่า
นามธรรม .

รูปธรรม เป็นไฉน?

มหาภูตรูป ๔ และรูปที่อาศัยมหาภูตรูป ๔ นั้น นี้เรียกว่า รูปธรรม .

[๔๔๕] อวิชา เป็นไฉน?

ความไม่รู้ ความไม่เห็น ฯลฯ ลมคืออวิชา อกุศลมูลคือโมหะ อันใด นี้เรียกว่า

อริชา.

ภาตตนา เป็นไฉน?

ความพอใจในภพ ฯลฯ ความหมกมุ่นในภพ ในภพทั้งหลาย อันใด นี้เรียกว่า ภาตตนา .

[๔๔๖] กาทิฏฐิ เป็นไฉน?

ความเห็นที่ ตนและโลกจักเกิด ดังนี้ ทิฏฐิ ความเห็นไปข้างทิฏฐิ ฯลฯ การถือโดยวิปลาส มีลักษณะเช่นว่านี้ อันใด นี้เรียกว่า กาทิฏฐิ .

วิภาติฏฐิ เป็นไฉน?

ความเห็นที่ ตนและโลกจักไม่เกิด ดังนี้ ทิฏฐิ ความเห็นไปข้างทิฏฐิ ฯลฯ การถือโดยวิปลาส มีลักษณะเช่นว่านี้ อันใด นี้เรียกว่า วิภาติฏฐิ .

[๔๔๗] สัสสตทิฏฐิ เป็นไฉน?

ความเห็นที่ ตนและโลกเที่ยง ดังนี้ ทิฏฐิ ความเห็นไปข้างทิฏฐิ ฯลฯ การถือโดยวิปลาส มีลักษณะเช่นว่านี้ อันใด นี้เรียกว่า สัสสตทิฏฐิ .

อจเจตทิฏฐิ เป็นไฉน?

ความเห็นที่ ตนและโลกจักสูญ ดังนี้ ทิฏฐิ ความเห็นไปข้างทิฏฐิ ฯลฯ การถือโดยวิปลาส มีลักษณะเช่นว่านี้ อันใด นี้เรียกว่า อจเจตทิฏฐิ .

[๔๔๘] อนัตตาทิฏฐิ เป็นไฉน?

ความเห็นที่ ตนและโลกมีที่สุด ดังนี้ ทิฏฐิ ความเห็นไปข้างทิฏฐิ ฯลฯ การถือโดยวิปลาส มีลักษณะเช่นว่านี้ อันใด นี้เรียกว่า อนัตตาทิฏฐิ .

อนันตาทิฏฐิ เป็นไฉน?

ความเห็นที่ ตนและโลกไม่มีที่สุด ดังนี้ ทิฏฐิ ความเห็นไปข้างทิฏฐิ ฯลฯ การถือโดยวิปลาส มีลักษณะเช่นว่านี้ อันใด นี้เรียกว่า อนันตาทิฏฐิ .

[๔๔๙] ปุพพัตถาทิฏฐิ เป็นไฉน?

ทิฏฐิ ความเห็นไปข้างทิฏฐิ ฯลฯ การถือโดยวิปลาส อันใด ปราภวส่วนอดีต เกิดขึ้น นี้เรียกว่า ปุพพัตถาทิฏฐิ .

อปปรัตถาทิฏฐิ เป็นไฉน?

ทิฏฐิ ความเห็นไปข้างทิฏฐิ ฯลฯ การถือโดยวิปลาส อันใด ปราภวส่วนอนาคต เกิดขึ้น นี้เรียกว่า อปรัตถาทิฏฐิ .

[๔๕๐] อหิริกะ เป็นไฉน?

กิริยาที่ไม่ละอายต่อการประพฤติดุจจริตอันเป็นสิ่งที่น่าละอาย กิริยาที่ไม่ละอายต่อการประกอบอกุศลบาปธรรมทั้งหลาย อันใด นี้เรียกว่า อหิริกะ .

อโนตตปปะ เป็นไฉน?

กิริยาที่ไม่เกรงกลัวต่อการประพฤติดุจจริตอันเป็นสิ่งที่น่าเกรงกลัว กิริยาที่ไม่เกรงกลัวต่อการประกอบอกุศลบาปธรรมทั้งหลาย อันใด นี้เรียกว่า อโนตตปปะ .

[๔๕๑] หิริ เป็นไฉน?

กิริยาที่ละอายต่อการประพฤติดุจจริตอันเป็นสิ่งที่น่าละอาย กิริยาที่ละอายต่อการประกอบอกุศลบาปธรรมทั้งหลาย อันใด นี้เรียกว่า หิริ

โอตตปปะ เป็นไฉน?

กิริยาที่เกรงกลัวต่อการประพฤติดุจจริตอันเป็นสิ่งที่น่าเกรงกลัว กิริยาที่เกรงกลัวต่อการประกอบอกุศลบาปธรรมทั้งหลาย อันใด นี้เรียกว่า โอตตปปะ .

[๔๕๒] ไทวจัสสตา เป็นไฉน?

กิริยาของผู้ว่ายาก ภาวะแห่งผู้ว่ายาก ความเป็นผู้ว่ายาก ความยึดข้างขัดขึ้น ความพอใจทางโต้แย้ง ความไม่เอื้อเฟื้อ ภาวะแห่งผู้ไม่เอื้อเฟื้อ ความไม่เคารพ ความไม่รับฟัง ในเมื่อถูกกล่าวโดยสธรรม นี้เรียกว่า ไทวจัสสตา .

ปาปมิตตตา เป็นไฉน?

บุคคลเหล่าใด เป็นคนไม่มีศรัทธา ไม่มีศีล ไร้การศึกษา มีความตระหนี่ มีปัญญาทรม , การเสพ การส้องเสพ การส้องเสพด้วยดี การคบ การคบหา ความกักตึง ความจงรักภักดี ต่อบุคคลเหล่านั้น ความเป็นผู้มีกายและใจโน้มแน่วไปตามบุคคลเหล่านั้น อันใด นี้เรียกว่า ปาปมิตตตา .

[๔๕๓] โสวจัสสตา เป็นไฉน?

กิริยาของผู้ว่าง่าย ภาวะแห่งผู้ว่าง่าย ความเป็นผู้ว่าง่าย ความไม่ยึดข้างขัดขึ้น ความไม่พอใจทางโต้แย้ง ความเอื้อเฟื้อ ภาวะแห่งผู้เอื้อเฟื้อ ความเป็นผู้ทั้งเคารพ ทั้งรับฟัง ในเมื่อถูกกล่าวโดยสธรรม นี้เรียกว่า โสวจัสสตา .

กัลยาณมิตตตา เป็นไฉน?

บุคคลเหล่าใด เป็นคนมีศรัทธา มีศีล เป็นพหูสูต มีจาคะ มีปัญญา , การเสพ การส้องเสพ การส้องเสพด้วยดี การคบ การคบหา ความกักตึง ความจงรักภักดี ต่อบุคคลเหล่านั้น ความเป็นผู้มีกายและใจโน้มแน่วไปตามบุคคลเหล่านั้น อันใด นี้เรียกว่า กัลยาณมิตตตา .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์

[๘๕๔] อาปัตติกุสลตา เป็นไฉน?

อาบัติทั้ง ๕ หมวด ๗ หมวด เรียกว่า อาบัติ ปัญญา กิริยาที่รู้ชัด ฯลฯ ความไม่หลง ความวิจยธรรม สัมมาทิฐิ อันเป็นเหตุฉลาดในอาบัติแห่งอาบัติทั้งหลายนั้นๆ อันใด นี้เรียกว่า อาปัตติกุสลตา .

อาปัตติฐานกุสลตา เป็นไฉน?

ปัญญา กิริยาที่รู้ชัด ฯลฯ ความไม่หลง ความวิจยธรรม สัมมาทิฐิ อันเป็นเหตุฉลาด ในการออกจากอาบัติเหล่านั้น อันใด นี้เรียกว่า อาปัตติฐานกุสลตา .

[๘๕๕] สมาปัตติกุสลตา เป็นไฉน?

สมาบัติที่มีวิตกมีวิจารณ์ มีอยู่ สมาบัติที่ไม่มีวิตกแต่มีวิจารณ์ มีอยู่ สมาบัติที่ไม่มีวิตกไม่มีวิจารณ์ มีอยู่ ปัญญา กิริยาที่รู้ชัด ฯลฯ ความไม่หลง ความวิจยธรรม สัมมาทิฐิ อันเป็นเหตุฉลาดในสมาบัติ แห่งสมาบัติทั้งหลายนั้นๆ อันใด นี้เรียกว่า สมาปัตติกุสลตา .

สมาปัตติฐานกุสลตา เป็นไฉน?

ปัญญา กิริยาที่รู้ชัดใด ฯลฯ ความไม่หลง ความวิจยธรรม สัมมาทิฐิ อันเป็นเหตุฉลาดในการออกจากสมาบัติเหล่านั้น อันใด นี้เรียกว่า สมาปัตติฐานกุสลตา .

[๘๕๖] ชาติกุสลตา เป็นไฉน?

ธาตุ ๑๘ คือ จักขุธาตุ รูปธาตุ จักขุวิญญาณธาตุ โสตรธาตุ สัทธาธาตุ โสตริวิญญาณธาตุ ฆานธาตุ คันธธาตุ ฆานวิญญาณธาตุ ชิวหาธาตุ รสธาตุ ชิวหาวิญญาณธาตุ กายธาตุ โผฏฐัพพธาตุ กายวิญญาณธาตุ มโนธาตุ ัมมธาตุ มโนวิญญาณธาตุ, ปัญญา กิริยาที่รู้ชัด ฯลฯ ความไม่หลง ความวิจยธรรม สัมมาทิฐิ อันเป็นเหตุฉลาดในธาตุ แห่งธาตุทั้งหลายนั้นๆ อันใด นี้เรียกว่า ชาติกุสลตา .

มนสิการกุสลตา เป็นไฉน?

ปัญญา กิริยาที่รู้ชัด ฯลฯ ความไม่หลง ความสอดส่องธรรม สัมมาทิฐิ อันเป็นเหตุฉลาดในการมนสิการซึ่งธาตุเหล่านั้น อันใด นี้เรียกว่า มนสิการกุสลตา .

[๘๕๗] อายุตกุสลตา เป็นไฉน?

อายตนะ ๑๒ คือ จักขายตนะ รูปายตนะ โสตายตนะ สัททายตนะ ฆานายตนะ คันธายตนะ ชิวหายตนะ รสายตนะ กายายตนะ โผฏฐัพพายตนะ มนายตนะ ัมมายตนะ, ปัญญา กิริยาที่รู้ชัด ฯลฯ ความไม่หลง ความวิจยธรรม สัมมาทิฐิ อันเป็นเหตุฉลาดในอายตนะ แห่งอายตนะทั้งหลายนั้นๆ อันใด นี้เรียกว่า อายุตกุสลตา .

ปฏิจสสมุปาทกุสลตา เป็นไฉน?

ปฏิจสสมุปาทว่า เพราะอวิชชาเป็นปัจจัยสังขารทั้งหลายจึงเกิดขึ้น เพราะสังขารเป็นปัจจัยวิญญาณจึงเกิดขึ้น เพราะวิญญาณเป็นปัจจัยนามรูปจึงเกิดขึ้น เพราะนามรูปเป็นปัจจัย-
*สฬายตนะจึงเกิดขึ้น เพราะสฬายตนะเป็นปัจจัยผัสสะจึงเกิดขึ้น เพราะผัสสะเป็นปัจจัยเวทนาจึงเกิดขึ้น เพราะเวทนาเป็นปัจจัยตัณหาจึงเกิดขึ้น เพราะตัณหาเป็นปัจจัยอุปาทานจึงเกิดขึ้น เพราะอุปาทานเป็นปัจจัยภพจึงเกิดขึ้น เพราะภพเป็นปัจจัยชาติจึงเกิดขึ้น เพราะชาติเป็นปัจจัยชรา มรณะ โสกะ ปรีเทาะ ทุกข์ โทมนัส อปายาส จึงเกิดขึ้น ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ ทั้งหมดนี้ ย่อมมีได้ ด้วยประการฉะนี้, ปัญญา กิริยาที่รู้ชัด ฯลฯ ความไม่หลง ความวิจย-
*ธรรม สัมมาทิฐิ ในปฏิจสสมุปาทนั้น อันใด นี้เรียกว่า ปฏิจสสมุปาทกุสลตา .

[๘๕๘] ฐานกุสลตา เป็นไฉน?

ธรรมใดๆ เป็นเหตุเป็นปัจจัย เพื่อความบังเกิดขึ้นแห่งธรรมใดๆ ลักษณะนั้นๆ เรียกว่า ฐานะ ปัญญา กิริยาที่รู้ชัด ฯลฯ ความไม่หลง ความวิจยธรรม สัมมาทิฐิ ในฐานะนั้น อันใด นี้เรียกว่า ฐานกุสลตา .

อัญฐานกุสลตา เป็นไฉน?

ธรรมใดๆ ไม่เป็นเหตุไม่เป็นปัจจัย เพื่อความบังเกิดขึ้นแห่งธรรมใดๆ ลักษณะนั้นๆ ชื่อว่า อฐานะ, ปัญญา กิริยาที่รู้ชัด ฯลฯ ความไม่หลง ความวิจยธรรม สัมมาทิฐิ ในอฐานะนั้น อันใด นี้เรียกว่า อัญฐานกุสลตา .

[๘๕๙] อาชชวะ เป็นไฉน?

ความซื่อตรง ความไม่คด ความไม่งอ ความไม่โกง อันใด นี้เรียกว่า อาชชวะ

มัททวะ เป็นไฉน?

ความอ่อนโยน ความละมุนละไม ความไม่แข็ง ความไม่กระด้าง ความเจียมใจ อันใด นี้เรียกว่า มัททวะ .

[๘๖๐] ชันติ เป็นไฉน?

ความอดทน กิริยาที่อดทน ความอดกลั้น ความไม่ดุร้าย ความไม่ปากร้าย ความเข้มแข็งแห่งจิต อันใด นี้เรียกว่า ชันติ .

โสรัจจะ เป็นไฉน?

ความไม่ล่วงละเมิดทางกาย ความไม่ล่วงละเมิดทางวาจา ความไม่ล่วงละเมิดทางกายและวาจา อันใด นี้เรียกว่า โสรัจจะ .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์
ศีลสังวรแม่ทั้งหมด จัดเป็นโสรัจจะ .

[๘๖๑] สาขัลละ เป็นไฉน?

วาจาใด เป็นปม เป็นกาก เผ็ดร้อนต่อผู้อื่น เกี้ยวผู้อื่นไว้ ยั่วให้โกรธ ไม่เป็นไปเพื่อ
สมาธิ ละวาจาเช่นนั้นเสีย, วาจาใด ไร้โทษ สบายหู ไพเราะ จีบใจ เป็นวาจาของชาวเมือง
เป็นที่ยินดีเจริญใจของชนหมู่มาก กล่าววาจาเช่นนั้น, ความเป็นผู้มีวาจาอ่อนหวาน ความเป็นผู้มี
วาจาสะสลาย ความเป็นผู้มีวาจาไม่หยาบคาย ในลักษณะดังกล่าวนี้ อันใด นี้เรียกว่า สาขัลละ .

ปฏิสันถาร เป็นไฉน?

ปฏิสันถาร ๒ คือ อามิสปฏิสันถาร ธรรมปฏิสันถาร บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้
ปฏิสันถาร โดยอามิสปฏิสันถารก็ดี โดยธรรมปฏิสันถารก็ดี นี้เรียกว่า ปฏิสันถาร .

[๘๖๒] ความเป็นผู้ไม่ส้ารวมในอินทรีย์ ๖ เป็นไฉน?

บุคคลบางคนในโลกนี้ เห็นรูปด้วยจักขุแล้ว เป็นผู้ถือนิมิต เป็นผู้ถือโดยอนุพณฺณชณะ ,
อภิชฌาโทมนัส อุกฺคฺลปาปธรรมทั้งหลาย พึงครอบงำบุคคลผู้ไม่ส้ารวมจักขุอินทรีย์อยู่นี้ เพราะ
เหตุที่ไม่ส้ารวม จักขุอินทรีย์ใด, ไม่ปฏิบัติเพื่อส้ารวมจักขุอินทรีย์นั้น ไม่รักษจักขุอินทรีย์นั้น
ไม่สำเร็จการส้ารวมในจักขุอินทรีย์นั้น

ได้ยินเสียงด้วยโสตแล้ว ฯลฯ สูดกลิ่นด้วยฆานะแล้ว ฯลฯ ลิ้มรสด้วยชีวหาแล้ว ฯลฯ
ถูกต้องโผฏฐัพพะด้วยกายแล้ว ฯลฯ รู้แจ้งธรรมารมณด้วยใจแล้ว เป็นผู้ถือนิมิตเป็นผู้ถือโดยอนุ-
*พณฺณชณะ , อภิชฌาโทมนัส อุกฺคฺลปาปธรรมทั้งหลาย พึงครอบงำบุคคลผู้ไม่ส้ารวมมโนอินทรีย์อยู่นี้
เพราะเหตุที่ไม่ส้ารวมมโนอินทรีย์ใด ไม่ปฏิบัติเพื่อส้ารวมมโนอินทรีย์นั้น ไม่รักษามโนอินทรีย์นั้น
ไม่สำเร็จการส้ารวมในมโนอินทรีย์นั้น

การไม่คุ้มครอง กิริยาที่ไม่คุ้มครอง การไม่รักษา การไม่ส้ารวม ซึ่งอินทรีย์ ๖ เหล่านี้
อันใด นี้เรียกว่า ความเป็นผู้ไม่ส้ารวมในอินทรีย์ ๖ .

ความเป็นผู้ไม่รู้ประมาณในโภชนาหาร เป็นไฉน?

บุคคลบางคนในโลกนี้ ไม่พิจารณาโดยแยบคาย บริโภคอาหาร เพื่อจะเล่น เพื่อจะ
มัวเมา เพื่อจะประเทืองผิว เพื่อความอ้วนพี, ความเป็นผู้ไม่สันโดษ ความเป็นผู้ไม่รู้ประมาณ
ความไม่พิจารณา ในโภชนาหารนั้น อันใด นี้เรียกว่า ความเป็นผู้ไม่รู้ประมาณในโภชนาหาร .

[๘๖๓] ความเป็นผู้ส้ารวมในอินทรีย์ ๖ เป็นไฉน?

บุคคลบางคนในโลกนี้ เห็นรูปด้วยจักขุแล้ว เป็นผู้ไม่ถือโดยนิมิต เป็นผู้ไม่ถือโดย
อนุพณฺณชณะ , อภิชฌาโทมนัส อุกฺคฺลปาปธรรมทั้งหลาย พึงครอบงำบุคคลผู้ไม่ส้ารวมจักขุอินทรีย์
อยู่นี้ เพราะเหตุที่ไม่ส้ารวมจักขุอินทรีย์ใด, ปฏิบัติเพื่อส้ารวมจักขุอินทรีย์นั้น รักษาจักขุอินทรีย์นั้น
สำเร็จการส้ารวมในจักขุอินทรีย์นั้น

ได้ยินเสียงด้วยโสตแล้ว ฯลฯ สูดกลิ่นด้วยฆานะแล้ว ฯลฯ ลิ้มรสด้วยชีวหาแล้ว ฯลฯ
ถูกต้องโผฏฐัพพะด้วยกายแล้ว ฯลฯ รู้ธรรมารมณด้วยใจแล้ว เป็นผู้ไม่ถือนิมิต เป็นผู้ไม่ถือโดย
อนุพณฺณชณะ , อภิชฌาโทมนัส อุกฺคฺลปาปธรรมทั้งหลาย พึงครอบงำบุคคลผู้ไม่ส้ารวมมโนอินทรีย์
อยู่นี้ เพราะเหตุที่ไม่ส้ารวมมโนอินทรีย์ใด, ปฏิบัติเพื่อส้ารวมมโนอินทรีย์นั้น รักษาอินทรีย์นั้น
สำเร็จการส้ารวมในมโนอินทรีย์นั้น

การคุ้มครอง กิริยาที่คุ้มครอง การรักษา การส้ารวมอินทรีย์ ๖ เหล่านี้ อันใด นี้เรียกว่า
ความเป็นผู้ส้ารวมในอินทรีย์ .

ความเป็นผู้รู้ประมาณในโภชนาหาร เป็นไฉน?

บุคคลบางคนในโลกนี้พิจารณาโดยแยบคายว่า เราบริโภคอาหาร ไม่ใช่ เพื่อจะเล่น
ไม่ใช่เพื่อจะมัวเมา ไม่ใช่เพื่อจะประเทือง ไม่ใช่เพื่อให้อ้วนพี แต่เพียงเพื่อให้กายนี้ดำรงอยู่ได้
เพื่อให้ชีวิตินทรีย์เป็นไป เพื่อบำบัดความหิว เพื่อบรรเทาหิวพรมจรรย เพราะโดยอุบายนี้
เราจักกำจัดเวทนาเก่าเสียด้วย จักไม่ให้เวทนาใหม่เกิดขึ้นด้วย ความดำรงอยู่แห่งชีวิต ความไม่มีโทษ
และการอยู่โดยผาสุก จักมีแก่เราด้วย ดังนี้ แล้วจึงบริโภคอาหาร, ความสันโดษ ความรู้ประมาณ
การพิจารณา ในโภชนาหารนั้น อันใด นี้เรียกว่า ความเป็นผู้รู้ประมาณในโภชนาหาร .

[๘๖๔] มกุฏสัจจะ เป็นไฉน?

ความระลึกไม่ได้ ความไม่ตามระลึก ความไม่หวนระลึก ความระลึกไม่ได้ อาการที่ระลึก
ไม่ได้ ความไม่ทรงจำ ความเลื่อนลอย ความหลงลืม อันใด นี้เรียกว่า มกุฏสัจจะ .

อสมปชฺชัญญะ เป็นไฉน?

ความไม่รู้ ความไม่เห็น ฯลฯ ลิ้มคืออวิชา อุกฺคฺลมูล คือโมหะอันใด นี้เรียกว่า
อสมปชฺชัญญะ .

[๘๖๕] สติ เป็นไฉน?

สติ ความตามระลึก ความหวนระลึก สติ กิริยาที่ระลึก ความทรงจำ ความไม่เลื่อนลอย
ความไม่ลืม สติ สตินทรีย์ สติพละ สัมมาสติ อันใดนี้เรียกว่า สติ

สัมปชฺชัญญะ เป็นไฉน?

ปัญญา กิริยาที่รู้ชัด ฯลฯ ความไม่หลง ความวิจยธรรม สัมมาทิจฺฐิอันใด นี้เรียกว่า
สัมปชฺชัญญะ .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์

[๘๖๖] กำลังคือการพิจารณา เป็นไฉน?

ปัญญา กิริยาที่รู้ชัด ฯลฯ ความไม่หลง ความวิจยธรรม สัมมาทิฏฐิอันใด นี้เรียกว่า กำลังคือการพิจารณา .

กำลังคือภาวนา เป็นไฉน?

การเสพ การเจริญ การทำให้มาก ซึ่งกุศลธรรมทั้งหลาย อันใด นี้เรียกว่า กำลังคือภาวนา .

โพชฌงค์แม้ทั้ง ๗ จัดเป็นกำลังคือภาวนา .

[๘๖๗] สมถะ เป็นไฉน?

ความตั้งอยู่แห่งจิต ฯลฯ สัมมาสมาธิ อันใด นี้เรียกว่า สมถะ .

วิปัสสนา เป็นไฉน?

ปัญญา กิริยาที่รู้ชัด ฯลฯ ความไม่หลง ความวิจยธรรม สัมมาทิฏฐิอันใด นี้เรียกว่า วิปัสสนา .

[๘๖๘] สมถนิมิต เป็นไฉน?

ความตั้งอยู่แห่งจิต ฯลฯ สัมมาสมาธิ อันใด นี้เรียกว่า สมถนิมิต .

ปัดคานนิมิต เป็นไฉน?

การปรารภความเพียรทางใจ ฯลฯ สัมมabayามะ อันใด นี้เรียกว่า ปัดคานนิมิต .

[๘๖๙] ปัดคานะ เป็นไฉน?

การปรารภความเพียรทางใจ ฯลฯ สัมมabayามะ อันใด นี้เรียกว่า ปัดคานะ .

อวิกเขปะ เป็นไฉน?

ความตั้งอยู่แห่งจิต ฯลฯ สัมมาสมาธิ อันใด นี้เรียกว่า อวิกเขปะ .

[๘๗๐] สลวิบัติ เป็นไฉน?

ความล่องละเมิดทางกาย ความล่องละเมิดทางวาจา ความล่องละเมิดทางกายและทางวาจา อันใด นี้เรียกว่า สลวิบัติ .

ความเป็นผู้ทุศีลแม้ทั้งหมด จัดเป็น สลวิบัติ

ทิฏฐิวิบัติ เป็นไฉน?

ความเห็นฯ ทานที่ให้แล้วไม่มีผล การบูชาไม่มีผล การบวงสรวงไม่มีผล ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำความชั่วไม่มี โลกนี้ไม่มี โลกอื่นไม่มี บิคาไม่มี มารดาไม่มี สัตว์ที่จัดและอุปบัติไม่มี สมณพราหมณ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบไม่มีในโลก สมณพราหมณ์ที่ทำให้แจ้งซึ่งโลกนี้และโลกอื่นด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วประกาศให้ผู้อื่นรู้ได้ไม่มีในโลก ดังนี้ ทิฏฐิ ความเห็นไปข้างทิฏฐิ ฯลฯ การถือโดยวิปลาส มีลักษณะเช่นว่านี้ อันใด นี้เรียกว่า ทิฏฐิวิบัติ .

มีจลาทิฏฐิแม้ทั้งหมด จัดเป็น ทิฏฐิวิบัติ .

[๘๗๑] สลสัมปทา เป็นไฉน?

ความไม่ล่องละเมิดทางกาย ความไม่ล่องละเมิดทางวาจา ความไม่ล่องละเมิดทางกายและทางวาจา นี้เรียกว่า สลสัมปทา .

สลสังวรแม้ทั้งหมด จัดเป็น สลสัมปทา .

ทิฏฐิสัมปทา เป็นไฉน?

ความเห็นฯ ทานที่บุคคลให้แล้วย่อมมีผล การบูชาย่อมมีผล การบวงสรวงย่อมมีผล ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำความชั่วมีอยู่ โลกนี้มีอยู่ โลกอื่นมีอยู่ มารดามีอยู่ บิคา มีอยู่ สัตว์ที่จัดและอุปบัติมีอยู่ สมณพราหมณ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบมีอยู่ในโลก สมณพราหมณ์ที่ทำให้แจ้ง ซึ่งโลกนี้และโลกอื่นด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วประกาศให้ผู้อื่นรู้ได้มีอยู่ในโลก ดังนี้ ปัญญา กิริยาที่รู้ชัด ฯลฯ ความไม่หลง ความวิจยธรรม สัมมาทิฏฐิมีลักษณะเช่นว่านี้ อันใด นี้เรียกว่า ทิฏฐิสัมปทา .

สัมมาทิฏฐิแม้ทั้งหมด จัดเป็น ทิฏฐิสัมปทา .

[๘๗๒] สลวิสุทธิ เป็นไฉน?

ความไม่ล่องละเมิดทางกาย ความไม่ล่องละเมิดทางวาจา ความไม่ล่องละเมิดทางกายและทางวาจา นี้เรียกว่า สลวิสุทธิ .

สลสังวรแม้ทั้งหมด จัดเป็น สลวิสุทธิ .

ทิฏฐิวิสุทธิ เป็นไฉน?

ญาณเป็นเครื่องรู้าสัตว์มีกรรมเป็นของตน (กัมมัสมกตญาณ) ญาณอันสมควรแก่การหยั่งรู้หรือริยสัจ (สัจจานุโลมิกญาณ) ญาณของท่านผู้พร้อมเพรียงด้วยมรรค (มัคคญาณ) ญาณของท่านผู้พร้อมเพรียงด้วยผล (ผลญาณ)

[๘๗๓] บทว่า ความหมดจดแห่งทิฏฐิ นั้น มีนิตะสว่า ปัญญา กิริยาที่รู้ชัด ฯลฯ ความไม่หลง ความวิจยธรรม สัมมาทิฏฐิ .

บทว่า ความเพียรแห่งบุคคลผู้มีทิฏฐิอันหมดจด นั้นมีนิตะสว่า การปรารภความเพียรทางใจ ฯลฯ สัมมabayามะ .

[๘๗๔] บทว่า ความสลดใจนั้น มีนิตะสว่า ญาณอันเห็นชาติโดยความเป็นภัย ญาณอันเห็นชราโดยความเป็นภัย ญาณอันเห็นพยาธิโดยความเป็นภัย ญาณอันเห็นมรณะโดย

ความเป็นภัย .

บทว่า ฐานะเป็นทีตั้งแห่งความสลัดใจ นั้น มีนิตะว่า ขาติ ขรา พยาธิ มรณะ .

บทว่า ความพยายามโดยแยบคายแห่งบุคคลผู้มีใจสลัดแล้ว นั้น มีนิตะว่า ภิกษุ
ในธรรมวินัยนี้ ย่อมยังงั้นตะให้เกิด ย่อมพยายาม ย่อมปรารภความเพียร ย่อมประกอบจิตไว้
ย่อมตั้งจิตไว้ เพื่อความไม่บังเกิดขึ้นแห่งอกุศลบาปธรรมทั้งหลายที่ยังไม่บังเกิดขึ้น เพื่อละอกุศล
บาปธรรมทั้งหลายที่ยังเกิดขึ้นแล้ว เพื่อความบังเกิดขึ้นแห่งกุศลธรรมทั้งหลายที่ยังไม่เกิดขึ้น
เพื่อความตั้งอยู่ เพื่อความไม่จิตจาง เพื่อความเพิ่มพูน เพื่อความไพบลูย์ เพื่อความเจริญ เพื่อ
ความบริบูรณ์ แห่งกุศลธรรมทั้งหลายที่ยังเกิดขึ้นแล้ว .

[๔๗๕] บทว่า ความไม่รู้จักอิมในกุศลธรรม นั้น มีนิตะว่า ความพอใจยิ่งๆ
ขึ้นไปของบุคคลผู้ไม่รู้จักอิม ในการเจริญกุศลธรรมทั้งหลาย .

บทว่า ความไม่ห่อถ้อยในความพยายาม นั้น มีนิตะว่า ความเป็นผู้กระทำโดย
เคารพ ความเป็นผู้กระทำติดต่อกัน ความเป็นผู้กระทำไม่หยุด ความเป็นผู้ประพฤติไม่ย่อหย่อน
ความเป็นผู้ไม่ทิ้งงั้นตะ ความเป็นผู้ไม่ทอดธุระการเสพ การเจริญ การกระทำให้มาก เพื่อความ
เจริญแห่งกุศลธรรมทั้งหลาย .

[๔๗๖] บทว่า วิชา นั้น มีนิตะว่า วิชา ๓ วิชาคือญาณอันตามระลึกชาติหนหลังได้
(ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ) วิชาคือญาณในจติและอุปบัติของสัตว์ทั้งหลายแล้ว (จตุปปาตญาณ)
วิชาคือญาณในความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย (อัสสวัชฌญาณ)

บทว่า รมิตี นั้น มีนิตะว่า รมิตี ๒ อธิมุตติแห่งจิต (สมาบัติ ๘) และนิพพาน .

[๔๗๗] บทว่า ขย ญาณ นั้น มีนิตะว่า ญาณของท่านผู้พร้อมเพรียงด้วยมรรค .

บทว่า อนุปปาเท ญาณ นั้น มีนิตะว่า ญาณของท่านผู้พร้อมเพรียงด้วยผล .

นิกเขปกันท์ จบ

อรรถกถารกัณฑ์

ติกะ

[๔๗๘] ธรรมเป็นกุศล เป็นไฉน?

กุศลในภูมิ ๔ สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นกุศล .

ธรรมเป็นอกุศล เป็นไฉน?

จิตตูปบาทฝ่ายอกุศล ๑๒ ดวง สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นอกุศล .

ธรรมเป็นอภัยกฤต เป็นไฉน?

วิบากในภูมิ ๔ กิริยาอภัยกฤตในภูมิ ๓ รูป และนิพพาน สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า

ธรรมเป็นอภัยกฤต

[๔๗๙] ธรรมสัมปยุตด้วยสุขเวทนา เป็นไฉน?

จิตตูปบาทที่สหระคตด้วยโสมนัสเวทนา ฝ่ายกามาวจรกุศล ๔ ดวง ฝ่ายอกุศล ๔ ดวง
ฝ่ายกามาวจรกุศลวิบาก และฝ่ายกิริยา (อย่างละ) ๔ ดวง ฌาน ๓ (ในจิตกถุณีย์) และ ๔ (ในปัญญ-
* จกณีย์) ที่เป็นรูปาวจร ฝ่ายกุศล ฝ่ายวิบาก และฝ่ายกิริยา, ฌาน ๓ และ ๔ ที่เป็นโลกุตตระ
ฝ่ายกุศล และฝ่ายวิบาก เว้นสุขเวทนาที่บังเกิดในจิตตูปบาทเหล่านี้เสีย สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า
ธรรมสัมปยุตด้วยสุขเวทนา .

ธรรมที่สัมปยุตด้วยทุกขเวทนา เป็นไฉน?

จิตตูปบาทที่สหระคตด้วยโสมนัสเวทนา ๒ ดวง กายวิญญูณที่สหระคตด้วยทุกขเวทนา
เว้นทุกขเวทนาที่บังเกิดในจิตตูปบาทเหล่านี้เสีย สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมสหระคตด้วยทุกข-
* เวทนา .

ธรรมสหระคตด้วยอทุกขมสุขเวทนา เป็นไฉน?

จิตตูปบาทที่สหระคตด้วยอุเบกขาเวทนา ฝ่ายกามาวจรกุศล ๔ ดวง ฝ่ายอกุศล ๖ ดวง
ฝ่ายกามาวจรกุศลวิบาก ๑๐ ดวง ฝ่ายอกุศลวิบาก ๖ ดวง ฝ่ายกิริยา ๖ ดวง รูปาวจรจตุตถฌาน
ฝ่ายกุศล ฝ่ายวิบาก และฝ่ายกิริยา อรูป ๔ ฝ่ายกุศล ฝ่ายวิบาก และฝ่ายกิริยา โลกุตตรจตุตถฌาน
ฝ่ายกุศล และฝ่ายวิบาก เว้นอทุกขมสุขเวทนาที่บังเกิดในจิตตูปบาทเหล่านี้เสีย สภาวธรรม
เหล่านี้ชื่อว่า ธรรมสัมปยุตด้วยอทุกขมสุขเวทนา .

เวทนาทั้ง ๓ รูป และนิพพาน สภาวธรรมเหล่านี้จะกล่าวว่า ธรรมสัมปยุตด้วยสุขเวทนา
ก็ไม่ได้ ว่าธรรมสัมปยุตด้วยทุกขเวทณาก็ไม่ได้ ว่าธรรมสัมปยุตด้วยอทุกขมสุขเวทณาก็ไม่ได้ .

[๔๘๐] ธรรมเป็นวิบาก เป็นไฉน?

วิบากในภูมิ ๔ สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นวิบาก .

ธรรมเป็นเหตุแห่งวิบาก เป็นไฉน?

กุศลในภูมิ ๔ อกุศล สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นเหตุแห่งวิบาก .

ธรรมไม่เป็นวิบากและ ไม่เป็นเหตุแห่งวิบาก เป็นไฉน?

กิริยาอภัยกฤตในภูมิ ๓ รูป และนิพพาน สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมไม่เป็นวิบาก
และ ไม่เป็นเหตุแห่งวิบาก .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์

[๘๘๑] อุปาทินนุปาทานิยธรรม เป็นไฉน?

วิบากในภุมิ ๓ และรูปที่กรรมแต่งขึ้น สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า อุปาทินนุปาทานิยธรรม .

อนุปาทินนุปาทานิยธรรม เป็นไฉน?

กุตลในภุมิ ๓ อุกตล กิริยาอัพยาภกุตลในภุมิ ๓ และรูปที่กรรมมิได้แต่งขึ้น สภาวะธรรม

เหล่านี้ชื่อว่า อนุปาทินนุปาทานิยธรรม .

อนุปาทินนุปาทานิยธรรม เป็นไฉน?

มรรค ๔ ที่เป็นโลกุตตระ สามัญญผล ๔ และนิพพาน สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า
อนุปาทินนุปาทานิยธรรม .

[๘๘๒] ธรรมเศร้าหมองและเป็นอารมณ์ของสังกิเลส เป็นไฉน?

จิตตูปบาทฝ่ายอกุตล ๑๒ ดวง สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเศร้าหมองและเป็นอารมณ์
ของสังกิเลส .

ธรรมไม่เศร้าหมองแต่เป็นอารมณ์ของสังกิเลส เป็นไฉน?

กุตลในภุมิ ๓ วิบากในภุมิ ๓ กิริยาอัพยาภกุตลในภุมิ ๓ และรูปทั้งหมดสภาวะธรรมเหล่านี้
ชื่อว่า ธรรมไม่เศร้าหมองแต่เป็นอารมณ์ของสังกิเลส .

ธรรมไม่เศร้าหมองและไม่เป็นอารมณ์ของสังกิเลส เป็นไฉน?

มรรค ๔ ซึ่งเป็นโลกุตตระ สามัญญผล ๔ และนิพพาน สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรม
ไม่เศร้าหมองและไม่เป็นอารมณ์ของสังกิเลส .

[๘๘๓] ธรรมมีวิตกมีวิจารณ์ เป็นไฉน?

กามาวจรกุตล อกุตล จิตตูปบาทฝ่ายกามาวจรกุตลวิบาก ๑๑ ดวง ฝ่ายอกุตลวิบาก ๒ ดวง
ฝ่ายกิริยา ๑๑ ดวง รูปาวจรปฐมณาน ฝ่ายกุตล ฝ่ายวิบาก และฝ่ายกิริยา โลกุตตรปฐมณาน
ฝ่ายกุตล และฝ่ายวิบาก เว้นวิตกและวิจารณ์ที่บังเกิดในจิตตูปบาทเหล่านี้เสีย สภาวะธรรมเหล่านี้
ชื่อว่า ธรรมมีวิตกมีวิจารณ์ .

ธรรมไม่มีวิตกแต่มีวิจารณ์ เป็นไฉน?

หัตถิณยานในรูปาวจรปัญจกณีย์ ฝ่ายกุตล ฝ่ายวิบาก และฝ่ายกิริยา หัตถิณยานในโลกุตตร-

*ปัญจกณีย์ ฝ่ายกุตล และฝ่ายวิบาก เว้นวิจารณ์ที่บังเกิดในจิตตูปบาทเหล่านี้เสีย สภาวะธรรมเหล่านี้
ชื่อว่า ธรรมไม่มีวิตกแต่มีวิจารณ์ .

ธรรมไม่มีวิตกไม่มีวิจารณ์ เป็นไฉน?

ปัญจวิญญานทั้ง ๒ ฝ่าย ฌาน ๓ และ ๓ ที่เป็นรูปาวจร ฝ่ายกุตล ฝ่ายวิบาก และฝ่าย
กิริยา อรูป ๔ ฝ่ายกุตล ฝ่ายวิบาก และฝ่ายกิริยา ฌาน ๓ และ ๓ ที่เป็นโลกุตตระ ฝ่ายกุตล
และฝ่ายวิบาก วิจารณ์ที่บังเกิดในหัตถิณยานในปัญจกณีย์ รูป และนิพพาน สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า
ธรรมไม่มีวิตกไม่มีวิจารณ์ .

วิจารณ์ที่บังเกิดร่วมกับวิตกจะกล่าวว่า มีวิตกมีวิจารณ์ก็ได้ ว่าไม่มีวิตกแต่มีวิจารณ์ก็ได้
ว่าไม่มีวิตกไม่มีวิจารณ์ก็ได้

[๘๘๔] ธรรมสหระคตด้วยปีติ เป็นไฉน?

จิตตูปบาทที่สหระคตด้วยโสมนัสสเวทนา ฝ่ายกามาวจรกุตล ๔ ดวง ฝ่ายอกุตล ๔ ดวง
ฝ่ายกามาวจรกุตลวิบาก ๔ ดวง ฝ่ายกิริยา ๔ ดวง ฌาน ๒ และ ๓ ที่เป็นรูปาวจร ฝ่ายกุตล
ฝ่ายวิบาก และฝ่ายกิริยา ฌาน ๒ และ ๓ ที่เป็นโลกุตตระ ฝ่ายกุตล และฝ่ายวิบาก เว้นปีติ
ที่บังเกิดในจิตตูปบาทเหล่านี้เสีย สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมสหระคตด้วยปีติ .

ธรรมสหระคตด้วยสุขเวทนา เป็นไฉน?

จิตตูปบาทที่สหระคตด้วยโสมนัสสเวทนา ฝ่ายกามาวจรกุตล ๔ ดวง ฝ่ายอกุตล ๔ ดวง
ฝ่ายกามาวจรกุตลวิบาก ๖ ดวง ฝ่ายกิริยา ๔ ดวง ฌาน ๓ และ ๔ ที่เป็นรูปาวจร ฝ่ายกุตล
ฝ่ายวิบาก และฝ่ายกิริยา ฌาน ๓ และ ๔ ที่เป็นโลกุตตระ ฝ่ายกุตล และฝ่ายวิบาก เว้นสุข
เวทนาที่บังเกิดในจิตตูปบาทเหล่านี้เสีย สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมสหระคตด้วยสุขเวทนา .

ธรรมสหระคตด้วยอุเบกขาเวทนา เป็นไฉน?

จิตตูปบาทที่สหระคตด้วยอุเบกขาเวทนา ฝ่ายกามาวจรกุตล ๔ ดวง ฝ่ายอกุตล ๖ ดวง
ฝ่ายกามาวจรกุตลวิบาก ๑๐ ดวง ฝ่ายอกุตลวิบาก ๖ ดวง ฝ่ายกิริยา ๖ ดวง รูปาวจรจตุตถฌาน
ฝ่ายกุตล ฝ่ายวิบาก และฝ่ายกิริยา อรูป ๔ ฝ่ายกุตล ฝ่ายวิบาก และฝ่ายกิริยา โลกุตตรจตุตถฌาน
ฝ่ายกุตล และฝ่ายวิบาก เว้นอุเบกขาเวทนาที่บังเกิดในจิตตูปบาทเหล่านี้เสีย สภาวะธรรมเหล่านี้
ชื่อว่า ธรรมสหระคตด้วยอุเบกขาเวทนา .

ปีติไม่สหระคตด้วยปีติ แต่สหระคตด้วยสุขเวทนา ไม่สหระคตด้วยอุเบกขาเวทนา .

สุขเวทนาไม่สหระคตด้วยเวทนา แต่สหระคตด้วยปีติ ไม่สหระคตด้วยอุเบกขาเวทนามี
ที่จะกล่าวไม่ได้ว่า สหระคตด้วยปีติก็มี .

จิตตูปบาทที่สหระคตด้วยโสมนัสสเวทนา ๒ ดวง กายวิญญานที่สหระคตด้วยทุกขเวทนา
อุเบกขาเวทนา รูป และนิพพาน สภาวะธรรมเหล่านี้ จะกล่าวว่าสหระคตด้วยปีติก็ได้ ว่าสหระคต
ด้วยสุขเวทนามิได้ ว่าสหระคตด้วยอุเบกขาเวทนามิได้ .

[๘๘๕] ธรรมอันโสดาปัตติมรรคประหาณ เป็นไฉน?

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์
จิตตูปบาทที่สัมปยุตด้วยทวิภูมิจิตตูปบาทที่สหระตด้วยวิจิกิจฉาสภาวธรรมเหล่านี้
ชื่อว่า ธรรมอันโสดาปัตติมรรคประหาณ .

ธรรมอันมรรคเบื้องสูง ๓ ประหาณ เป็นไฉน?

จิตตูปบาทที่สหระตด้วยอุทธัจจะ สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมอันมรรคเบื้องสูง ๓
ประหาณ .

จิตตูปบาทที่สหระตด้วยโลภะวิปปยตจากทวิภูมิจิตตูปบาทที่สหระตด้วยโทมนัส
เวทนา ๒ ดวง สภาวธรรมเหล่านี้ ที่เป็นธรรมอันโสดาปัตติมรรคประหาณก็มี ที่เป็นธรรมอันมรรค
เบื้องสูง ๓ ประหาณก็มี .

ธรรมอันโสดาปัตติมรรคและมรรคเบื้องสูง ๓ ไม่ประหาณ เป็นไฉน?

กุตลในภุมิ ๔ วิชาภในภุมิ ๔ กิริยาอัพยาภุตในภุมิ ๓ รูป และนิพพาน สภาวธรรม
เหล่านี้ชื่อว่า ธรรมอันโสดาปัตติมรรคและมรรคเบื้องสูง ๓ ไม่ประหาณ .

[๔๘๖] ธรรมมีสัมปยุตเหตุอันโสดาปัตติมรรคประหาณ เป็นไฉน?

จิตตูปบาทที่สัมปยุตด้วยทวิภูมิจิตตูปบาทที่สหระตด้วยวิจิกิจฉาเวทนาโมหะที่บังเกิด
ในจิตตูปบาทเหล่านี้เสีย สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมมีสัมปยุตเหตุอันโสดาปัตติมรรคประหาณ .

ธรรมมีสัมปยุตเหตุอันมรรคเบื้องสูง ๓ ประหาณ เป็นไฉน?

จิตตูปบาทที่สหระตด้วยอุทธัจจะ เวทนาโมหะที่บังเกิดในจิตตูปบาทเหล่านี้เสีย สภาวธรรม
เหล่านี้ชื่อว่า ธรรมมีสัมปยุตเหตุอันมรรคเบื้องสูง ๓ ประหาณ .

จิตตูปบาทที่สหระตด้วยโลภะวิปปยตจากทวิภูมิจิตตูปบาทที่สหระตด้วยโทมนัส
เวทนา ๒ ดวง สภาวธรรมเหล่านี้ ที่เป็นธรรมมีสัมปยุตเหตุอันโสดาปัตติมรรคประหาณก็มี
ที่เป็นธรรมมีสัมปยุตเหตุอันมรรคเบื้องสูง ๓ ประหาณก็มี .

ธรรมไม่มีสัมปยุตเหตุอันโสดาปัตติมรรคและมรรคเบื้องสูง ๓ จะประหาณ
เป็นไฉน?

โมหะที่สหระตด้วยวิจิกิจฉา โมหะที่สหระตด้วยอุทธัจจะ กุตลในภุมิ ๔ วิชาภในภุมิ ๔
กิริยาอัพยาภุตในภุมิ ๓ รูป และนิพพาน สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมไม่มีสัมปยุตเหตุอัน
โสดาปัตติมรรคและมรรคเบื้องสูง ๓ จะประหาณ .

[๔๘๗] ธรรมเป็นเหตุให้จติปฏิสนธิ เป็นไฉน?

กุตลในภุมิ ๓ และอกุตล สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นเหตุให้จติปฏิสนธิ .

ธรรมเป็นเหตุให้ถึงนิพพาน เป็นไฉน?

มรรค ๔ ที่เป็นโลกุตตระ สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นเหตุให้ถึงนิพพาน .

ธรรมไม่เป็นเหตุให้จติปฏิสนธิ และไม่เป็นเหตุให้ถึงนิพพาน เป็นไฉน?

วิชาภในภุมิ ๔ กิริยาอัพยาภุตในภุมิ ๓ รูป และนิพพาน สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า
ธรรมไม่เป็นเหตุให้จติปฏิสนธิ และไม่เป็นเหตุให้ถึงนิพพาน .

[๔๘๘] ธรรมเป็นของเสกขบุคคล เป็นไฉน?

มรรค ๔ ที่เป็นโลกุตตระ และสามัญญผล ๓ เบื้องต่ำ สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็น
ของเสกขบุคคล .

ธรรมเป็นของอเสกขบุคคล เป็นไฉน?

อรหัตผลเบื้องสูง สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นของอเสกขบุคคล .

ธรรมไม่เป็นของเสกขบุคคล และไม่เป็นของอเสกขบุคคล เป็นไฉน?

กุตลในภุมิ ๓ อกุตล วิชาภในภุมิ ๓ กิริยาอัพยาภุตในภุมิ ๓ รูปและนิพพาน
สภาวธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมไม่เป็นของเสกขบุคคล และไม่เป็นของอเสกขบุคคล .

[๔๘๙] ธรรมเป็นปริตตะ เป็นไฉน?

กามาวจรกุตล อกุตล กามาวจรวิชาภทั้งหมด กามาวจรกิริยาอัพยาภุตและรูปทั้งหมด
สภาวธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมปริตตะ .

ธรรมเป็นเนมหัคคตะ เป็นไฉน?

กุตลธรรมและอัพยาภุตธรรม ที่เป็นรูปาวจร อรูปาวจร สภาวธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า
ธรรมเป็นเนมหัคคตะ .

ธรรมเป็นอัปปมาณะ เป็นไฉน?

มรรค ๔ ที่เป็นโลกุตตระ สามัญญผล ๔ และนิพพาน สภาวธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า
ธรรมเป็นอัปปมาณะ .

[๔๙๐] ธรรมมีอารมณ์เป็นปริตตะ เป็นไฉน?

กามาวจรวิชาภทั้งหมด กิริยาภโนธาค อเหตุกิริยา มโนวิญญานธาคที่สหระตด้วย
โสมนัสเวทนา สภาวธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมมีอารมณ์เป็นปริตตะ .

ธรรมมีอารมณ์เป็นเนมหัคคตะ เป็นไฉน?

วิญญานัญญาตนะ เนวสัญญานาสัญญาตนะ สภาวธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมมีอารมณ์
เป็นเนมหัคคตะ .

ธรรมมีอารมณ์เป็นอัปปมาณะ เป็นไฉน?

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์

มรรค ๔ ที่เป็นโลกุตตระ และสามัญญผล ๔ สภาวธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมมี
อารมณ์เป็นอุปมาณะ .

จิตตูปบาทที่เป็นญาณวิปยุตฝ่ายกามาวจรกุศล ๔ ดวง จิตตูปบาทที่เป็นญาณวิปยุต
ฝ่ายกิริยา ๔ ดวง อกุศลจิตทั้งหมด สภาวธรรมเหล่านี้ ที่มีอารมณ์เป็นปริตตะกัมมิ ที่มีอารมณ์
เป็นนมหคคตะ แต่ไม่มีอารมณ์เป็นอุปมาณะกัมมิ ที่จะกล่าวว่ามีอารมณ์เป็นปริตตะกัมมิ ไม่ได้ ว่ามี
อารมณ์เป็นนมหคคตะก็ไม่ได้กัมมิ .

จิตตูปบาทที่เป็นญาณสัมปยุตฝ่ายกามาวจรกุศล ๔ ดวง จิตตูปบาทที่เป็นญาณสัมปยุต
ฝ่ายกิริยา ๔ ดวง รูปาวจรจตุตถฌาน ฝ่ายกุศล และฝ่ายกิริยา อเหตุกกิริยามโนวิญญานธาตุที่
สหระคด้วยอเบกขา สภาวธรรมเหล่านี้ ที่มีอารมณ์เป็นปริตตะกัมมิ ที่มีอารมณ์เป็นนมหคคตะกัมมิ
ที่มีอารมณ์เป็นอุปมาณะกัมมิ ที่จะกล่าวว่ามีอารมณ์เป็นปริตตะกัมมิ ไม่ได้ ว่ามีอารมณ์เป็นนมหคคตะ
กัมมิไม่ได้ ว่ามีอารมณ์เป็นอุปมาณะกัมมิไม่ได้กัมมิ .

ฌาน ๓ และ ๔ ที่เป็นรูปาวจร ฝ่ายกุศล ฝ่ายวิบาก และฝ่ายกิริยา จตุตถฌานวิบาก
อากาสานัญจายตนะ อากิญจัญญายตนะ สภาวธรรมเหล่านี้ จะกล่าวว่า มีอารมณ์เป็นปริตตะกัมมิ
ไม่ได้ ว่ามีอารมณ์เป็นนมหคคตะกัมมิไม่ได้ ว่ามีอารมณ์เป็นอุปมาณะกัมมิไม่ได้ .

รูปและนิพพาน จัดเป็นอนารัมมณะ .

[๘๙๑] ธรรมทราธ เป็นไฉน?

จิตตูปบาทที่เป็นอกุศล ๑๒ ดวง สภาวธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมทราธ .

ธรรมปานกลาง เป็นไฉน?

กุศลในภุมิ ๓ วิบากในภุมิ ๓ กิริยาอัพยาภุตในภุมิ ๓ และรูปทั้งหมด สภาวธรรม
เหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมปานกลาง .

ธรรมประณีต เป็นไฉน?

มรรค ๔ ที่เป็นโลกุตตระ สามัญญผล ๔ และนิพพาน สภาวธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า
ธรรมประณีต .

[๘๙๒] ธรรมเป็นมิจาสภาวะและให้ผลแน่นอน เป็นไฉน?

จิตตูปบาทที่สัมปยุตด้วยทัญญู ๔ ดวง จิตตูปบาทที่สหระคด้วยโหมนัสเวทนา ๒ ดวง
สภาวธรรมเหล่านี้ ที่เป็นมิจาสภาวะ และให้ผลแน่นอนกัมมิ ที่ให้ผลไม่แน่นอนกัมมิ .

ธรรมเป็นสัมมาสภาวะและให้ผลแน่นอน เป็นไฉน?

มรรค ๔ ที่เป็นโลกุตตระ สภาวธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นสัมมาสภาวะ และให้
ผลแน่นอน .

ธรรมให้ผลไม่แน่นอน เป็นไฉน?

จิตตูปบาทที่สหระคด้วยโลภะวิปยุตจากทัญญู ๔ ดวง จิตตูปบาทที่สหระคด้วยวิจิกิจจา
จิตตูปบาทที่สหระคด้วยอุทธัจจะ กุศลในภุมิ ๓ วิบากในภุมิ ๔ กิริยาอัพยาภุตในภุมิ ๓ รูป
และนิพพาน สภาวธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมให้ผลไม่แน่นอน .

[๘๙๓] ธรรมมีมรรคเป็นอารมณ์ เป็นไฉน?

จิตตูปบาทที่เป็นญาณสัมปยุตฝ่ายกามาวจรกุศล ๔ ดวง จิตตูปบาทที่เป็นญาณสัมปยุต
ฝ่ายกิริยา ๔ ดวง สภาวธรรมเหล่านี้ ที่มีมรรคเป็นอารมณ์ แต่ไม่มีเหตุคือมรรคกัมมิ ที่มีมรรค
เป็นอธิบดี แต่จะกล่าวว่ามีมรรคเป็นอารมณ์ก็ไม่ได้ ว่ามีมรรคเป็นอธิบดีก็ไม่ได้กัมมิ .

อริยมรรค ๔ ไม่มีมรรคเป็นอารมณ์ แต่มีเหตุคือมรรค ที่มีมรรคเป็นอธิบดีกัมมิ ที่จะ
กล่าวไม่ได้ว่า มีมรรคเป็นอธิบดีกัมมิ .

รูปาวจรจตุตถฌาน ฝ่ายกุศล และฝ่ายกิริยา อเหตุกกิริยามโนวิญญานธาตุที่สหระค
ด้วยอเบกขา สภาวธรรมเหล่านี้ ที่มีมรรคเป็นอารมณ์ แต่ไม่มีเหตุคือมรรค ไม่มีมรรคเป็นอธิบดี
กัมมิ ที่จะกล่าวไม่ได้ว่า มีมรรคเป็นอารมณ์กัมมิ .

จิตตูปบาทที่เป็นญาณวิปยุตฝ่ายกามาวจรกุศล ๔ ดวง อกุศลทั้งหมด กามาวจรวิบาก
ทั้งหมด จิตตูปบาทฝ่ายกิริยา ๖ ดวง ฌาน ๓ และ ๔ ที่เป็นรูปาวจรฝ่ายกุศล ฝ่ายวิบาก และ
ฝ่ายกิริยา จตุตถฌานวิบาก อรูป ๔ ฝ่ายกุศล ฝ่ายวิบาก และฝ่ายกิริยา สามัญญผล ๔
สภาวธรรมเหล่านี้ จะกล่าวว่า มีมรรคเป็นอารมณ์ก็ไม่ได้ ว่ามีเหตุคือมรรคก็ไม่ได้ ว่ามีมรรค
เป็นอธิบดีก็ไม่ได้ .

รูปทั้งหมด และนิพพาน จัดเป็นอนารัมมณะ .

[๘๙๔] ธรรมเกิดขึ้นแล้ว เป็นไฉน?

วิบากในภุมิ ๔ และรูปที่กรรมแต่งขึ้น สภาวธรรมเหล่านี้ ที่เป็นธรรมเกิดขึ้นแล้วกัมมิ
ที่เป็นธรรมจักเกิดขึ้นกัมมิ แต่จะกล่าวไม่ได้ว่า เป็นธรรมยังไม่เกิดขึ้น .

กุศลในภุมิ ๔ อกุศล กิริยาอัพยาภุตในภุมิ ๓ และรูปที่กรรมมิได้แต่งขึ้น สภาวธรรม
เหล่านี้ ที่เป็นธรรมเกิดขึ้นแล้วกัมมิ ที่เป็นธรรมยังไม่เกิดขึ้น แต่จะกล่าวไม่ได้ว่า เป็นธรรม
จักเกิดขึ้นกัมมิ .

นิพพาน จะกล่าวว่า เป็นธรรมเกิดขึ้นแล้วกัมมิไม่ได้ ว่า เป็นธรรมยังไม่เกิดขึ้นกัมมิไม่ได้
ว่าเป็นธรรมจักเกิดขึ้นกัมมิไม่ได้ .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์
[๘๙๕] ธรรมทั้งปวง เว้นนิพพานเสีย ที่เป็นอดีตกัมม ที่เป็นอนาคตกัมม ที่เป็นปัจจุบันกัมม .

นิพพาน จะกล่าวว่าเป็นอดีตกัมมไม่ได้ ว่าเป็นอนาคตกัมมไม่ได้ ว่าเป็นปัจจุบันกัมมไม่ได้ .

[๘๙๖] ธรรมมีอารมณ์เป็นอดีต เป็นไหน?

วิญญูญาณัญญาตนะ เนวสัญญานาสัญญายตนะ สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมมีอารมณ์เป็นอดีต .

ธรรมที่จิตว่ามีอารมณ์เป็นอนาคตโดยเฉพาะ ไม่มี .

ธรรมมีอารมณ์เป็นปัจจุบัน เป็นไหน?

ปัญจวิญญูญาณทั้ง ๒ ฝ่าย มโนธาตุ ๓ สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมมีอารมณ์เป็นปัจจุบัน .

จิตตูปบาทฝ่ายกามาวจรกุศลวิบาก ๑๐ ดวง มโนวิญญูญาณธาตุที่สหระคตด้วยอุเบกขา ฝ่ายอกุศลวิบาก อเหตุกิริยามโนวิญญูญาณธาตุ ที่สหระคตด้วยโสมนัส สภาวะธรรมเหล่านี้ ที่มีอารมณ์เป็นอดีตกัมม ที่มีอารมณ์เป็นอนาคตกัมม ที่มีอารมณ์เป็นปัจจุบันกัมม .

กามาวจรกุศล อกุศล จิตตูปบาทฝ่ายกิริยา ๙ ดวง รูปาวจรจตตถณาน ฝ่ายกุศล และฝ่ายกิริยา สภาวะธรรมเหล่านี้ ที่มีอารมณ์เป็นอดีตกัมม ที่มีอารมณ์เป็นอนาคตกัมม ที่มีอารมณ์เป็นปัจจุบันกัมม ที่จะกล่าวว่า มีอารมณ์เป็นอดีตกัมมไม่ได้ว่ามีอารมณ์เป็นอนาคตกัมมไม่ได้ ว่าจะมีอารมณ์เป็นปัจจุบันกัมมไม่ได้กัมม .

ฉาน ๓ และ ๔ ที่เป็นรูปาวจร ฝ่ายกุศล ฝ่ายวิบาก ฝ่ายกิริยา จตตถณานวิบาก อากาสนัญญาตนะ อากัญญัญญาตนะ มรรค ๔ ที่เป็นโลกุตตระ และสามัญผล ๔ สภาวะธรรมเหล่านี้ จะกล่าวว่า มีอารมณ์เป็นอดีตกัมมไม่ได้ ว่าจะมีอารมณ์เป็นอนาคตกัมมไม่ได้ ว่าจะมีอารมณ์เป็นปัจจุบันกัมมไม่ได้ .

รูป และนิพพาน จัดเป็นอนารัมมณะ .

[๘๙๗] ธรรมทั้งปวง เว้นรูปที่ไม่เนื่องด้วยอินทรีย์ และนิพพาน ที่เป็นภายในกัมม ที่เป็นภายนอกกัมม ที่เป็นทั้งภายในและภายนอกกัมม .

รูปที่ไม่เนื่องด้วยอินทรีย์ และนิพพาน จัดเป็นภายนอก .

[๘๙๘] ธรรมมีอารมณ์เป็นภายใน เป็นไหน?

วิญญูญาณัญญาตนะ เนวสัญญานาสัญญายตนะ สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมมีอารมณ์เป็นภายใน .

ธรรมมีอารมณ์เป็นภายนอก เป็นไหน?

ฉาน ๓ และ ๔ ที่เป็นรูปาวจร ฝ่ายกุศล ฝ่ายวิบาก ฝ่ายกิริยา จตตถณานวิบาก อากาสนัญญาตนะ มรรค ๔ ที่เป็นโลกุตตระ และสามัญผล ๔ สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมมีอารมณ์เป็นภายนอก .

กุศลธรรม อกุศลธรรม อัพยาทธรรม ที่เป็นกามาวจรทั้งหมด เว้นรูปเสีย , รูปาวจรจตตถณาน ฝ่ายกุศล และฝ่ายกิริยา สภาวะธรรมเหล่านี้ ที่มีอารมณ์เป็นภายในกัมม ที่มีอารมณ์เป็นภายนอกกัมม ที่มีอารมณ์เป็นทั้งภายในและภายนอกกัมม .

อากัญญัญญาตนะ จะกล่าวว่า มีอารมณ์เป็นภายในกัมมไม่ได้ ว่าจะมีอารมณ์เป็นภายนอกกัมมไม่ได้ ว่าจะมีอารมณ์เป็นทั้งภายในและภายนอกกัมมไม่ได้ .

รูป และนิพพาน จัดเป็นอนารัมมณะ .

[๘๙๙] ธรรมที่เห็นได้และกระทบได้ เป็นไหน?

รูปายตนะ สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมที่เห็นได้และกระทบได้ .

ธรรมที่เห็นไม่ได้แต่กระทบได้ เป็นไหน?

จักขายตนะ ฯลฯ โผฏฐัพพายตนะ สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมที่เห็นไม่ได้แต่กระทบได้ .

ธรรมที่เห็นไม่ได้และกระทบไม่ได้ เป็นไหน?

กุศลในภุมิ ๔ อกุศล วิบากในภุมิ ๔ กิริยาอัพยาทฤตในภุมิ ๓ รูปที่เห็นไม่ได้และกระทบไม่ได้ แต่นับเนื่องในธัมมายตนะ และนิพพาน สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมที่เห็นไม่ได้และกระทบไม่ได้ .

ติกะ จบ

เหตุโจจกจะ

[๙๐๐] ธรรมเป็นเหตุ เป็นไหน?

กุศลเหตุ ๓ อกุศลเหตุ ๓ อัพยาทเหตุ ๓ อโลภกุศลเหตุ อโทสกุศลเหตุ บังเกิดในกุศลทั้ง ๔ ภุมิ อโมหกุศลเหตุบังเกิดในกุศลทั้ง ๔ ภุมิ เว้นจิตตูปบาทที่เป็นญาณวิปยุตฝ่ายกามาวจร ๔ ดวง โลภะ บังเกิดในจิตตูปบาทที่สหระคตด้วยโลภะ ๘ ดวง โทสะ บังเกิดในจิตตูปบาทที่สหระคตด้วยโทมนัส ๒ ดวง โมหะ บังเกิดในอกุศลทั้งปวง

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์
อโลภวิปากเหตุ อโทสวิปากเหตุ ย่อมเกิดในวิปากทั้ง ๔ ภูมิ เว้นเหตุกจิตตูปบาท
ฝ่ายกามาวจรวิปาก

อโมหวิปากเหตุ บังเกิดในวิปากทั้ง ๔ ภูมิ เว้นเหตุกจิตตูปบาท ฝ่ายกามาวจรวิปาก
(และ) เว้นจิตตูปบาทที่เป็นญาณวิปยุต ๔ ดวง

อโลกกิริยเหตุ อโทสกิริยเหตุ บังเกิดในกิริยาทั้ง ๓ ภูมิ เว้นเหตุกจิตตูปบาทฝ่าย
กามาวจรกิริยา

อโมหกิริยเหตุ บังเกิดในกิริยาทั้ง ๓ ภูมิ เว้นเหตุกจิตตูปบาท ฝ่ายกามาวจรกิริยา
(และ) เว้นจิตตูปบาทที่เป็นญาณวิปยุต ๔ ดวง

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นเหตุ .

ธรรมไม่เป็นเหตุ เป็นไฉน?

เว้นเหตุทั้งหลายเสีย กุศลในภูมิ ๔ อกุศล วิปากในภูมิ ๔ กิริยาอัปยาคฤตในภูมิ ๓ รูป
และนิพพาน สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมไม่เป็นเหตุ .

[๔๐๑] ธรรมมีเหตุ เป็นไฉน?

อกุศลที่เหลือ เว้นโมหะที่สหระคตด้วยวิจิกิจจา (และ) ที่สหระคตด้วยอุทธีจจะ , กุศล-
*ในภูมิ ๔ , วิปากในภูมิ ๔ เว้นเหตุกจิตตูปบาท ฝ่ายกามาวจรวิปาก , กิริยาอัปยาคฤตในภูมิ ๓
เว้นเหตุกจิตตูปบาท ฝ่ายกามาวจรกิริยา สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมมีเหตุ .

ธรรมไม่มีเหตุ เป็นไฉน?

โมหะที่สหระคตด้วยวิจิกิจจา โมหะที่สหระคตด้วยอุทธีจจะ ปัญจวิญญาน ทั้ง ๒ ฝ่าย
มโนธาตุ ๓ อเหตุกมโนวิญญานธาตุ ๔ รูปและนิพพาน สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรม
ไม่มีเหตุ .

[๔๐๒] ธรรมสัมปยุตด้วยเหตุ เป็นไฉน?

อกุศลที่เหลือ เว้นโมหะที่สหระคตด้วยวิจิกิจจา (และ) ที่สหระคตด้วยอุทธีจจะ , กุศล
ในภูมิ ๔ , วิปากในภูมิ ๔ เว้นเหตุกจิตตูปบาทฝ่ายกามาวจรวิปาก , กิริยาอัปยาคฤตในภูมิ ๓
เว้นเหตุกจิตตูปบาทฝ่ายกามาวจรกิริยา สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมสัมปยุตด้วยเหตุ .

ธรรมวิปยุตจากเหตุ เป็นไฉน?

โมหะที่สหระคตด้วยวิจิกิจจา โมหะที่สหระคตด้วยอุทธีจจะ ปัญจวิญญานทั้ง ๒ ฝ่าย
มโนธาตุ ๓ อเหตุกมโนวิญญานธาตุ ๔ รูปและนิพพาน สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรม
วิปยุตจากเหตุ .

[๔๐๓] ธรรมเป็นเหตุและมีเหตุ เป็นไฉน?

เหตุ ๒-๓ บังเกิดร่วมกันในจิตตูปบาทใด สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นเหตุ
และมีเหตุ .

ธรรมมีเหตุแต่ไม่เป็นเหตุ เป็นไฉน?

กุศลในภูมิ ๔ , อกุศล , วิปากในภูมิ ๔ เว้นเหตุกจิตตูปบาทฝ่ายกามาวจรวิปาก , กิริยา
อัปยาคฤตในภูมิ ๓ เว้นเหตุกจิตตูปบาทฝ่ายกามาวจรกิริยา , เว้นเหตุทั้งหลายที่บังเกิดใน
จิตตูปบาทเหล่านี้เสีย สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมมีเหตุแต่ไม่เป็นเหตุ .

ธรรมไม่มีเหตุ จะกล่าวว่า ธรรมเป็นเหตุและมีเหตุก็ได้ ว่าธรรมมีเหตุแต่ไม่เป็นเหตุ
ก็ได้ .

[๔๐๔] ธรรมเป็นเหตุและสัมปยุตด้วยเหตุ เป็นไฉน?

เหตุ ๒-๓ บังเกิดร่วมกันในจิตตูปบาทใด สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นเหตุและ
สัมปยุตด้วยเหตุ .

ธรรมสัมปยุตด้วยเหตุแต่ไม่เป็นเหตุ เป็นไฉน?

กุศลในภูมิ ๔ , อกุศล , วิปากในภูมิ ๔ เว้นเหตุกจิตตูปบาทฝ่ายกามาวจรวิปาก , กิริยา
อัปยาคฤตในภูมิ ๓ เว้นเหตุกจิตตูปบาทฝ่ายกามาวจรกิริยา เว้นเหตุทั้งหลายที่บังเกิดขึ้นใน
จิตตูปบาทเหล่านี้เสีย สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมสัมปยุตด้วยเหตุแต่ไม่เป็นเหตุ .

ธรรมวิปยุตจากเหตุ จะกล่าวว่า ธรรมเป็นเหตุและสัมปยุตด้วยเหตุก็ได้ ว่าธรรม
สัมปยุตด้วยเหตุแต่ไม่เป็นเหตุก็ได้ .

[๔๐๕] ธรรมไม่เป็นเหตุแต่มีเหตุ เป็นไฉน?

กุศลในภูมิ ๔ , อกุศล , วิปากในภูมิ ๔ เว้นเหตุกจิตตูปบาทฝ่ายกามาวจรวิปาก , กิริยา
อัปยาคฤตในภูมิ ๓ เว้นเหตุกจิตตูปบาทฝ่ายกามาวจรกิริยา , เว้นเหตุทั้งหลายที่บังเกิดใน
จิตตูปบาทเหล่านี้เสีย สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมไม่เป็นเหตุแต่มีเหตุ .

ธรรมไม่เป็นเหตุและไม่มีเหตุ เป็นไฉน?

ปัญจวิญญานทั้ง ๒ ฝ่าย มโนธาตุ ๓ อเหตุกมโนวิญญานธาตุ ๔ รูป และนิพพาน
สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมไม่เป็นเหตุและไม่มีเหตุ .

ธรรมเป็นเหตุ จะกล่าวว่า ธรรมไม่เป็นเหตุแต่มีเหตุก็ได้ ว่าธรรมไม่เป็นเหตุและ
ไม่มีเหตุก็ได้ .

เหตุโคจรจะ จบ

จุฬินทรทกะ

[๙๐๖] สัปปัจจัยธรรม เป็นไฉน?

กุตลในภุมิ ๔ อกุตล วิกากในภุมิ ๔ กิริยาอัพยากฤตในภุมิ ๓ และรูปทั้งหมด
สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า สัปปัจจัยธรรม .

อัปปัจจัยธรรม เป็นไฉน?

นิพพาน สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า อัปปัจจัยธรรม .

[๙๐๗] สังขตธรรม เป็นไฉน?

กุตลในภุมิ ๔ อกุตล วิกากในภุมิ ๔ กิริยาอัพยากฤตในภุมิ ๓ และรูปทั้งหมด
สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า สังขตธรรม .

อสังขตธรรม เป็นไฉน?

นิพพาน สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า อสังขตธรรม .

[๙๐๘] สนิทสสนธรรม เป็นไฉน?

รูปายตนะ สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า สนิทสสนธรรม .

อนิทสสนธรรม เป็นไฉน?

จักขายตนะ ฯลฯ โผฏฐัพพะอายตนะ กุตลในภุมิ ๔ อกุตล วิกากในภุมิ ๔ กิริยา
อัพยากฤตในภุมิ ๓ รูปที่เห็นไม่ได้ที่กระทบไม่ได้ แต่นับเนื่องในธัมมายตนะ และนิพพาน
สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า อนิทสสนธรรม .

[๙๐๙] สัปปฏิฆธรรม เป็นไฉน?

จักขายตนะ ฯลฯ โผฏฐัพพะอายตนะ สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า สัปปฏิฆธรรม .

อัปปฏิฆธรรม เป็นไฉน?

กุตลในภุมิ ๔ อกุตล วิกากในภุมิ ๔ กิริยาอัพยากฤตในภุมิ ๓ รูปที่เห็นไม่ได้ที่กระทบ
ไม่ได้ แต่นับเนื่องในธัมมายตนะ และนิพพาน สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า อัปปฏิฆธรรม .

[๙๑๐] รูปีธรรม เป็นไฉน?

มหาภูตรูป ๔ และรูปที่อาศัยมหาภูตรูป ๔ นั้น สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า รูปีธรรม .

อรูปีธรรม เป็นไฉน?

กุตลในภุมิ ๔ อกุตล วิกากในภุมิ ๔ กิริยาอัพยากฤตในภุมิ ๓ และนิพพาน สภาวะ-
* ธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า อรูปีธรรม ,

[๙๑๑] โลกียธรรม เป็นไฉน?

กุตลในภุมิ ๓ อกุตล วิกากในภุมิ ๓ กิริยาอัพยากฤตในภุมิ ๓ และรูปทั้งหมด
สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า โลกียธรรม .

โลกุตตรธรรม เป็นไฉน?

มรรค ๔ ที่เป็นโลกุตตระ สามัญญผล ๔ และนิพพาน สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า
โลกุตตรธรรม .

[๙๑๒] ธรรมทั้งหมดแล จัดเป็นเคนจิวิญญูญายธรรม เคนจินวิญญูญายธรรม .

จุฬินทรทกะ จบ

อาสวโคจจกะ

[๙๑๓] อาสวธรรม เป็นไฉน?

อาสวะ ๔ คือ กามาสวะ ภวาสวะ ทิฏฐาสวะ อวิชชาสวะ

กามาสวะ บังเกิดในจิตตูปบาทที่สหระคด้วยโลภะ ๘ ดวง

ภวาสวะ บังเกิดในจิตตูปบาทที่สหระคด้วยโลภะ วิกปยุตจากทิฏฐิ ๔ ดวง

ทิฏฐาสวะ บังเกิดในจิตตูปบาทที่สัมปยุตด้วยทิฏฐิ ๔ ดวง

อวิชชาสวะ บังเกิดในอกุศลทั้งปวง

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า อาสวธรรม .

ธรรมไม่เป็นอาสวะ เป็นไฉน?

อกุศลที่เหลือเว้นอาสวธรรมเสีย กุตลในภุมิ ๔ วิกากในภุมิ ๔ กิริยาอัพยากฤตใน
ภุมิ ๓ รูป และนิพพาน สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมไม่เป็นอาสวะ .

[๙๑๔] ธรรมเป็นอารมณ์ของอาสวะ เป็นไฉน?

กุตลในภุมิ ๓ อกุตล วิกากในภุมิ ๓ กิริยาอัพยากฤตในภุมิ ๓ และรูปทั้งหมด
สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นอารมณ์ของอาสวะ .

ธรรมไม่เป็นอารมณ์ของอาสวะ เป็นไฉน?

มรรค ๔ ที่เป็นโลกุตตระ สามัญญผล ๔ และนิพพาน สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า
ธรรมไม่เป็นอารมณ์ของอาสวะ .

[๙๑๕] ธรรมสัมปยุตด้วยอาสวะ เป็นไฉน?

จิตตูปบาทที่สหระคด้วยโสมนัส ๒ ดวง อกุศลที่เหลือ เว้นโมหะที่เกิดในจิตตูปบาท ๒

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์
ดวงนี้ เว้นโมหะที่สหระคด้วยวิจิกจนา (และ) เว้นโมหะที่สหระคด้วยอุทธีจะ สภาวธรรม
เหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมสัมปยุตด้วยอาสวะ .

ธรรมวิปยุตจากอาสวะ เป็นไฉน?

โมหะ ที่เกิดขึ้นในจิตตูปบาทที่สหระคด้วยโหมนัส ๒ ดวง โมหะที่สหระคด้วยวิจิกจนา
โมหะที่สหระคด้วยอุทธีจะ กุศลในภุมิ ๔ วิบากในภุมิ ๔ กิริยาอัพยาภกุตในภุมิ ๓ รูป และ
นิพพาน สภาวธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมวิปยุตจากอาสวะ .

[๙๑๖] ธรรมเป็นอาสวะและเป็นอารมณของอาสวะ เป็นไฉน?

อาสวะเหล่านั้นแล ชื่อว่า ธรรมเป็นอาสวะและเป็นอารมณของอาสวะ .

ธรรมเป็นอารมณของอาสวะแต่ไม่เป็นอาสวะ เป็นไฉน?

อกุศลที่เหลือ เว้นอาสวะเสีย กุศลในภุมิ ๓ วิบากในภุมิ ๓ กิริยาอัพยาภกุตในภุมิ
๓ และรูปทั้งหมด สภาวธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นอารมณของอาสวะแต่ไม่เป็นอาสวะ
ธรรมไม่เป็นอารมณของอาสวะ จะกล่าวว่า เป็นอาสวะและเป็นอารมณของอาสวะก็ไม่ได้
ได้ ว่าเป็นอารมณของอาสวะ แต่ไม่เป็นอาสวะก็ไม่ได้ .

[๙๑๗] ธรรมเป็นอาสวะและสัมปยุตด้วยอาสวะ เป็นไฉน?

อาสวะ ๒-๓ อย่าง บังเกิดร่วมกันในจิตตูปบาทใด สภาวธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรม
เป็นอาสวะและสัมปยุตด้วยอาสวะ .

ธรรมสัมปยุตด้วยอาสวะแต่ไม่เป็นอาสวะ เป็นไฉน?

อกุศลที่เหลือ เว้นอาสวะทั้งหลายเสีย สภาวธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมสัมปยุตด้วย
อาสวะแต่ไม่เป็นอาสวะ .

ธรรมวิปยุตจากอาสวะ จะกล่าวว่า เป็นอาสวะและสัมปยุตด้วยอาสวะก็ไม่ได้ ว่าเป็น
สัมปยุตด้วยอาสวะ แต่ไม่เป็นอาสวะก็ไม่ได้ .

[๙๑๘] ธรรมวิปยุตจากอาสวะ แต่เป็นอารมณของอาสวะ เป็นไฉน?

โมหะที่บังเกิดในจิตตูปบาทที่สหระคด้วยโหมนัสสเวทนา ๒ ดวง โมหะที่สหระคด้วย
วิจิกจนา โมหะที่สหระคด้วยอุทธีจะ กุศลในภุมิ ๓ วิบากในภุมิ ๓ กิริยาอัพยาภกุตในภุมิ ๓
และรูปทั้งหมด สภาวธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมวิปยุตจากอาสวะแต่ไม่เป็นอารมณของอาสวะ

ธรรมวิปยุตจากอาสวะ และไม่เป็นอารมณของอาสวะ เป็นไฉน?

มรรค ๔ ที่เป็นโลกุตตระ สามัญญผล ๔ และนิพพาน สภาวธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า
ธรรมวิปยุตจากอาสวะและไม่เป็นอารมณของอาสวะ .

ธรรมสัมปยุตด้วยอาสวะ จะกล่าวว่า ธรรมวิปยุตจากอาสวะ แต่เป็นอารมณของ
อาสวะก็ไม่ได้ ว่าเป็นธรรมวิปยุตจากอาสวะ และไม่เป็นอารมณของอาสวะก็ไม่ได้ .

อาสวะโคจจะ จบ .

สัญญาชนโคจจะ

[๙๑๙] สัญญาชนธรรม เป็นไฉน?

สัญญาชน ๑๐ คือ กามราคสัญญาชน ๖ ปุณณสัญญาชน ๓ มานสัญญาชน ๑ ทิฏฐิสัญญาชน ๑
วิจิกจนาสัญญาชน ๑ สลัปปตปราคสมาสสัญญาชน ๑ กวารคสัญญาชน ๑ อสสาสัญญาชน ๑ มัจจริย-

* สัญญาชน อวิชาสัญญาชน

กามราคสัญญาชน บังเกิดในจิตตูปบาทที่สหระคด้วยโลภะ ๘ ดวง

ปุณณสัญญาชน บังเกิดในจิตตูปบาทที่สหระคด้วยโสมนัสสเวทนา ๒ ดวง

มานสัญญาชน บังเกิดในจิตตูปบาทที่สหระคด้วยโลภะ วิปยุตจากทิฏฐิ ๔ ดวง

ทิฏฐิสัญญาชน บังเกิดในจิตตูปบาทที่สัมปยุตด้วยทิฏฐิ ๔ ดวง

วิจิกจนาสัญญาชน บังเกิดในจิตตูปบาทที่สหระคด้วยวิจิกจนา

สลัปปตปราคสมาสสัญญาชน บังเกิดในจิตตูปบาทที่สัมปยุตด้วยทิฏฐิ ๔ ดวง

กวารคสัญญาชน บังเกิดในจิตตูปบาทที่สหระคด้วยโลภะ วิปยุตจากทิฏฐิ ๔ ดวง

อสสาสัญญาชน และมัจจริยสัญญาชน บังเกิดในจิตตูปบาทที่สหระคด้วยโหมนัส-

* เวทนา ๒ ดวง

อวิชาสัญญาชน บังเกิดอกุศลทั้งปวง

สภาวธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า สัญญาชนธรรม .

ธรรมไม่เป็นสัญญาชน เป็นไฉน?

อกุศลที่เหลือ เว้นสัญญาชนทั้งหลายเสีย กุศลในภุมิ ๔ วิบากในภุมิ ๔ กิริยาอัพ-

* ยาภกุตในภุมิ ๓ รูป และนิพพาน สภาวธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมไม่เป็นสัญญาชน .

[๙๒๐] ธรรมเป็นอารมณของสัญญาชน เป็นไฉน?

กุศลในภุมิ ๓ อกุศล วิบากในภุมิ ๓ กิริยาอัพยาภกุตในภุมิ ๓ และรูปทั้งหมด
สภาวธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นอารมณของสัญญาชน .

ธรรมไม่เป็นอารมณของสัญญาชน เป็นไฉน?

มรรค ๔ ที่เป็นโลกุตตระ สามัญญผล ๔ และนิพพาน สภาวธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์
ธรรมไม่เป็นอารมณ์ของสัญญาโยชน์ .

[๙๒๑] ธรรมสัมปยุตด้วยสัญญาโยชน์ เป็นไฉน?

อบุคคลที่เหลือ เว้นโมหะที่สหระคด้วยอุทธัจจะ สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรม
ธรรมสัมปยุตด้วยสัญญาโยชน์

ธรรมวิปยุตจากสัญญาโยชน์ เป็นไฉน?

โมหะ ที่สหระคด้วยอุทธัจจะ กุศลในภุมิ ๔ วิบากในภุมิ ๔ กิริยาอัพยาภุตในภุมิ ๓
รูป และนิพพาน สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมวิปยุตจากสัญญาโยชน์ .

[๙๒๒] ธรรมเป็นสัญญาโยชน์ และเป็นอารมณ์ของสัญญาโยชน์ เป็นไฉน?

สัญญาโยชน์เหล่านั้นแล ชื่อว่า ธรรมเป็นสัญญาโยชน์ และเป็นอารมณ์ของสัญญาโยชน์ .

ธรรมเป็นอารมณ์ของสัญญาโยชน์ แต่ไม่เป็นสัญญาโยชน์ เป็นไฉน?

อบุคคลที่เหลือ เว้นสัญญาโยชน์ทั้งหลายเสีย กุศลในภุมิ ๓ วิบากในภุมิ ๓ กิริยาอัพยาภุต
ในภุมิ ๓ และรูปทั้งหมด สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นอารมณ์ของสัญญาโยชน์ แต่ไม่เป็น
สัญญาโยชน์ .

ธรรมไม่เป็นอารมณ์ของสัญญาโยชน์ จะกล่าวว่า ธรรมเป็นสัญญาโยชน์ และเป็นอารมณ์
ของสัญญาโยชน์ก็ได้ ว่าธรรมเป็นอารมณ์ของสัญญาโยชน์ แต่ไม่เป็นสัญญาโยชน์ก็ได้ .

[๙๒๓] ธรรมเป็นสัญญาโยชน์และสัมปยุตด้วยสัญญาโยชน์ เป็นไฉน?

สัญญาโยชน์ ๒-๓ อย่าง บังเกิดร่วมกันในจิตตูปาทใด สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า
ธรรมเป็นสัญญาโยชน์ และสัมปยุตด้วยสัญญาโยชน์ .

ธรรมสัมปยุตด้วยสัญญาโยชน์ แต่ไม่เป็นสัญญาโยชน์ เป็นไฉน?

อบุคคลที่เหลือ เว้นสัญญาโยชน์ทั้งหลายเสีย สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมสัมปยุตด้วย
สัญญาโยชน์ แต่ไม่เป็นสัญญาโยชน์ .

ธรรมวิปยุตจากสัญญาโยชน์ จะกล่าวว่า ธรรมเป็นสัญญาโยชน์ และสัมปยุตด้วยสัญญาโยชน์
ก็ได้ ว่าธรรมสัมปยุตด้วยสัญญาโยชน์ แต่ไม่เป็นสัญญาโยชน์ก็ได้ .

[๙๒๔] ธรรมวิปยุตจากสัญญาโยชน์ แต่เป็นอารมณ์ของสัญญาโยชน์ เป็นไฉน?

โมหะที่สหระคด้วยอุทธัจจะ กุศลในภุมิ ๓ วิบากในภุมิ ๓ กิริยาอัพยาภุตในภุมิ ๓
และรูปทั้งหมด สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมวิปยุตจากสัญญาโยชน์ แต่เป็นอารมณ์ของ
สัญญาโยชน์

ธรรมวิปยุตจากสัญญาโยชน์และไม่เป็นอารมณ์ของสัญญาโยชน์ เป็นไฉน?

มรรค ๔ ที่เป็นโลกุตตระ สามัญญผล ๔ และนิพพาน สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า

ธรรมวิปยุตจากสัญญาโยชน์ และไม่เป็นอารมณ์ของสัญญาโยชน์ .

ธรรมสัมปยุตด้วยสัญญาโยชน์ จะกล่าวว่า ธรรมวิปยุตจากสัญญาโยชน์ แต่เป็นอารมณ์
ของสัญญาโยชน์ก็ได้ ว่าธรรมวิปยุตจากสัญญาโยชน์ และไม่เป็นอารมณ์ของสัญญาโยชน์ก็ได้ .

สัญญาโยชน์โคจจะ จบ .

คันถโคจจะ

[๙๒๕] คันถธรรม นั้นเป็นไฉน?

คันธะ ๔ คือ อภิขฌากายคันธะ พยาบาทกายคันธะ สิลัพพตปรามาสกายคันธะ อิทัง-

* สัจจาทินิเวสกายคันธะ .

อภิขฌากายคันธะ บังเกิดในจิตตูปาทที่สหระคด้วยโลภะ ๘ ดวง

พยาบาทกายคันธะ บังเกิดในจิตตูปาทที่สหระคด้วยโทมนัสสเวทนา ๒ ดวง

สิลัพพตปรามาสกายคันธะ และอิตังสัจจาทินิเวสกายคันธะ บังเกิดในจิตตูปาทที่

สัมปยุตด้วยทัญญิ ๔ ดวง

สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า คันถธรรม .

ธรรมไม่เป็นคันธะ เป็นไฉน?

อบุคคลที่เหลือ เว้นคันธะทั้งหลายเสีย กุศลในภุมิ ๔ วิบากในภุมิ ๔ กิริยาอัพยาภุต
ในภุมิ ๓ รูป และนิพพาน สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมไม่เป็นคันธะ .

[๙๒๖] ธรรมเป็นอารมณ์ของคันธะ เป็นไฉน?

กุศลในภุมิ ๓ อบุคคล วิบากในภุมิ ๓ กิริยาอัพยาภุตในภุมิ ๓ และรูปทั้งหมด
สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมที่เป็นอารมณ์ของคันธะ .

ธรรมไม่เป็นอารมณ์ของคันธะ เป็นไฉน?

มรรค ๔ ที่เป็นโลกุตตระ สามัญญผล ๔ และนิพพาน สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมไม่
เป็นอารมณ์ของคันธะ

[๙๒๗] ธรรมสัมปยุตด้วยคันธะ เป็นไฉน?

จิตตูปาทที่สัมปยุตด้วยทัญญิ ๔ ดวง , จิตตูปาทที่สหระคด้วยโลภะวิปยุตจากทัญญิ ๔
ดวง เว้นโลภะที่บังเกิดในจิตตูปาทนี้เสีย , จิตตูปาทที่สหระคด้วยโทมนัสสเวทนา ๒ ดวง
เว้นปฏิฆะที่เกิดในจิตตูปาทนี้เสีย สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมสัมปยุตด้วยคันธะ .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์

ธรรมวิปยุตจากคณฺเฑ เป็นไฉน?

โลภะที่บังเกิดขึ้นในจิตตูปบาท ที่สหระคตด้วยโลภะวิปยุตจากทัญญู ๔ ดวง ปฏิฆะที่เกิดในจิตตูปบาทที่สหระคตด้วยโหมณัสสเวทนา ๒ ดวง จิตตูปบาทที่สหระคตด้วยวิจิกิจฉา จิตตูปบาทที่สหระคตด้วยอุทฺธัจจะ กุศลในภุมิ ๔ วิบากในภุมิ ๔ กิริยาอัปยาภุตในภุมิ ๓ รูป และนิพพาน สภาวธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมวิปยุตจากคณฺเฑ .

[๙๒๘] ธรรมเป็นคณฺเฑ และเป็นอารมณฺของคณฺเฑ เป็นไฉน?

คณฺเฑธรรมเหล่านั้นแล ชื่อว่า ธรรมเป็นคณฺเฑ และเป็นอารมณฺของคณฺเฑ .

ธรรมเป็นอารมณฺของคณฺเฑ แต่ไม่เป็นคณฺเฑ เป็นไฉน?

อกุศลที่เหลือ เว้นคณฺเฑทั้งหลายเสีย กุศลในภุมิ ๓ วิบากในภุมิ ๓ กิริยาอัปยาภุตในภุมิ ๓ และรูปทั้งหมด สภาวธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นอารมณฺของคณฺเฑ แต่ไม่เป็นคณฺเฑ

ธรรมเป็นอารมณฺของคณฺเฑ จะกล่าวว่า ธรรมเป็นคณฺเฑ และเป็นอารมณฺของคณฺเฑ ก็ไม่ได้ ว่าธรรมเป็นอารมณฺของคณฺเฑ แต่ไม่เป็นคณฺเฑก็ไม่ได้ .

[๙๒๙] ธรรมเป็นคณฺเฑและสัมปยุตด้วยคณฺเฑ เป็นไฉน?

ทัญญูและโลภะบังเกิดรวมกันในจิตตูปบาทใด สภาวธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นคณฺเฑ และสัมปยุตด้วยคณฺเฑ .

ธรรมสัมปยุตด้วยคณฺเฑ แต่ไม่เป็นคณฺเฑ เป็นไฉน?

จิตตูปบาทที่สหระคตด้วยโลภะ ๘ ดวง จิตตูปบาทที่สหระคตด้วยโหมณัสสเวทนา ๒ ดวง เว้นคณฺเฑทั้งหลายที่เกิดขึ้นในจิตตูปบาทเหล่านี้เสีย สภาวธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมสัมปยุตด้วยคณฺเฑ แต่ไม่เป็นคณฺเฑ .

ธรรมวิปยุตจากคณฺเฑ จะกล่าวว่า ธรรมเป็นคณฺเฑ และสัมปยุตด้วยคณฺเฑก็ไม่ได้ ว่าธรรมสัมปยุตด้วยคณฺเฑ แต่ไม่เป็นคณฺเฑก็ไม่ได้ .

[๙๓๐] ธรรมวิปยุตจากคณฺเฑ แต่เป็นอารมณฺของคณฺเฑ เป็นไฉน?

โลภะที่บังเกิดในจิตตูปบาทที่สหระคตด้วยโลภะ วิปยุตจากทัญญู ๔ ดวง ปฏิฆะที่บังเกิดในจิตตูปบาทที่สหระคตด้วยโหมณัสสเวทนา ๒ ดวง จิตตูปบาทที่สหระคตด้วยวิจิกิจฉา จิตตูปบาทที่สหระคตด้วยอุทฺธัจจะ กุศลในภุมิ ๓ วิบากในภุมิ ๓ กิริยาอัปยาภุตในภุมิ ๓ และรูปทั้งหมด สภาวธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมวิปยุตจากคณฺเฑ แต่เป็นอารมณฺของคณฺเฑ .

ธรรมวิปยุตจากคณฺเฑ และไม่เป็นอารมณฺของคณฺเฑ เป็นไฉน?

มรรค ๔ ที่เป็นโลกุตตระ สามัญญผล ๔ และนิพพาน สภาวธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมวิปยุตจากคณฺเฑ และไม่เป็นอารมณฺของคณฺเฑ .

ธรรมสัมปยุตด้วยคณฺเฑ จะกล่าวว่า ธรรมวิปยุตจากคณฺเฑ แต่เป็นอารมณฺของคณฺเฑ ก็ไม่ได้ ว่าธรรมวิปยุตจากคณฺเฑ และไม่เป็นอารมณฺของคณฺเฑก็ไม่ได้ .

คณฺเฑโคจณฺกะ จบ

[๙๓๑] โขมธรรม เป็นไฉน ฯลฯ โยคธรรม เป็นไฉน ฯลฯ

นิวารณโคจณฺกะ

นิวารณธรรม เป็นไฉน?

นิวารณ ๖ คือ กามฉันทนิวารณ พยาบาทนิวารณ ถีนมิทธนิวารณ อุทฺธัจจกุกกุจจนิวารณ วิจิกิจฉานิวารณ อวิชชานิวารณ .

กามฉันทนิวารณ บังเกิดในจิตตูปบาทที่สหระคตด้วยโลภะ ๘ ดวง

พยาบาทนิวารณ บังเกิดในจิตตูปบาทที่สหระคตด้วยโหมณัสสเวทนา ๒ ดวง

ถีนมิทธนิวารณ บังเกิดในอกุศลจิตที่เป็นสังขาริก

อุทฺธัจจนิวารณ บังเกิดในจิตตูปบาทที่สหระคตด้วยอุทฺธัจจะ

กุกกุจจนิวารณ บังเกิดในจิตตูปบาทที่สหระคตด้วยโหมณัสสเวทนา ๒ ดวง

วิจิกิจฉานิวารณ บังเกิดในจิตตูปบาทที่สหระคตด้วยวิจิกิจฉา

อวิชชานิวารณ บังเกิดในอกุศลจิตทั้งปวง

สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า นิวารณธรรม .

ธรรมไม่เป็นนิวารณ เป็นไฉน?

อกุศลที่เหลือ เว้นนิวารณทั้งหลายเสีย กุศลในภุมิ ๔ วิบากในภุมิ ๔ กิริยาอัปยาภุตในภุมิ ๓ รูป และนิพพาน สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมไม่เป็นนิวารณ

[๙๓๒] ธรรมเป็นอารมณฺของนิวารณ เป็นไฉน?

กุศลในภุมิ ๓ อกุศล วิบากในภุมิ ๓ กิริยาอัปยาภุตในภุมิ ๓ และรูปทั้งหมด สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นอารมณฺของนิวารณ .

ธรรมไม่เป็นอารมณฺของนิวารณ เป็นไฉน?

มรรค ๔ ที่เป็นโลกุตตระ สามัญญผล ๔ และนิพพาน สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมไม่เป็นอารมณฺของนิวารณ .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์

[๙๓๓] ธรรมสัมปยุตด้วยนิรณ เป็นไฉน?

จิตตูปาทาฝ่ายอกุศล ๑๒ ดวง สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมสัมปยุตด้วยนิรณ .

ธรรมวิปยุตจากนิรณ เป็นไฉน?

กุศลในภุมิ ๔ วิบากในภุมิ ๔ กิริยาอัพยาทุกตในภุมิ ๓ รูป และนิพพาน สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมวิปยุตจากนิรณ .

[๙๓๔] ธรรมเป็นนิรณ และเป็นอารมณของนิรณ เป็นไฉน?

นิรณธรรมเหล่านั้นแล ชื่อว่า ธรรมเป็นนิรณ และเป็นอารมณของนิรณ .

ธรรมเป็นอารมณของนิรณ แต่ไม่เป็นนิรณ เป็นไฉน?

อกุศลที่เหลือ เว้นนิรณทั้งหลายเสีย กุศลในภุมิ ๓ วิบากในภุมิ ๓ กิริยาอัพยาทุกตในภุมิ ๓ และรูปทั้งหมด สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นอารมณของนิรณ แต่ไม่เป็นนิรณ .

ธรรมไม่เป็นอารมณของนิรณ จะกล่าวว่า ธรรมเป็นนิรณ และเป็นอารมณของนิรณก็ไม่ได้ ว่าธรรมเป็นอารมณของนิรณ แต่ไม่เป็นนิรณก็ไม่ได้ .

[๙๓๕] ธรรมเป็นนิรณ และสัมปยุตด้วยนิรณ เป็นไฉน?

นิรณ ๒-๓ อย่าง บังเกิดร่วมกันในจิตตูปาทาใด สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า ธรรมเป็นนิรณ และสัมปยุตด้วยนิรณ .

ธรรมสัมปยุตด้วยนิรณ แต่ไม่เป็นนิรณ เป็นไฉน?

อกุศลที่เหลือ เว้นนิรณทั้งหลายเสีย สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมสัมปยุตด้วยนิรณ แต่ไม่เป็นนิรณ .

ธรรมวิปยุตจากนิรณ จะกล่าวว่า ธรรมเป็นนิรณ และสัมปยุตด้วยนิรณก็ไม่ได้ ว่าธรรมสัมปยุตด้วยนิรณ แต่ไม่เป็นนิรณก็ไม่ได้ .

[๙๓๖] ธรรมวิปยุตจากนิรณ แต่เป็นอารมณของนิรณ เป็นไฉน?

กุศลในภุมิ ๓ วิบากในภุมิ ๓ กิริยาอัพยาทุกตในภุมิ ๓ และรูปทั้งหมด สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมวิปยุตจากนิรณ แต่เป็นอารมณของนิรณ .

ธรรมวิปยุตจากนิรณ และไม่เป็นอารมณของนิรณ เป็นไฉน?

มรรค ๔ ที่เป็นโลกุตตระ สามัญญผล ๔ และนิพพาน สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมวิปยุตจากนิรณ และไม่เป็นอารมณของนิรณ .

ธรรมสัมปยุตด้วยนิรณ จะกล่าวว่า ธรรมวิปยุตจากนิรณ แต่เป็นอารมณของนิรณ ก็ไม่ได้ ว่าธรรมวิปยุตจากนิรณ และไม่เป็นอารมณของ นิรณก็ไม่ได้ .

นิรณโคจจะ จบ

ปรมาสโคจจะ

[๙๓๗] ปรมาสธรรม เป็นไฉน?

ทัญญูปรมาสะ บังเกิดในจิตตูปาทาที่สัมปยุตด้วยทัญญู ๔ ดวง สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ปรมาสธรรม .

ธรรมไม่เป็นปรมาสะ เป็นไฉน?

อกุศลที่เหลือ เว้นปรมาสะเสีย กุศลในภุมิ ๔ วิบากในภุมิ ๔ กิริยาอัพยาทุกตในภุมิ ๓ รูป และนิพพาน สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมไม่เป็นปรมาสะ .

[๙๓๘] ธรรมเป็นอารมณของปรมาสะ เป็นไฉน?

กุศลในภุมิ ๓ อกุศล วิบากในภุมิ ๓ กิริยาอัพยาทุกตในภุมิ ๓ รูปทั้งหมด สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นอารมณของปรมาสะ .

ธรรมไม่เป็นอารมณของปรมาสะ เป็นไฉน?

มรรค ๔ ที่เป็นโลกุตตระ สามัญญผล ๔ และนิพพาน สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมไม่เป็นอารมณของปรมาสะ .

[๙๓๙] ธรรมสัมปยุตด้วยปรมาสะ เป็นไฉน?

จิตตูปาทาที่สัมปยุตด้วยทัญญู ๔ ดวง เว้นปรมาสะที่บังเกิดในจิตตูปาทาเหล่านี้เสีย สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมสัมปยุตด้วยปรมาสะ .

ธรรมวิปยุตจากปรมาสะ เป็นไฉน?

จิตตูปาทาที่สหระคด้วยโลกะวิปยุตจากทัญญู ๔ ดวง จิตตูปาทาสหระคด้วยโหมนัสสเวทนา ๒ ดวง จิตตูปาทาที่สหระคด้วยวิจิกิจฉา จิตตูปาทาที่สหระคด้วยอุทธัจจะ กุศลในภุมิ ๔ วิบากในภุมิ ๔ วิบากในภุมิ ๔ กิริยาอัพยาทุกตในภุมิ ๓ รูปและนิพพาน สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมวิปยุตจากปรมาสะ .

ปรมาสธรรม จะกล่าวว่า สัมปยุตด้วยปรมาสะก็ไม่ได้ ว่าวิปยุตจากปรมาสะก็ไม่ได้ .

[๙๔๐] ธรรมเป็นปรมาสะ และเป็นอารมณของปรมาสะ เป็นไฉน?

ปรมาสธรรมนั้นแล ชื่อว่า ธรรมปรมาสะ และเป็นอารมณของปรมาสะ .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์
 ธรรมเป็นอารมณ์ของปรมาสะ แต่ไม่เป็นปรมาสะ เป็นไฉน?
 อุกุศลที่เหลือ เว้นปรมาสะเสีย กุศลในภุมิ ๓ วิชาในภุมิ ๓ กิริยาอัพยาภุตในภุมิ ๓
 และรูปทั้งหมด สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นอารมณ์ของปรมาสะ แต่ไม่เป็นปรมาสะ .
 ธรรมไม่เป็นอารมณ์ของปรมาสะ จะกล่าวว่า ธรรมเป็นปรมาสะและเป็นอารมณ์
 ของปรมาสะก็ไม่ได้ ว่าธรรมเป็นอารมณ์ของปรมาสะ แต่ไม่เป็นปรมาสะก็ไม่ได้ .
 [๔๔๑] ธรรมวิปยุตจากปรมาสะ แต่เป็นอารมณ์ของปรมาสะ เป็นไฉน?
 จิตตูปาทที่สหระตด้วยโลกะวิปยุตจากทัญญู ๔ ดวง จิตตูปาทที่สหระตด้วยโหมณัสส-
 *เวทนา ๒ ดวง จิตตูปาทที่สหระตด้วยวิจิกจจา จิตตูปาทที่สหระตด้วยอุทธีจะ กุศล
 ในภุมิ ๓ วิชาในภุมิ ๓ กิริยาอัพยาภุตในภุมิ ๓ และรูปทั้งหมด สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า
 ธรรมวิปยุตจากปรมาสะ แต่เป็นอารมณ์ของปรมาสะ .
 ธรรมวิปยุตจากปรมาสะ และไม่เป็นอารมณ์ของปรมาสะ เป็นไฉน?
 มรรค ๔ ที่เป็นโลกุตตระ สามัญญผล ๔ และนิพพาน สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรม
 วิปยุตจากปรมาสะ และไม่เป็นอารมณ์ของปรมาสะ .
 ธรรมเป็นปรมาสะและสัมปยุตด้วยปรมาสะ จะกล่าวว่า ธรรมวิปยุตจากปรมาสะ
 แต่เป็นอารมณ์ของปรมาสะก็ไม่ได้ ว่าธรรมวิปยุตจากปรมาสะ และ ไม่เป็นอารมณ์ของ
 ปรมาสะก็ไม่ได้ .

ปรมาสโคจจะกะ จบ

มหันตรทกะ
 [๔๔๒] ธรรมมีอารมณ์ เป็นไฉน?
 กุศลในภุมิ ๔ อุกุศล วิชาในภุมิ ๔ กิริยาอัพยาภุตในภุมิ ๓ สภาวะธรรมเหล่านี้
 ชื่อว่า ธรรมมีอารมณ์ .
 ธรรมไม่มีอารมณ์ เป็นไฉน?
 รูป และนิพพาน สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมไม่มีอารมณ์ .
 [๔๔๓] ธรรมเป็นจิต เป็นไฉน?
 จักขุวิญญาณ ไสตวิญญาน ฆานวิญญาน ชิวหาวิญญาน กายวิญญาน มโนธาตุ
 มโนวิญญานธาตุ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นจิต .
 ธรรมไม่เป็นจิต เป็นไฉน?
 เวทนาขันธ สัญญาขันธ สังขารขันธ รูป และนิพพาน สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมไม่
 เป็นจิต .
 [๔๔๔] เจตสิกธรรม เป็นไฉน?
 เวทนาขันธ สัญญาขันธ สังขารขันธ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า เจตสิกธรรม .
 อเจตสิกธรรม เป็นไฉน?
 จิต รูป และนิพพาน สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า อเจตสิกธรรม .
 [๔๔๕] จิตตสัมปยุตธรรม เป็นไฉน?
 เวทนาขันธ สัญญาขันธ สังขารขันธ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า จิตตสัมปยุตธรรม
 จิตตวิปยุตธรรม เป็นไฉน?
 รูป และนิพพาน สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า จิตตวิปยุตธรรม .
 จิต จะกล่าวว่า จิตตสัมปยุตก็ไม่ได้ ว่าจิตตวิปยุตธรรมก็ไม่ได้ .
 [๔๔๖] จิตตสังสังขารธรรม เป็นไฉน?
 เวทนาขันธ สัญญาขันธ สังขารขันธ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า จิตตสังสังขารธรรม .
 จิตตวิสังสังขารธรรม เป็นไฉน?
 รูป และนิพพาน สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า จิตตวิสังสังขารธรรม .
 จิต จะกล่าวว่า จิตตสังสังขารธรรมก็ไม่ได้ ว่าจิตตวิสังสังขารธรรมก็ไม่ได้ .
 [๔๔๗] จิตตสมุฏฐานธรรม เป็นไฉน?
 เวทนาขันธ สัญญาขันธ สังขารขันธ กายวิญญูติ วจวิญญูติ หรือรูปแม้อื่นใด ซึ่ง
 เกิดแต่จิต มีจิตเป็นเหตุ มีจิตเป็นสมุฏฐาน มีอยู่ ได้แก่ รูปายตนะ สัททายตนะ
 คันธายตนะ รสายตนะ โผฏฐัพพายตนะ อากาสธาตุ อาโปธาตุ รูปธาตุ รุปมุตตา
 รูปกัมมัณญตา รูปอุปยะ รูปสันตติ กพพิงการาหาร สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า จิตตสมุฏฐาน-
 *ธรรม .
 ธรรมไม่มีจิตเป็นสมุฏฐาน เป็นไฉน?
 จิต รูปที่เหลือ และนิพพาน สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมไม่มีจิตเป็นสมุฏฐาน .
 [๔๔๘] จิตตสทกธรรม เป็นไฉน?
 เวทนาขันธ สัญญาขันธ สังขารขันธ กายวิญญูติ วจวิญญูติ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า
 จิตตสทกธรรม .
 ธรรมไม่เป็นจิตตสทก เป็นไฉน?

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์

จิต รูปที่เหลือ และนิพพาน สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมไม่เป็นจิตตสหนุ .

[๙๔๙] จิตตานปริวัตติธรรม เป็นไฉน?

เวทนาขันธ สัญญาขันธ สังขารขันธ กายวิญญูติ วจวิญญูติ สภาวะธรรมเหล่านี้
ชื่อว่า จิตตานปริวัตติธรรม .

ธรรมไม่เป็นจิตตานปริวัตติ เป็นไฉน?

จิต รูปที่เหลือ และนิพพาน สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมไม่เป็นจิตตานปริวัตติ .

[๙๕๐] จิตตสังสังขฐสมภูฐานธรรม เป็นไฉน?

เวทนาขันธ สัญญาขันธ สังขารขันธ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า จิตตสังสังขฐสมภูฐาน-
*ธรรม .

ธรรมไม่เป็นจิตตสังสังขฐสมภูฐาน เป็นไฉน?

จิต รูป และนิพพาน สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมไม่เป็นจิตตสังสังขฐสมภูฐาน .

[๙๕๑] จิตตสังสังขฐสมภูฐานสหนุธรรม เป็นไฉน?

เวทนาขันธ สัญญาขันธ สังขารขันธ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า จิตตสังสังขฐสมภูฐาน-
*สหนุธรรม .

ธรรมไม่เป็นจิตตสังสังขฐสมภูฐานสหนุ เป็นไฉน?

จิต รูป และนิพพาน สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมไม่เป็นจิตตสังสังขฐสมภูฐานสหนุ .

[๙๕๒] จิตตสังสังขฐสมภูฐานานปริวัตติธรรม เป็นไฉน?

เวทนาขันธ สัญญาขันธ สังขารขันธ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า จิตตสังสังขฐสมภูฐานา-
*นปริวัตติธรรม .

ธรรมไม่เป็นจิตตสังสังขฐสมภูฐานานปริวัตติ เป็นไฉน?

จิต รูป และนิพพาน สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมไม่เป็นจิตตสังสังขฐสมภูฐานาน-
*ปริวัตติ .

[๙๕๓] อัชฉัตติกรรม เป็นไฉน?

จักขยตนะ ฯลฯ มนยตนะ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า อัชฉัตติกรรม .

พาหิรธรรม เป็นไฉน?

รูปายตนะ ฯลฯ รัมมายตนะ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า พาหิรธรรม .

[๙๕๔] อุปาทาธรรม เป็นไฉน?

จักขยตนะ ฯลฯ กพพิงการารหาร สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า อุปาทาธรรม .

ธรรมไม่เป็นอุปาทา เป็นไฉน?

กศลในภุมิ ๔ อุกศล วิบากในภุมิ ๔ กิริยาอัพยาภุตในภุมิ ๓ มหาภูตรูป ๔ และ
นิพพาน สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมไม่เป็นอุปาทา .

[๙๕๕] อุปาทินนธรรม เป็นไฉน?

วิบากในภุมิ ๓ และรูปที่กรรมแตงขึ้น สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า อุปาทินนธรรม .

อนุปาทินนธรรม เป็นไฉน?

กศลในภุมิ ๓ อุกศล กิริยาอัพยาภุตในภุมิ ๓ และรูปที่กรรมมิได้แตงขึ้น มรรค ๔
ที่เป็นโลกุตตระ สามัญญผล ๔ และนิพพาน สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า อนุปาทินนธรรม .
มหันตรทุกะ จบ

อุปาทานโคจลกะ

[๙๕๖] อุปาทานธรรม เป็นไฉน?

อุปาทาน ๔ คือ กามอุปาทาน ทิฏฐอุปาทาน สิลัพพตอุปาทาน อตตวาทุปาทาน .

กามอุปาทาน บังเกิดในจิตตูปบาทที่สหระคตด้วยโลกะ ๘ ดวง

ทิฏฐอุปาทาน สิลัพพตอุปาทาน และอตตวาทุปาทาน บังเกิดในจิตตูปบาท ที่สัมปยุต
ด้วยทิฏฐิ ๔ ดวง สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า อุปาทานธรรม .

ธรรมที่ไม่เป็นอุปาทาน เป็นไฉน?

อกุศลที่เหลือ เว้นอุปาทานทั้งหลายเสีย กุศลในภุมิ ๔ วิบากในภุมิ ๔ กิริยาอัพยา-
*ภุตในภุมิ ๓ รูป และนิพพาน สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมที่ไม่เป็นอุปาทาน .

[๙๕๗] ธรรมเป็นอารมณ์ของอุปาทาน เป็นไฉน?

กุศลในภุมิ ๓ อุกศล วิบากในภุมิ ๓ กิริยาอัพยาภุตในภุมิ ๓ และรูปทั้งหมด
สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นอารมณ์ของอุปาทาน .

ธรรมไม่เป็นอารมณ์ของอุปาทาน เป็นไฉน?

มรรค ๔ ที่เป็นโลกุตตระ สามัญญผล ๔ และนิพพาน สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า
ธรรมไม่เป็นอารมณ์ของอุปาทาน .

[๙๕๘] ธรรมสัมปยุตด้วยอุปาทาน เป็นไฉน?

จิตตูปบาทที่สหระคตด้วยโลกะสัมปยุตด้วยทิฏฐิ ๔ ดวง จิตตูปบาทที่สหระคตด้วยโลกะ
วิปยุตจากทิฏฐิ ๔ ดวง เว้นโลกะที่บังเกิดในจิตตูปบาทเหล่านี้เสีย สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า

ธรรมสัมปยุตด้วยอุปาทาน .

ธรรมวิปยุตจากอุปาทาน เป็นไฉน?

โลภะซึ่งเกิดในจิตตูปาทที่สหระคด้วยโลภะวิปยุตจากทัญญู ๔ ดวง จิตตูปาทที่สหระคด้วยโหมณัสสเวทนา ๒ ดวง จิตตูปาทที่สหระคด้วยวิจิกิจจา จิตตูปาทที่สหระคด้วยอุทธัจจะ กุศลในภุมิ ๔ วิชาภในภุมิ ๔ กิริยาอัพยาภกุตในภุมิ ๓ รูป และนิพพาน สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมวิปยุตจากอุปาทาน .

[๙๕๙] ธรรมเป็นอุปาทาน และเป็นอารมณของอุปาทาน เป็นไฉน?

อุปาทานธรรมเหล่านั้นแล ชื่อว่าธรรมเป็นอุปาทาน และเป็นอารมณของอุปาทาน .

ธรรมเป็นอารมณของอุปาทาน แต่ไม่เป็นอุปาทาน เป็นไฉน

อกุศลที่เหลือ เว้นอุปาทานทั้งหลายเสีย กุศลในภุมิ ๓ วิชาภในภุมิ ๓ กิริยาอัพยาภกุตในภุมิ ๓ และรูปทั้งหมด สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นอารมณของอุปาทาน แต่ไม่เป็นอุปาทาน .

ธรรมไม่เป็นอารมณของอุปาทาน จะกล่าวว่า ธรรมเป็นอุปาทาน และเป็นอารมณของอุปาทานก็ได้ ว่าธรรมเป็นอารมณของอุปาทาน แต่ไม่เป็นอุปาทานก็ได้ .

[๙๖๐] ธรรมเป็นอุปาทาน และสัมปยุตด้วยอุปาทาน เป็นไฉน?

ทัญญูและโลภะ บังเกิดร่วมกันในจิตตูปาทใด สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นอุปาทาน และสัมปยุตด้วยอุปาทาน .

ธรรมสัมปยุตด้วยอุปาทาน แต่ไม่เป็นอุปาทาน เป็นไฉน?

จิตตูปาทที่สหระคด้วยโลภะ ๘ ดวง เว้นอุปาทานทั้งหลายที่บังเกิดในจิตตูปาทเหล่านี้เสีย สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมสัมปยุตด้วยอุปาทาน แต่ไม่เป็นอุปาทาน .

ธรรมวิปยุตจากอุปาทาน จะกล่าวว่า ธรรมเป็นอุปาทาน และสัมปยุตด้วยอุปาทานก็ได้ ว่าธรรมสัมปยุตด้วยอุปาทาน แต่ไม่เป็นอุปาทานก็ได้ .

[๙๖๑] ธรรมวิปยุตจากอุปาทาน แต่เป็นอารมณของอุปาทาน เป็นไฉน?

โลภะที่บังเกิดในจิตตูปาทที่สหระคด้วยโลภะวิปยุตจากทัญญู ๔ ดวง จิตตูปาทที่สหระคด้วยโหมณัสสเวทนา ๒ ดวง จิตตูปาทที่สหระคด้วยวิจิกิจจา จิตตูปาทที่สหระคด้วยอุทธัจจะ กุศลในภุมิ ๓ วิชาภในภุมิ ๓ กิริยาอัพยาภกุตในภุมิ ๓ และรูปทั้งหมด สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมวิปยุตจากอุปาทาน แต่เป็นอารมณของอุปาทาน .

ธรรมวิปยุตจากอุปาทาน และไม่เป็นอารมณของอุปาทาน เป็นไฉน?

มรรค ๔ ที่เป็นโลกุตตระ สามัญญผล ๔ และนิพพาน สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมวิปยุตจากอุปาทาน และไม่เป็นอารมณของอุปาทาน .

ธรรมสัมปยุตด้วยอุปาทาน จะกล่าวว่า ธรรมวิปยุตจากอุปาทาน แต่เป็นอารมณของอุปาทานก็ได้ ว่าธรรมวิปยุตจากอุปาทาน และไม่เป็นอารมณของอุปาทานก็ได้ .

อุปาทานโคจรจะ จบ

กิเลสโคจรจะ

[๙๖๒] กิเลสธรรม เป็นไฉน?

กิเลสวัตถุ ๑๐ คือ โลภะ โทสะ โมหะ มานะ ทัญญู วิจิกิจจา ถีนะ อุทธัจจะ อหิริกะ อโนตตปปะ .

โลภะ บังเกิดในจิตตูปาทที่สหระคด้วยโลภะ ๘ ดวง

โทสะ บังเกิดในจิตตูปาทที่สหระคด้วยโหมณัสสเวทนา ๒ ดวง

โมหะ บังเกิดในอกุศลทั้งปวง

มานะ บังเกิดในจิตตูปาทที่สหระคด้วยโลภะวิปยุตจากทัญญู ๔ ดวง

ทัญญู บังเกิดในจิตตูปาทที่สัมปยุตด้วยทัญญู ๔ ดวง

วิจิกิจจา บังเกิดในจิตตูปาทที่สหระคด้วยวิจิกิจจา

ถีนะ บังเกิดในอกุศลจิตที่เป็นสังขาริก

อุทธัจจะ อหิริกะ และอโนตตปปะ บังเกิดในอกุศลจิตทั้งปวง

สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า กิเลสธรรม .

ธรรมไม่เป็นกิเลส เป็นไฉน?

อกุศลที่เหลือ เว้นกิเลสทั้งหลายเสีย กุศลในภุมิ ๔ วิชาภในภุมิ ๔ กิริยาอัพยาภกุตในภุมิ ๓ รูป และนิพพาน สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมไม่เป็นกิเลส .

[๙๖๓] ธรรมเป็นอารมณของสังกิเลส เป็นไฉน?

กุศลในภุมิ ๓ อกุศล วิชาภในภุมิ ๓ กิริยาอัพยาภกุตในภุมิ ๓ และรูปทั้งหมด สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นอารมณของสังกิเลส .

ธรรมไม่เป็นอารมณของสังกิเลส เป็นไฉน?

มรรค ๔ ที่เป็นโลกุตตระ สามัญญผล ๔ และนิพพาน สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมไม่เป็นอารมณของสังกิเลส .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์

[๙๖๔] ธรรมเศร้าหมอง เป็นไฉน?

อกุศลจิตตูปบาท ๑๒ ดวง สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเศร้าหมอง

ธรรมไม่เศร้าหมอง เป็นไฉน?

กุศลในภุมิ ๔ วิบากในภุมิ ๔ กิริยาอัพยาทุกตในภุมิ ๓ รูป และนิพพาน สภาวะธรรมเหล่านี้เรียกว่า ธรรมไม่เศร้าหมอง .

[๙๖๕] ธรรมสัมปยุตด้วยกิเลส เป็นไฉน?

อกุศลจิตตูปบาท ๑๒ ดวง สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมสัมปยุตด้วยกิเลส .

ธรรมวิปยุตจากกิเลส เป็นไฉน?

กุศลในภุมิ ๔ วิบากในภุมิ ๔ กิริยาอัพยาทุกตในภุมิ ๓ รูป และนิพพาน สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมวิปยุตจากกิเลส .

[๙๖๖] ธรรมเป็นกิเลส และเป็นอารมณ์ของสังกิเลส เป็นไฉน?

กิเลสธรรมเหล่านั้นแลชื่อว่า ธรรมเป็นกิเลส และเป็นอารมณ์ของสังกิเลส .

ธรรมเป็นอารมณ์ของสังกิเลส แต่ไม่เป็นกิเลส เป็นไฉน?

อกุศลที่เหลือ เว้นกิเลสทั้งหลายเสีย กุศลในภุมิ ๓ วิบากในภุมิ ๓ กิริยา-

* อัพยาทุกตในภุมิ ๓ รูปทั้งหมด สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นอารมณ์ของสังกิเลส แต่ไม่เป็นกิเลส .

ธรรมไม่เป็นอารมณ์ของสังกิเลส จะกล่าวว่า ธรรมเป็นกิเลส และเป็นอารมณ์ของสังกิเลสก็ไม่ได้ ว่าธรรมเป็นอารมณ์ของสังกิเลส แต่ไม่เป็นกิเลสก็ไม่ได้ .

[๙๖๗] ธรรมเป็นกิเลส และเศร้าหมอง เป็นไฉน?

กิเลสธรรมเหล่านั้นแลชื่อว่า ธรรมเป็นกิเลส และเศร้าหมอง .

ธรรมเศร้าหมอง แต่ไม่เป็นกิเลส เป็นไฉน?

อกุศลที่เหลือ เว้นกิเลสทั้งหลายเสีย สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเศร้าหมอง แต่ไม่เป็นกิเลส .

ธรรมเศร้าหมอง จะกล่าวว่า ธรรมเป็นกิเลส และเศร้าหมองก็ไม่ได้ว่าธรรมเศร้าหมอง แต่ไม่เป็นกิเลสก็ไม่ได้ .

[๙๖๘] ธรรมเป็นกิเลส และสัมปยุตด้วยกิเลส เป็นไฉน?

กิเลส ๒-๓ อย่าง บังเกิดร่วมกันในจิตตูปบาทใด สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นกิเลส และสัมปยุตด้วยกิเลส .

ธรรมสัมปยุตด้วยกิเลส แต่ไม่เป็นกิเลส เป็นไฉน?

อกุศลที่เหลือ เว้นกิเลสทั้งหลายเสีย สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมสัมปยุตด้วยกิเลส แต่ไม่เป็นกิเลส .

ธรรมวิปยุตจากกิเลส จะกล่าวว่า ธรรมเป็นกิเลส และสัมปยุตด้วยกิเลสไม่ได้ ว่า เป็นธรรมสัมปยุตด้วยกิเลส แต่ไม่เป็นกิเลสก็ไม่ได้ .

[๙๖๙] ธรรมวิปยุตจากกิเลส แต่เป็นอารมณ์ของสังกิเลส เป็นไฉน?

กุศลในภุมิ ๓ วิบากในภุมิ ๓ กิริยาอัพยาทุกตในภุมิ ๓ และรูปทั้งหมด สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมวิปยุตจากกิเลส แต่เป็นอารมณ์ของสังกิเลส .

ธรรมวิปยุตจากกิเลส และไม่เป็นอารมณ์ของสังกิเลส เป็นไฉน?

มรรค ๔ ที่เป็นโลกุตตระ สามัญญผล ๔ และนิพพาน สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมวิปยุตจากกิเลส และไม่เป็นอารมณ์ของสังกิเลส .

ธรรมสัมปยุตด้วยกิเลส จะกล่าวว่า ธรรมวิปยุตจากกิเลส แต่เป็นอารมณ์ของสังกิเลสก็ไม่ได้ ว่าธรรมวิปยุตจากกิเลส และไม่เป็นอารมณ์ของสังกิเลสก็ไม่ได้ .

กิเลสใดจะละ จบ

ปฏิทิตกะ

[๙๗๐] ธรรมอันโสดาปัตติมรรคประหาณ เป็นไฉน?

จิตตูปบาทที่สัมปยุตด้วยทิฏฐิ ๔ ดวง จิตตูปบาทที่สหระคด้วยวิจิกิจฉา สภาว-

* ธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมอันโสดาปัตติมรรคประหาณ .

จิตตูปบาทที่สหระคด้วยโลภะวิปยุตจากทิฏฐิ ๔ ดวง จิตตูปบาทที่สหระคด้วย โทมนัสสเวทนา ๒ ดวง สภาวะธรรมเหล่านี้ ที่เป็นธรรมอันโสดาปัตติมรรคประหาณก็มี ที่เป็นธรรมอันโสดาปัตติมรรคไม่ประหาณก็มี .

ธรรมอันโสดาปัตติมรรคไม่ประหาณ เป็นไฉน?

จิตตูปบาทที่สหระคด้วยอุทธัจจะ กุศลในภุมิ ๔ วิบากในภุมิ ๔ กิริยาอัพยาทุกตในภุมิ ๓ รูป และนิพพาน สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมอันโสดาปัตติมรรคไม่ประหาณ .

[๙๗๑] ธรรมอันมรรคเบื้องสูง ๓ ประหาณ เป็นไฉน?

จิตตูปบาทที่สหระคด้วยอุทธัจจะ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมอันมรรคเบื้องสูง ๓ ประหาณ .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์
จิตตูปบาทที่สหระตด้วยโลกะวิปยุตจากทัญญู ๔ ดวง จิตตูปบาทที่สหระตด้วยโหมนัสส-
*เวทนา ๒ ดวง สภาวะธรรมเหล่านี้ ที่เป็นธรรมอันมรรคเบื้องสูง ๓ ประหาณก็มี ที่เป็นธรรม
อันมรรคเบื้องสูง ๓ ไม่ประหาณก็มี .

ธรรมอันมรรคเบื้องสูง ๓ ไม่ประหาณ เป็นไหน?

จิตตูปบาทที่สหระตด้วยทัญญู ๔ ดวง จิตตูปบาทที่สหระตด้วยวิจิกิจจา กุศลในภุมิ ๔
วิบากในภุมิ ๔ กิริยาอัปปากฤตในภุมิ ๓ รูป และนิพพาน สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมอัน
มรรคเบื้องสูง ๓ ไม่ประหาณ .

[๔๓๒] ธรรมมีสัมปยุตเหตุอันโสดาปัตติมรรคประหาณ เป็นไหน?

จิตตูปบาทที่สหระตด้วยทัญญู ๔ ดวง จิตตูปบาทที่สหระตด้วยวิจิกิจจา เว้นโมหะที่
บังเกิดในจิตตูปบาทเหล่านี้เสีย สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมมีสัมปยุตเหตุอันโสดาปัตติมรรค
ประหาณ .

จิตตูปบาทที่สหระตด้วยโลกะวิปยุตจากทัญญู ๔ ดวง จิตตูปบาทที่สหระตด้วยโหมนัสส-
*เวทนา ๒ ดวง สภาวะธรรมเหล่านี้ ที่เป็นธรรมมีสัมปยุตเหตุอันโสดาปัตติมรรคประหาณก็มี
ที่เป็นธรรมมีสัมปยุตเหตุอันโสดาปัตติมรรคไม่ประหาณก็มี .

ธรรมไม่มีสัมปยุตเหตุอันโสดาปัตติมรรคจะประหาณ เป็นไหน?

โมหะที่สหระตด้วยวิจิกิจจา จิตตูปบาทที่สหระตด้วยอุทธีจะ กุศลในภุมิ ๔ วิบากใน
ภุมิ ๔ กิริยาอัปปากฤตในภุมิ ๓ รูป และนิพพาน สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมไม่มีสัมปยุต-
*เหตุอันโสดาปัตติมรรคจะประหาณ .

[๔๓๓] ธรรมมีสัมปยุตเหตุอันมรรคเบื้องสูง ๓ ประหาณ เป็นไหน?

จิตตูปบาทที่สหระตด้วยอุทธีจะ เว้นโมหะที่บังเกิดขึ้นในจิตตูปบาทนี้เสีย สภาวะธรรม
เหล่านี้ชื่อว่า ธรรมมีสัมปยุตเหตุอันมรรคเบื้องสูง ๓ ประหาณ .

จิตตูปบาทที่สหระตด้วยโลกะวิปยุตจากทัญญู ๔ ดวง จิตตูปบาทที่สหระตด้วยโหมนัส
๒ ดวง สภาวะธรรมเหล่านี้ ที่เป็นธรรมมีสัมปยุตเหตุอันมรรคเบื้องสูง ๓ ประหาณก็มี ที่เป็น
ธรรมไม่มีสัมปยุตเหตุอันมรรคเบื้องสูง ๓ ประหาณก็มี .

ธรรมไม่มีสัมปยุตเหตุอันมรรคเบื้องสูง ๓ จะประหาณ เป็นไหน?

จิตตูปบาทที่สัมปยุตด้วยทัญญู ๔ ดวง จิตตูปบาทที่สหระตด้วยวิจิกิจจา โมหะที่สหระต
ด้วยอุทธีจะ กุศลในภุมิ ๔ วิบากในภุมิ ๔ กิริยาอัปปากฤตในภุมิ ๓ รูป และนิพพาน
สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมไม่มีสัมปยุตเหตุอันมรรคเบื้องสูง ๓ จะประหาณ .

[๔๓๔] ธรรมมีวิตก เป็นไหน?

กามาวจรกุศล, อกุศล, จิตตูปบาทฝ่ายกามาวจรกุศลวิบาก ๑๑ ดวง ฝ่ายอกุศลวิบาก
๒ ดวง ฝ่ายกิริยา ๑๑ ดวง, รูปาวจรปฐมนานฝ่ายกุศล ฝ่ายวิบากและกิริยา, โลกุตตรปฐมนาน
ฝ่ายกุศล ฝ่ายวิบาก, เว้นวิตกที่บังเกิดในจิตตูปบาทเหล่านี้เสีย สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า
ธรรมมีวิตก .

ธรรมไม่มีวิตก เป็นไหน?

ปัญจวิญญานทั้ง ๒ ฝ่าย ฌาน ๓ และ ๔ ที่เป็นรูปาวจร ฝ่ายกุศล ฝ่ายวิบาก และ
ฝ่ายกิริยา, อรูป ๔ ฝ่ายกุศล ฝ่ายวิบาก และฝ่ายกิริยา ฌาน ๓ และ ๔ ที่เป็นโลกุตตระ
ฝ่ายกุศล และฝ่ายวิบาก, วิตก, รูป และนิพพาน สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมไม่มีวิตก .

[๔๓๕] ธรรมมีวิจารณ์ เป็นไหน?

กามาวจรกุศล, อกุศล, จิตตูปบาทฝ่ายกามาวจรกุศลวิบาก ๑๑ ดวง ฝ่ายอกุศลวิบาก
๒ ดวง ฝ่ายกิริยา ๑๑ ดวง, ฌาน ๑ และ ๒ ที่เป็นรูปาวจร ฝ่ายกุศล ฝ่ายวิบาก และกิริยา,
ฌาน ๑-๒ ที่เป็นโลกุตตระ ฝ่ายกุศล และฝ่ายวิบาก, เว้นวิจารณ์ที่เกิดขึ้นในจิตตูปบาทเหล่านี้เสีย
สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมมีวิจารณ์ .

ธรรมไม่มีวิจารณ์ เป็นไหน?

ปัญจวิญญานทั้ง ๒ ฝ่าย, ฌาน ๓ และ ๓ ที่เป็นรูปาวจร ฝ่ายกุศล ฝ่ายวิบาก และ
ฝ่ายกิริยา, อรูป ๔ ฝ่ายกุศล ฝ่ายวิบาก และฝ่ายกิริยา, ฌาน ๓ และ ๓ ที่เป็นโลกุตตระ
ฝ่ายกุศล และฝ่ายวิบาก, วิจารณ์, รูป และนิพพาน สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมไม่มีวิจารณ์ .

[๔๓๖] ธรรมมีปิตี เป็นไหน?

จิตตูปบาทที่สหระตด้วยโสมนัสสเวทนา ฝ่ายกามาวจรกุศล ๔ ดวง ฝ่ายอกุศล ๔ ดวง
ฝ่ายกามาวจรกุศลวิบาก ๔ ดวง ฝ่ายกิริยา ๔ ดวง, ฌาน ๒ และ ๓ ที่เป็นรูปาวจร ฝ่ายกุศล
ฝ่ายวิบาก และฝ่ายกิริยา, ฌาน ๒ และ ๓ ที่เป็นโลกุตตระ ฝ่ายกุศล ฝ่ายวิบาก, เว้นปิตีที่
เกิดในจิตตูปบาทเหล่านี้เสีย สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมมีปิตี .

ธรรมไม่มีปิตี เป็นไหน?

จิตตูปบาทที่สหระตด้วยอุเบกขาเวทนา ฝ่ายกามาวจรกุศล ๔ ดวง ฝ่ายอกุศล ๔ ดวง
ฝ่ายกามาวจรกุศลวิบาก ๑๑ ดวง ฝ่ายอกุศลวิบาก ๗ ดวง ฝ่ายกิริยา ๖ ดวง, ฌาน ๒ และ ๒
ที่เป็นรูปาวจร ฝ่ายกุศล ฝ่ายวิบาก และฝ่ายกิริยา อรูป ๔ ฝ่ายกุศล ฝ่ายวิบาก และฝ่ายกิริยา,
ฌาน ๒ และ ๒ ที่เป็นโลกุตตระ ฝ่ายกุศล และฝ่ายวิบาก, ปิตี, รูป และนิพพาน สภาวะธรรม

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ อภิธรรมปิฎกที่ ๑ ธรรมสังคณีปกรณ์

มรรค ๔ ที่เป็นโลกุตตระ สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า นิยานิกรธรรม .

อนิยานิกรธรรม เป็นไฉน?

กุศลในภูมิ ๓ อกุศล วิชาภในภูมิ ๔ กิริยาอัปยากฤตในภูมิ ๓ รูป และนิพพาน

สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า อนิยานิกรธรรม .

[๔๔๕] นียตธรรม เป็นไฉน?

จิตตูปาทที่สัมปยุตด้วยทัญญู ๔ ดวง จิตตูปาทที่สหระตด้วยโหมนัสสเวทนา ๒ ดวง

สภาวธรรมเหล่านี้ ที่เป็นนียตธรรมก็มี ที่เป็นอนียตธรรมก็มี

มรรค ๔ ที่เป็นโลกุตตระ สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า นียตธรรม .

อนียตธรรม เป็นไฉน?

จิตตูปาทที่สหระตด้วยโลภะวิปปยตจากทัญญู ๔ ดวง จิตตูปาทที่สหระตด้วยวิจิกิจฉา

จิตตูปาทที่สหระตด้วยอุทธัจจะ กุศลในภูมิ ๓ วิชาภในภูมิ ๔ กิริยาอัปยากฤตในภูมิ ๓ รูป

และนิพพาน สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า อนียตธรรม .

[๔๔๖] สุตตตธรรม เป็นไฉน?

กุศลในภูมิ ๓ อกุศล วิชาภในภูมิ ๓ กิริยาอัปยากฤตในภูมิ ๓ และรูปทั้งหมด

สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า สุตตตธรรม .

อนุตตตธรรม เป็นไฉน?

มรรค ๔ ที่เป็นโลกุตตระ สามัญญผล ๔ และนิพพาน สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า

อนุตตตธรรม .

[๔๔๗] สรณธรรม เป็นไฉน?

อกุศลจิตตูปาท ๑๒ ดวง สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า สรณธรรม .

อรณธรรม เป็นไฉน?

กุศลในภูมิ ๔ วิชาภในภูมิ ๔ กิริยาอัปยากฤตในภูมิ ๓ รูป และนิพพาน สภาวธรรม

เหล่านี้ชื่อว่า อรณธรรม .

ธรรมสังคณีปกรณ์ จบ
